

Міністерство освіти і науки України
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
Кафедра соціальної роботи, реабілітації та повоєнної адаптації
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
Кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
Кафедра освітнього і соціокультурного менеджменту та соціальної роботи
Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка
Кафедра психології та соціальної роботи
Громадська організація «Центр реінтеграції ветеранської спільноти» (м. Полтава)
Громадська організація «Нове відповідальне управління» (м. Кременчук)
Комунальна установа «Обласний молодіжний центр» Полтавської обласної ради
Громадська організація «Міжнародна антинаркотична асоціація, Полтава»
Благодійна організація «Благодійний фонд «Карітас Полтава»
Благодійна організація «Світло надії» (м. Полтава)
Центр допомоги врятованим (м. Полтава)
Благодійна організація «Вихід є» (м. Полтава),
Полтавський обласний центр соціальних служб
Центр надання соціальних послуг Щербанівської сільської ради Полтавського району Полтавської області
Благодійна організація «Полтавський єврейський фонд Хесед Нефеш»

СОЦІАЛЬНА РОБОТА: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
**ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**
З НАГОДИ ВСЕСВІТНЬОГО ДНЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
18-19 БЕРЕЗНЯ 2025 РОКУ

ПОЛТАВА - 2025

*Рекомендовано до друку на засіданні Вченої ради
Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
(протокол № 14 від 29 травня 2025 року)*

Редакційна колегія:

М. В. Гриньова, доктор педагогічних наук, професор (голова редакційної колегії); **В. В. Фазан**, доктор педагогічних наук, професор; **С. П. Яланська**, доктор психологічних наук, професор; **Н. О. Сайко**, доктор педагогічних наук, професор; **В. І. Березан**, доктор педагогічних наук, професор.

Рецензенти:

Хімчук Ліліана Іванівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри психології розвитку Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ);

Коломієць Олена Германівна, доктор філософських наук, доцент, доцент кафедри освітнього і соціокультурного менеджменту та соціальної роботи Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Соціальна робота: реалії та перспективи : зб. наук. пр. Всеукр. наук.-практ. конф. з нагоди Всесвітнього дня соціальної роботи, м. Полтава, 18–19 бер. 2025 р. / за заг. ред. Н. О. Сайко, В. І. Березан. Полтава, 2025. 271 с.

У збірнику наукових праць представлено публікації науковців, в яких висвітлюються найбільш актуальні науково-прикладні проблеми соціальної роботи і дотичних до неї наук. Основний акцент зроблено на розкритті вітчизняного й зарубіжного досвіду актуальних проблем соціальної роботи і соціальної педагогіки; соціального виміру сталого розвитку; сучасних технологій реабілітації та реінтеграції в умовах воєнного та повоєнного часу; соціально-педагогічній та психосоціальній підтримці дітей і дорослих в умовах військової агресії; проблемам підготовки та перепідготовки фахівців соціальної сфери в умовах воєнного стану.

Збірник адресовано викладачам у галузі соціальної роботи закладів вищої освіти, здобувачам вищої освіти, фахівцям із соціальної роботи та соціальної педагогіки.

УДК 364(062)

*Електронна копія збірника наукових праць безкоштовно розміщена
в електронному каталозі бібліотеки ПНПУ імені В. Г. Короленка та
Інституційному репозитарії ПНПУ імені В. Г. Короленка.*

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ І СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Секвенування психолого-педагогічного супроводу когнітивного розвитку дітей з РАС <i>Андрієнко Ганна</i>	10
Вплив соціальних мереж на поведінкові моделі дітей і молоді <i>Дідора Альона</i>	14
Роль соціального педагога в забезпеченні здоров'язбереження в закладах освіти <i>Дубровка Марина</i>	19
Характеристика використання комунікаційних каналів у діяльності соціальних служб <i>Дума Юрій</i>	23
Особливості застосування нейрографіки у соціально-педагогічній роботі <i>Кіліян Юлія</i>	27
Вплив батьків на процес соціалізації дитини <i>Кірічек Ірина</i>	32
Особливості соціального розвитку дітей підліткового віку з особливими потребами <i>Кобзуненко Валерія</i>	36
Соціально-педагогічна діяльність з формування соціальної активності молоді засобами волонтерської діяльності в умовах війни <i>Костіна Валентина, Комишан Вікторія</i>	41
Інвективність як прояв вербальної деструктивної поведінки підлітків <i>Котломанітова Галина</i>	44
Соціальний менеджмент в контексті реінтеграції ветеранів війни в умовах воєнного та повоєнного часу <i>Кошман Оксана</i>	48

Особливості проведення навчальної практики в закладах освіти для студентів II курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 Соціальна робота в Push school <i>Куторжевська Любов</i>	52
Розвиток інклюзивної освіти в контексті реалізації прав дітей з особливими освітніми потребами на здобуття якісних освітніх та соціальних послуг <i>Могілевецька Олена</i>	56
Сутність і особливості старіння як соціально-педагогічного феномену <i>Мохун Наталія</i>	60
Роль музичного виховання у формуванні культурної ідентичності дітей дошкільного віку в контексті сталого розвитку <i>Нізоміддінова Руслана</i>	63
Кейс-менеджмент у соціальній роботі: сучасні підходи та перспективи застосування <i>Овдій Наталія</i>	66
Цифрові технології як засіб удосконалення роботи волонтерських груп: сучасні рішення та майбутні можливості <i>Руссо Костянтин</i>	69
Провідна роль фахівця соціальної роботи в центрі життєстійкості <i>Ткаченко Ігор</i>	72
Деінституціалізація в системі соціального захисту населення <i>Черняк Ніна</i>	76
Інновації в соціально-педагогічній роботі зі школярами в умовах цифрових освітніх центрів <i>Шеплякова Ірина, Рязанова Наталя</i>	80

РОЗДІЛ 2 СОЦІАЛЬНИЙ ВИМІР СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Соціальні аспекти гуманності в контексті сталого розвитку <i>Березан Валентина</i>	85
--	----

Використання цифрових технологій для оптимізації соціальних послуг в умовах сучасних викликів <i>Боштенко Галина</i>	88
Екзистенційні ризики в соціально-правовому захисті особистості: до питання розвитку третього і четвертого покоління прав людини <i>Кононенко Лілія</i>	91
Цифрові технології як інструменти подолання соціальної ізоляції <i>Макаренко Ярослав</i>	94
Феноменологія колективної травми <i>Мирошник Олена</i>	97
Взаємозв'язок ментального здоров'я та якості життя людини <i>Рибалка Олена</i>	100
Соціальні послуги малозабезпеченим верствам населення <i>Сохацька Людмила</i>	102
Соціальна діяльність мусульманських організацій в Україні: внесок у подолання соціальної нерівності та досягнення цілей сталого розвитку <i>Хасан Ахмед</i>	105

РОЗДІЛ 3 СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА РЕІНТЕГРАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО ТА ПОВОЄННОГО ЧАСУ

Кінезіологічні практики реабілітації у соціально-педагогічній роботі <i>Аксюта Яна</i>	109
Програма «Умноження надії» – сучасна технологія реабілітації в умовах воєнного та повоєнного часу <i>Антонець Марина, Кривошапка Тетяна, Решетова Олександра</i>	112
Критерії соціальної реабілітації осіб з інвалідністю внаслідок війни в умовах Центрів <i>Запiтецький Андрій</i>	115
Особливості соціальної адаптації молодого покоління засобами музичного мистецтва <i>Ірклієнко Вікторія</i>	118

Адаптація і соціалізація ліцеїстів в умовах реалізації концепції Нової української школи (з досвіду роботи Харківського приватного ліцею PUSH School у місті Полтава) <i>Комленко Людмила</i>	122
Соціальна адаптація та соціалізація осіб старшого віку з обмеженими руховими можливостями до сучасних реалій життя засобами диджиталізації та залучення до он-лайн заходів <i>Корчан Наталія, Горулько Марина</i>	126
Соціалізація здобувачів освіти Push school під час івенту «День творчої переробки» <i>Корецька Валерія</i>	130
Догляд за людьми літнього віку та паліативними хворими в умовах війни в Україні: виклики та досягнення <i>Костіна Валентина, Щербакова Вікторія</i>	133
Реабілітація здобувачів освіти в ДНЗ «Охтирський центр ПТО» в умовах воєнного стану <i>П'яткіна Альона</i>	138
Трансцендентальні технології соціальної роботи <i>Санжаровець Валентина</i>	142
Імплементація міжнародного досвіду реінтеграції ветеранів війни в українську реальність <i>Синепол Світлана</i>	145
Психосоціальна реабілітація дітей, які пережили воєнні події, ігровими засобами <i>Худенко Катерина</i>	149
Потреби ветеранів у процесі реінтеграції до цивільного життя <i>Шпак Анастасія</i>	152
Техніки соціально-психологічного відновлення та розвитку особистості <i>Яланська Світлана, Нечепоренко Світлана</i>	156
Соціально-психологічні технології відновлення життєвої неперервності внутрішньо переміщених осіб <i>Яновська Тамара, Гончарова Наталія, Харченко Анжела</i>	158

РОЗДІЛ 4
**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ТА ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА
ДІТЕЙ І ДОРΟΣЛИХ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ**

Психологічна підтримка та відновлення студентської молоді в умовах війни <i>Атаманчук Ніна</i>	163
Консультативна допомога при подоланні психологічної травми внаслідок сімейного насильства <i>Гончарова Наталія, Харченко Анжела, Яновська Тамара</i>	167
Соціально-педагогічна взаємодія вчителя та учня на уроці музичного мистецтва під час військової агресії в умовах дистанційного навчання <i>Данько Ангеліна</i>	170
Підхід резилієнс: особливості адаптаційного потенціалу психіки в умовах травми війною <i>Дзюба Тетяна</i>	174
Ідентифікатори та принципи ефективного соціально-педагогічного супроводу в контексті основ здорового розвитку підлітків <i>Дяченко Сергій</i>	177
Вплив сімейного середовища на соціальну адаптацію дітей з девіантною поведінкою <i>Кобка Ярослава</i>	182
Модель організації роботи з дітьми які опинилися в складних життєвих обставинах у закладі загальної середньої освіти <i>Ласточкина Віолета</i>	187
Соціально-педагогічна підтримка дітей військовослужбовців у процесі зміцнення сімейних зв'язків <i>Левченко Тетяна</i>	195
Соціально-педагогічна підтримка дітей з особливими освітніми потребами <i>Литовченко Дарина</i>	200
Соціальний супровід військовослужбовців у відновленні психосоціального здоров'я <i>Михайлова Валентина</i>	203

Аспекти соціальної роботи з дітьми під час війни <i>Міхеєва Оксана</i>	205
Соціальна підтримка сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах в умовах війни <i>Поліщук Ірина</i>	208
Взаємодія психологічної та соціальної служб в організації психосоціальної підтримки людей в умовах воєнної агресії <i>Стецович Альона</i>	211
Методи роботи практичного психолога для отримувачів комплексних послуг в центрі життєстійкості <i>Ткаченко Ірина</i>	217
Соціалізація дітей засобами арттерапії <i>Турнітько Іван</i>	221
Емпаурмент як метод соціально-психологічної підтримки вразливих категорій населення <i>Шеремет Віталіна</i>	223

РОЗДІЛ 5

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ТА ПЕРЕПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Професійна підготовка фахівців соціальної сфери в умовах воєнного стану <i>Ворощук Оксана, Дідух Ірина</i>	229
Труднощі в професійній підготовці й самореалізації фахівця соціальної сфери в умовах воєнного стану <i>Горбик Катерина</i>	233
Особливості психологічної готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в умовах воєнного стану <i>Кононова Марина</i>	236
Підготовка майбутніх психологів і соціальних педагогів до надання психосоціальної підтримки учасникам освітнього процесу в умовах військової агресії <i>Лебедик Леся</i>	239

Роль виробничої практики у підготовці майбутніх соціальних педагогів	
<i>Лемко Галина</i>	242
Формування професійної компетентності соціальних працівників у сфері сприяння зайнятості населення в кризових умовах	
<i>Макар Людмила, Коноваленко Євген</i>	245
Осмислення доповіді «Creating oasis of peace into the hard and difficult times» арт-терапевта Barbara Parker-Belt в сучасних реаліях капеланського служіння в Україні	
<i>Молька Володимир</i>	249
Залучення здобувачів вищої освіти до волонтерської діяльності	
<i>Сабат Надія, Сабат Наталія, Мамалига Анастасія</i>	253
Соціально-інтеграційний потенціал професійної підготовки соціальних працівників	
<i>Сайко Наталія</i>	256
Особливості спілкування з клієнтами, які отримали мінно-вибухову травму: психологічні аспекти та підходи	
<i>Чернов Артем, Атаманчук Ніна, Заїка Віталій</i>	259
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	264

РОЗДІЛ 1

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ І СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

СЕКВЕНУВАННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ КОГНІТИВНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З РАС

Андрієнко Ганна

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка,

ГО «Інклюзія без обмежень», м. Кременчук

a.krygina@gmail.com

Науковий керівник: Тітов Іван

В Україні, за даними електронної системи охорони здоров'я, станом на 2023 рік зареєстровано майже 21 тисяча дітей з діагнозом РАС [1]. Діти з розладами аутистичного спектра (РАС) мають специфічні особливості когнітивного розвитку, які включають труднощі в обробці інформації, формуванні навичок саморегуляції, концентрації уваги та розвитку абстрактного мислення. З огляду на це, традиційні підходи до навчання часто виявляються недостатньо ефективними, що ускладнює інтеграцію таких дітей в освітній простір. Впровадження сучасних підходів до навчання, виховання та реабілітації дітей із порушеннями когнітивного розвитку потребує не лише створення спеціально адаптованого освітнього середовища та використання інноваційних методів навчання, але й розробки ефективної системи психологічного супроводу. Така система має забезпечити сприятливі умови для успішного навчання та розвитку особистості дитини на різних етапах її становлення, сприяти формуванню ключових компетентностей для прийняття рішень і подолання труднощів, а також надавати підтримку у кризі. Секвенційний підхід є новим для України, проте, як демонструє досвід його застосування в світовій практиці, дозволяє поетапно формувати навички, необхідні для успішного навчання, що є критично важливим для забезпечення адаптації дітей у суспільстві.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю розробки системних підходів до психолого-педагогічного супроводу дітей з РАС, які враховуватимуть не лише їхні труднощі, а й сильні сторони. Створення такої моделі дозволить оптимізувати освітній процес, підвищити ефективність корекційної роботи та сприяти кращій інтеграції дітей з РАС у соціальне середовище.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучасних наукових дослідженнях проблемам психолого-педагогічного супроводу розвитку дітей з РАС приділяється багато уваги.

Т. Скрипник аналізує технології психолого-педагогічного супроводу, які базуються на міжнародних стандартах і досвіду практичної діяльності у

навчальних закладах України, розкриває зміст конкретних кроків для організації успішного освітнього процесу для дітей з аутизмом.

М. Маккеа та К. Гельдер досліджують шляхи створення адаптивного освітнього середовища, роль інформаційної підтримки, структурованих навчальних програм і альтернативних комунікаційних технологій. С. Райан та К. Салліван наголошують на необхідності спеціальних тренінгів для батьків, педагогів та асистентів в інклюзивній освіті. Дослідження Ю. В. Кондратенко зосереджені на супроводі розвитку комунікативних навичок у дітей з РАС. Секвенційний підхід в роботі з дітьми з РАС в Україні вивчають К. О. Островська, О. Л. Саламон, Л. І. Січкара, Ю. В. Кондратенко, Н. В. Рєзнік та ін.

Мета статті – дослідити перспективи застосування секвенційного підходу в організації психолого-педагогічного супроводу когнітивного розвитку дітей з РАС.

Виклад основного матеріалу. Психолого-педагогічний супровід – це пролонгований процес, спрямований на попередження виникнення (або усунення) у дітей з особливими освітніми потребами дестабілізаційних чинників, формування їхніх адаптивних функцій, забезпечення оптимального розвитку та здобуття ними якісної освіти в умовах навчального закладу. Діти з аутизмом унікальні, до них має бути застосований особливий підхід з орієнтиром на світові стандарти. У цьому процесі важливо враховувати загальні закономірності розвитку, організувати кроки так, щоб вони логічно і послідовно сприяли розвитку адаптивних і когнітивних функцій дітей [3].

С. Кроулі та С. Кім в своїх дослідках спираються на теорію когнітивного розвитку Ж. Піаже, який одним з перших звернув увагу на те, що діти проходять через послідовні стадії когнітивного розвитку, кожна з яких має свої особливості та вимоги. Автори розглядають когнітивний розвиток як процес, що проходить через різні етапи, кожен з яких має свої особливості та вимоги. Вони підкреслюють важливість послідовності та впорядкованості у розвитку мислення дітей [4].

Структурований, поетапний підхід, який не тільки сприяє індивідуальному розвитку дітей з РАС, але й гарантує, що кожна фаза терапії спирається на попередню для досягнення максимальної ефективності, серед західних науковців отримав назву «секвенційного підходу» [6]. Секвенція в загальному сенсі – це впорядкована послідовність подій, дій або елементів, що розгортаються в певному логічному чи причинно-наслідковому порядку. Вона може означати: послідовність кроків у процесі (наприклад, алгоритм дій для виконання певного завдання); структурований порядок розвитку (наприклад, етапи навчання чи розвитку навички); логічний або хронологічний ряд подій (наприклад, послідовність подій у розповіді або сценарії). Тобто, основна ідея секвенції – впорядкованість та взаємопов'язаність її елементів.

Секвенційний (послідовний) розвиток процесів відбувається під час нормального розвитку дитини, рухаючись від простіших форм поведінки до більш складніших. Як зазначає К. О. Островська, спираючись на дослідження Дж. Айрес, при розладах сенсорної інтеграції, процес постійного

вдосконалення функцій розвитку порушується і завданням терапії у цьому випадку є керованою сенсорною стимуляцією виправляти процеси сенсорної інтеграції, уможливаючи секвенційну появу більш складніших форм поведінки [2, с. 14].

Секвенування психолого-педагогічного супроводу дітей з РАС – це поетапна, структурована організація підтримки та навчання дітей з розладами аутистичного спектра (РАС).

Секвенування психолого-педагогічного супроводу передбачає поступове формування когнітивних навичок відповідно до рівня розвитку дитини, що дозволяє уникнути перевантаження та сприяє розвитку когнітивних функцій у відповідності до онтогенетичних етапів. Проте, на практиці часто бракує структурованих програм, які б враховували індивідуальні особливості когнітивної діяльності дітей з РАС, що ускладнює розробку ефективних стратегій навчання та корекції.

Основною ідеєю секвенування є поділ процесу супроводу на логічні, послідовні етапи, які відповідають актуальному рівню розвитку дитини, її потребам та індивідуальним особливостям. Завдяки цьому можна забезпечити ефективний вплив на когнітивну, емоційну та соціальну сфери дитини (рис. 1).

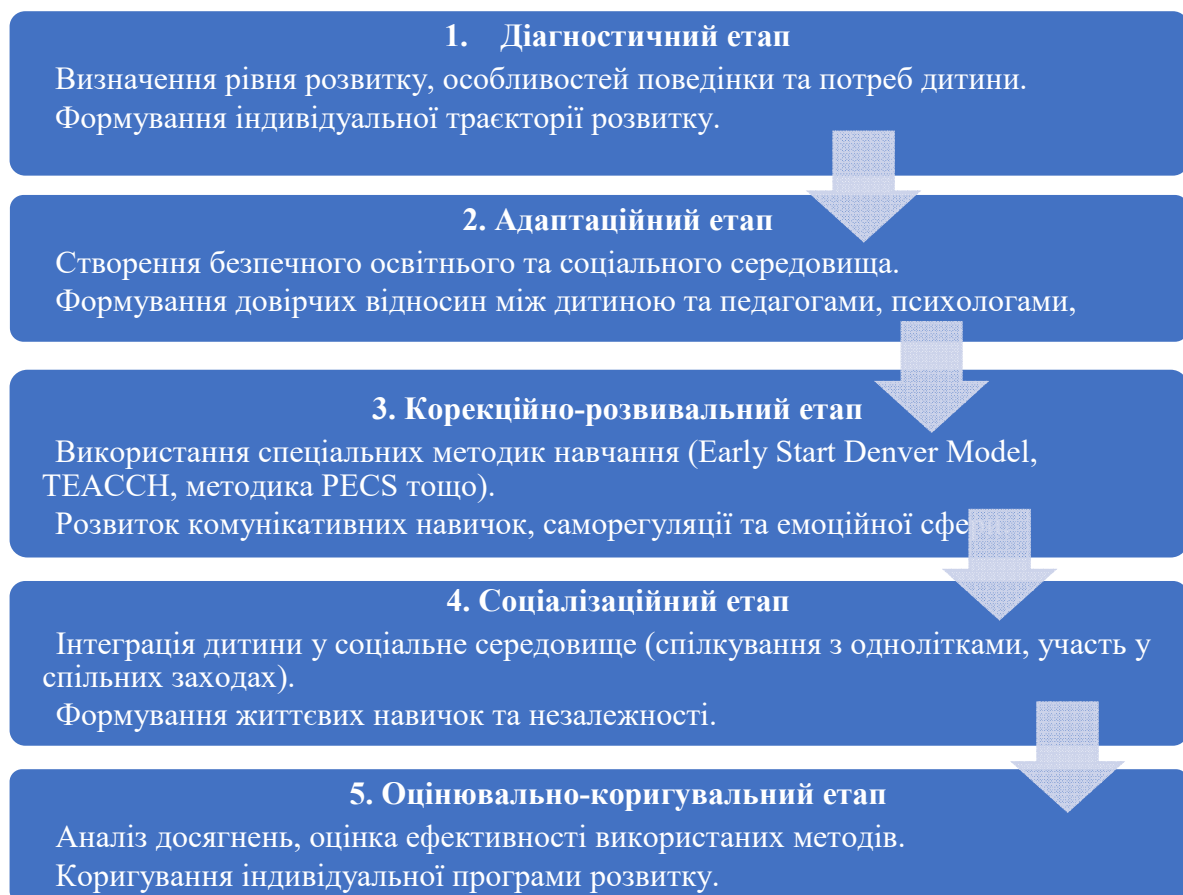

Рис. 1. Загальні етапи секвенування психолого-педагогічного супроводу

Секвенування психолого-педагогічного супроводу дозволяє адаптувати освітній та терапевтичний процес під індивідуальні особливості дитини;

забезпечує системний та цілісний підхід до супроводу дітей з РАС; допомагає уникати хаотичності в навчанні та розвитку дитини. Такий підхід широко застосовується в країнах Європи та США, де вже давно існують спеціальні програми інклюзивної освіти та підтримки дітей з РАС.

Основні принципи секвенування:

1. Індивідуалізація – врахування особливостей розвитку конкретної дитини.
2. Послідовність – чітке впорядкування етапів навчання та корекції.
3. Гнучкість – адаптація програм відповідно до прогресу дитини.
4. Комплексність – поєднання педагогічних, психологічних та терапевтичних підходів.
5. Практична спрямованість – орієнтація на розвиток навичок, необхідних для повсякденного життя.

В контексті когнітивного розвитку, доцільно конкретизувати етапи секвенування відносно рівня розвитку окремих когнітивних функцій. Так, на діагностичному етапі здійснюється оцінка загального рівня когнітивного розвитку, відбувається визначення сильних сторін та зон, що потребують підтримки та формування індивідуального плану розвитку. На адаптаційному етапі важливим є створення сприятливого середовища для розвитку (адаптивне середовище, візуальний розклад, сенсорна інтеграція тощо). Паралельно доцільно впроваджувати стратегії, що знижують тривожність та покращують увагу [2].

Розвивальний етап передбачає використання спеціальних методик корекції та розвитку (TEACCH, PECS, DIR/Floortime, Early Start Denver Model), розвиток окремих когнітивних функцій, розвиток навичок вирішення проблем та самостійності в навчанні.

Соціалізаційний етап передбачає навчання розумінню соціальних ситуацій та емоцій, формування комунікативних стратегій, інтеграцію в групові заняття та соціальне середовище.

Оцінювально-коригувальний етап спрямований на визначення нових цілей та завдань, що засноване на аналізі результатів розвитку (співставлення досягнутого прогресу з показниками нормотипового розвитку) та корекцію індивідуальної програми супроводу.

Системне та структуроване секвенування сприяє більш ефективному розвитку когнітивних функцій у дітей з РАС, допомагає їм краще адаптуватися до навчального процесу та соціального життя. Такий підхід забезпечує максимальне використання потенціалу дитини, створюючи основу для її подальшої інтеграції в суспільство [5].

Принципи секвенції допомагають організувати роботу з дитиною з РАС таким чином, щоб кожен етап навчання логічно продовжував попередній і готував дитину до наступного. Завдяки секвенції можна попередити виникнення дестабілізаційних чинників, оскільки навчальний процес буде враховувати можливі труднощі і заздалегідь вживати заходів для їх подолання.

Таким чином, поєднання психолого-педагогічного супроводу та принципів секвенції дозволяє створити гармонійне середовище для навчання та

виховання, де кожен етап розвитку дитини впорядкований і взаємопов'язаний з попередніми і наступними етапами.

В перспективі подальших розвідок в контексті даного дослідження розглядається розробка детальної секвенційної програми психолого-педагогічного супроводу когнітивного розвитку дітей з РАС з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей та актуальної ситуації розвитку дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. В Україні на обліку понад 20 тисяч дітей з аутизмом. *Укрінформ*. 2023. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-health/3769403-v-ukraini-na-obliku-ponad-20-tisac-ditej-z-autizmom.html?utm_source=chatgpt.com
2. Островська К. О., Саламон О. Л., Січка Л. І., Кондратенко Ю. В., Рєзнік Н. В. Секвенційні програми допомоги дітям з аутизмом: навч. посіб. Львів : Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 128 с.
3. Скрипник Т. Технології психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом в освітньому просторі : навч.-наоч. посіб. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. 56 с.
4. Bottema-Beutel K., Crowley S., Kim S. Y. Sequence organization of autistic children's play with caregivers: Rethinking follow-in directives. *Autism*. 2022. Vol. 26 (5). P. 1267–1281.
5. Brigham N. B., Yoder P. J., Jarzynka M. A., Tapp J. The sequential relationship between parent attentional cues and sustained attention to objects in young children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*. 2010. Vol. 40 (2). P. 200–208.
6. Hudnall M. 6 practical strategies to support language sequencing. *Autism Parenting Magazine*. 2025. URL: <https://www.autismparentingmagazine.com/strategies-to-support-language-sequencing/>

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ПОВЕДІНКОВІ МОДЕЛІ ДІТЕЙ І МОЛОДІ

Дідора Альона

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
alonadidora7@gmail.com

Науковий керівник: Котломанітова Галина

Постановка проблеми. ХХІ століття є викликом у сфері високих технологій, що принесли суспільству абсолютно новий етап розвитку. Інформаційний обмін, спілкування між людьми, встановлення стосунків, пошук роботи та навіть сама робота перейшли з реального світу до віртуального простору [1].

Соціальні мережі стали важливою частиною життя молоді, визначаючи спосіб комунікації, самовираження та отримання інформації. Платформи, на

кшталт Instagram, TikTok і YouTube, формують нові культурні норми, змінюють сприйняття реальності та створюють альтернативні форми взаємодії. Онлайн-схвалення чи критика можуть суттєво впливати на емоційний стан підлітків, змінюючи їхню самооцінку та поведінку. Водночас соцмережі надають можливості для розвитку, пошуку однодумців та навчання, що робить їх потужним інструментом впливу.

Тривале використання соцмереж впливає на психіку, сприяючи тривожності, зниженню самооцінки та емоційній залежності від реакції аудиторії. З педагогічної точки зору соцмережі змінюють навчальний процес, впливаючи на здатність аналізувати інформацію. Соціологи досліджують їхній вплив на соціальну адаптацію підлітків, адже онлайн-комунікація часто замінює реальні взаємодії. Вивчення цих аспектів дозволить знайти баланс між користю і ризиками цифрового середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ряд науковців (Ю. Асєєва, О. В. Кириленко, В. І. Бондарчук, І. В. Чернікова, Н. О. Корнієнко, І. Гоян та Т. Данилова) досліджують та висвітлюють питання пов'язані з психологічною безпекою в Інтернеті, зокрема вплив соціальних мереж на особистість підлітків, формування ідентичності та самооцінки у молоді, а також поведінкові моделі молоді, зокрема залежність від соціальних мереж та кібербулінг, досліджують механізми зміни емоційної сфери особистості в юнацькому віці через використання соціальних мереж.

Л. Березовська у своїй роботі розглядала вплив соціальних мереж на психологічне благополуччя особистості. Вона встановила з допомогою дослідження, що особи, які проводять у соціальних мережах мало часу, більш нормальні психологічно. Однозначно були виявлені зв'язки між часом перебування в соціальних мережах, рівнем психологічного благополуччя, якістю життя, емоційними границями у спілкуванні, самооцінкою та комунікативними здібностями [2].

І. Гоян та Т. Данилова вивчають взаємозв'язок між використанням соціальних мереж та психологічним функціонуванням [4]. Автори відмічають, що цей взаємозв'язок не є простим і однозначним, а залежить від багатьох чинників, таких як спосіб використання соціальних мереж, стилі комунікації, емоційний стан, наявність супутніх захворювань, рівень самосвідомості, мотивація, цінності, установки та інтереси.

За результатами дослідників, взаємодія з соцмережами має вплив як на психологічне та фізичне здоров'я окремої людини, так і суспільства в цілому. Тип контенту, з яким взаємодіє молодь, значною мірою визначає його вплив. Освітній контент сприяє саморозвитку та покращенню знань, тоді як розважальний може як допомагати відпочити, так і відволікати від важливих справ. Найбільш небезпечним є агресивний контент, що здатен провокувати тривожність, агресію та радикальні погляди. Дослідники наголошують, що тривале споживання деструктивного контенту змінює емоційний стан і поведінкові реакції, а механізми соцмереж, такі як нескінченна стрічка та система лайків, можуть формувати поведінкову залежність і спричиняти соціальну ізоляцію.

Мета статті – дослідити вплив соціальних мереж на поведінкові моделі сучасного молодого покоління.

Виклад основного матеріалу. 1) *Формування світогляду через соцмережі.* Перша соціальна мережа – Classmates.com – в сучасному розумінні була створена Ренді Конрадом у 1995 році [2, с. 28]. На сьогоднішній же день Facebook є найпопулярнішою соціальною мережею. Ще однією популярною соціальною мережею є Twitter, який пропонує користувачам публікувати короткі текстові повідомлення обмеженої довжини – «твіти». Instagram – популярна соціальна мережа для обміну фотографіями.

Соціальні мережі відіграють важливу роль у формуванні світогляду молоді, адже вони забезпечують доступ до великої кількості інформації та контенту. Блогери та інфлюенсери стали новими авторитетами, яких часто наслідують діти та підлітки. Через їхній вплив формуються погляди на моду, політику, соціальні питання та навіть моральні норми. Тренди, що швидко розповсюджуються у мережах, можуть змінювати поведінку і сприйняття реальності. Відео контент, особливо короткі ролики, допомагає створювати миттєве враження та впливати на сприйняття світу, формуючи нові моделі поведінки. Цей вплив здебільшого має як позитивні, так і негативні наслідки. З одного боку, соцмережі сприяють розвитку глобального мислення, допомагають молоді бути більш відкритими до нових ідей та культур. З іншого боку, деякі тренди та відео можуть бути поверхневими, пропагуючи матеріалізм або шкідливі стереотипи.

Блогери дуже часто маніпулюють увагою своїх підписників, пропонуючи їм спрощені варіанти реальності, що може призвести до спотворення справжніх цінностей. Тому важливо, щоб молодь була критично налаштована до інформації, яку вони отримують через соціальні мережі.

2) *Психологічні аспекти впливу.* Основними аспектами впливу на психологічний стан та самооцінку молоді є: порівняння з іншими, залежність, кібербулінг, ідеалізація реальності, самовиявлення, самоствердження.

Соціальні мережі можуть мати серйозний вплив на психологічний стан молоді, зокрема на їх самооцінку. Постійне порівняння себе з іншими користувачами, особливо з ідеалізованими образами блогерів, може спричиняти комплекс неповноцінності. На думку І. Гоян та Т. Данилової, порівняння себе з іншими користувачами соціальних мереж пов'язане з низькою самооцінкою та посиленням депресивних симптомів [4]. Молоді люди часто оцінюють свою зовнішність та досягнення через призму того, що вони бачать у соцмережах, що може негативно впливати на їхню впевненість у собі. Підвищення рівня стресу від соціального порівняння та бажання відповідати високим стандартам також є проблемою. В результаті, соціальні мережі можуть стати джерелом постійного тривожного стану та емоційних труднощів.

З точки зору соціалізації, соцмережі можуть як полегшити, так і ускладнити процес взаємодії. З одного боку, вони надають можливість бути в контакті з друзями та знайомими, а також знайомитись з новими людьми, що допомагає у розвитку соціальних навичок. З іншого боку, інтенсивне використання соціальних мереж може призвести до ізоляції від реального світу.

Люди можуть почати вважати віртуальні зв'язки важливішими за реальні, що знижує рівень реальної соціалізації. Це може мати серйозні наслідки для емоційного благополуччя та розвитку міжособистісних стосунків.

3) *Небезпеки та ризики*. Одним із найбільших ризиків, пов'язаних з використанням соціальних мереж, є кібербулінг, складність контролю часу, нестабільність настрою, повне занурення у віртуальний світ, погіршення самопочуття чи навпаки ейфорія, водночас повна втрата інтересу до реального світу [1, с. 154].

Підлітки, які активно користуються платформами, часто стають жертвами цькування та агресії в Інтернеті, що може призвести до серйозних психологічних травм. Кібербулінг може проявлятися у вигляді образ, погроз чи публікації особистої інформації, що руйнує репутацію і створює відчуття безпорадності. У деяких випадках це навіть може призвести до депресії та самогубств серед молоді. Важливо, щоб батьки та педагоги були обізнані щодо цього явища та активно працювали над його попередженням. Вищезазначене може бути у вигляді поширенням безпідставних чуток, зломом електронних поштових скриньок, незаконним обміном фотографіями та відео без згоди жертви, погрозами через соціальні мережі, створенням фейкових профілів та надсиланням образливих повідомлень [3, с. 27].

Іншою серйозною небезпекою є залежність від соціальних мереж, соціальні мережі мають значний вплив на психологічний стан та самооцінку молоді. На думку О. Лазаренко та Т. Веретенко, хоча нові технології відкривають можливості для покращення когнітивного та інтелектуального розвитку молодих людей, вони також несуть ризики і можуть погіршити їхній психосоціальний стан. Вони створюють умови для формування інтернет залежності та інших проблем [5, с. 26]. Вона може проявлятися у вигляді надмірної кількості часу, проведеного в Інтернеті, що призводить до порушень сну, фізичного здоров'я та продуктивності. Також залежність від соцмереж може спотворювати сприйняття реальності, оскільки молоді люди часто ідеалізують онлайн-світ і порівнюють його з власним життям. Це може стати причиною розчарувань та незадоволення своїм життям. Для боротьби з цією проблемою важливо розвивати вміння встановлювати здорові межі в онлайн-активностях та контролювати час, проведений у мережі.

Інтернет-залежність є комплексним явищем, і існує декілька базових індикаторів або ознак, які можуть вказувати на те, що людина має проблеми з контролем за своїм перебуванням в Інтернеті. Базові індикатори Інтернет-залежності згруповані у статті Авсеєвої [1]:

1. Зануреність у світ Інтернету та витрачання значної кількості часу та уваги на онлайн-активності.

2. Зростаюча потреба проводити все більше часу в Інтернеті, де людина поступово віддаляється від офлайн-світу та приділяє переважну увагу онлайн-діяльності.

3. Повторні невдачі та спроби скоротити час використання Інтернету, коли особа усвідомлює свою залежність та намагається контролювати свій онлайн-час, але не може цього досягти.

4. Занепокоєння та дискомфорт, що виникають, коли особа не знаходиться в Інтернет-середовищі, відчуває незручність та тривогу без доступу до мережі.

5. Проблеми тайм-менеджменту. Неспроможність ефективно управляти часом в Інтернеті призводить до того, що час витрачається на непродуктивні або шкідливі онлайн-активності.

6. Зміни настрою, які відбуваються в результаті використання Інтернету, коли люди відчувають задоволення, насолоду і хвилювання або погіршення настрою і дратівливості, залежно від їхнього досвіду в Інтернеті.

4) *Позитивні можливості соцмереж.* Соціальні мережі надають великі можливості для освітнього розвитку. Молодь виражає свою унікальність, інтереси та стиль життя, публікуючи свої фотографії, створюючи та оформлюючи власні сторінки. Це дає їм можливість самовиразитися і показати свою індивідуальність.

Багато платформ пропонують ресурси для навчання, від онлайн-курсів до тематичних груп, де можна обговорювати різні наукові або культурні питання. Молодь має доступ до інформації про новітні дослідження, професіоналів у різних сферах і новини, які розширюють їхні горизонти. Такі можливості дозволяють значно покращити освітній рівень і сприяють розвитку критичного мислення. Завдяки соцмережам можна стати частиною глобальної спільноти, обмінюватися знаннями і здобувати корисні навички.

Ще одним позитивним аспектом є можливість самовираження, яку надають соціальні мережі. Через публікації, відео та інші форми контенту молодь може показати свою індивідуальність, розповісти про свої досягнення, хобі та думки. Це дозволяє не лише підвищити впевненість у собі, але й знайти однодумців по всьому світу. Платформи також можуть стимулювати розвиток творчих здібностей, зокрема у таких сферах як фотографія, відеозйомка, графічний дизайн та інші. Важливо, щоб ці можливості використовувались з розумом, щоб не потонути у негативних аспектах онлайн-активності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Соціальні мережі значно змінюють поведінкові моделі дітей та молоді, впливаючи на їхнє сприйняття себе, соціалізацію та взаємодії з іншими. Вони можуть бути як джерелом позитивних можливостей для розвитку, так і фактором, що спричиняє психологічні труднощі, залежність та соціальну ізоляцію. Потрібно бути обережними з впливом соціальних мереж, усвідомлюючи як їхній потенціал, так і ризики. У зв'язку з цим важливим є забезпечення здорового використання цих платформ.

Інформаційна грамотність є ключовою для дітей та молоді, оскільки дозволяє критично ставитись до контенту, який вони споживають у мережах. Знання про безпеку в Інтернеті, розпізнавання фейкових новин та правильне використання цифрових платформ допоможуть запобігти психологічним і соціальним проблемам. Важливо розвивати навички аналізу інформації, аби уникати маніпуляцій та захистити себе від кібер загроз. Це повинно стати частиною сучасної освіти та виховання.

Напрямки подальших досліджень у сфері цифрової безпеки повинні зосередитись на вивченні нових форм кіберзагроз та способів їх подолання. Особливу увагу потрібно приділяти питанням захисту даних, конфіденційності та психологічного впливу соціальних мереж. Важливо також розробляти методи зменшення залежності від цифрових технологій і покращення цифрової грамотності серед молоді. Напрями досліджень мають охоплювати як технологічні, так і соціальні аспекти цифрової безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Асєєва Ю. О. Кіберкомунікативна залежність від соціальної мережі Instagram як проблема сучасної молоді. *Габітус*. 2020. № 14. С. 152–157. URL: <https://publicum.umed.lodz.pl/info/journalseries/WUT65552>
2. Березовська Л. Вплив соціальних мереж на психологічне благополуччя особистості. *Вісник Національного університету оборони України*. 2020. № 2 (55). С. 28–36. URL: <http://visnyk.nuou.org.ua/article/view/214059>
3. Гіденко Є. С. Кібербулінг: насильство в соціальній мережі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2021. № 50. С. 26–29. URL: <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc50/8.pdf>
4. Гоян І., Данилова Т. Вплив соціальних мереж на психологічне функціонування особистості: до постановки проблеми. *Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія*. 2021. Т. 12. № 4. С. 118–124. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/11767>
5. Гречановська О. В., Мегем О. М., Потапюк Л. М. Вплив соціальних мереж на психологічний стан та самооцінку української молоді. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2023. Т. 34 (73). № 4. С. 60–66. URL: https://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/4_2023/11.pdf
6. Лазаренко О. А., Веретенко Т. Г. Формування безпечної поведінки в Інтернет-мережі. *Здобутки та досягнення прикладних та фундаментальних наук ХХІ століття: матеріали міжнар. наук. конф., м. Черкаси, 7 серп. 2020*. Черкаси: МЦНД, 2020. Т. 2. С. 26–34. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/mcnd/article/view/4218>

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Дубровка Марина

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
dubrovka.m1978@gmail.com

Науковий керівник: *Котломанітова Галина*

Постановка проблеми. Збереження здоров'я дітей та підлітків є одним із пріоритетних завдань сучасної освіти. Освітній процес повинен сприяти не лише набуттю знань, а й формуванню здорового способу життя. Оновлення та вдосконалення безпечного й здорового освітнього середовища є ключовою

передумовою розвитку Нової української школи, що спрямована на забезпечення фундаментальних прав дітей, зокрема права на освіту та охорону здоров'я. У цьому контексті особливу роль відіграє соціальний педагог, який виступає посередником між учнями, батьками, педагогами та медичними працівниками, сприяючи створенню сприятливого середовища для фізичного, психічного та соціального благополуччя дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роль збереження здоров'я в професійній діяльності педагога детально досліджена у працях як зарубіжних, так і вітчизняних науковців, серед яких варто відзначити С. Архипову, Г. Валлера, Т. Веретенко, Г. Григоренко, Л. Грицюк, Т. Журавель, Н. Зимівець, А. Капську, Л. Коваль, А. Мілька, К. Ортманна. Окремі аспекти підготовки фахівців до реалізації здоров'язбережувальної діяльності розглядаються в роботах сучасних українських дослідників. Зокрема, питання пропагування здорового способу життя як ключового чинника формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх соціальних педагогів досліджувала Т. Костюченко, тоді як проблематика розвитку культури здоров'я студентської молоді в університетському середовищі висвітлена в працях Г. Кривошеєвої.

Мета статті – визначення ролі соціального педагога у забезпеченні здоров'язбереження в закладах освіти, аналіз основних напрямів його діяльності.

Виклад основного матеріалу. Здоров'язбережувальні технології являють собою комплекс заходів та умов, спрямованих на створення оптимального освітнього середовища, що сприяє збереженню, зміцненню та розвитку фізичного, емоційного, інтелектуального, особистісного та духовного здоров'я всіх учасників освітнього процесу, зокрема учнів, педагогів та іншого персоналу.

У сучасній освітній практиці ключову роль у впровадженні здоров'язбережувальних технологій відіграє соціальний педагог. Його діяльність включає інформаційно-просвітницьку роботу, профілактичну та оздоровчу діяльність, корекційно-реабілітаційну роботу (соціально-психологічний напрям) та організацію здоров'язбережувального освітнього середовища.

Інформаційно-просвітницька діяльність соціального педагога спрямована на поширення науково обґрунтованої інформації серед дітей, їхніх батьків, педагогічних працівників та представників громадськості щодо основних підходів і методів збереження як індивідуального, так і суспільного здоров'я. У процесі цієї діяльності соціальний педагог розробляє та оформлює інформаційні стенди, координує функціонування валеологічної служби та консультативних приймалень, а також ініціює проведення тематичних лекцій і просвітницьких заходів.

В освітньо-просвітницькому аспекті ця діяльність охоплює формування знань про здоров'я, засоби, методики та технології його збереження й зміцнення, а також виховання культури здоров'язбережувальної поведінки та популяризацію здорового способу життя. З метою ефективної реалізації цих

завдань соціальний педагог організовує навчальні семінари, лекції, тренінги, ділові ігри та інші інтерактивні форми роботи, орієнтовані на збереження всіх аспектів здоров'я особистості.

Профілактична діяльність соціального педагога спрямована на запобігання девіантної поведінки (адикції, делінквентність), збереження соціального добробуту особистості, забезпечення безпечних умов життєдіяльності (профілактика травматизму, запобігання захворюванням). У цьому контексті використовуються інтерактивні педагогічні методи, зокрема дискусії, рольові ігри та проектну діяльність. Крім того, організовуються заходи, спрямовані на формування усвідомленого й відповідального ставлення до власного здоров'я.

Оздоровча діяльність соціального педагога спрямована на покращення фізичного та психоемоційного стану всіх учасників освітнього процесу, а також на збереження та підтримку власного здоров'я. Це реалізується шляхом формування та впровадження культури здорового способу життя, стимулювання рухової активності, застосування ефективних оздоровчих методик в освітньому середовищі (музикотерапія, кольоротерапія, ароматерапія, фітотерапія), а також через співпрацю з медичними фахівцями для моніторингу екологічних і санітарно-гігієнічних умов навчальних закладів.

Соціально-психологічний аспект здоров'язбережувальної діяльності передбачає підтримку психічного здоров'я вихованців, створення сприятливого психологічного клімату, профілактику стресових станів, розвиток комунікативних навичок і соціальної культури. Усі перелічені напрямки реалізуються через створення освітнього середовища, що сприяє зміцненню здоров'я всіх його учасників, забезпечуючи гармонійний фізичний, психічний і соціальний розвиток особистості.

Форми соціальної роботи, спрямовані на виховання культури здорового способу життя учнів, являють собою комплексну систему виховних, оздоровчих, корекційних і профілактичних заходів. До таких заходів належать інтерактивні лекції та бесіди з учнями за участю спеціалістів різного профілю, організація «уроків здоров'я як на рівні класу, так і загальношкільного масштабу, проведення тематичних класних годин, демонстрація навчальних відеоматеріалів та презентацій [3, с. 395].

Основним результатом впровадження таких заходів має стати підвищення рівня обізнаності учнів щодо принципів здорового способу життя, формування усвідомленого ставлення до власного здоров'я та розвиток навичок його збереження у повсякденному житті. Водночас соціальна робота у сфері здоров'язбереження не обмежується виключно профілактичними заходами, а охоплює створення сприятливого освітнього середовища, яке забезпечує гармонійний фізичний, емоційний та соціальний розвиток особистості.

З концептуальної точки зору, систему соціальної роботи у цій сфері можна розглядати як механізм забезпечення здоров'я, що включає такі структурні компоненти: комплекс заходів, спрямованих на оздоровлення, профілактику та лікування; організацію освітньої роботи для стимулювання

свідомого саморозвитку здобувачів середньої освіти; формування сприятливих умов для самопізнання та самореалізації всіх учасників освітнього процесу.

Аналіз наукових досліджень, здійснений на основі праць О. Безпалько [1], І. Зверєвої [4], А. Капської [2], дає змогу зробити висновок, що соціальний педагог закладу загальної середньої освіти виконує низку професійних функцій, серед яких: діагностична, прогностична, комунікативна, консультативна, освітньо-виховна, правозахисна, організаційна, попереджувально-профілактична та соціально-терапевтична. Враховуючи змістове наповнення кожної функції, визначене науковцями, їх адаптовано до специфіки формування здоров'язбережувальної компетентності здобувачів освіти у межах освітнього середовища.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Здоров'язбережувальна діяльність соціального педагога, яка охоплює аспекти соціального виховання особистості та надання допомоги в процесі її соціалізації та адаптації до суспільства, є системною та цілеспрямованою роботою, що сприяє збереженню та зміцненню не тільки фізичного, але й соціального та духовного здоров'я індивіда. У контексті освітнього середовища соціальний педагог здійснює превентивну діяльність, орієнтовану на запобігання девіантній поведінці учнів. Важливим елементом його роботи є організація та проведення індивідуальних і групових занять, які сприяють розвитку комунікативних навичок у дітей. Окрім того, педагог займається формуванням духовно-моральних якостей особистості та розвиває в учнів стійкість до життєвих труднощів і стресових ситуацій.

Перспективними напрямками подальших досліджень є детальний аналіз конкретних здоров'язбережувальних технологій у практичній діяльності соціального педагога, дослідження ефективності цієї діяльності щодо різних вікових та цільових груп здобувачів освіти, а також дослідження специфіки застосування здоров'язбережувальних технологій у роботі з педагогічними колективами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безпалько О. В. Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю в територіальній громаді: теоретико-методичні основи : монографія. Київ : Науковий світ, 2006. 363 с.
2. Капська А. Й. Соціальна робота : навч. посіб. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2011. 400 с.
3. Пилук Н. Діяльність соціального педагога з реалізації здоров'язбережувальних технологій в освітньому середовищі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2020. № 10 (104). С. 391–400.
4. Соціальна педагогіка: теорія і технології: підручник / за заг. ред. І. Д. Зверєвої. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 316 с.

ХАРАКТЕРИСТИКА ВИКОРИСТАННЯ КОМУНІКАЦІЙНИХ КАНАЛІВ У ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ

Дума Юрій

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

yu.v.duma@udu.edu.ua

Науковий керівник: Міхеєва Оксана

Постановка проблеми. Соціальні служби відіграють важливу роль у забезпеченні добробуту населення, особливо вразливих категорій громадян. Одним із ключових чинників ефективної діяльності соціальних служб є налагоджена система комунікації, яка дозволяє оперативно надавати допомогу, консультувати та координувати дії. У сучасному світі традиційні методи комунікації поєднуються з цифровими технологіями, що значно підвищує якість та доступність соціальних послуг.

У сучасному суспільстві соціальні служби відіграють важливу роль у забезпеченні соціального захисту населення, особливо вразливих категорій громадян. Ефективність їхньої діяльності значною мірою залежить від правильно організованої комунікації між працівниками служб, отримувачами послуг, державними установами та громадськістю. Традиційні способи спілкування (особисті прийоми, телефонні дзвінки, поштове листування) поступово доповнюються або навіть замінюються цифровими технологіями, такими як соціальні мережі, месенджери, відеозв'язок та онлайн-консультації.

Однак існують виклики, пов'язані з переходом на цифрові комунікаційні платформи, зокрема проблема цифрової нерівності серед населення, питання конфіденційності даних та необхідність адаптації працівників соціальної сфери до нових технологій. Це потребує ґрунтовного аналізу ефективності різних комунікаційних каналів та пошуку оптимальних шляхів їх використання в роботі соціальних служб.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження комунікаційних технологій у соціальній роботі активно ведуться як в Україні, так і за кордоном. Науковці аналізують вплив цифрових технологій на якість соціальних послуг (Л. Кримчак, 2022), вивчають ефективність використання соціальних мереж у взаємодії з отримувачами послуг (О. Міхеєва, 2024), а також розглядають проблеми безпеки та конфіденційності у сфері онлайн-комунікацій (Bigelow K., Carta J., 2008).

Зокрема, дослідження О. Дудки (2020) вказує на те, що цифровізація сприяє підвищенню доступності соціальних послуг, проте водночас створює нові бар'єри для осіб похилого віку та малозабезпечених верств населення. У роботах міжнародних експертів (С. Chan, М. Holosko, 2017) наголошується, що комбінація традиційних та цифрових комунікаційних каналів дозволяє ефективніше задовольняти потреби отримувачів послуг соціальних служб.

Попри велику кількість досліджень, залишається відкритим питання оптимального поєднання комунікаційних каналів для досягнення максимального ефекту в діяльності соціальних служб.

Мета статті. Метою даної статті є аналіз та характеристика основних комунікаційних каналів, що використовуються в діяльності соціальних служб, визначення їхніх переваг та недоліків, а також окреслення перспектив удосконалення комунікаційної взаємодії в соціальній сфері.

Виклад основного матеріалу. Ефективна комунікація є ключовим елементом роботи соціальних служб, оскільки від її організації вимагається якість надання соціальної допомоги, доступність послуг і взаємодія з ними. Комунікаційні канали, які використовуються в діяльності соціальних служб, можна умовно поділити на **традиційні (офлайн)** та **цифрові (онлайн)**. Кожен із них має свої переваги та недоліки, які впливають на ефективність роботи соціальних служб.

До традиційних комунікаційних каналів зараховують: **особисті зустрічі** – забезпечують високий рівень довіри, але потребують значних ресурсів та часу. Найефективніший спосіб комунікації для вирішення складних соціальних проблем, найефективніший спосіб взаємодії, що дозволяє встановлювати довірчі відносини та отримувати зворотний зв'язок. Дозволяє краще оцінити емоційний та психологічний стан отримувачів послуг. Використовується під час консультувань, кризових втручань, соціального супроводу. Недолік – потребує часу та ресурсів для їх організації; **телефонний зв'язок** – ефективний для термінових звернень, але обмежений у можливостях надання детальної інформації. Оперативний засіб комунікації, що використовується для термінових звернень, консультацій та кризових ситуацій. Оперативний канал для швидких консультацій, підтримки та інформування. Використовується для кризових дзвінків, попереднього запису на прийом, уточнення деталей. Недолік – відсутність невербальної комунікації, що може ускладнити взаєморозуміння; **пошта та друковані матеріали** – зручний спосіб донесення інформації, але малоефективний для оперативної взаємодії. Розповсюдження інформаційних буклетів, листівок, брошур, що містять важливі відомості про соціальні послуги та права громадян. Використовується для розповсюдження інформації про соціальні послуги, права отримувачів послуг, алгоритми дій у складних ситуаціях. Застосовується у випадках, коли отримувачі послуг не мають доступу до цифрових технологій. Недолік – неоперативність та високі витрати на друк і розповсюдження; **групові зустрічі та тренінги** – метод комунікації, що сприяє обміну досвідом, підвищенню обізнаності та інтеграції соціальних груп. Ефективний метод для роботи з групами, обговорення проблем, надання консультацій. Використовується в реабілітаційних центрах, соціальних програмах підтримки. Недолік – потребує значних організаційних зусиль і простору [1, с. 373].

З розвитком технологій соціальні служби все активніше використовують цифрові комунікаційні канали, які дозволяють охоплювати ширшу аудиторію та забезпечують оперативність у наданні допомоги. До цифрових комунікаційних каналів, що використовують у діяльності Соціальних служб належать: **соціальні мережі (Facebook, Instagram, TikTok, Twitter)** – дозволяють швидко поширювати інформацію, організовувати спільноти підтримки, ефективний засіб інформування, залучення громадськості,

створення підтримуючих спільнот. Використовуються для публікації новин, анонсів, порад, історій успіху отримувачів послуг. Недолік – потреба в постійному адмініструванні та модеруванні коментарів. **Месенджери (Telegram, Viber, WhatsApp)** – забезпечують зручну та оперативну комунікацію між соціальними працівниками та отримувачами послуг, дозволяють оперативно відповідати на запити отримувачів послуг, організовувати консультації та підтримувати контакт із ними. Канал для швидкого зв'язку між соціальними працівниками та отримувачами послуг. Використовується для консультування, екстреної підтримки, організації онлайн-груп підтримки. Недолік – питання конфіденційності та збереження персональних даних. **Онлайн-платформи для відеозв'язку (Zoom, Google Meet, Skype)** – ефективні для проведення дистанційних консультацій та тренінгів, забезпечують можливість проведення дистанційних консультацій, тренінгів та груп підтримки. Застосовуються для дистанційного консультування, проведення навчань, тренінгів. Дозволяють економити час і ресурси, охоплювати більшу аудиторію. Недолік – технічні обмеження, відсутність доступу до якісного інтернету в деяких отримувачів послуг. **Мобільні застосунки** – спеціалізовані платформи, що дозволяють користувачам реєструватися на консультації, отримувати правову допомогу тощо, деякі соціальні служби розробляють власні застосунки для надання допомоги, реєстрації на консультації та отримання юридичних послуг, соціального супроводу. Використовуються для бронювання візитів, отримання екстрених повідомлень, моніторингу стану отримувачів послуг. Недолік – потреба у фінансових ресурсах на розробку та підтримку. **Електронна пошта** – використовується для формального листування, надання консультацій та розсилки інформаційних бюлетенів. Офіційний канал комунікації для листування, відправлення заяв, документів, звітності. Використовується в роботі з державними установами, громадськими організаціями. Недолік – можлива затримка відповідей, потреба у формальному стилі [3, с. 39].

Цифрові технології мають значні переваги у швидкості та охопленні аудиторії, однак традиційні методи залишаються важливими через свою персоналізацію та доступність для соціально вразливих груп.

У таблиці 1 подано порівняльна характеристика традиційних та цифрових комунікаційних каналів, що використовуються у діяльності соціальних служб.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика традиційних і цифрових комунікаційних каналів

Параметр	Традиційні канали	Цифрові канали
Доступність	Обмежена географічно	Широкий доступ через інтернет
Оперативність	Вимагає часу на зустріч	Миттєве реагування
Персоналізація	Високий рівень взаємодії	Може бути менш особистісним
Вартість	Дорожче (логістика, друк матеріалів)	Дешевше (використання інтернет-ресурсів)
Охоплення аудиторії	Обмежене	Глобальне

Попри численні переваги цифрових комунікаційних каналів, їх використання у соціальних службах супроводжується певними труднощами: **проблеми цифрової грамотності** – не всі підопічні соціальних служб мають доступ або навички користування інтернетом; **конфіденційність та безпека даних** – передача чутливих персональних даних через цифрові канали потребує надійного захисту, ризики витоку персональної інформації, важливо забезпечити захист персональних даних клієнтів; **емоційний контакт** – в онлайн-спілкуванні може втрачатися важлива невербальна комунікація, що ускладнює процес надання психологічної допомоги, **зниження рівня особистісної взаємодії** – онлайн-спілкування може бути менш ефективним у кризових ситуаціях, в онлайн-спілкуванні можуть втрачатися емоційні нюанси, важливі для соціальної роботи; **перевантаження працівників** – постійна доступність в онлайн-режимі може збільшувати психологічне навантаження на соціальних працівників [2, с. 5].

Перспективи розвитку комунікацій у соціальних службах можуть бути впровадження **омніканальної комунікації** – поєднання різних каналів для максимального охоплення аудиторії, використання **штучного інтелекту та чат-ботів** для автоматизації відповідей на типові запитання, підвищення цифрової грамотності як серед соціальних працівників, так і серед отримувачів послуг, **забезпечувати кібербезпеку** – використовувати захищені платформи для обміну конфіденційною інформацією.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Ефективне використання комунікаційних каналів у соціальних службах сприяє покращенню доступу до соціальних послуг, підвищенню їхньої якості та зручності для громадян. Поєднання традиційних та цифрових каналів дає змогу враховувати потреби різних груп населення, а інноваційні технології відкривають нові можливості для розвитку соціальної сфери. Аналіз показав, що соціальні служби мають використовувати комбінацію традиційних і цифрових каналів комунікації для забезпечення доступності та ефективності соціальних послуг. Технологічні рішення сприяють швидшій взаємодії, проте їх упровадження потребує вирішення проблем цифрової нерівності та конфіденційності даних. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на розробку оптимальних моделей комунікації в соціальних службах, а також на вивчення ефективності штучного інтелекту та чат-ботів у соціальній роботі. Ефективне використання комунікаційних каналів дозволяє соціальним службам оперативно реагувати на потреби клієнтів, підвищувати доступність послуг та оптимізувати роботу працівників. Поєднання традиційних та цифрових методів дає можливість враховувати особливості різних категорій населення, а інноваційні технології відкривають нові можливості для розвитку соціальної сфери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дудка О. М., Іваночко Н. В. Цифрові технології в роботі соціального педагога. Шляхи розвитку науки в сучасних кризових умовах : тези доп. І міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Дніпро, 2020. С. 371–374.

2. Кримчак Л. Цифрові технології як інструмент у діяльності соціальних служб. *Sworld-Us Conference Proceedings*. 2022. No. 1 (usc10-01). P. 4–8.
3. Міхеєва О. Ю. Характеристика комунікаційних технологій у соціальній роботі. Соціальна політика: виклики часу : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., що присвяч. 190-річчя УДУ імені Михайла Драгоманова, м. Київ, 24 квіт. 2024 р. Київ : Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2024. С. 37–40.
4. Bigelow K. M., Carta J. J., Lefever J. B. Txt u ltr using cellular phone technology to enhance a parenting intervention for families at risk for neglect. *Child Maltreatment*. 2008. Vol. 13. P. 362–367.
5. Chan C., Holosko M. J. The utilization of social media for youth outreach engagement: A case study. *Qualitative Social Work*. 2017. Vol. 16 (5). P. 680–697. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1473325016638917> (дата звернення: 10.03.2025 р.)

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ НЕЙРОГРАФІКИ У СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ РОБОТІ

Кіліян Юлія

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

kiliyan.yuliia15@gmail.com

Науковий керівник: *Котломанітова Галина*

Постановка проблеми. Сучасний період розвитку української держави потребує детальних змін у процесі навчання та виховання підростаючого покоління. Під час швидкоплинних змін у суспільстві у дітей шкільного віку активно відбувається їх розумовий та психічний розвиток, проте учні іноді втрачають бажання навчатися, особливо у середніх класах. Сучасні школярі потребують інноваційних методів навчання та виховання. Великий інтерес в цьому контексті представляють арт-технології, тому вивчення і використання безпосередньо цієї галузі як інноваційного методу передбачає використання в сучасній освітній практиці низки нових дієвих та ефективних методик.

У сучасному суспільстві все більше зростає інтерес до арт-технологій як інноваційних технологій у навчанні, а також як методу психологічної допомоги шляхом застосування творчості. Арт-технології сьогодні – це напрям сучасної психологічної науки, що стрімко розвивається та стає все популярнішим у професійному середовищі як за кордоном, так і в нашій країні. Цей метод використовується з цілями навчально-виховного впливу та при вирішенні діагностичних, корекційних, психопрофілактичних завдань. Трансформація соціально-політичної, економічної, культурно-інформаційної сфер, суспільства в цілому стимулює розвиток арт-технологій педагогічного та соціально-психологічного спрямування.

Фахівці-практики сьогодні вдаються до потенціалу різних технік та мистецьких засобів арт-терапевтичного впливу. Серед інших застосовується нейрографіка як один із видів ізотерапії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ефективність використання різних видів арт-технологій в освітньому процесі з метою творчого розвитку особистості, вільного самовираження і самопізнання підтверджується широким спектром наукових праць. Це роботи таких авторів, як І. Ільченко (2013); К. Калька, З. Ковальчук (2020); В. Назаревич (2014); О. Тараріна (2019); Л. Терлецька (2016) та ін. Розгляду арт-терапевтичних технологій у соціальній, соціально-педагогічній роботі приділили свою наукову увагу І. Астремська (2017), Н. Грищенко (2014), О. Деркач (2008), Г. Котломанітова (2022-2024), С. Максименко (2018), О. Сорока (2008), О. Федій (2007), Я. Юрків (2007) та ін.

Мета статті - висвітлити техніку нейрографіки як засобу психосоціальної підтримки осіб, означити основні принципові засади використання нейрографіки у соціально-педагогічній роботі.

Виклад основного матеріалу. Нейрографіка – це один із графічних методів арт-терапії, за допомогою якого можна поліпшити свій емоційний стан, зрозуміти та усунути деякі причини проблем. Це новий метод у психотерапії. Його винайшов російський вчений, ректор Інституту психології та творчості, доктор психологічних наук, професор П. Піскар'юв (для трансформації свідомості). Він переконаний, що ця техніка підвладна тим, хто є дуже сучасною та актуальною людиною, відчуває своє тіло, прагне змін і руху вперед, намагається, маючи деякий досвід та вміння, втілити мрії за допомогою нового способу, перескладати, перепакувати, переналаштувати те, чим добре володієш. Архітектор та психолог за базовими освітами, він синтезував ті знання у нейрографіці, які вважає «технологією створення дива». Він переконує, що інтелектуальна людина має потребу у праці, яка створена руками, і ця потреба реалізується нейрографікою вишукано, як ніде інде [1, с. 7].

За твердженням дослідників, лінія з'єднана з мисленням і впливає на організм. Людина відтворює їх власною рукою. Нейролінія керує системою мислення, тому що прямо впливає на мозок, який забезпечує функціонування усього організму. Система мислення кодується у різних лініях, а ми кодуємо лінію своїми смислами. Нейрографічна лінія вводить у потік моментально та дає змогу керувати реальністю [1, с. 7].

На думку О. Сагайдак, особливих навичок у малюванні не потрібно, лише бажання. Зміст методу полягає у нейрографічній лінії, яка є абсолютно спонтанною, нешаблонною, не повторює себе на будь-якій ділянці свого напрямку. Адже пряму лінію створила людина, у природі прямих ліній немає [4]. Малюючи такі біонічні лінії, працює дрібна моторика рук, яка безумовно пов'язана з нейронними сітками в головному мозку. Завдяки виконанню таких малюнків процес малювання здатний створювати абсолютно нові нейронні зв'язки в мозку, відтак – змінювати процеси мислення та власну стратегію поведінки. Кожен охочий працює з тим, що йому актуальне у цей час, саме тому ці роботи мають психологічний зміст.

Ще однією технічною особливістю нейрографіки є техніка сполучення та округлення нейрографічних ліній. Так ми зв'язуємо нейрони в єдину мережу.

Адже одним із основних законів нейропластичності (здатності мозку змінюватись) у тому, що активовані нейрони зв'язуються (аксіома).

Н. Калька, З. Ковальчук, Г. Одинцова означили принципи нейрографіки:

1. Образ інтегрує смисли. Образ дає нам змогу зібрати велику кількість смислів в одному зображенні. Приміром, образ будинку інтегрує в собі сукупність смислів, які пов'язані з будинком: дитинство, ігри, батьки, затишок, домашня випічка.

2. Смисли контейнерують стани. У кожної людини є своя унікальна реакція на якесь слово. Скажімо, слово «успіх» викликає чимало почуттів чи переживань, що пов'язані з ним, і це наш досвід, набір емоцій чи уявлень.

3. Проблема створюється розумом. Усе в цьому світі, за винятком людини, живе просто, природно, у потоці. І лише людина, коли думає про життя, сама задає смисли, занурює себе у світ протиріч і дуальності, але така подвійність існує лише в її свідомості.

4. Рішення має якість біоніки. Якісне рішення практично завжди ірраціональне, оскільки вимагає реорганізації нашої свідомості. Рішення – це те, що зсередини резонує з кожною клітинкою нашого тіла, живою природою та сутністю людини. Рішення, яке не проникає всередину, не посилає імпульс до життя – воно не є істинним. І в тому розумінні нейрографіка – це біоключ для вирішення наших завдань.

5. Гармонія призводить до задоволення. Це не лише один із принципів нейрографіки, а один із принципів нашого буття. Кожна людина здатна переживати відчуття гармонії: у стосунках з собою, з іншими людьми, зі світом. А задоволення – це наслідок стану гармонії. Люди, що малюють нейрографіку, мають можливість через досягнення гармонії у своєму малюнку сягати стану задоволеності, а в подальшому – почуття щастя.

6. Усесвіт поміщається на кінчику маркера. Намалювати можна все: минуле та майбутнє, модель стосунків; можна зобразити будь-які почуття – печаль, біль чи намалювати радість та успіх. У середині однієї системи, одного нейрографічного малюнку за допомогою маркера ми можемо подолати протиріччя.

7. Будь-яке завдання має графічне вирішення. Будь-яке завдання можна перевести в графіку, в символ. І цей символ є основою для візуального мислення. І зміна символу за допомогою нейрографіки дає змогу запустити процеси мислення так, щоб привести нас до вирішення завдання. В цьому розумінні будь-яке завдання – бізнес, особистісні стосунки, внутрішня гармонія – мають графічне вирішення. Графічний алфавіт дозволяє моделювати бажані події в нашому житті.

8. Площина малюнку не має кордонів. Кордони – умовні, адже межі аркуша паперу створені людиною, кимось, хто нарізав цей папір. Але коли ми малюємо якийсь фрагмент свого життя, то насправді малюємо все життя. Тому лінії треба проводити так, ніби кордонів аркуша немає. І жити треба так, ніби меж немає.

9. Світ складається з фігур і ліній. Коли ми проживаємо якийсь фрагмент свого життя, ми створюємо фігури, довкола яких щось відбувається: якісь події,

якась наша активність. Але нам часто не вистачає ліній, які би зв'язали та об'єднали ті фігури, тобто переходу від однієї події до іншої. Життєві фігури та пов'язуючі їх лінії – це життєво важливий процес. Нейрографіка поєднує світ та окремі елементи; нейрографічна композиція – це фігури та лінії, що пов'язують все в єдине ціле.

10. Малювати просто! Насправді це не банальна фраза. Візуальне мислення виникло у свідомості людини набагато швидше, ніж сформувалося мовлення. Малювання – це один із способів вести діалог: з собою, з іншими людьми, зі світом. І в нас та здібність закладена на рівні генів, це вже є всередині нас. І коли ми губимо здібність малювати – ми ніби деградуємо. Нейрографіка допомагає відновити цю необхідну навичку для комунікації [1, с. 8–10].

У нейрографіці існує 8 видів основних алгоритмів, покликаних вирішити завдання, пов'язані з емоційним станом, досягненням мети, моделюванням реальності. На основі основних алгоритмів можна побудувати велику кількість нейрографічних технік. Ніхто точно не може вказати їхню кількість, позаяк метод постійно доповнюється авторськими техніками.

1) Алгоритм «Зняття обмежень»

Це перший, базовий, та найбільш доступний метод. Усуває внутрішні протиріччя, дозволяє зняти обмеження та трансформувати їх у позитивні зміни. Будь-який кейс як послідовний ряд малюнків для досягнення мети чи вирішення проблеми починають саме з цього алгоритму, позаяк він дає змогу «обнулитись», пропрацювати старі травми, вирівняти свій внутрішній емоційний стан, дати відчуття впевненості до подальших змін. Тут дуже доречна технологія округлення кутів, бо ми за рахунок цього трансформуємо свої внутрішні конфлікти, надаємо власній підсвідомості відчуття безпеки.

2) Алгоритм «Нейрографічне моделювання»

У цьому алгоритмі, окрім кіл, активно застосовуємо символи трикутника і квадрата, інколи зірки. Моделювання дозволяє працювати з будь-яким завданням чи проєктом, фактично створюючи бажану реальність. Через моделювання можна уявити різні варіанти та шляхи вирішення в проєктах, як-от у бізнесі чи інших ситуаціях.

Структурний малюнок – це ніби робочий документ, який повинні вміти малювати усі. Такий малюнок завжди композиційно витриманий і набув обертів за виконання.

3) Алгоритм «Енергія кольору. 5 елементів»

Алгоритм ґрунтується на основних принципах давньокитайської філософії «У-Сін», що сформувалась на основі п'яти елементів, які визначають основні параметри світогляду. Використовуючи відповідні кольори, можна вирішити різні завдання, трансформувати ситуації, переходити з однієї стадії розвитку будь-чого в іншу. Часто цей алгоритм використовують у темі здоров'я, розвитку проєктів та багато інших.

4) Алгоритм «Нейроскетчинг»

Алгоритм швидкого ескізу малюнку з використанням нейрографіки. Корисний для використання експрес-вирішення. А також з метою швидкого фіксування моменту життя.

5) Алгоритм «Нейроманда»

Цей алгоритм є поєднанням принципів малювання мандали та нейрографіки. Знаємо, що мандала має сакральний зміст. Якщо у процесі створення ми вкладемо особисті цінності та переваги, вона принесе успіх та сповнення бажань. За малювання нейромандали відбувається глибокий процес гармонізації, адже задіяні 7 рівнів свідомості. Вона швидко змінює стан, дарує відчуття творчого натхнення, спокою, впевненості, умиротворення.

6) Алгоритм «Нейрографіка комунікацій. Стосунки»

Це один із найважливіших і корисних алгоритмів. Дозволяє створювати бажані стосунки з будь-ким чи будь-чим (люди, проекти, справи, інші елементи життя). Через цей елемент можна вибудувати нові стосунки чи гармонізувати ті, що вже існують, виправити помилки минулого, створити нову реальність. Допомогає зрозуміти й усвідомити причини складних комунікацій, виправити їх та налагодити здорові гармонійні стосунки.

7) Алгоритм «Мета. Досягнення. Результат»

Це найбільш мотиваційний алгоритм у нейрографіці.

Він навчає, як правильно формулювати мету. А головне, як намалювати мету так, аби вона провокувала дії та надихала.

Алгоритм активно використовують коучі, психологи, цілителі. Це немов намалювати весь процес, від мети до отримання результату.

8) Алгоритм «Лінія часу»

У цьому алгоритмі йдеться про моделювання подій майбутнього через фігури та композиції. Вивчає дію на особу трьох геометричних фігур. У кожної людини своя доля, проте вона не є незмінною величиною. За основним напрямом присутні безліч ліній, а людина своїми вчинками, думками, духовними практиками може перестрибувати з однієї лінії на іншу.

Лінія часу дає змогу створити свою лінію подій у різних напрямках, пов'язуючи їх з простором і часом. Це наче дорога в майбутнє, дорога успіху [1, с. 14–18].

Отже, працюючи в нейрографіці, слід зважати на силу кольору, адже він може або нейтралізувати ваші почуття та переживання, або навпаки – загострити їх [3, с. 163].

У нинішніх умовах нейрографіку доцільно застосовувати у соціальній роботі з особами, постраждалими внаслідок війни. На погляд фахівців-практиків і науковців, ключовим призначенням вказаної технології є відволікання, занурення клієнта у творчий процес, що допомагає зняти тривожність, вивільнитися від негативних, болісних думок і почуттів, у безпечний спосіб розрядити напруження, досягти оптимального стану рівноваги, мобілізувати механізми саморегуляції та зцілення, активізувати внутрішні ресурси [2, с. 177].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Нейрографіка є одним із новітніх методів арт-терапії. Саме образотворчість, вибудована на

підсвідомому зображенні нейроліній, дозволяє здійснити сублімацію внутрішнього стану, почуттів. Як прикладана методика нейрографіки має перспективи свого упровадження у систему соціальної і соціально-педагогічної роботи з різними соціовіковими категоріями осіб. Подальшого дослідження потребує адаптація методу нейрографіки до роботи з окремими цільовими групами, зокрема тими, хто має травматичний досвід унаслідок війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Калька Н., Ковальчук З., Одинцова Г. Практикум з арт-терапії : навч.-метод. посіб. Ч. 2. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 148 с.
2. Котломанітова Г. О. Новітні арт-терапевтичні технології у соціальній роботі. *Актуальні дослідження в соціальній сфері* : матеріали XXIV міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 18 лист. 2024 р. / гол. ред. В. В. Корнєшук. Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2024. С. 175–177.
3. Ортинська О. Методика корекційного малювання емоційного стану з використанням методу нейрографіки. *Простір арт-терапії: творча інтеграція та трансформація в епоху плинного модерну* : матеріали XV Міжнар. міждисциплінар. наук.-практ. конф., м. Львів, 16–18 лют. 2018 р. / за наук. ред. А. П. Чуприкова, Л. А. Найдьонові, О. Л. Вознесенської, О. М. Скар. Київ : Золоті ворота, 2018. С. 160–163.
4. Сагайдак О. Використання нетрадиційних технік малювання у роботі з людьми, які пережили травму. *Арт-терапія. Інноваційні психологічні технології* / заг. ред. О. Тіунова, Т. Шейкіна. Вип. 5. Київ–Тернопіль : ЕЕАТА, 2018. С. 61–67.
5. Сорока О. В. Арт-терапія в соціальній сфері. Тернопіль : ТДПУ, 2008. 86 с. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-book-115.html>

ВПЛИВ БАТЬКІВ НА ПРОЦЕС СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ

Кірічек Ірина

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

irinakirichek2016@gmail.com

Науковий керівник: Котломанітова Галина

Постановка проблеми. Важливу роль у соціалізації дитини відіграє сім'я, що є первинним осередком суспільства. У сім'ї дитина отримує перші знання про довкілля, оволодіває необхідними життєвими навичками. Особливо актуальною стає роль родини в сучасних умовах, оскільки наявними стають серйозні зміни умов формування особистості. Це пов'язано як із становленням нового типу суспільства, подоланням тоталітаризму, усвідомленням значущості національних і загальнолюдських цінностей, так із акцентуванням значущості індивідуальної спрямованості особистості, що формується.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання визначення сутності соціалізації, дослідження особливостей її перебігу в умовах сьогодення вивчали

педагоги, психологи, соціальні педагоги, зокрема Г. Андрєєва, О. Безпалько, І. Бех, А. Капська. Разом з тим, констатуючи наявність досить великої кількості досліджень з означених питань, багато теоретичних і практичних аспектів сімейної соціалізації дітей потребують подальшого вивчення.

Мета статті полягає у розкритті психолого-педагогічних аспектів впливу батьків на процес соціалізації дитини.

Виклад основного матеріалу.

В дослідженні брали участь 45 учнів четвертих класів однієї із загальноосвітніх шкіл м. Полтави. Дослідження проводилося в два етапи. На першому – визначався рівень соціалізованості дітей, на другому – особливості стосунків в їх сім'ях.

Методологічним підґрунтям добору методик визначення рівня соціалізованості дітей стала розроблена В. Кобильченко бінарна модель адаптаційного потенціалу особистості, яка включає в собі два компоненти: рефлексивний (уявлення дитини про себе і оточуючих, емоційне сприйняття інших) і ресурсний (самостійність, ініціативність дитини) [1]. З метою діагностики прояву цих компонентів, які характеризують рівень соціалізованості дитини були застосовані наступні методики:

- методика спостереження «Характер проявів емпатичних реакцій і поведінки дітей» (А. Щетиніна), яка оцінювала особливості емоційної сфери дитини;
- бесіда «Розкажи про себе» (А. Щетиніна), яка оцінювала рівень і характер самооцінки та міру усвідомлення дитиною власних можливостей;
- «карта прояву самостійності» (А. Щетиніна);
- «карта прояву ініціативності» (А. Щетиніна).

За вимір оцінювання рефлексійного та ресурсного рівня сформованості соціалізованості у дітей нами були взяті показники, запропоновані Н.Пікановою [2]:

Високий рівень сформованості соціалізованості:

- налаштованість на співпрацю і спільну діяльність у грі;
- усвідомлює свої достоїнства і недоліки, розуміє яким його уявляють оточуючі;
- приймає допомогу від однолітків і дорослих;
- виявляє зацікавленість до емоційності, проявляє турботу і емпатію до них;
- не виявляє підвищеної тривожності, занепокоєння, страху у незвичній ситуації чи обставинах.

Середній рівень:

- знає правила поведінки, але не завжди поводить себе правильно;
- лідерська спрямованість виражена слабо;
- конфліктні ситуації вирішує залежно від обставин;
- не завжди має власну точку зору;
- не чітко усвідомлює власне «я», не може співставити уяву її ровесників і батьків про неї з власною оцінкою.

Низький рівень характеризується відсутністю у дитини спрямованості на соціальну взаємодію та спілкування. Так дитина дуже неохоче вступає в контакт з вчителем і однолітками, поводить себе насторожено, усвідомлює тільки своє «я» – фізичне, негативних емоцій не регулює.

Отримані в результаті проведеної діагностики дані, дозволяють нам виділити наступні групи дітей в залежності від рівня сформованості у них рефлексійного і ресурсного компонентів:

I група – високий показник рівня соціалізованості – 12 дітей (27 %).

II група – середні показники соціалізованості – 25 дітей (55 %).

III група – низькі показники рівня соціалізованості – 8 дітей (18 %).

Наступний, другий етап дослідження полягав у дослідженні психологічних особливостей стосунків у сім'ях дітей і аналізу їх впливу на рівень соціалізованості дітей.

Особливості сімейних стосунків вивчалися нами за допомогою методик «Кінетичний малюнок сім'ї (Р. Бернс), «Методика кольорових виборів» (М. Еткінд). Розглянемо результати, отримані в процесі діагностики.

Як бачимо з таблиці 1, між групами досліджуваних наявні суттєві відмінності за проявами психологічної дистанції у сімейних стосунках, як одного з факторів що свідчить про функціональний та психологічний клімат у сім'ї. Зокрема, серед дітей I групи найбільш виражена близька психологічна дистанція між членами родини (75 %). Такі діти знаходяться у тісному психологічному контакті з батьками, надають один одному психологічну підтримку та характеризуються почуттям спільності. Проте іноді близька дистанція між членами сім'ї може сформувати їх залежність один від одного, неспроможність самотійно діяти в соціумі. Середня дистанція характерна для 17 % дітей. Для дітей II групи більш властивою є середня дистанція 72 % у сімейних стосунках. Тоді як близькі стосунки характерні для 12 % дітей цієї групи. Це свідчить про наявність відносно «підтримуючих» стосунків. З одного боку це показує про відсутність затяжних конфліктів, відносно прийняття членів сім'ї, а з іншого – члени родини ізольовані один від одного (у кожного своє життя, але є і те що їх поєднує). Для дітей III групи більш властивою є далека дистанція у сімейних стосунках – 62,5 % (значна ізоляція членів сім'ї, яка супроводжується порушенням близьких емоційних контактів). Середня дистанція – 37,5 % дітей.

Таблиця 1

Особливості психологічної дистанції у сім'ях дітей з різними рівнями соціалізованості

Група	Дистанція			
	Близька, %	Середня, %	Далека, %	Диференційована, %
I	75	17	–	8
II	12	72	4	12
III	–	37,5	62,5	–

Диференційована дистанція, яка б свідчила про вибірково ситуативне ставлення до членів не є характерною для дітей жодної з груп.

Таблиця 2

Особливості емоційних ставлень до членів сім'ї дітей в залежності від рівня їх соціалізації

Об'єкт ставлення	група	Ставлення		
		Позитивне, %	Індиферентне, %	Негативне, %
Матір	I	91	9	—
	II	67	33	—
	III	25	50	25
Батько	I	83	17	—
	II	80	16	4
	III	—	75	25
Сім'я	I	83	17	—
	II	72	18	—
	III	—	50	50

Як свідчать дані таблиці 2 позитивне ставлення до матері, батька і сім'ї в загальному домінує у досліджуваних I групи, показники в III групі найнижчі відносно кожного з об'єктів ставлення.

Наявними є відмінності у ставленні до матері і батька у досліджуваних I і II груп – діти II групи, як з'ясувалося більше позитивно сприймають батька (80 %), ніж матір (67 % позитивних оцінок). Досліджувані III групи скоріш індиферентно сприймають як матір (50 %), так і батька (75 %). Або навіть негативно (по 25 % відносно матері і батька). Позитивне сприйняття цих осіб – відсутнє. Загальне емоційне ставлення дітей до сім'ї фактично відображає узагальнене відношення до стосунків з матір'ю і батьком.

Таблиця 3

Характер функціонування сімейної системи дітей

Група	Нормальні взаємостосунки, %	Дисфункціональні взаємостосунки, %
I	75	25
II	64	36
III	—	100

Як бачимо з таблиці 3, значна частина досліджуваних проживає у дисфункціональних сім'ях 25% дітей з I групи, 36% - II групи і 100% - III групи. Що свідчить про підвищення напруги у суспільстві, переживання травмуючих подій, знецінення певних моральних цінностей і порушення в наслідок цього системи стосунків у сім'ї і дистанціювання членів сім'ї один від одного.

Узагальнюючи отримані результати можна виділити такі відмінності в ознаках сімейної системи дітей в залежності від їх рівня соціалізованості:

1) Найбільші відмінності у результатах спостерігаються в особливостях психологічної дистанції у дітей з різним рівнем соціалізованості, що свідчить про залежність успішності протікання процесу соціалізації дитини молодшого шкільного віку від доступності для неї інших членів сім'ї. Що необхідно для

дитини як для відчуття себе в безпеці, так і для отримання певних необхідних знань.

2) Успішність протікання процесу соціалізації дитини пов'язаний і з особливостями емоційного ставлення до інших членів сім'ї, в першу чергу – до матері.

3) Характер функціонування сімейної системи дітей характеризується ознаками дисфункціональності у досліджуваних усіх 3-х груп.

У дітей з III групи гармонійних взаємин в сім'ї незафіксовано взагалі. Такий характер взаємин пов'язаний з психотравмуючими подіями в житті дітей, насамперед з війною в Україні.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Сім'я виступає вагомим чинником соціалізації дитини. Саме сім'ї належить значна роль у формуванні у дитини адекватного усвідомлення себе, оточуючих, навколишнього світу взагалі. Саме в сім'ї у дитини формується налаштованість на спільну діяльність і прагнення допомагати іншим, турбуватися і співпереживати їм.

Перспективою подальшим дослідженням виступатиме вивчення таких людей, схема поведінки батьків, які сприймають процес успішної соціалізації дитини, розробка методів корекції дисфункціональних взаємин у сім'ї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кравченко Т. В. Соціалізація дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї і школи: монографія. Київ : Фенікс. 2009. 416 с.
2. Піканова Н. Педагогічні основи забезпечення соціалізації дітей з особливими освітніми потребами. *Освіта осіб з особливими потребами: виклики сьогодення* : зб. матеріалів всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 21 черв. 2018 р. Київ, 2018. С. 125–133.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Кобзуненко Валерія

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Lera132528@gmail.com

Науковий керівник: *Кононенко Лілія*

Постановка проблеми. Соціальний розвиток підлітків з особливими потребами є складним і багатофакторним процесом, який включає не лише фізичні та когнітивні обмеження, але й психоемоційну нестабільність, соціальну ізоляцію та труднощі в адаптації до соціальних норм. Ці труднощі часто стають бар'єрами на шляху до повноцінної соціалізації таких дітей. Недостатня емоційна підтримка та специфічні умови виховання можуть призводити до порушень у формуванні позитивної самооцінки, що в свою чергу впливає на розвиток соціальних навичок. Відсутність індивідуально підібраних програм підтримки та корекції соціалізації може посилювати ці проблеми. Тому

важливо вивчити рівень соціалізації та психоемоційний стан підлітків з особливими потребами для розробки ефективних методів їх соціальної адаптації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження вітчизняних науковців акцентують увагу на психологічному здоров'ї як основі соціальної адаптації підлітків з особливими потребами (Н. Павлик, 2022). Вивчаються соціально-психологічні особливості цього віку, зокрема труднощі у спілкуванні та формуванні соціальної ідентичності (О. А. Брашеван, О. С. Караджи, 2024). Також аналізуються чинники психічного розвитку, що впливають на соціалізацію, зокрема когнітивні особливості та рівень емоційної стійкості (О. А. Мельник, 2022).

Мета статті полягає у виявленні психологічних особливостей соціального розвитку дітей підліткового віку з особливими потребами, а також аналіз чинників, що впливають на їхню соціалізацію, емоційну стабільність та адаптацію в суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Соціальний розвиток підлітків з особливими потребами залежить від багатьох факторів, зокрема сімейного виховання, соціального середовища, інклюзивної освіти та психологічної підтримки. Особливості цього розвитку обумовлені як віковими змінами, так і специфічними труднощами, з якими стикаються такі діти у процесі соціалізації.

Дослідниця Н. Павлик розглядає психологічне здоров'я як ключовий чинник соціального розвитку особистості [4, с. 40]. Авторка визначає структуру та критерії психологічного здоров'я, наголошуючи, що для дітей підліткового віку з особливими потребами важливо створювати умови, які сприятимуть формуванню позитивного емоційного фону та психологічної стійкості. Та підкреслює, що психологічне здоров'я має пряму кореляцію із соціальною адаптацією, а отже, недостатня емоційна підтримка та соціальна ізоляція можуть стати серйозними бар'єрами на шляху їхнього розвитку.

У дослідження О. А. Брашеван та О. С. Караджи зазначено, що підлітковий вік є періодом активного формування особистості, коли діти прагнуть самостійності, вибудовують систему цінностей, визначають свої життєві цілі. Для підлітків з особливими потребами цей період може бути ще більш складним через наявні фізичні, когнітивні або емоційні обмеження. Часто такі діти мають труднощі у налагодженні міжособистісних контактів, що може призводити до ізоляції або низької самооцінки [1, с. 300]. Ці труднощі впливають на їхню соціальну адаптацію та можуть створювати бар'єри у взаємодії з однолітками та суспільством загалом. Тому важливо дослідити чинники, які визначають особливості їхнього соціального розвитку, а також умови, що сприяють успішній інтеграції.

Враховуючи це, метою дослідження є виявлення психологічних особливостей соціального розвитку дітей підліткового віку з особливими потребами. Основні завдання дослідження включають: визначення рівня соціалізації та дослідження самооцінки психічних станів підлітків з особливими потребами. Вибірка дослідження включає 20 дітей підліткового віку з особливими потребами, віком від 13 до 15 років, які отримують соціально-

педагогічну підтримку в спеціалізованих закладах освіти та виховання для дітей з особливими потребами.

Одним з ефективних інструментів для вивчення соціалізації дітей є методика «Профіль соціального розвитку дитини» [3], яка дозволяє оцінити, як підліток адаптується до соціальних норм і взаємодіє з іншими людьми. За результатами дослідження (табл. 1) виявлено певні відмінності залежно від вікової групи.

Таблиця 1

Узагальнені результати дослідження рівня соціалізації підлітків з особливими потребами за методикою «Профіль соціального розвитку дитини»

Показник рівня соціалізації	Низький		Середній		Високий	
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%
Вікова група 13 років	1	25	1	25	4	33,33
Вікова група 14 років	1	25	3	75	4	33,33
Вікова група 15 років	2	50	0	0	4	33,33
Всього	4	100	4	100	12	100

Джерело: складено автором

Найбільша частка підлітків (33,33 %) у кожній віковій групі демонструє високий рівень соціалізації, що свідчить про наявність успішних адаптаційних механізмів у частини респондентів. Водночас середній рівень соціалізації найбільш виражений у 14-річних підлітків (75 %), тоді як у 15-річних цей показник відсутній, а половина з них має низький рівень соціалізації (50 %), що може свідчити про складнощі в адаптації в старшому підлітковому віці. Отримані результати підкреслюють необхідність цілеспрямованої підтримки та розробки соціальних програм, орієнтованих на формування соціальних навичок у підлітків з особливими потребами.

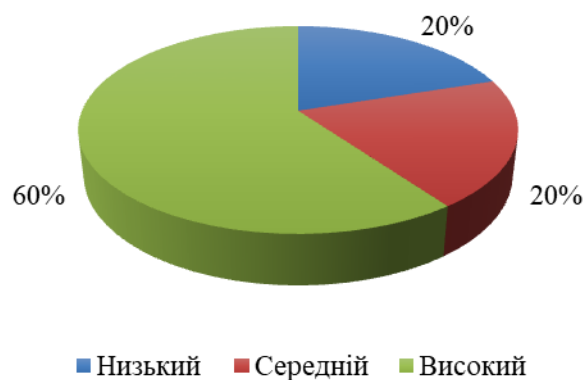

Рис. 1. Загальний рівень соціалізації підлітків з особливими потребами за методикою «Профіль соціального розвитку дитини», %

Загальний рівень соціалізації дітей, що досліджувалися (рис. 1), має переважно позитивну тенденцію. Серед 20 осіб, які брали участь у дослідженні, 60% мають високий рівень соціалізації, що свідчить про позитивний розвиток соціальних навичок та адаптацію в суспільстві. 20 % осіб мають середній рівень

соціалізації, що вказує на середній ступінь інтеграції у соціум, а також на потребу в подальшій підтримці та розвитку соціальних навичок.

Лише 20 % дітей мають низький рівень соціалізації, що потребує додаткової уваги та роботи з цією групою для покращення їхнього соціального розвитку. Отже, дослідження показує загалом високий рівень соціалізації серед дітей, однак існують групи, що потребують корекційної роботи для покращення їхнього соціального становища.

Наступним етапом є аналіз самооцінки психічного стану підлітків з особливими потребами за шкалами «Самооцінка психічних станів» (Г. Айзенка) [2]. За результатами дослідження (табл. 2) виявлено значну варіативність емоційних і поведінкових реакцій. Найбільш вираженою є середня тривожність (9 осіб) та фрустрація (14 осіб), що може вказувати на помірні труднощі у подоланні стресових ситуацій. Високий рівень тривожності (7 осіб) та агресивності (6 осіб) спостерігається у частини респондентів, що потребує корекційної роботи та підтримки.

Таблиця 2

Результати дослідження рівня психічного стану підлітків з особливими потребами за шкалами «Самооцінка психічних станів» (авторства Г. Айзенка), осіб

Рівень психічного стану	Шкала оцінки (Тривожність)	Шкала оцінки (Фрустрація)	Шкала оцінки (Агресивність)	Шкала оцінки (Ригідність)
Низький	4	2	9	4
Середній	9	14	5	13
Високий	7	4	6	3

Джерело: складено автором

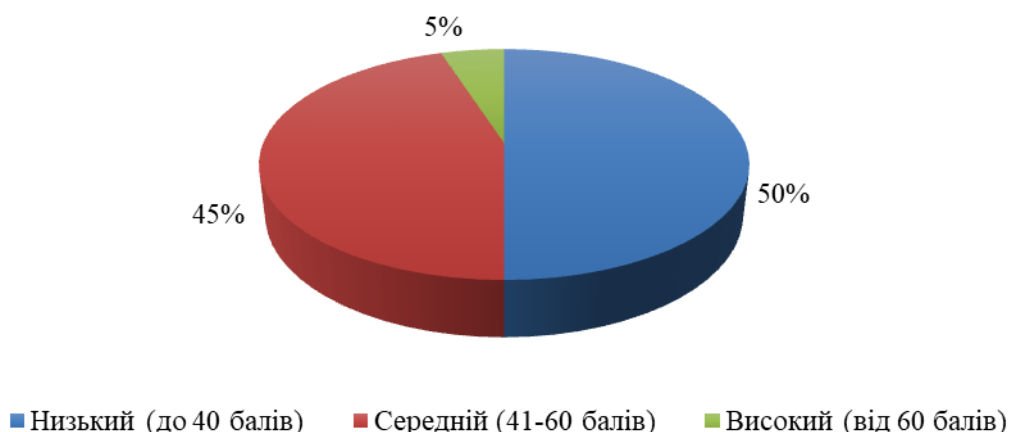

Рис. 2. Загальний рівень психічного стану підлітків з особливими потребами за методикою «Самооцінка психічних станів» (авторства Г. Айзенка), %

Водночас рівень ригідності у більшості підлітків знаходиться в межах середніх і низьких значень, що свідчить про відносну гнучкість у реагуванні на

зміни. Отримані результати підкреслюють необхідність індивідуального підходу в психологічній підтримці та соціалізації таких дітей (рис. 2).

Загальний рівень психічного стану підлітків з особливими потребами, за результатами дослідження, свідчить про виражену переважність підлітків з високим рівнем психічного стану. 60 % учасників дослідження мають високий рівень, що вказує на загальну емоційну стабільність та адаптацію до соціального середовища. Однак, є також 20 % підлітків з низьким рівнем психічного стану (до 40 балів), що свідчить про наявність значних труднощів у психоемоційному розвитку та потребує особливої уваги з боку фахівців. Ще 20 % учасників мають середній рівень психічного стану, що вказує на помірну стабільність і можливість для подальшого розвитку.

Таким чином, хоча більшість підлітків демонструють високий рівень психічного стану, важливо зосередити увагу на групах з низьким та середнім рівнем, що потребують додаткової підтримки та корекційної роботи для покращення їхнього психоемоційного благополуччя.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження показало, що більшість підлітків з особливими потребами демонструють високий рівень соціалізації та психоемоційної стабільності. Однак, існує значна варіативність, зокрема серед підлітків старшого віку, де виявлено проблеми в адаптації, що потребують особливої уваги. Окрім того, дослідження виявило наявність високої тривожності та фрустрації в значній частини респондентів, що вказує на необхідність корекційної роботи та психологічної підтримки. Середня гнучкість підлітків у реагуванні на зміни підтверджує важливість індивідуального підходу до соціалізації та психологічної підтримки.

Подальше дослідження можна зосередити на розробці та впровадженні ефективних соціальних програм для підлітків з особливими потребами, спрямованих на покращення їхніх соціальних навичок та психоемоційного благополуччя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Брашеван О. А., Караджи О. С. Соціально-психологічні особливості підліткового віку. *Current challenges of science and education: the 10th International scientific and practical conference*, Berlin, Germany, June 3-5, 2024. Berlin : MDPC Publishing,. 2024. P. 297–301.
2. Методика «Самооцінка психічних станів» (Г. Айзенк) URL: <https://vseosvita.ua/library/metodyka-samootsinka-psykhichnykh-staniv-h-aizenk-862736.html> (дата звернення: 04.03.2025)
3. Методика оцінки рівня розвитку соціальних навичок URL: <https://studfile.net/preview/9784810/page:5/> (дата звернення: 04.03.2025)
4. Павлик Н. Структура й критерії психологічного здоров'я особистості. *Психологія і особистість*. 2022. № 1. С. 34–59.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Костіна Валентина

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

vkostina@hnpu.edu.ua,

Комишан Вікторія

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

vikakomyshan555@gmail.com

Постановка проблеми. Волонтерська діяльність є важливою умовою формуванню соціальної активності та свідомої громадянської позиції у молоді особливо в умовах воєнного стану. Відтак, соціально-педагогічна діяльність, що передбачає долучення молоді до вирішення важливих суспільних проблем в умовах війни в Україні, забезпечує збільшення кількості молодих, готових долучитися до волонтерської діяльності різних державних соціальних інституцій та організацій громадського простору. Як повідомляє Укрінформ представник ГО «Аналітичний центр Cedos» Іван Вербицький, частка молоді, що займається громадською активністю, із 2021 по 2022 рік зросла з 20 % до 40 % [8], що зумовлює необхідність додаткового вивчення питань організації соціально-педагогічної діяльності з долучення молоді до волонтерства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням питань залучення молоді до волонтерської діяльності займалися (Л. Овчарова, Л. Полівко, Д. Щоголь) [3; 5]. Використання волонтерської діяльності в умовах соціально-педагогічних впливів досліджували В. Олійник, І. Кузнєцова, В. Костіна [4; 9]. Технологічні та практичні аспекти розвитку соціальної активності молоді були предметом досліджень М. Бойко, Р. Калениченко, О. Савченко, О. Ступак [1; 6; 7]. Узагальнення ідей науковців дозволяє засвідчити, що проблема організації комплексної соціально-педагогічної діяльності з формування соціальної активності молоді засобами волонтерської діяльності в умовах війни не є в повній мірі дослідженою та потребує додаткового розгляду.

Метою статті є визначення суті і особливостей соціально-педагогічної діяльності з формування соціальної активності молоді засобами волонтерської діяльності в умовах війни.

Виклад основного матеріалу. Аналіз і узагальнення наукової літератури з питань формування соціальної активності молоді дозволив виокремити низку напрацювань, які окреслюють суть основних понять: «соціальна активність молоді», «волонтерські ініціативи молоді», «громадська відповідальність молоді», що окреслюють суть і напрями відповідного виду діяльності. Як зазначає Л. Овчарова, «соціальна активність – це особистісна якість людини, яка проявляється у вияві ініціативи і відповідальності, самостійності і незалежності. Наявним проявом соціальної активності студентської молоді є волонтерська діяльність як самодіяльність молодої людини, що спрямована на реалізацію особистісних та суспільних інтересів. Волонтерська діяльність як

постійна участь у вирішенні суспільних проблем формує потребу у соціальній активності на рівні структури особистості і є важливим чинником виховання соціальної активності студентської молоді» [3, с. 144]. Отже, у соціально-педагогічній діяльності з формування соціальної активності молоді через волонтерську діяльність, важливе місце має задоволення у молоді потреби у відчутті значущості власних дій, а також можливості в її особистісному розвитку, що є важливими елементами мотивації молодих людей та сприяє залученню молоді до активної участі в житті громади.

На основі узагальнення результатів наукових досліджень [2; 3; 4; 6; 7; 9] дійшли висновку, що з метою організації комплексної соціально-педагогічної діяльності з розвитку соціальної активності молоді через волонтерську діяльність у студентському середовищі мають організовуватися навчальні сесії, майстер-класи та інтерактивні тренінги для того, щоб надати молоді знання про соціальні проблеми, значення волонтерства і способи його організації. У цьому контексті освіта не обмежується лише теоретичними засадами, але й набуває практичного значення: розвитку комунікативних навичок, вміння побудувати причинно-наслідкові зв'язки та покращення критичного мислення та лідерства.

Ще одним важливим методом долучення молоді до волонтерства є використання проєктної діяльності, що дозволяє молодим людям не просто брати участь у волонтерських ініціативах, а активно розробляти та реалізовувати проєкти, які відповідають на актуальні соціальні виклики. Дослідники зазначають, що «проєктна діяльність забезпечує практичний досвід, сприяє набуттю цінних навичок та формує відповідальне ставлення до суспільних проблем» [1, с. 47].

Науковці [5; 7] зазначають, що долучення молоді до проєктної діяльності сприяє розвитку критичного мислення та креативності, розвитку лідерських якостей та громадської відповідальності, оскільки молоді люди бачать безпосередній вплив своєї діяльності на життя громади. Аналіз досліджень О. Ступак дозволяє стверджувати, що особливу цінність має залучення молоді до проєктів, які мають яскраво виражений соціальний вимір та спрямовані на організацію заходів для місцевих громад, розробку ініціатив з покращення навколишнього середовища, допомогу маргіналізованим групам чи розробку інформаційних кампаній з підвищення обізнаності громадян з актуальних питань [7, с. 186]. Дослідники також наголошують на важливості розвитку у молоді здатності до ефективної взаємодії з різними організаціями та побудові партнерських стосунків з різними соціальними установами [6].

Серед ефективних форм волонтерської діяльності серед молоді визначають [2, с. 141]: освітнє волонтерство (менторство для дітей з малозабезпечених сімей); екологічне волонтерство (де студенти за власної ініціативи створюють групи для екологічних акцій, а також проводять тренінги з екологічної просвіти); соціальна допомога у роботі з літніми людьми та підтримка ветеранів (організація проведення дозвілля з користю); гуманітарне волонтерство (спрямоване на подолання наслідків воєнних конфліктів або криз, що особливо важливо особливо в умовах війни в Україні).

Отже, комплексна соціально-педагогічна діяльність у напрямі формування соціальної активності молоді в умовах війни поєднує такі напрями діяльності, які спонукають до активної взаємодії молодих людей із представниками волонтерського руху, сприяє участі у волонтерських проєктах, благодійних акціях, соціальних ініціативах та освітніх програмах, що спрямовано на допомогу вразливим контингентам та подолання наслідків війни. Серед особливостей соціально-педагогічної діяльності з формування соціальної активності молоді шляхом її долучення до волонтерства в умовах війни виділяємо розвиток громадянської компетентності молоді, допомога у отриманні практичних навичок та досвіду роботи у складних умовах воєнного стану, що сприяє формуванню національної ідентичності та розвитку рівня резильєнтності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Соціально-педагогічну діяльність з формування соціальної активності молоді шляхом її долучення до волонтерства в умовах війни розглядаємо як важливу умову не тільки успішної професіоналізації, але й як інструмент формування національної ідентичності та патріотизму. Завдяки організації соціально-педагогічної діяльності з формування соціальної активності молоді шляхом її долучення до волонтерства можна сформуванати у молодих людей ті якості, які потрібні для становлення їх як свідомих та відповідальних громадян, що здатні забезпечувати як власні потреби так і сприяти вирішенню проблем у Державі в умовах війни. Перспективним напрямом подальших досліджень є розробка комплексної програми соціально-педагогічної діяльності з формування соціальної активності студентської молоді шляхом її долучення до волонтерства та її експериментальна перевірка в умовах закладу вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Калениченко Р. А. Волонтерство в соціальній роботі : навч. посіб. Київ : КиМУ, 2008. 86 с.
2. Овчарова В. Фактори ефективного здійснення соціальної роботи із залучення молоді до волонтерської діяльності на рівні громади. *Science and Education*. 2020. Issue 3. С. 141–144. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2020-3-20>.
3. Овчарова Л. М. Волонтерська діяльність як чинник формування соціальної активності студентів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2019. Вип. 66. С. 141–145.
4. Олійник В. П., Кузнєцова І. М. Соціальний педагог в системі волонтерської допомоги. *Педагогічний дискурс*. 2020. № 9. С. 112–120.
5. Полівко Л., Щоголь Д. Мотивація залучення студентської молоді України до волонтерської діяльності. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2023. № 1 (9). С. 28–33. DOI: <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2023/9-1/4>.
6. Савченко О. І., Бойко М. Д. Вплив міжнародних волонтерських програм на формування світогляду молоді. *Гуманітарні науки*. 2020. № 2. С. 112–119.

7. Ступак О. Технології формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства. *Витоки педагогічної майстерності*. 2019. Вип. 24. С. 185–190.
8. Частка волонтерів серед молоді за рік зросла удвічі. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3702112-castka-volonteriv-sered-molodi-za-rik-zroslo-udvici.html> (дата звернення: 20.12.24).
9. Kostina V. V. Volunteer Initiatives of Future Social Workers – The Way to Professional Success. *International Journal of Education and Science*. 2020. Vol. 3 (4). P. 37. doi: 10.26697/ijes.2020.4.12.

ИНВЕКТИВНІСТЬ ЯК ПРОЯВ ВЕРБАЛЬНОЇ ДЕСТРУКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Котломанітова Галина

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г Короленка
kotlomanitovago@gsuite.pnpu.edu.ua

Постановка проблеми. Сучасний етап суспільного розвитку характеризується трансформацією соціально-економічної, політичної, культурно-освітньої та інших сфер життєдіяльності. Безпосередньою причиною цьому є повномасштабне російське вторгнення в Україну, що вносить у життя певну напруженість та викликає появу негативних тенденцій у процесі соціалізації дітей та молоді. В умовах гострих викликів, зростання напруженості й тривожності у соціумі, відсутності звичних механізмів соціальної адаптації, невизначеності моральних норм щодо нових умов призводять до підвищення агресивності людей, яка, перш за все, виявляється на вербальному рівні – вживанні у мовленні лихослів'я. Цю звичку від дорослих переймають і підлітки. Лихослів'я, за визначенням мовознавців – інвективність, поступово перетворюється не лише в ознаку агресивності та важковиховуваності, але й свідчить про наявність загальної проблеми культури комунікації підлітків, а також є проявом поведінкових патернів.

Аналіз останніх досліджень. Інвективність з філологічних позицій досліджували сучасні науковці: Н. Арутюнова, Н. Войцехівська, В. Галаган, В. Макієнко, О. Скляр, Л. Ставицька, Л. Федорова та ін. Розгляд лихослів'я в аспекті поведінкової моделі притаманне психолого-педагогічним дослідженням. Так, Н. Макаренко сфокусувала свою увагу на інвективності як формі міжособистісної комунікації. Проблеми конфліктного спілкування дітей і дорослих отримали своє висвітлення у працях В. Оржеховської, В. Татенка, Т. Титаренко. Комплексне дослідження проблеми поширення лихослів'я у шкільному середовищі здійснено Л. Широкоградюк, за яким молодіжне мовлення останнього десятиліття відрізняється особливою різкістю, брутальністю. Питання вербальної агресивної поведінки в аспекті соціально-педагогічному порушували у своїх доробках Т. Журавель, Т. Лях, А. Спірін, Т. Спіріна, Ю. Удовенко та ряд інших науковців.

Мета статті – поглибити розуміння сутності інвективності як форми прояву вербальної деструктивної поведінки, виявити чинники лихослів'я підлітків в аспекті сучасних викликів.

Виклад основного матеріалу. Лихослів'я супроводжує людство здавна, хоча його постійно засуджують культура, релігія, мораль. Словник української мови дає таке тлумачення цього слова: «Лихослів'я – вживання лайливих, соромітних слів; грубі, недобррозичливі слова і вирази, вживані щодо кого-небудь» [5, с. 24]. Певну частину лихослів'я можна назвати такою підгрупою лексики, яку у словниках зазвичай позначають – «нецензурне». Для визначення цього явища філологи використовують ще термін «інвектива»: «Інвектива (лат. *Investiva oratio* – «лайлива мова») – різкий викривальний виступ проти кого-небудь, чого-небудь; образлива промова, лайка, випад» [5, с. 24]. «Інвектива» (лихослів'я) може вживатися у вузькому значенні (нецензурна вихватка) і в широкому – будь-який вербальний (словесний) прояв агресивного ставлення до опонента.

Для лихослів'я характерні вікові особливості. Окремі інвективні вигуки трапляються у дітей ледь не з перших спроб заговорити. З віком «лайливий потенціал» зростає, у лексиконі з'являються різноманітні саркастичні й іронічні зауваження, обзивання, дражнилки, невігідні порівняння, плітки, наклепи та інші способи вияву неприязні.

Стратегія інвективного спілкування дорослих дуже подібна до дитячих дражнилок. Деякі їхні функції повністю збігаються з вербальною агресією дорослих, хоча існують і суттєві відмінності. У багатьох культурних ареалах діти по-різному засвоюють дорослий інвективний репертуар. Дуже важливе лихослів'я і в підлітковому віці – під час становлення особистості і перших спроб самоствердження. Такі лайки зовні повністю ідентичні «дорослим», але функціонально вони покликані інтегрувати підлітка у спільноту старших, і водночас є засобом захисту від характерних для цього віку сексуальних чи інших страхів.

Лихослів'я можна аналізувати з різних точок зору. Важливою характеристикою лихослів'я є те, що воно може бути як агресивним, так і неагресивним. Традиційно психологічне тлумачення цього феномену полягає у поясненні його як вербальної агресії. Сферою прояву лихослів'я є усне спонтанне мовлення, яке може бути агресивним, а може і ні. Спонтанні мовленнєві реакції на сильний стрес часто висловлюють саме інвективами, ззовні подібними до агресивних. О. Лурія визначає такі реакції як примітивні форми афективного мовлення, які не потребують спеціальної мотивації і які не можна назвати власне мовленнєвими висловлюваннями. Це мимовільні або ж засвоєні раніше голосові чи мовленнєві реакції [8, с. 36].

Інший відомий психолог О. Леонтьєв вважає такі мовленнєві реакції рефлекторною поведінкою, в якій є жорсткий зв'язок між стимулом і відповідною реакцією, вони не прогнозуються наперед. Лихослів'я може використовуватись для зв'язку слів у реченні, а також у стані емоційного піднесення. Тобто існує велика кількість життєвих ситуацій, коли лайку вживають без наміру когось образити або розрядити власну агресію. Однак

використання у таких ситуаціях саме лихослів'я свідчить про культуру мовця [8, с. 37].

У різноманітних ситуаціях міжособистісної взаємодії лихослів'я часто є виявом агресії. Агресивне лихослів'я – це будь-яка форма мовної поведінки, спрямована на образу або заподіяння шкоди іншій людині. У класифікації різноманітних агресивних реакцій, яку склав американський психолог А. Басс, лихослів'я («образу словом») можна визначити як реакцію «активну, пряму, вербальну». Агресивне лихослів'я належить до засобів «випускання пари», тобто застосовується в емоційно напружених ситуаціях і є засобом вербалізації негативних емоцій [4, с. 25]. У певних ситуаціях агресивне лихослів'я є активним способом виходу зі стану емоційного напруження. Проте неодмінно слід наголосити, що в такому стані не всі використовують лихослів'я. Така реакція є свідченням рівня особистісного розвитку.

Лихослів'я сучасні дослідники відносять до проявів типу зовнішньо деструктивної поведінки, яка характерна і для осіб підліткового віку [6, с. 6]. Однією з найвагоміших позитивних характеристик лихослів'я є те, що воно сублімує агресивні тенденції в їхній вербальний варіант. Як позитив варто виділити інтегративну функцію інвективи – використання інвективної лексики декому дозволяє краще порозумітися. Однак існують експериментальні дослідження, які підтверджують і протилежну думку – лихослів'я може стимулювати агресію. Щоб отримати миттєве полегшення, людина звертається до лихослів'я. Однак зрештою, закріплюючи у своїй поведінці деструктивні моменти, людина спотворює свою особистість, завдаючи їй моральної та психологічної шкоди. Крім того, інвектива неточна. Завдання інвективи в ситуації емоційного конфлікту – приголомшити. Але це працює в обидва боки – приголомшує і самого інвектанта. Тому останній відчуває зниження власної самооцінки, навіть якщо йому здається, що все навпаки. Крім того, як правило, під час спровокованої сварки первинна мета губиться, і подальша інвективна поведінка спрямована вже на інше – як найболючіше вразити опонента [1, с. 62].

Сучасні науковці по-різному, з різних аспектів означають фактори, які впливають на використання лихослів'я в підлітковому середовищі. Соціально-психологічну природу інвектив визначено у дослідженні Н. Макаренка. За ним, причинами прояву лихослів'я є: загострені соціальні проблеми суспільства, підвищений рівень агресивності, наслідування деструктивної поведінки батьків, потреба ідентифікації з близькими або значущими людьми, наслідування у підлітковому віці задля самоствердження себе в гурті однолітків [3]. Інші дослідники вказують також на спрощення, примітивізацію мовлення, пов'язану з низьким загальнокультурним рівнем, невіглаством комунікантів. Для багатьох і дорослих, і підлітків характерним є використання інвектив як зв'язних, вставних слів при недостатньому лексичному запасі. Інша функція лайливих слів – увиразнення мовлення, засіб підкреслення експресивності, емоційного навантаження.

Аналіз досліджень з означеної тематики дозволив визначити дві сторони прояву цього мовного феномену. Інвективна лексика використовується (інколи

неусвідомлено) для зняття психологічного напруження, зниження емоційного навантаження, надто в кризовій чи конфліктній ситуації [7, с. 47]. З іншого боку, ненормативна лексика є проявом свідомої вербальної агресивної поведінки, направленої на адресата. Задля демонстрації соціальної домінантності підлітки використовують інвективи під час булінгу, психологічного пресингу на однолітків.

Схильність до лайки певною мірою залежить від агресивності особистості. Це індивідуально-психологічна риса, що виявляється у готовності до агресії. Тобто це – готовність до агресивних дій (зокрема лихослів'я) щодо іншого. Вважається, що можна в такому випадку говорити про потенційно агресивне сприймання та потенційно агресивну інтерпретацію як про стійкі особистісні риси світосприйняття і світорозуміння. Тож. інвективність є проявом деструктивної, зокрема вербальної агресивної поведінки.

Узагальнюючи, доходимо висновку, що причини вербальної агресії осіб підліткового віку, зокрема визначені сучасними психологами, тотожні факторам вживання лихослів'я, означені лінгвістами. Серед них: соціально-економічне та політичне становище сучасного суспільства; моральні норми поведінки, що задаються соціальними умовами; умови мікросередовища підлітків (родина, друзі, однолітки); фізичні умови навколишнього середовища (урбанізація); характер і система виховання; вікові та індивідуально-психологічні особливості підлітків (стан здоров'я, психічні відхилення) [2].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Уживання інвектив можна пояснити об'єктивними й суб'єктивними чинниками. Для підліткового віку типовою є соціально-психологічна природа лихослів'я, підсилена в сучасних умовах негативною трансформацією і мовної, і морально-етичної культури спілкування, засиллям деструктивного контенту в медіа та інтернет-просторі. Свідомо інвективність є проявом вербальної агресивної (деструктивної) поведінки, зокрема у підлітково-молодіжному середовищі.

Нагальними в теорії і практиці соціально-педагогічної роботи є подальші дослідження, які можуть бути націлені на пошук конструктивних засобів, ефективних соціально-профілактичних технологій і сучасних форм роботи з підлітково-молодіжною аудиторією, спрямованих на уникнення вербальної агресії, мінімізацію деструктивної поведінки, формування мовного етикету та підвищення мовленнєвої культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Іваненко І. Вірус лихослів'я: як вберегтися. *Психолог*. 2012. №15-16. С. 60–64.
2. Кордунова Н. Особливості прояву агресивної поведінки в підлітковому віці. *Психогенеза особистості: норма і девіація* : зб. наук. ст. : матеріали наук.-практ. інтернет-конф. «Актуал. проблеми сучасної психології: здобутки і перспективи», Луцьк, 6 лют. 2015 р. Луцьк, 2015. Т. 1. С. 130–140. URL: <https://surl.li/jmdfz>
3. Макаренко Н. Інвективна лексика як форма міжособистісного спілкування. *Проблеми сучасної психології*. 2013. Вип. 22. С. 336–347.

4. Романчук Т. Лихослів'я в школі. Профілактика та корекція. *Психолог*. 2012. № 23. С. 23–27.
5. Русанова О. Вірус лихослів'я. *Педагогічна майстерня*: наук.-метод. журнал. 2014. № 7. С. 24–29.
6. Профілактика деструктивної поведінки підлітків. / ред. Т. Журавель, Ю. Удовенко. Київ: Видавництво ФО-П Буря О. Д., 2022. 144 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/361903322_profilaktika_destruktivnoi_povedinki_pidlitkiv
7. Скляр О. Категорія інвективності: від витоків до викликів сучасності. *Філологічні студії*: зб. наук. пр. 2020. Вип. 15. С. 43–53.
8. Ташкевич Л. Гріх лихослів'я, або зброя, яка не залишає сліду. *Шкільний світ*. 2014. № 17. С. 36–39.

СОЦІАЛЬНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ В КОНТЕКСТІ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВETERANІВ ВІЙНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ТА ПОВОЄННОГО ЧАСУ

Кошман Оксана

*Комунальний заклад «Ветеранський центр Полтави» Полтавської міської ради
veterancenter.koshman@gmail.com*

Реінтеграція ветеранів війни є складним соціальним процесом, що потребує ефективного менеджменту. Соціальний менеджмент як наука та практика управління соціальними процесами спрямований на створення умов для адаптації ветеранів до мирного життя. В умовах війни та післявоєнного періоду питання соціального захисту, зайнятості, психологічної підтримки та інклюзії набувають особливого значення. Відсутність ефективних механізмів менеджменту ускладнює доступ ветеранів до необхідних ресурсів і послуг, що впливає на їхню якість життя та соціальну стабільність суспільства.

Соціальна сфера, як і будь-яка інша, потребує відповідного управління. При цьому треба виходити із загальних принципів, що обумовлюють суть і зміст соціального управління взагалі [3, с. 7]. Практична реалізація соціальної політики здійснюється через соціальну роботу фахівців, громадських та соціальних інститутів [3, с. 8]. Соціальна служба розуміється як певний тип ділової організації в соціальній сфері, на яку покладено реалізацію соціальної політики на певній території загалом або з якогось конкретного її напрямку [3, с. 40].

Згідно з аналітичним звітом «Соціальна реінтеграція ветеранів в Україні» (2023), ключовими бар'єрами для ветеранів є психологічні проблеми, соціальна ізоляція та відсутність механізмів працевлаштування. Для більшості респондентів військовий досвід не вплинув на їхнє почуття приналежності чи зв'язку з громадою: 52 відсотки респондентів повідомили про відсутність будь-яких змін. Майже 25 відсотків – вважають, що їхнє почуття зв'язку покращилося, а майже 19 відсотків повідомили про його погіршення. Однак, жінки-ветеранки частіше повідомляли про значне погіршення свого почуття приналежності та зв'язку з громадою (24 % жінок порівняно з 5 % чоловіків).

Це говорить про суттєву гендерну відмінність між чоловіками та жінками-ветеранками у їхньому сприйнятті наслідків військової служби для їхнього життя [1, с. 19].

У дослідженні «Роль держави у соціальній реінтеграції ветеранів» підкреслюється значення державних політик та ініціатив щодо забезпечення прав ветеранів і створення ефективної інфраструктури соціального захисту. Ветерани та ветеранки, що долучилися до дослідження, наголошують на унікальності досвіду кожного і кожної, і відповідно, на відмінності потреб на шляху до реінтеграції. Загалом говорячи про реінтеграцію наголошують на таких аспектах: фізичного та психічного відновлення, відновленні соціальних зв'язків або побудові нових та трудовій зайнятості. При цьому наголошують на суб'єктивній складовій оцінки реінтегрованості ветерана або ветеранки, що полягає в його або її самопочутті. Хоча не всі ветерани та ветеранки, що взяли участь у фокус-групах, можуть назвати свій шлях реінтеграції вдалим або завершеним, більшість вважає, що він має починатись ще до завершення служби. Так, деякі вважають, що заходи для повернення військових до цивільного життя мають починатись ще за три місяці до завершення служби [2, с. 18]. У дослідженні «Системи соціальної підтримки ветеранів: Хорватія, Ізраїль, Велика Британія, Сербія та Данія» зазначено, що всі проаналізовані країни – Хорватія, Ізраїль, Велика Британія, Сербія і Данія – мають різні системи турботи про ветеранів, або осіб, які завершили службу (якщо законодавчо поняття ветерана не визначене), а також різні виклики, із якими вони стикаються у цьому контексті [4, с. 93]. Так, Україна уже обмінюється досвідом із Данією та Хорватією щодо реабілітації ветеранів та їх інтеграції у соціальне життя країни. Примітно, що усі проаналізовані країни, попри значні відмінності у структурі соціального піклування між ними та різні успіхи, прагнуть до передачі надання послуг на місця. Позитивною практикою серед них також є значне залучення волонтерських організацій, які можуть надавати спеціалізовані послуги та сприяти кращій інтеграції ветеранів та членів їх родин до життя спільноти [4, с. 96].

Метою статті є визначення ролі соціального менеджменту в реінтеграції ветеранів війни, аналіз ефективності ветеранської політики та окреслення шляхів удосконалення соціального менеджменту в цьому контексті.

Успішна реінтеграція ветеранів, членів їхніх сімей та членів сімей загиблих Захисників та Захисниць є найважливішим аспектом зменшення їх вразливості. Зусилля, спрямовані на реінтеграцію, можуть забезпечити їм доступ до необхідних ресурсів та підтримки, які допоможуть розв'язати проблеми фізичного та психічного здоров'я, з якими вони можуть зіткнутися. Це також сприяє покращенню загального добробуту та якості їхнього життя. Ефективна реінтеграція, що передбачає вчасне виявлення та лікування психічних проблем, таких як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) чи депресія, може запобігти перетворенню цих станів на хронічні та виснажливі [1, с. 41]. Особливістю проявів ПТСР є те, що досить часто люди, які потерпають від його наслідків, намагаються не розповідати про свої переживання, хочуть забути те, що сталося, сподіваючись, що «час вилікує». Слід бути готовими до

того, що ми можемо зустрітися із недовірою, скептицизмом, відстороненням, знеціненням, а інколи й агресією постраждалого [6, с. 32]. Характер проживання травмивного досвіду визначається не тільки індивідуально-психологічними, а й соціально-психологічними чинниками соціалізації та ресоціалізації після травми. Дослідженнями встановлено, що посттравматичному зростанню військовослужбовців сприяють наявність соціального визнання, підтримка значущих інших та активний соціальний супровід з боку близьких людей, волонтерських та державних організацій [5, с. 61]. Конструктивна соціальна підтримка, ймовірно, допомагає травмованим людям розробляти нові схеми, поглянувши на речі з різних, корисніших та адаптивніших точок зору [5, с. 62].

Наразі широкого застосування набуває інтегрований підхід за принципом кейс-менеджменту, що включає етапи: ідентифікація та первинна оцінка (виявлення ветеранів, які потребують допомоги та оцінка їхніх потреб та проблем); розробка плану дій (визначення конкретних цілей та завдань, розробка плану надання послуг, визначення відповідальних осіб та термінів виконання); реалізація плану та моніторинг (надання узгоджених послуг, координація між різними фахівцями та організаціями, моніторинг процесу та внесення коректив у план за потреби); оцінка результату та закриття кейсу (оцінка досягнення наданих послуг та закриття кейсу після досягнення позитивного результату).

Ветеранська політика є систематизованим комплексом заходів, що направлений на створення сприятливих умов та надання можливостей ветеранам та ветеранкам для реінтеграції та повноцінного функціонування в соціумі. В Україні такі заходи зі сторони держави здійснюються у взаємодії трьох гілок влади, але поки не можна говорити про їхню достатню систематизованість. Законодавча влада формує законодавчу основу програм та пільг для ветеранів і ветеранок, судова гарантує їх дотримання, а виконавча розробляє та реалізує їх [2, с. 5]. При цьому, центральну та координуючу роль серед ЦОВВ в процесі реінтеграції ветеранів і ветеранок відіграє Міністерство у справах ветеранів України (Положення про Міністерство у справах ветеранів України, 2018), що формує та впроваджує ветеранську політику, шляхом розробки нормативних документів, координування ветеранської політики між різними відомствами, органами виконавчої влади та підпорядкованими їм структур. Мінветеранів здійснює безпосереднє забезпечення заходів психологічної реабілітації, соціальної та професійної адаптації, зайнятості, підвищення конкурентоспроможності ветеранів на ринку праці, фінансовою підтримкою у вигляді довічних державних стипендій, надає статус ветерана (ветеранки) та членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членам сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України [2, с. 8].

Чільну роль у поверненні ветеранів і ветеранок до цивільного життя відіграє відновлення фізичного здоров'я та реабілітація. Так, більше половини ветеранів і ветеранок, що взяли участь у дослідженні «Портрет ветерана» Українського ветеранського фонду 2023-го року, зазначають про високу ймовірність виникнення проблем з фізичним здоров'ям та труднощів з

отриманням медичної допомоги (55,2 % опитаних) [2, с. 9]. Ключовою для ветеранів і ветеранок під час реінтеграції є потреба в психологічній допомозі. За результатами вже згаданого дослідження УВФ, більшість респондентів/ок зазначили про високу ймовірність виникнення психоемоційної нестабільності (53,8 %) [2, с. 10].

Реінтеграція ветерана складний та багаторівневий процес. На рівні держави ветеран стикається з реалізацією політики Міністерства у справах ветеранів, а також із загальносуспільним економічним та культурним рівнем населення на локальному рівні. Участь держави проявляється тут у розробці прозорої, зрозумілої та доступної системи взаємодії ветерана і держави, а також надання всебічної підтримки громадам для реалізації ветеранської політики на місцях [2, с. 13].

На регіональному рівні в Україні сформувались кілька основних моделей підтримки ветеранів, кожна з яких має свої особливості та напрямки діяльності. Загалом, такі моделі охоплюють різні програми, які фінансуються кожна окремо. Тому, інколи цілі програм дублюються, види підтримки «розминаються» та не містять конкретних дієвих механізмів втілення, що з економічної точки зору призводить до нераціонального використання обмежених ресурсів у громадах, а ветеранська підтримка виявляється недієвою та не результативною [2, с. 14].

Іншим суттєвим викликом для реінтеграції ветеранів та ветеранок є недоступність інформації. Під час фокус-групових дискусій респонденти та респондентки часто згадували, що після закінчення служби вони були дезорієнтованими, адже не розуміли, які мають бути їхні наступні кроки і до кого звертатись по допомогу [2, с. 20]. Саме тому важливо створювати ветеранські простори як точки входу ветерана після повернення.

Багато ветеранів в Україні живуть з інвалідністю і потребують всебічної, комплексної підтримки в різних аспектах їхнього життя, включаючи фізичне і психічне здоров'я, соціальну інтеграцію, а також розвиток економічних можливостей. Це може вміщувати забезпечення доступу до якісної медичної допомоги та реабілітаційних послуг, надання послуг у галузі психічного здоров'я, включаючи консультації та терапію, з метою розв'язання психологічних проблем, спричинених військовою службою та інвалідністю, надання підтримки у працевлаштуванні, а також надання інших економічних можливостей.

Соціальний менеджмент відіграє ключову роль у забезпеченні ефективної реінтеграції ветеранів війни. Комплексний підхід за принципом кейс-менеджменту, що передбачає психосоціальну підтримку, економічну інтеграцію та соціальну інклюзію, є запорукою успішної адаптації ветеранів до мирного життя. Подальші дослідження мають бути спрямовані на вдосконалення державних програм, аналіз міжнародного досвіду та створення ефективних моделей соціального менеджменту для роботи з ветеранами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Соціальна реінтеграція ветеранів в Україні : аналітичний звіт. Київ : МОМ. ООН Міграція, 2023. 45 с.
2. Роль держави у соціальній реінтеграції ветеранів : аналітичне дослідження. Київ : Український ветеранський фонд, 2024. 30 с.
3. Рейкін В. С. Соціальний менеджмент: конспект лекцій. Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2022. 129 с.
4. Системи соціальної підтримки ветеранів: Хорватія, Ізраїль, Велика Британія, Сербія та Данія: аналітична записка / С. Брус, Я. Бухта, І. Шматко ; за заг. ред. Д. Султангалієва та Л. Галан. Київ, 2023. 104 с.
5. Кокун О. М., Пішко І. О., Лозінська Н. С., Олійник В. О. Посттравматичне зростання військовослужбовців – учасників бойових дій : метод. посіб. Ч. 1. Теоретичні основи. Київ : «Центр учбової літератури», 2024. 152 с.
6. Возніцина К., Литвиненко Л. Невидимі наслідки війни. Як розпізнати? Як спілкуватись? Як допомогти подолати? : довідник для широкого кола фахівців. Київ, 2023. 164 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ІІ КУРСУ ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 231 СОЦІАЛЬНА РОБОТА В PUSH SCHOOL

Курторжевська Любов

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г Короленка

kutorzhevska2020@ukr.net

Відповідно до графіка навчального процесу здобувачі вищої освіти ІІ курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної форми навчання факультету психології і соціальної роботи спеціальності 231 Соціальна робота освітньої-професійної програми «Соціальна робота (Соціальна педагогіка)», проходять навчальну практику у закладах освіти. Навчальна практика у закладах освіти є першим і важливим етапом входження здобувачів вищої освіти до навчального процесу у вищому навчальному закладі з метою формування в них активного ставлення до здобуття високого рівня наукових і професійних знань, умінь і навичок для майбутньої практичної діяльності в галузі соціальної роботи. Навчальна практика проводиться з відривом від навчання. Мета навчальної практики: ознайомлення здобувачів вищої освіти з особливостями майбутньої професійної діяльності фахівців з соціальної роботи, соціальної педагогіки в закладах освіти. Цьогоріч студенти проходили навчальну практику в таких освітніх закладах: у Полтавському мистецькому ліцеї імені Софії Русової та у Відокремленому структурному підрозділі «Перша Українська Школа» Харківської області в м. Полтава.

Основними видами робіт студента-практиканта є: ознайомлення з інноваційними формами роботи педагогів закладу, опрацювання першоджерел та ознайомлення з завданнями і змістом позакласної та позашкільної роботи, з

соціально-педагогічною роботою щодо попередження проявів булінгу в закладі, з соціально-педагогічною роботою з дітьми девіантної поведінки, а також з видами надання допомоги учасникам освітнього процесу в період повномасштабного збройного вторгнення РФ в Україну, з соціально-педагогічною роботою зі здобувачами освіти з багатодітних родин та дітей, які залишилися без піклування батьків, з підтримкою та наданням допомоги дітям, батьки яких – учасники АТО; дітям, батьки яких учасники ООС; дітям, один з батьків яких загинув (пропав безвісти) під час бойових дій або помер внаслідок поранення, контузії чи каліцтва, а також внаслідок захворювання та дітям, сім'ї яких проживають у населених пунктах на лінії зіткнення.

Відомо, на початку III тисячоліття радикально змінюється державна освітня політика в Україні. Інноваційна стратегія розвитку сучасного освітньо-виховного процесу, – зауважує І. Д. Бех, – зумовила створення технологій для забезпечення його якості [1, с. 9]: у сучасній освіті проголошено один із важливих принципів – принцип варіативності, який дає можливість вибирати та конструювати педагогічний процес за будь-якими моделями, включаючи авторські. Нині створюється нова педагогіка, – зауважує І. Дичківська, – характерною ознакою якої є інноваційність. Педагогічна інновація, – за словами І. Дичківської – сукупність нових професійно-педагогічних дій педагога, спрямованих на вирішення актуальних проблем виховання й навчання з позицій особистісно-орієнтованої освіти; цілісна, теоретична, технологічна й методична концепція оновлення педагогічної діяльності, що забезпечує її вихід на якісно новий рівень; процес освоєння нового (засобу, методики, технології, програми тощо) [2, с. 343–344], це нововведення в педагогічну діяльність, це зміни у змісті та технології навчання і виховання, що мають на меті підвищення їх ефективності.

Відповідно до Закону України «Про повну загальну середню освіту», у системі спеціалізованої освіти здобуття повної загальної середньої освіти забезпечують заклади спеціалізованої освіти: зокрема, мистецький ліцей – заклад спеціалізованої мистецької освіти, що забезпечує здобуття початкової та профільної мистецької освіти одночасно із здобуттям повної загальної середньої освіти на всіх або окремих її рівнях [3]. Рішенням № 1365 від 03 червня 2020 року Полтавської обласної ради було реорганізовано шляхом перетворення Полтавської спеціалізованої мистецької школи-інтернату I–III ступенів «Центр освіти та соціально-педагогічної підтримки» ім. Софії Русової Полтавської обласної ради у Полтавський мистецький ліцей ім. Софії Русової Полтавської обласної ради. Згідно з «Положенням про мистецький ліцей» та «Статуту Полтавського мистецького ліцею ім. Софії Русової Полтавської обласної ради» освітній процес у мистецькому ліцеї організовується відповідно до освітніх програм мистецького ліцею, що розробляються на основі типових освітніх програм, затверджених МКІП.

Полтавський мистецький ліцей, як ми зазначали, – це заклад спеціалізованої освіти, що забезпечує здобуття початкової і профільної освіти одночасно із здобуттям повної загальної середньої освіти на всіх або окремих її рівнях. Допрофільне навчання з живопису, ліплення, фортепіано, скрипки,

баяну, вокалу, хореографії проходять в студіях, де за основу взято програми, рекомендовані Міністерством культури та інформаційної політики, на основі яких розроблені наскрізні програми, узгоджені з Департаментом культури та інформаційної політики. Допрофільне навчання здійснюється на початковому і базовому рівні (5–9 класи) і забезпечує наступність між основною та старшою школою, створює передумови для життєвого та професійного самовизначення учнів. Профільна освіта – це вид диференційного навчання. Відповідно до самовизначення (з урахуванням здібностей та інтересів) після закінчення допрофільного навчання старшокласники надають перевагу предметам, які опанували в 5-9 класах і можуть стати важливими в їх майбутній професії.

Студенти дізнаються, що для реалізації профільної освіти ліцей має потужну матеріально-технічну базу: просторі класи, майстерні, кабінет інформатики, STEM-лабораторії, спортивний та тренажерний зали, актова зала, їдальня, тощо. Початкова мистецька освіта в ліцеї здобувається одночасно з початковою та базовою середньою освітою і полягає в набутті учнями компетентностей початкового рівня у вибраному виді мистецтва. Профільна мистецька освіта здобувається на основі початкової мистецької освіти одночасно з повною загальною середньою освітою та орієнтована на продовження навчання на наступному рівні мистецтва – з художнього та музичного напрямку. Таким чином, студенти дізнаються, що освітній процес в ліцеї здійснюється за двома напрямками: освітнім та мистецьким. Майбутні фахівці соціальної сфери знайомляться з впровадженням інклюзивної освіти – інклюзивне навчання в умовах мистецького ліцею визначається як процес включення дітей з особливими освітніми потребами і забезпечення права на одержання освіти, якість якої не відрізняється від освіти здорових дітей. Учні з особливими освітніми потребами у другій половині дня набувають практичних навичок індивідуально, або в своїй групі, з вибраного ним виду мистецтва, адже в цей час здійснюється диференціація навчального процесу, спрямована на урахування інтересів, нахилів і здібностей кожного здобувача освіти.

Інший освітній заклад, де студенти проходили навчальну практику – відокремлений структурний підрозділ «Перша Українська Школа» Харківської області в м. Полтава. Серед головних завдань, які ставить перед собою педагогічний колектив PUSH School, – свідчить завідувач закладу Олег Підгайко, – варто назвати такі: – акцент у навчанні на міждисциплінарних зв'язках; – використання сучасних методик, які сприяють розвитку навичок працювати у команді та критично мислити; – участь в міжнародних проєктах та стартапах; – підтримка учнів через коучинговий підхід у навчанні та менторський супровід вчителями; – Cambridge English та Cambridge Exams; – менторський супровід профільними зовнішніми спеціалістами (9–12 класи); – білінгвальні уроки; – розвиток активної громадянської позиції та відповідального ставлення до власного життя; – активізація участі у предметних учнівських олімпіадах та роботі МАН, різноманітних конкурсах, акціях, змаганнях тощо [4, с 132]. Організація освітнього процесу в PUSH School спрямована насамперед на розвиток здібностей учнів, враховуючи оптимальне співвідношення всіх видів їх діяльності, де формуються різні види

обдарованості. У навчальному закладі створено такий освітній простір, який враховує різнобічні потреби та схильності учнів. Важливою деталлю є те, що число учнів складає всього 15. Таким чином вчителі приділяють достатню кількість уваги кожному і кожній, а навчальні простори адаптовані спеціально під таку кількість [5]. У відокремленому структурному підрозділі «Перша Українська Школа» Харківської області в м. Полтава студенти відвідали інноваційні форми роботи педагогів (ранкові зустрічі, івенти), дізналися про проведення тематичних тижнів, днів, а також познайомилися з Хібукі-терапією, що дає високі показники ефективності в роботі з психологічною травмою у дітей. Студенти дізналися від психолога (соціального педагога) про історію, звідки та чому він приїхав песик. Коли у дитини з'являється інтерес та бажання взаємодіяти з тваринкою, вона впускає іграшку у свій особистий простір. Дитина під час занять має право на будь-яку взаємодію з Хібукі та на будь-який прояв своєї індивідуальності. Відновлення відчуття внутрішньої свободи сприяє усуненню наслідків психологічної травми. Під час терапії дитина, граючи з Хібукі, може розповісти про себе. Це допомагає їй самій, також дає можливість дорослим зрозуміти дитину та надати відповідну допомогу.

Таким чином, особливістю проведення навчальної практики в закладах освіти для студентів II курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 Соціальна робота в Push School є те, що майбутні фахівці ознайомилися з інноваційними формами роботи педагогів закладу з вихованцями, зокрема: ранкові привітання; тематичні тижні: «Калейдоскоп цікавинок», «Handmade», «Зустрічі весни»; тематичні дні: «День квіткових зустрічей», «Зелений день», «День мистецтва»; створення фотозон, створення «Весняної палітри кольорів», організація поетичного батлу «Весна в римах» та ін. Отже, організація освітнього процесу в PUSH School спрямована насамперед на розвиток здібностей учнів, враховуючи оптимальне співвідношення всіх видів їх діяльності; використання сучасних методик сприяють розвитку навичок працювати у команді та критично мислити, при цьому у дітей розвивається активна громадянська позиція та відповідальне ставлення до власного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2012. 256 с.
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.
3. Закон України «Про повну загальну середню освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 31, ст.226).
4. Обдаровані діти – скарб нації! : матеріали V Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф., м. Київ, 23–29 жовт. 2024 р. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2024. 1604 с.
5. PUSH School. URL: <https://push-school.com/>

РОЗВИТОК ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ НА ЗДОБУТТЯ ЯКІСНИХ ОСВІТНІХ ТА СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

Могілевцева Олена

*Комунальна установа «Інклюзивно-ресурсний центр» Полтавської міської ради
len4ik29diamond@gmail.com*

Постановка проблеми. Нові концептуальні засади сучасного суспільного розвитку на основі визнання різноманіття людської спільноти та забезпечення рівноправності людей визначають шляхи реформування національної системи освіти [1]. Інклюзивне навчання є одним із основних напрямів реформування системи освіти в багатьох країнах світу, мета якого – реалізація права на освіту осіб з особливими освітніми потребами (далі – осіб з ООП) без дискримінації [3]. Розвиток сучасної України, військові дії й інтеграція у європейський простір значною мірою впливають на формування освітньої політики. Особливо це питання стосується забезпечення права дітей з ООП у реалізації права на здобуття якісних освітніх послуг, толерантне ставлення, забезпечення, в разі необхідності, надання соціальних послуг під час інклюзивного навчання.

Аналіз досліджень і публікацій. Нині інклюзивна освіта є не лише однією з фундаментальних засад розвитку освіти, але й філософією розуміння участі людини у житті суспільства. Науково-аналітичне забезпечення цієї освітньої політики в Україні актуальне та визначене на рівні держави. На наукових теренах проблему репрезентували: В. Андрущенко, А. Бердашкевич, Г. Гершунський, Д. Дзвінчук, В. Журавський, В. Кремень, С. Кримський, В. Луговий, В. Лунячек, М. Генсон, С. Ніколаєнко, М. Попович та ін. Питання інклюзивної освіти активно досліджують науковці, що репрезентують різні країни світу. До категорії дітей з ООП належать: діти із соціально незахищених верств населення; діти з порушенням слуху, діти з вадами зору; діти з інтелектуальною недостатністю; діти з порушенням мови; діти з розладом опорно-рухового апарату; діти зі складними структурами порушень, діти з розладами емоційно-вольової сфери та аутизмом. За програмою НУШ актуальними є завдання інтегрованого навчання – такого, яке відповідає потребам усіх дітей. У контексті НУШ також ідеться про створення для таких дітей позитивної атмосфери в шкільному середовищі та за його межами. Такі цілі обумовлені взаємовпливом низки чинників: покращення кадрового та системного забезпечення, посилення фінансового забезпечення, вдосконалення нормативно-правового забезпечення інклюзивної освіти. На особливу увагу заслуговує толерантність у ставленні до дітей з ООП та підготовці суспільства до роботи з такими дітьми та їх оточенням. Відсутність достатнього фінансування освіти є бар'єром для розвитку, тому необхідно збільшити фінансування матеріально-технічної бази закладів освіти [5].

Натепер недостатньо дослідженими залишаються питання інклюзивної освіти в контексті реалізації прав дітей з ООП на здобуття якісних освітніх та соціальних послуг.

Мета статті: аналіз теоретико-методичних основ та пошук шляхів щодо реалізації права дітей з ООП на здобуття якісних освітніх та соціальних послуг у закладі освіти.

Виклад основного матеріалу. Одним із напрямів гуманізації системи освіти України є включення дітей з ООП в освітній простір. Інклюзивна освіта має пріоритетне значення для забезпечення якісної освіти усіх дітей, зокрема дітей з ООП, а також для побудови інклюзивного суспільства. Кожна дитина має свої індивідуальні особливості [3].

Інклюзивно-ресурсний центр (далі – ІРЦ) є установою, що утворюється з метою забезпечення права осіб з ООП на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти, зокрема у закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти та інших закладах освіти, шляхом проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку особи та забезпечення їх системного кваліфікованого супроводу [4]. Саме ІРЦ є найпершою установою, до якої звертаються батьки з дітьми для отримання якісних діагностичних, психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг.

Від ексклюзії (повної ізоляції) до інклюзії (залучення на загальних підставах) – так змінювалась освітня політика стосовно освіти дітей з порушеннями психофізичного розвитку, передусім з інвалідністю, впродовж усього еволюційного шляху людства [1].

Через певні чинники можуть виникати різні порушення розвитку дитини. У цьому випадку ми говоримо про те, що дитина має особливі потреби. У випадку, коли дитина навчається у закладі освіти, ми говоримо про ООП.

Існує два підходи до розуміння сутності ООП: медичний та соціальний. Медична модель визначає ООП через наявність порушень розвитку чи стану здоров'я дитини. Основний напрям діяльності в рамках медичної моделі – надання корекційної чи медичної допомоги особі з ООП з метою зменшення негативного впливу цих чинників. Особа з ООП при такому підході асоціюється з проблемою, що, найчастіше, веде до її ізоляції.

У сучасному суспільстві на зміну медичній моделі приходить соціальна модель, яка стверджує, що:

- причина проблеми – це не порушення розвитку особи чи стан її здоров'я;
- причина проблеми – це бар'єри у зовнішньому середовищі, яке оточує особу.

У рамках соціальної моделі особи з ООП зіштовхуються з проблемами через безліч бар'єрів в оточуючому середовищі, такі як: архітектурні, фізичні, організаційні, інформаційні, інституційні. Бар'єрами також є ставлення людей, стереотипи й упередження. Соціальна модель передбачає, що система освіти має бути більш гнучкою, здатною до забезпечення рівних прав на отримання освіти всіма дітьми без дискримінації [3].

Зважаючи на наведене, у 2021 році відбулись суттєві зміни у чинному законодавстві, а саме: Постанові КМУ від 12.07.2017 р. № 545 «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр» (із змінами), Постанові КМУ від 15.09.2021 р. № 957 «Про затвердження Порядку організації

інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» (із змінами), Постанові КМУ від 10.04.2019 р. № 530 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти» (із змінами). Відповідно до чинного законодавства з 01 січня 2022 року запроваджений оновлений підхід у визначенні ООП дітей. Фахівці ІРЦ при проведенні комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку особи визначають категорію (тип) ООП (труднощів) та надають рівень підтримки.

Для забезпечення рівного доступу до якісної освіти за найкращими світовими стандартами Міністерством освіти і науки України та Інститутом спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України розроблено характеристику освітніх труднощів та рівні підтримки відповідно до індивідуальних потреб та можливостей учнів з ООП. Такий диференційований підхід змінює філософію надання освітніх послуг дітям з ООП на індивідуальну модель підтримки, командне визначення освітньої траєкторії, тісну взаємодію з послугами ІРЦ [2]. Такий підхід має позитивний вплив на підвищення якості інклюзивного навчання осіб з ООП в закладах дошкільної, загальної середньої освіти, допомагає їм покращити процес організації та якість інклюзивного навчання.

Важливою складовою для успішної реалізації права дітей з ООП на доступ до якісної інклюзивної освіти, в разі необхідності, є забезпечення соціальної послуги асистента дитини. Ця потреба зазначається фахівцями ІРЦ у висновку про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку особи. Міністерством освіти і науки України було розроблено Умови допуску асистента учня (дитини) до освітнього процесу для виконання його функцій та вимоги до нього, затверджені наказом МОН від 17.11.2021 р. № 1236, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 21 січня 2022 р. за № 73/37409. Зазначений документ був розроблений відповідно до частини сьомої статті 26 Закону України «Про повну загальну середню освіту», яка передбачає, що в освітньому процесі соціальні потреби учнів з ООП забезпечуються асистентом дитини – соціальним робітником, одним із батьків учня або уповноваженою ними особою. Асистент учня допускається до участі в освітньому процесі для виконання його функцій виключно згідно з вимогами чинного законодавства. Ця соціальна послуга є важливою, адже діти з ООП, які потребують асистента дитини під час інклюзивного навчання, мають змогу повною мірою відчувати себе комфортно в приміщенні закладу освіти та бути на рівних з іншими дітьми. Натепер функції асистента дитини, в разі необхідності, виконують батьки дітей з ООП. Як соціальна послуга, яку має надавати соціальний робітник, поки що не реалізована, але відповідні державні установи працюють за цим напрямом. Так, у вересні 2024 року Ресурсний центр підтримки інклюзивної освіти Полтавської академії неперервної освіти імені М. В. Остроградського провів 15-годинні спеціальні курси. За результатами проходження курсів, особи, які планували виконувати обов'язки асистента дитини у закладах освіти Полтавської області, отримали сертифікацію (відповідний документ).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи наведене, зауважимо, що інклюзивна освіта має пріоритетне значення для забезпечення якісної освіти усіх дітей, зокрема дітей з ООП, а також для побудови інклюзивного суспільства [3]. Сучасний підхід у визначенні категорії ООП та наданні рівнів підтримки дитині ІРЦ дає змогу педагогічним працівникам закладів освіти створити сприятливі умови, в межах їх можливостей, задля врахування найкращих інтересів дитини. Командна співпраця між ІРЦ, батьками та закладом освіти дає можливість створити сприятливі умови для гармонійного розвитку особистості дитини з ООП. Надання якісних освітніх та соціальних послуг дітям з ООП є запорукою процвітання нашої країни та реалізацією їх права на освіту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Колупасва А. А., Таранченко О.О. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі. К. : Вид-во «Ранок», 2019. 304 с.
2. Методичні рекомендації для інклюзивно-ресурсних центрів щодо визначення категорій (типології) освітніх труднощів у осіб з ООП та рівнів підтримки в освітньому процесі / уклад. Л. І. Прохоренко, Н. А. Ярмола, О. О. Набоченко, Е. А. Данілавичюте, В. М. Ільяна, Т. М. Костенко, О. В. Чеботарьова, С. В. Литовченко, О. О. Бабяк, І. В. Недозим, Г. О. Блеч, С. В. Трикоз, І. В. Гладченко, Л. І. Трофименко, Ю. В. Рібцун, З. С. Мартинюк, К. С. Довгопола, В. В. Жук, Г. В. Грибань, В. Р. Курінна. Київ : Ін-т спец. педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка, 2021. 200 с.
3. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта : навч. посіб. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 302 с.
4. Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр : Постанова Кабінету Міністра України від 12.07.2017 № 545 ; редакція від 26.12.2024, підстава 1491-2024-п. РАДА. Верховна рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF#Text>
5. Саєнко Ю., Нагорняк С. Сучасні інструменти впровадження інклюзивної освіти в умовах НУШ [Електронний ресурс] / Актуальні питання гуманітарних наук. Вип. 64, Том 2 Режим доступу : https://www.aphn-journal.in.ua/archive/64_2023/part_2/49.pdf

СУТНІСТЬ І ОСОБЛИВОСТІ СТАРІННЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ФЕНОМЕНУ

Мохун Наталія

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

storozenko.natali@gmail.com

Науковий керівник: Котломанітова Галина

Постановка проблеми. Старіння – це універсальний біологічний процес, який одночасно є глибоко соціальним і психологічним явищем. У сучасному світі, де тривалість життя постійно варіюється, питання старіння набуває особливої актуальності. Зміни в демографічній структурі суспільства, зростання кількості літніх людей, вимагають переосмислення підходів до їхньої соціальної інтеграції та підтримки. Особливо гостро постає проблема адаптації літніх людей до швидкоплинних соціокультурних змін. Технологічний прогрес, зміни в соціальних нормах і цінностях, економічні трансформації – все це створює виклики для людей похилого віку. Вони часто відчують себе ізольованими, непотрібними, нездатними впоратися з новими реаліями.

Соціально-педагогічна підтримка відіграє ключову роль у забезпеченні активного та гідного старіння. Вона спрямована на збереження та розвиток потенціалу літніх людей, їхню інтеграцію в суспільство, підтримку фізичного та психічного здоров'я.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема старіння є предметом дослідження багатьох наукових дисциплін. Соціальні аспекти старіння вивчають соціологи, психологічні зміни у літньому віці досліджують психологи, педагоги розглядають можливості навчання та розвитку у літньому віці, а медики – фізіологічні зміни та захворювання у цьому віці. Різним аспектам старіння присвячені праці Р. Бутлера, Д. Волфелда, Е. Еріксона, К. Морган, Д. Нейлен та інших. Проблеми літніх людей висвітлені у працях Г. Абрамової, І. Веселкової, О. Стефанова.

О. Коваленко, Л. Лук'янова, Е. Помиткін, Л. Московець зосереджуються на закономірностях і чинниках психічного розвитку особистості у літньому віці, видах старіння, кризах літнього віку та анатомо-фізіологічних особливостях людини у літньому віці.

Специфіка соціальної роботи з літніми людьми відображена у дослідженнях О. Безпалько, І. Зверєвої, Т. Коленіченко, А. Лобанової, І. Осипової, А. Панова, В. Шахрай. Останні дослідження показують, що успішне старіння залежить не лише від фізичного здоров'я, але й від соціальної активності, психологічної стійкості та здатності до навчання.

Мета статті – поглибити розуміння сутності старіння як соціально-педагогічного феномену, виявити його особливості в контексті сучасних викликів та визначити напрями соціально-педагогічної підтримки літніх людей..

Виклад основного матеріалу. Старіння населення є однією з нагальних глобальних проблем, що потребує міждисциплінарного підходу. Згідно з класифікацією Всесвітньої організації охорони здоров'я, вікові категорії пізньої

дорослості диференціюються наступним чином: особи у віці 60–74 років відносяться до категорії літніх, 75–89 років – до категорії старих, а 90 років і більше – до категорії довгожителів. Соціологічні дослідження виокремлюють ці періоди як «третій вік», тоді як демографічні дослідження розмежовують «третій» (60–75 років) та «четвертий» (понад 75 років) вікові періоди. Психологічна періодизація вікового розвитку, подібно до соціологічної, медичної та демографічної, акцентує увагу на специфіці життєдіяльності осіб, що належать до цих вікових груп.

Заключний етап онтогенезу людини, відомий у наукових колах як «геронтогенез», характеризується прогресуючими інволютивними змінами. Вивчення психологічних особливостей цього вікового періоду, а також їхніх патологічних проявів, є предметом дослідження геронтопсихології. Ключовим завданням для осіб похилого віку на початковому етапі геронтогенезу є адаптація до фізіологічних та психологічних змін, зумовлених процесом старіння [4].

У процесі старіння організму домінують інволюційні зміни, що характеризуються регресивним характером. Однак, слід зазначити, що деякі соматичні функції можуть демонструвати покращення. Згідно з класифікацією О. Горецької, виділяють наступні типи старіння [1]:

- фізіологічне старіння – характеризується передбачуваним та послідовним розвитком вікових змін, що відповідають біологічним та адаптаційно-регуляторним можливостям популяції;
- ретардіроване старіння – визначається сповільненим темпом вікових змін, що проявляється у феномені довголіття;
- патологічне старіння – характеризується передчасним розвитком або посиленням вікових змін. Він може бути зумовлений впливом факторів зовнішнього середовища (кліматичних, професійних, соціально-економічних, екологічних, побутових) або хронічними захворюваннями. Патологічне старіння може проявлятися вже у 4–5-му десятилітті життя, що призводить до ранньої дезадаптації та негативно впливає на якість життя.

Індивідуальний розвиток старіння залежить від особистих якостей, життєвих установок, діяльності та способу життя. Патологічні детермінанти старіння, такі як негативний вплив екології, нездоровий спосіб життя, шкідливі звички та хронічний стрес, відіграють значну роль. У літньому віці відбувається поступова адаптація до досягнутого соціального статусу та ролі. Особистість орієнтується на збереження здоров'я та загальнолюдські цінності. Культурне середовище також впливає на процес старіння.

Дослідження доводять, що старші люди з психічним здоров'ям є більш активними у соціальній взаємодії, ніж особи з психічними розладами. Літні жінки, як правило, мають ширше коло соціальних ролей та більше друзів, але також частіше відчувають самотність. Основними психологічними проблемами літнього віку є самотність, втрата соціальних контактів та відчуття вразливості. Внаслідок цього людина зосереджується на собі та власних потребах, що проявляється у егоцентризмі. Негативні міжособистісні відносини можуть мати негативний вплив на здоров'я.

Процес соціалізації індивідів у літньому віці нерозривно пов'язаний з їх соціальною адаптацією. У контексті геріатричної соціології, соціальна адаптація розглядається як пристосування індивідів похилого віку до нових соціальних ролей, вікових норм та умов життєдіяльності, що виникають внаслідок змін у їхньому фізичному та соціальному статусі.

Соціальна адаптація передбачає інтеграцію індивіда в соціально-економічне середовище, виконання ним відповідних рольових функцій, дотримання соціальних норм, що складаються на різних рівнях життєдіяльності суспільства. Вона також охоплює взаємодію індивіда з соціальними групами, організаціями та інститутами, що виступають як середовище його життєдіяльності. Таким чином, соціальну адаптацію можна розглядати як один із основних соціально-психологічних механізмів соціалізації особистості, що забезпечує процес пристосування індивіда до виконання нових соціальних ролей. Підготовка до засвоєння цих ролей вимагає від літньої людини активної участі у процесі соціалізації, а рольова визначеність виступає фактором рольової адаптації, що є однією із складових соціальної адаптації особистості.

У контексті соціальної адаптації серед індивідів літнього віку можна виділити два основних типи: пасивний і активний. При пасивній адаптації індивід не прагне до змін оточуючої дійсності, пасивно реагує на існуючі норми, оцінки, способи діяльності, демонструючи низький рівень мобілізації біологічних та психологічних ресурсів для пристосування до соціального середовища. Така пасивність може призвести до соціальної дезадаптації, особливо при зіткненні з об'єктивними та суб'єктивними труднощами, хворобами [3, с. 235–238].

Дослідження стратегій пристосування до старості надають багато прикладів пасивного пристосування, що формує так званий «негативний варіант старіння», на основі якого були розроблені негативні соціальні теорії старіння [2, с. 28]. Активна адаптація, навпаки, характеризується енергійною взаємодією індивіда із середовищем, прагненням впливати на його розвиток та зміни, долати труднощі й перешкоди, вдосконалювати себе і суспільні процеси.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Старіння є складним багатовимірним процесом, що вимагає комплексного підходу в соціально-педагогічній сфері. Забезпечення якісного життя людей похилого віку можливе завдяки впровадженню освітніх, соціальних та психологічних програм. Соціально-педагогічна підтримка має бути спрямована на створення умов для активного та гідного старіння, на збереження та розвиток потенціалу літніх людей, їхню інтеграцію в суспільство. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на розробку ефективних методик навчання, дослідження між поколінних комунікацій та використання сучасних технологій у соціальній адаптації літніх людей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горецька О. Геронтопсихологія : навч. посіб. Харків : Вид-во Іванченка І. С., 2017. 210 с.

2. Ліфарєва Н. В. Вторинна соціалізація людей похилого віку як соціально-педагогічна проблема. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. 2013. № 2 (6). С. 28–35.
3. Скорик Т. В. Соціальна адаптація людей літнього віку після виходу на пенсію. *Молодий вчений*. 2014. № 11 (14). С. 235–238.
4. Соціальна геронтологія : навч. посіб. / укл. І. В. Ковальчук. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2021. 264 с.

РОЛЬ МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Нізоміддінова Руслана

Educational Opportunities for Children and Families (м. Ванкувер, США)

rrslana@gmail.com

Постановка проблеми. Для дитини дошкільного віку культурна ідентичність має важливе значення, оскільки саме в цей період формується емоційний зв'язок із рідною культурою, що впливає на подальший розвиток особистості. Усвідомлення своєї належності до певної культури сприяє розвитку почуття впевненості, гордості за свою спадщину, а також толерантного ставлення до представників інших культур.

Музичне виховання відіграє ключову роль у цьому процесі, адже через народні пісні, традиційні мелодії та музичні ігри діти знайомляться з культурними особливостями свого народу. Це допомагає їм не лише засвоювати національні цінності, а й розвивати емоційний інтелект, художній смак і соціальні навички, необхідні для гармонійного життя в суспільстві. Музичне виховання сприяє реалізації концепції сталого розвитку, оскільки допомагає збереженню культурної спадщини, формуванню ціннісних орієнтирів та розвитку гармонійної особистості. Через музику діти знайомляться з традиціями, навчаються співпраці, толерантності та усвідомлюють важливість збереження нематеріальної культури для майбутніх поколінь. Крім того, музична діяльність сприяє емоційному, соціальному та когнітивному розвитку, що є основою для сталого суспільного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблем культурної ідентичності в нашій країні звертались дослідники Н. Костенко, А. Ручка, Л. Скокова та ін.

Необхідною передумовою вивчення проблеми ідентичності в українській педагогічній науці стали дослідження І. Зязюна, Н. Ничкало, В. Кременя, Т. Іванової, М. Лещенко, Б. Года, В. Майбороди, Л. Хомич тощо.

Українську ідентичність у зв'язку з музичною культурою досліджували С. Садовенко, О. Марченко, О. Отич.

Мета статті – визначити роль музичного мистецтва у формуванні культурної ідентичності дітей дошкільного віку в контексті сталого розвитку

Виклад основного матеріалу. Культурна ідентичність – це усвідомлення людиною своєї належності до певної культурної спільноти, що включає не лише зовнішні ознаки (мова, традиції, релігія), а й глибше розуміння цінностей, норм, історії та символів, які визначають цю спільноту. Це процес, через який індивід отримує уявлення про себе як частину певної культурної традиції, усвідомлюючи свою належність до неї. Формування культурної ідентичності є важливим етапом у розвитку особистості, особливо в ранньому дитинстві, коли основи самосвідомості тільки закладаються.

У ранньому віці культурна ідентичність починає формуватися через взаємодію дитини з її сім'єю, близьким оточенням і суспільством. Спочатку діти засвоюють базові елементи культури через спостереження за поведінкою дорослих, участь у повсякденних ритуалах та традиціях. Наприклад, вони навчаються мовних виразів, звичаїв святкування, родинних традицій і навіть розпізнавання символів, що асоціюються з певною культурою.

Важливу роль у формуванні культурної ідентичності на ранньому етапі відіграють емоційні зв'язки з батьками та вихователями, адже дитина вбирає не лише факти, а й емоційне ставлення до культурних об'єктів і практик. Музика, наприклад, є потужним засобом закріплення культурних відмінностей, адже через пісні, мелодії, танці дитина не тільки вивчає національні мотиви, але й починає відчувати свою належність до певної культурної спільноти.

Формування культурної ідентичності у дошкільному віці також тісно пов'язане з етапами розвитку когнітивних і соціальних навичок. Через участь у колективних іграх, спільних заняттях, святкуваннях дитина не лише вивчає правила взаємодії в межах своєї культури, але й усвідомлює, хто вона є в контексті цієї культури. Це є основою для подальшого розвитку почуття гордості за свою культуру та готовності до збереження її цінностей у майбутньому.

Таким чином, формування культурної ідентичності у ранньому віці – це процес, який відбувається через безпосередній досвід дитини, взаємодію з навколишнім середовищем, а також через різноманітні практики і традиції, що передаються від покоління до покоління. У цей період дитина набуває не лише знання про свою культуру, а й емоційне сприйняття її як частини своєї особистості.

Музична діяльність, зокрема спів, музичні ігри, танці та гра на музичних інструментах, відіграє ключову роль у цьому процесі формування культурної ідентичності дітей дошкільного віку.

Спів є одним із найдавніших засобів збереження і передачі культурної спадщини. Народні пісні містять у собі історичні, соціальні та емоційні цінності народу, до якого належить дитина. Через виконання традиційних пісень діти засвоюють рідну мову, її мелодику, інтонацію та ритм; знайомляться з фольклором свого народу, його традиціями, святами та обрядами; відчують емоційний зв'язок із культурою предків. Завдяки спільному співу у дітей формується відчуття спільності з іншими представниками своєї культури, що сприяє усвідомленню власної культурної ідентичності.

Музичні ігри є важливою складовою розвитку дитини, оскільки вони не лише розважають, а й навчають соціальної взаємодії, формують почуття ритму та музичний слух. Участь у таких іграх допомагає дітям засвоювати соціальні ролі та моделі поведінки, характерні для певної культури; сприяє розвитку комунікативних навичок та емоційної виразності; дає змогу переймати традиційні музичні мотиви та рухи, що є частиною національного культурного коду. Завдяки музичним іграм дошкільники не лише вчаться взаємодіяти в колективі, а й відчують свою приналежність до спільноти, що є важливим для становлення культурної ідентичності.

Танець – це мова тіла, яка передає культурні традиції народу. Виконуючи традиційні танці, діти не лише фізично розвиваються, а й знайомляться з характерними для їхньої культури жестами, ритмами, стилем рухів. Це сприяє усвідомленню краси та особливостей рідної культури; допомагає розвинути почуття ритму, координацію та артистизм; формує у дітей гордість за свою культурну спадщину. Танцюючи, дитина переживає радість від спільної творчості, вчиться поважати та цінувати традиції свого народу, що зміцнює її культурну ідентичність.

Дитячі музичні інструменти є важливим елементом народної культури, і навчання грі на них дозволяє дітям глибше пізнати традиційну музику. Використання найпростіших інструментів (брязкальці, трикутник, барабан, сопілка тощо) допомагає дітям зрозуміти характерні особливості національної музики; відчути зв'язок з історією та традиціями свого народу; розвинути музичний слух, координацію та моторику. Знайомство з дитячими інструментами закладає любов і повагу до національної музики, що є важливим чинником формування культурної ідентичності.

Сучасна освіта для сталого розвитку спрямована на формування у дітей усвідомленого ставлення до світу, гармонійного поєднання екологічних, економічних і соціальних аспектів життя. Одним із ефективних інструментів інтеграції принципів сталого розвитку в освітній процес є музика, яка сприяє розвитку емоційної чутливості, комунікативних навичок, екологічної свідомості та культурної ідентичності. Музика є потужним інструментом виховання, бо впливає на емоційний, соціальний та когнітивний розвиток дитини. У контексті освіти для сталого розвитку музичне мистецтво може виконувати кілька ключових функцій, серед яких екологічне виховання через музику, формування соціальної відповідальності та культурної толерантності, розвиток економічної свідомості через музичну діяльність.

У процесі формування культурної ідентичності дітей дошкільного віку музичний розвиток відбувається природно та невимушено. Робота музичного керівника має ґрунтуватися на таких ключових принципах:

- орієнтація музичного керівника на створення сприятливих умов для гармонійного музичного розвитку дитини;
- ретельний добір музичного матеріалу відповідно до вікових особливостей дітей;
- поєднання різних напрямів виховної роботи та видів музичної діяльності;

- поступовий перехід від простих до більш складних завдань;
- максимальне використання творчого та розвивального потенціалу дитини в музичному процесі.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Культурна ідентичність – це усвідомлення людиною своєї приналежності до певної культури, що включає мову, традиції, звичаї, цінності та спосіб життя. Вона починає формуватися ще в ранньому дитинстві під впливом сім'ї, соціального середовища та освітніх установ.

Спів, музичні ігри, танці та гра на музичних інструментах мають потужний вплив на формування культурної ідентичності дітей дошкільного віку. Завдяки цим видам діяльності діти занурюються в культурну атмосферу свого народу, переймають його традиції та цінності, що сприяє усвідомленню своєї належності до певної культури. Таким чином, музична діяльність не лише розвиває творчі здібності дитини, а й відіграє важливу роль у

Музика є потужним інструментом освіти для сталого розвитку, оскільки вона сприяє екологічному, соціальному та економічному вихованню дітей. Інтеграція музики в освітній процес допомагає розвивати екологічну свідомість, культуру толерантності, соціальну відповідальність та економічну грамотність. Вона дозволяє дітям не лише отримувати знання, а й глибоко усвідомлювати принципи сталого розвитку через емоційне сприйняття та практичний досвід.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Танчер В. В. Культурна ідентичність в полікультурному суспільстві. *Міжнародні відносини: теоретико-практичний аспект*. 2019. Вип. 4. С. 271–284. URL: https://www.researchgate.net/publication/335706021_KULTURNA_IDENTICNIST_V_POLIKULTURNOMU_SUSPILSTVI
2. Утвердження української національної та громадянської ідентичності: монографія / К. Журба, І. Бех, С. Бойко, В. Євтушок, С. Гаряча, Л. Канішевська, І. Кучинська, С. Кучинський, О. Лісовець, І. Нестайко, Л. Павлова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Сеньовська, С. Толочко, С. Федоренко, І. Шкільна, В. Ясько ; за заг. ред. К. Журба, О. Рейпольська. Київ : Компрінт. 2024. 232 с.

КЕЙС-МЕНЕДЖМЕНТ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ

Овдій Наталія

*Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ)*

novdi@nubip.edu.ua

Постановка проблеми. Для сучасної соціальної роботи характерна своєрідність у розумінні категорій «якість» та «ефективність». Теоретичний зміст даних понять доповнюється їх функціональним використанням при

аналізі соціальної політики, оцінці соціальних програм та проектів, соціальному плануванні, апробації конкретних методик соціальної допомоги різним групам населення. При застосуванні спеціалістом-практиком будь-якої технології соціальної роботи якість та ефективність будуть присутні як показники, і як орієнтири на всіх етапах надання соціальної допомоги. Ця обставина визначає інтерес до вивчення співвідношення змісту понять «якість» і «ефективність». Саме тому застосування кейс-менеджменту в соціальній роботі вважається сьогодні перспективним напрямком застосування, який на перше місце ставить дитину, людину, сім'ю, і під них прилаштовує свою програму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Практичний доробок у процедуру кейс-менеджменту з різними групами клієнтів та її імплементації у діяльність соціальних сервісів здійснили І. Артеменко, А. Бодня, Н. Гусак, Т. Спіріна, Ю. Тодорцева. Вивченням поняття «кейс-менеджмент» займалися такі зарубіжні дослідники як Р. Баркер, С. Дойл, Д. Мокслей, М. Річмонд.

Мета статті – проаналізувати сучасні підходи та перспективи застосування кейс-менеджменту у соціальній роботі.

Виклад основного матеріалу. Кейс-менеджменту ще називають технологією управління випадком. У найзагальнішому вигляді це метод соціальної роботи, при якому клієнт (дитина/молода людина) поміщається в центр уваги представників усіх служб, які потенційно можуть йому допомогти у вирішенні проблем у цій ситуації. У центрі уваги завжди є потреби клієнта, і будь-які рішення повинні прийматися, виходячи з принципу його найкращих інтересів. У клієнта є постійний спеціаліст із соціальної роботи (кейс-менеджер), який закріплений за ним та виконує функцію координатора роботи різних організацій, які беруть участь у наданні допомоги клієнту.

Дана технологія сьогодні поширена в багатьох галузях соціальної сфери: лікуванні онкологічних захворювань, позбавленні різних залежностей, роботі з ВІЛ-інфікованими, у профілактиці соціального сирітства — у роботі з сім'ями та дітьми у важкій життєвій ситуації, а також з дітьми-сиротами та дітьми, які залишилися без опіки батьків.

Прообразом цього підходу вважатимуться поняття соціальної діагностики сформовані у 1917 р. у роботі Мері Річмонд. У «Соціальній діагностиці» Річмонд виступала за те, щоб працювати разом з клієнтами, а не на них, і за те, щоб з емпатією та розумінням ставитися до минулого клієнтів, замість робити узагальнення чи припущення (Richmond, 1922). Термін «соціальна діагностика» став означати «систематичний спосіб допомогти професіоналам збирати інформацію та вивчати проблеми клієнтів», ґрунтуючись на унікальному походженні кожного клієнта, його проблемах та індивідуальних потребах (Richmond 1922, 122).

Кейс-менеджмент – важливий компонент практики соціальної роботи з дітьми. Це комплексний підхід до надання послуг сім'ям та молодим людям. Кейс-менеджмент як підхід до надання послуг у рамках програм альтернативної опіки спирається на такі принципи [1].

У центрі уваги – дитина / молода людина. У центрі уваги при плануванні послуг та заходів допомоги має бути дитина/ молода людина. Послуги повинні

адаптуватися під потреби дитини / молодшої людини, а не змушувати її підлаштовуватися під наявні адміністративні структури або механізми надання послуг.

Участь. Діти та молоді люди повинні розглядатися як експерти з питань, що стосуються їхнього життя. Вони мають брати повноцінну участь у процесах прийняття рішень щодо їхньої життєвої ситуації.

Опора на сильні сторони. Робота з дитиною / молодшою людиною має відштовхуватися від її сильних сторін та виявлених потреб. Наявні чи розвинені в дитини сильні сторони та її успіхи часто є передумовою довгострокових змін у його житті.

Неприпустимість дискримінації та визнання різноманітності. До дитини/молодшої людини необхідно ставитися без дискримінації та засудження, з розумінням її культури [3].

Необхідно враховувати соціальні, культурні, економічні та інші фактори, що формують сприйняття дитини/молодшої людини, обставини її життя та її потреби у тій чи іншій послугі, та реагувати на них у рамках циклу надання послуг.

Підзвітність та прозорість. Заходи кейс-менеджменту повинні належним чином відображатися у документації. Робота з дитиною молодшою людиною має бути заснована на чесному та відкритому співробітництві. Дитина / молода людина має бути максимально обізнаною про всі заходи, які можуть торкнутися її інтересів.

Достатність інформації. Робота з дитиною / молодшою людиною має ґрунтуватися на інформації, що надходить з якомога більшої кількості прийнятних джерел.

Безперервність. Робота з дитиною / молодшою людиною повинна проводитися у конкретні терміни, орієнтовані на рішення та дії. Вона повинна бути постійним процесом, а не окремою подією. Для забезпечення безперервності необхідно, щоб хоча б один фахівець залишався незмінним з початку до кінця надання послуг [2].

Застосування підходу, що ґрунтується на фактах. Робота з дитиною / молодшою людиною має будуватися на науково обґрунтованих знаннях та сучасних дослідженнях. Належне документальне оформлення послуг сприяє накопиченню знань. Регулярна перевірка документації покращує практику та сприяє розумінню того, які підходи найбільш ефективні у роботі з дітьми.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Технологія управління випадком (кейс-менеджмент) базується на індивідуальному підході до клієнта, передбачає оцінку її індивідуальних потреб та облік їх у плануванні розвитку, що створює передумови для залучення дитини/молодшої людини до процесу супроводу. В подальшому планується розглянути конкретну категорію людей, до яких можливо застосувати кейс-менеджмент.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артеменко І. Е. Підготовка менеджерів соціальної роботи до застосування кейс-менеджменту у роботі з клієнтами. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2014. Вип. 1. С. 12–19.
2. Савчук О. М., Галай А. О. Кейс-менеджмент у роботі з внутрішньо переміщеними особами. *Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. 2016. Т. 188. С. 70–74.
3. Спіріна Т., Бодня А. Кейс-менеджмент у роботі з вразливими групами населення. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № 2. С. 145–150.

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ УДОСКОНАЛЕННЯ РОБОТИ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ГРУП: СУЧАСНІ РІШЕННЯ ТА МАЙБУТНІ МОЖЛИВОСТІ

Руссо Костянтин

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

k.ye.russo@udu.edu.ua

Науковий керівник: Івженко Інна

Постановка проблеми. Волонтерський рух відіграє важливу роль у підтримці суспільних ініціатив, особливо в кризових ситуаціях, таких як війна, пандемії чи природні катастрофи, економічні потрясіння тощо. Однак традиційні методи координації діяльності волонтерських груп часто виявляються недостатньо ефективними через брак ресурсів, нестачу комунікації та обмеженість доступу до актуальної інформації. У цьому контексті цифрові технології відкривають нові можливості для покращення логістики, координації та комунікації серед волонтерів. Часто організація волонтерської діяльності стикається з численними викликами, а саме складність координації великої кількості людей; проблеми з оперативною комунікацією; недостатня прозорість фінансових операцій; обмеженість ресурсів та необхідність їх оптимального розподілу; низька цифрова грамотність частини волонтерів. Цифрові технології можуть допомогти подолати ці проблеми, підвищуючи ефективність роботи волонтерських груп, оптимізуючи логістику, автоматизуючи комунікацію та забезпечуючи прозорість процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання використання цифрових технологій у волонтерській діяльності досліджували численні науковці та громадські організації. Зокрема, у світовій практиці аналізуються мобільні додатки для координації волонтерських груп, використання штучного інтелекту для аналізу потреб громад та застосування блокчейн-технологій для прозорості фінансових операцій. У вітчизняних дослідженнях особлива увага приділяється інтеграції волонтерських платформ із державними системами допомоги, а також розвитку соціальних мереж для організації громадських ініціатив. Останні дослідження показують, що використання цифрових технологій у волонтерській діяльності стає світовим трендом. Наприклад,

платформи на основі штучного інтелекту (ШІ) вже допомагають прогнозувати потреби населення та керувати ресурсами у реальному часі. Досвід України під час війни також доводить ефективність цифрових рішень у волонтерській діяльності. Такі ініціативи, як «Дія», «ЄДопомога», «Повернись живим», активно використовують сучасні технології для збору коштів, логістики та координації зусиль.

Зарубіжні дослідження демонструють важливість таких технологій, як: **блокчейн** для підвищення прозорості фінансових операцій; **хмарні платформи** для ефективної взаємодії між волонтерами та благодійними фондами; **мобільні застосунки** для швидкої комунікації та координації роботи волонтерів.

Аспекти волонтерської діяльності у своїх роботах розкривали З. Бондаренко, Т. Журавель, Т. Лях, О. Міхеєва, Т. Спіріна тощо.

Аспекти волонтерської роботи у період війни висвітлено у працях Н. Гевчук, І. Івженко, М. Соляник та ін.

Про використання цифрових технологій у роботі соціальних працівників описано у працях О. Дудки, І. Савельчук, В. Тернопільської тощо.

Мета статті. Метою статті є аналіз сучасних цифрових технологій, що використовуються у волонтерській діяльності, їхній вплив на ефективність роботи волонтерських груп та перспективи розвитку цифрових рішень у даній сфері.

Виклад основного матеріалу. Волонтерська діяльність має ключову роль у підтримці суспільства під час кризових ситуацій. Проте ефективна організація волонтерських ініціатив часто ускладнюється браком ресурсів, труднощами з координацією та нестачею оперативної інформації. Цифрові технології допомагають подолати ці виклики, забезпечуючи швидкий обмін даними, автоматизацію процесів та підвищення прозорості їх діяльності.

Сучасні технології дозволяють значно спростити управління волонтерськими ініціативами, серед них: онлайн-платформи для координації волонтерів (VolunteerMatch, Dobro.ua, Razom): вони дозволяють знаходити волонтерські ініціативи, реєструватися на події та отримувати зворотний зв'язок; мобільні додатки для комунікації (Slack, Telegram, Viber): забезпечують оперативний обмін інформацією та координацію дій між волонтерами; краудфандингові платформи (GoFundMe, Patreon, Спільнокошт): сприяють збору коштів для волонтерських проєктів; геолокаційні сервіси (Google Maps, Waze, Ushahidi): допомагають швидко знаходити точки збору допомоги або маршрути доставки гуманітарної допомоги [1, с. 373].

У волонтерській роботі має місце використання штучного інтелекту та аналітичних систем, що можуть застосовуватись для аналізу потреб громади, такі технології можуть аналізувати великі обсяги даних, виявляючи пріоритетні потреби населення та розподіляючи ресурси ефективніше; для автоматизації комунікацій: чат-боти у месенджерах допомагають відповідати на запити волонтерів і постраждалих у режимі 24/7; для прогнозу необхідної допомоги залежно від ситуації [3, с. 190].

Ще однією із цифрових технологій, що можуть використовуватись у діяльності волонтерських груп є блокчейн та прозорість фінансів.

Використання блокчейну у фінансових операціях волонтерських організацій підвищує прозорість збору та розподілу коштів. Це сприяє зростанню довіри з боку суспільства та донорів. Блокчейн-технології дозволяють відстежувати кожну фінансову транзакцію, що значно знижує ризик шахрайства та підвищує рівень довіри донорів.

Досить популярними на сьогодні є навчальні технології та технології віртуальної реальності (VR), доповненої реальності (AR). VR-технології можуть бути використані для підготовки волонтерів у кризових умовах, моделюючи реальні сценарії надання допомоги. Технології VR та AR можуть використовуватися для навчання волонтерів, моделюючи реальні кризові ситуації, наприклад, як діяти під час надзвичайних подій, в умовах війни, в умовах кризи тощо [6, с. 25].

Соціальні мережі залишаються потужним інструментом для комунікації волонтерів. Волонтерські організації активно використовують **Facebook, Twitter, Instagram** та TikTok для збору коштів та донесення важливої інформації; залучення людей до волонтерської діяльності; звітності перед спільнотою, для розповсюдження інформації про основні події та надання соціальних послуг.

Цифрові технології значно підвищують ефективність роботи волонтерських груп. Основні переваги цифровізації волонтерської діяльності – це **швидша координація** завдяки платформам та месенджерам, **краща логістика** через геолокаційні сервіси, **прозорість фінансів** завдяки блокчейн-рішенням, **оперативне реагування** через штучний інтелект та аналітику даних, **навчання волонтерів** за допомогою VR/AR-технологій.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Цифрові технології значно підвищують ефективність роботи волонтерських груп, сприяючи кращій комунікації, швидшій координації та прозорості у фінансовій діяльності. Майбутні дослідження мають бути спрямовані на інтеграцію ІІІ-рішень, кібербезпеки та персоналізованих волонтерських платформ для подальшої оптимізації волонтерської діяльності.

У світлі сучасних викликів цифровізація волонтерської діяльності стає не просто бажаною, а необхідною умовою ефективної громадянської підтримки та соціальної відповідальності.

У майбутньому дослідження можуть зосередитися на розробці **єдиної платформи** для координації всіх волонтерських ініціатив; інтеграції волонтерських ініціатив із державними цифровими сервісами; посиленні кібербезпеки волонтерських платформ; використанні **розширеної аналітики ІІІ** для прогнозування кризових ситуацій.

Цифровізація волонтерської діяльності – це не просто тренд, а необхідність для забезпечення ефективної підтримки суспільства у кризових ситуаціях. Волонтерські організації мають активно впроваджувати сучасні технології, щоб допомога була максимально швидкою, ефективною та прозорою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дудка О. М., Іваночко Н. В. Цифрові технології в роботі соціального педагога. *Шляхи розвитку науки в сучасних кризових умовах* : тези доп. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Дніпро, 28–29 трав. 2020 р. Дніпро, 2020. С. 371–374.
2. Савельчук І. Б., Андрійчук Н. М., Бирик Д. Д. Інтернет-освітні ресурси, спрямовані на розширення інноваційних можливостей майбутніх соціальних працівників. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. 2022. Вип. 1 (108). С. 155–163.
3. Івженко І. Б. Практичний аспект формування взаємодії системи органів місцевого самоврядування з волонтерськими рухами в процесі реалізації соціальної роботи. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2018. Т. 29 (68). № 1. С. 188–193.
4. Кримчак Л. Цифрові технології як інструмент у діяльності соціальних служб. *Sworld-Us Conference Proceedings*. 2022. № 1 (usc10-01). С. 4–8.
5. Лях Т., Лютий В., Жуков В. Волонтерська діяльність студентів як шлях до їхньої активної участі у суспільному житті громади. *Ввічливість. Humanitas*. 2024. № 3. С. 68–76.
6. Міхеєва О. Налагодження партнерства в громаді як окремої складової соціальної роботи. Партнерська взаємодія у системі інститутів соціальної сфери : зб. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф., м. Ніжин, 10 лист. 2022 р. / за заг. ред. О. В. Лісовця та С. О. Борисюк. Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2022. С. 25–26.
7. Тернопільська В. І., Крупко С. Використання ресурсів освітньої цифровізації у процесі розвитку соціальної мобільності фахівців соціальної роботи. *Проблеми освіти: зб. наук. праць. Електронне видання ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»*. 2024. № 1(100). С. 348–351.

ПРОВІДНА РОЛЬ ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ЦЕНТРИ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ

Ткаченко Ігор

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

igorgsvg70@gmail.com

Науковий керівник: *Котломанітова Галина*

Постановка проблеми. Сучасне українське суспільство стикається з безпрецедентними викликами, які вимагають зміцнення життєстійкості населення. Війна, економічна нестабільність, внутрішня міграція, руйнування соціальних зв'язків – ці та інші фактори негативно впливають на психоемоційний стан людей, їхню здатність адаптуватися до змін та долати труднощі.

У цьому контексті центри життєстійкості відіграють ключову роль у наданні комплексної підтримки тим, хто її потребує. Однак ефективність

роботи цих центрів значною мірою залежить від професіоналізму та компетентності фахівців соціальної роботи. В умовах сучасних викликів роль фахівця соціальної роботи в центрах життєстійкості набуває особливого значення. Ці центри є осередками підтримки, де люди можуть отримати допомогу для подолання складних життєвих обставин, відновлення психологічного стану, розвитку навичок життєстійкості та психологічної стійкості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Життєстійкість особистості має велике практичне значення, оскільки стійкість охороняє особистість від дезінтеграції та особистісних розладів, створює основу внутрішньої гармонії, повноцінного психічного здоров'я, високої працездатності. Проблема психологічної стійкості порушується у багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідженнях.

У вітчизняній психології проблема психологічної стійкості розглядається такими науковцями, як Н. Гришиною, Т. Крюковою, Л. Куликовим, Д. Леонтьєвим, К. Муздибаєвим, І. Шкуратовою, Ю. Щербатих. Використовують терміни емоційна, психічна та психологічна стійкість особистості Л. Аболін, В. Бодров, І. Малкіна-Пих, В. Мясников та ін. Зарубіжні автори схильні використовувати термін стресостійкість (Р. Бернс, М. Борневассер, Г. Лазарус, Г. Сельє). Науковці з екстремальної психології розглядають питання психологічної підготовки працівників ризиконебезпечних професій (Ф. Горбов, М. Дьяченко, М. Коробейников, І. Котенєв, К. Лебедев, В. Марищук, О. Овчиннікова, В. Поздняков, Н. Самоукіна, В. Смірнов, О. Столяренко, В. Суворова, А. Ушатіков та ін.). Значущість функціонування центрів життєстійкості в умовах війни і в повоєнний час не підлягає сумніву. Важливим є означення ролі фахівця соціальної роботи, який входить до складу команди вказаних закладів.

Мета статті – висвітлити зміст роботи та значущі ролі фахівця соціальної роботи в центрі життєстійкості.

Виклад основного матеріалу. Функціонал фахівця соціальної роботи в центрі життєстійкості досить розлогий. Зазначимо основні напрямки та зміст діяльності фахівця соціальної роботи в центрі життєстійкості [2; 3; 4].

1. Оцінка потреб та індивідуальний підхід.

Фахівець соціальної роботи є першою ланкою у процесі надання допомоги. Він проводить комплексну оцінку потреб кожної особи, яка звертається до центру.

Це включає в себе:

- виявлення психологічних, соціальних та матеріальних проблем;
- оцінку рівня стресу, травматичного досвіду та ресурсів людини;
- розробку індивідуального плану допомоги, що враховує унікальні потреби та обставини кожної особи.

2. Надання психосоціальної підтримки.

Фахівець надає емоційну підтримку, допомагаючи людям впоратися зі стресом, тривогою та іншими емоційними проблемами.

Він використовує різні методи психосоціальної роботи, такі як:

- консультування та психологічне консультування;
- групова робота та підтримка;
- навчання навичкам стресостійкості та самодопомоги.

3. Координація та інтеграція послуг.

Фахівець виступає в ролі координатора, забезпечуючи інтеграцію різних видів допомоги, необхідних для клієнта.

Це включає:

- взаємодію з іншими фахівцями (психологами, юристами, медичними працівниками);
- направлення до відповідних організацій та установ;
- забезпечення безперервності та комплексності допомоги.

4. Розвиток життєстійкості.

Фахівець допомагає людям розвивати навички, необхідні для подолання труднощів та адаптації до змін.

Це включає:

- навчання навичкам розв'язання проблем та прийняття рішень;
- розвиток соціальних навичок та вміння налагоджувати стосунки;
- підтримку у відновленні соціальних зв'язків.

5. Адвокація та захист прав.

Фахівець виступає в ролі адвоката, захищаючи права та інтереси своїх клієнтів.

Це включає:

- допомогу в отриманні доступу до необхідних ресурсів та послуг;
- представництво інтересів клієнтів в органах влади та інших установах;
- інформування про права та можливості.

6. Робота з громадою.

Фахівець соціальної роботи також може працювати з громадою, для підвищення її загальної життєстійкості.

Це може включати:

- проведення інформаційних кампаній;
- організацію громадських заходів;
- сприяння розвитку соціальних мереж та груп підтримки.

7. Професійна етика та стандарти.

Фахівці соціальної роботи дотримуються високих стандартів професійної етики, забезпечуючи конфіденційність, повагу та неупередженість. Важливо також, щоб фахівці соціальної роботи дбали про своє психологічне здоров'я, так як їх робота пов'язана з великим емоційним навантаженням. Ці аспекти підкреслюють важливість та багатогранність ролі фахівця соціальної роботи в центрах життєстійкості [3].

Висновки і перспективи подальших досліджень. На сьогодні наявна потреба в подальшому розвитку мережі центрів життєстійкості, особливо в умовах війни, та інших кризових ситуацій.

Фахівець соціальної роботи є невід'ємною частиною центрів життєстійкості, забезпечуючи психосоціальну підтримку, координацію послуг та розвиток життєстійкості клієнтів. Комплексний підхід до надання допомоги

вимагає налагодженої співпраці між фахівцями соціальної роботи, психологами, медичними працівниками та іншими спеціалістами [1].

Робота фахівця соціальної роботи в центрі життєстійкості є критично важливою для забезпечення добробуту та відновлення людей, які опинилися в складних життєвих обставинах. Їхні знання, навички та емпатія допомагають людям подолати труднощі, відновити психологічну рівновагу та побудувати стійке майбутнє. Для ефективного виконання своїх функцій фахівці повинні володіти широким спектром знань та навичок, постійно підвищувати свою кваліфікацію та дотримуватися етичних стандартів.

На сьогодні перспективними є такі напрямки функціонування центрів життєстійкості: необхідно проводити дослідження для оцінки ефективності різних програм та методів роботи центрів життєстійкості. Потрібно розробляти та впроваджувати нові методи роботи, що враховують особливості сучасних викликів. Важливо вивчати проблему психологічного вигорання фахівців соціальної роботи та розробляти стратегії його запобігання. Дослідження міжнародного досвіду роботи центрів життєстійкості може допомогти вдосконалити систему соціальної підтримки в Україні. Дослідження можливостей використання цифрових технологій для надання соціальних послуг та підтримки життєстійкості. Необхідно проводити дослідження для вивчення впливу війни на життєстійкість різних груп населення та розробляти програми підтримки, що враховують їхні особливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аветісян Н. Фахівці із соціальної роботи як ключові суб'єкти сфери соціальної роботи. *SOCIOПРОСТІР: міждисциплінарний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи*. 2011. № 1 (2). С. 142–147.
2. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII: редакція від 15.11.2024, підстава 4017-IX. *РАДА. Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
3. Про реалізацію експериментального проекту із запровадження комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.10.2023 № 1049; редакція від 03.12.2024, підстава 1363-2024-п. *РАДА. Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1049-2023-%D0%BF#Text>
4. Про організацію діяльності та забезпечення функціонування центрів життєстійкості: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.01.2024 № 83. *РАДА. Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/83-2024-%D0%BF#Text>

ДЕІНСТИТУЦІАЛІЗАЦІЯ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

Черняк Ніна

*Полтавський інститут економіки і права ЗВО «Відкритий міжнародний
університет розвитку людини «Україна»*

cherniak_nina@ukr.net

Початок процесу впровадження деінституціалізації в соціальній сфері є надзвичайно важливим кроком. Трансформація системи догляду і виховання дітей має на меті забезпечити право на виховання в сім'ї кожної дитини. Також передбачає розвиток соціальних, медичних, освітніх, та інших послуг безпосередньо в кожній громаді.

Досить багатий досвід ряду європейських країн в питанні деінституціалізації має позитивний результат. Так, прикладом є Швеція, яка запровадила перелік соціальних послуг, в тому числі і підтриманого проживання, ще у 1980-х роках. Так у 1982 році Швеція ухвалила закон, відповідно якого покладено відповідальність на муніципалітети за надання людям з інвалідністю необхідної підтримки.

1984 рік у Швеції увінчався заснуванням Руху Незалежного життя. Метою його створення стала боротьба за незалежний, вільний спосіб життя людей з інвалідністю. Протягом того ж року було організовано національну мобільну службу. Вона допомагала переміщенню людей з інвалідністю. Також, у середині 1980-х років парламент ухвалив рішення про забезпечення житлом. Це сприяло можливості переїзду у громади з інституційних закладів людей з інвалідністю. У 1995 році була проведена радикальна психіатрична реформа.

Прийняття відповідних законів сприяло остаточному закриттю інтернатних установ – як для дорослих, так і для дітей з інвалідністю, вже у 2000 році. Майже 10 тисяч осіб розпочали інше, вільне життя у громадах. Як результат, на 2024 рік 90 % людей з інвалідністю забезпечено доступ до широкого спектра соціальних послуг у цій країні. На сьогодні Швеція працює над активним включенням людей із інтелектуальною та психосоціальною інвалідністю до життя у громадах.

Наступним прикладом з позитивним результатом процесу деінституціалізації стала Італія. В рамках деінституціалізації, Італія провела реформу психіатрії та запровадила сотні соціальних послуг у громадах.

Італія розпочала у 1970 році деінституціалізацію послуг для людей з інвалідністю, які перебували у психіатричних закладах. Очільником реформи став доктор Франко Базалья. У 1977 році він оголосив про закриття у місті Трієст психіатричної клініки. Цей крок став початком повернення людей з психосоціальною та інтелектуальною інвалідністю до незалежного, вільного життя у суспільстві.

Ідея Базальї набула поширення по всій Європі. У 1978 році Італія ухвалила так званий закон № 180, який відмінив стару систему державних психіатричних лікарень.

У 2000 році Італія закрила останній психіатричний стаціонар і стала першою в світі без психіатричних лікарень. В Італії на сьогодні 85 % громадян з психосоціальною та інтелектуальною інвалідністю мають доступ до соціальних послуг у громадах.

Ця країна не зупинилася на реформі психіатричних закладів. Протягом останніх 10 років в країні було закрито іще 20 великих соціальних інституційних закладів і впровадила більше 200 нових соціальних програм для людей з інвалідністю, що надало можливість забезпечити близько 100 тис. людей з інвалідністю незалежним та вільним життям в громадах.

Італія на даний час зосереджує зусилля на поліпшенні діяльності громадських служб психічного здоров'я. Також вирішує проблеми бездомності пацієнтів психіатричних закладів, підвищує якості догляду у громадських закладах.

Ірландія розпочала проведення деінституціалізації понад 20 років, почавши із реформування процесу надання послуг для людей з психосоціальною та інтелектуальною та інвалідністю.

Основні зміни розпочалися із удосконалення нормативної бази. У 2001 році було ухвалено два закони – про психічне здоров'я та про охорону здоров'я. Вирішальним кроком стало ухвалення політичного документа “A Vision for Change” у 2006 році, який рекомендував закриття застарілих психіатричних лікарень з одночасним розвитком громадських команд з психічного здоров'я безпосередньо у регіонах.

Протягом 10 років реформування в Ірландії було закрито більше 80 % великих закладів з одночасною розробкою широкого спектру соціальних послуг. На сьогодні понад 95 % людей з інвалідністю мають доступ до підтриманого проживання у громадах, незалежне життя розпочали 70 % людей з психосоціальними та інтелектуальними розладами.

Молдова також впроваджує процес дитячої деінституціалізації. Її приклад може стати корисним для України. За результатами дослідження міжнародної неурядової благодійної організації Lumos, Молдова в період з 2007 до 2013 року змогла скоротити чисельність дітей в інтернатних закладах на 70 %. На сьогодні менше 1,0 тисячі дітей перебуває в інтернатах. Молдова також почала деінституціалізацію послуг для дорослих близько 10 років тому, розпочавши з адаптації чинного законодавства для розвитку послуг у громадах та закриття великих інституцій.

Молдова запроваджує послуги з підтриманого проживання, створює денні реабілітаційні центри для людей з інвалідністю. Процес реформування супроводжується постійним моніторингом з метою його удосконалення. Звіт Партнерства ООН із захисту прав людей з інвалідністю (UNPRPD) від 2023 року свідчить, що чисельність людей, які утримувалися у великих психіатричних лікарнях Молдови, зменшилася з 1810 до 1100. Такий результат вдалося досягти завдяки відкриттю центрів психічного здоров'я. Вони були відкриті у 26 районах країни, і це забезпечило надання соціальних послуг близько або безпосередньо за місцем проживання людей, відповідно до їх потреби.

Європейська асоціація постачальників послуг для людей з інвалідністю (EASPD) за результатами моніторингу зафіксувала затримки у фінансуванні послуг для громад у Молдові, та у їхній якості. Причиною цього є те, що надавачі послуг обираються за найнижчою ціною. Поряд із цим, проблемним (що може бути притаманним і в Україні) став низький рівень зарплат у соціальних працівників.

Процес деінституціалізації в Північній Македонії розпочався із розробки національної стратегії. Було впроваджено низку пілотних проектів в окремих громадах та проведено інформаційну кампанію щодо людей з інвалідністю. Як результат, кількість дітей в інтернатних закладах зменшилася майже вдвічі з 2016 до 2021 року, 35 відсотків дітей з інвалідністю почали навчання в загальноосвітніх школах. Для дорослих осіб з інвалідністю Північна Македонія впровадила програми підтриманого проживання та денного догляду.

На шляху деінституціалізації в країнах Європи виникає ряд викликів і проблем. Так, основним видом альтернативного догляду у Грузії та Молдові став сімейний догляд. Румунія та Туреччина мають досягнення в на цьому шляху. Продовжують втілювати дитячу деінституціалізацію Польща, Австрія, Чехія.

На жаль, окремі країни Азії, Європи поки що покладаються на інституційну опіку більше, ніж на розвиток інклюзії. Так, Болгарія, Бельгія, Угорщина, Чехія, незважаючи на значний прогрес у впровадженні деінституціалізації, були піддані критиці зі сторони Європейського комітету з прав людини стосовно недостатніх заходів з впровадження інклюзивної освіти та соціальних послуг.

Дослідження підтверджують, що інституційна опіка коштує державам набагато дорожче за послуги з підтриманого проживання. Зокрема, у США витрати на утримання в будинках для людей похилого віку становлять 5243 долара, в той час як послуга підтриманого проживання обходиться у 928 доларів на місяць. Також підтримане проживання на рівні громади є економічно вигіднішим і має значні переваги для емоційного стану та здоров'я пацієнтів у порівнянні з інституційним доглядом.

Враховуючи досвід країн, які вже впровадили низку змін на шляху до незалежного життя людей з інвалідністю, проаналізувавши позитивні результати та виклики які виникали в процесі реформування, Україна може провести деінституціалізацію ефективно.

В Україні реформу деінституціалізації розпочато у 2017 році. Початком цього стало затвердження Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки.

Метою зазначеної реформи є процес планування реорганізації зі скороченням або закриттям інтернатних закладів і поряд із цим запровадження інших послуг стандартизованих соціальних послуг для догляду за дитиною, орієнтованими на результат.

В основу деінституціалізації закладено принципи, які передбачають що найкращим середовищем для виховання та розвитку дитини є сім'я, де буде

забезпечено для дитини її благополуччя. При цьому мають бути враховані інтереси та думки дитини, і жодна дитина не повинна залишитися без уваги.

В ході реформи інтернатних закладів на зміну послугі стаціонарного догляду має бути забезпечений розвиток і доступність послуг на рівні територіальної громади для сімей з дітьми та дітей, що сприятиме поетапній ліквідації інтернатних закладів. Як результат, кошти які будуть вивільнені, можливо спрямувати на започаткування нових і розвиток існуючих послуг у громадах.

Процес реформування розрахований на 10 років і передбачає, що за цей період чисельність дітей в інтернатних закладах зменшиться на 90 %. Поряд із цим, у кожній громаді з'являться доступні та якісні послуги для підтримки сімей з дітьми з урахуванням їх індивідуальних потреб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Деінституціалізація: як та з чого варто почати процес? *Fight for Right. Права людей з інвалідністю!* 2023. URL: <https://ffr.org.ua/deinstytutsionalizatsiya-yak-ta-z-chogo-var-to-pochaty-protses/>
2. Деінституціалізація. Міністерство соціальної політики України. 2024. URL: <https://www.msp.gov.ua/about/klyuchovi-napryamy/deinstytualizatsiya>
3. Деінституціоналізація соціального обслуговування: деякі аспекти реалізації в Україні. URL: <http://ipzn.org.ua/wp-content/uploads/2016/06/Deinstytualizatsiya-sotsialnogo-obslugovuvannya.pdf>
4. Про внесення змін до Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.06.2021 № 691-р ; втрата чинності 05.12.2024, підстава 1368-2024-п. РАДА. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/691-2021-%D1%80#Text>
4. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги підтриманого проживання осіб похилого віку та осіб з інвалідністю : Наказ Міністерства соціальної політики України від 07.06.2017 № 956 ; редакція від 01.07.2022, підстава z0678-22. РАДА. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0806-17#Text>
5. Про затвердження Примірного положення про малий груповий будинок : Постанова Кабінету Міністрів України від 31.10.2018. № 926. РАДА. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/926-2018-%D0%BF#Text>
6. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги тимчасового відпочинку для батьків або осіб, які їх замінюють, що здійснюють догляд за дітьми з інвалідністю : Наказ Міністерства соціальної політики України від 19.01.2021 № 13. РАДА. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0534-21#Text>

ІННОВАЦІЇ В СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ РОБОТІ ЗІ ШКОЛЯРАМИ В УМОВАХ ЦИФРОВИХ ОСВІТНІХ ЦЕНТРІВ

Шеплякова Ірина

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

iryna.shepliakova@hnpu.edu.ua

Рязанова Наталія

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

natalya12041977@gmail.com

Постановка проблеми. Процес соціалізації абсолютної більшості дітей, які проживають в Україні, відбувається за несприятливих умов (котрі доволі часто є вкрай небезпечними). Адже, безперечно, війна впливає на всі сфери життя дитини, і, зокрема, на її психологічний стан, мотивацію до навчання, можливість спілкування з однолітками, рівень сформованості та розвитку необхідних соціальних навичок, успішність процесу інтеграції в наявну систему соціальних зв'язків тощо. Розуміння ризиків та виважений соціально-педагогічний підхід до вирішення проблеми соціалізації дітей, зокрема шкільного віку, у громадах, що постраждали від війни, є критично важливими для відновлення нормальної життєдіяльності дітей, їхньої подальшої успішної соціалізації. Це вимагає пошуку інноваційних форм і методів соціально-педагогічної роботи, використання яких, зокрема в умовах цифрових освітніх центрів, сприятиме інтеграції молодих українців у суспільство, їхньому соціальному розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведений аналіз наукових джерел та практики соціально-педагогічної роботи засвідчив, що проблема соціалізації дітей у постраждалих від війни громадах є відносно новою для вітчизняної науки загалом та галузі соціальної роботи зокрема. Адже до початку повномасштабної російсько-української війни окреслена проблематика була предметом дослідження лише окремих учених (О. Караман, В. Курило та С. Савченко [3]; К. Левченко, В. Панок та І. Трубавіна [7]), які вивчали соціалізацію дітей у контексті соціальних потрясінь. У той час, як у воєнних умовах (коли суттєво ускладнився процес соціалізації абсолютної більшості дітей, і, насамперед, тих із них, хто проживає в постраждалих від війни громадах) ця проблема, що вимагає негайного вирішення, привернула увагу наукової спільноти та практиків. Зокрема, окремі її аспекти розкриті в працях В. Бондаренко [1], І. Пампури та Л. Процик [5], Я. Юрків [2] та інших учених. При цьому з'ясовано, що особливостями соціалізації дітей в умовах війни є те, що цей процес (який, як зазначалося, відбувається за несприятливих та небезпечних суспільних умов) поступово набуває в переважній більшості дітей рис, характерних для абераційної соціалізації (тобто негативної, хибної, спотвореної, викривленої).

Водночас установлено, що соціальними інституціями, на базі яких можуть бути створені сприятливі умови для успішної соціалізації дітей шкільного віку в постраждалих від війни громадах, є цифрові освітні центри. Слід зазначити, що ідея створення цифрових освітніх центрів – «безпечних,

затишних просторів для навчання й дозвілля школярів від 6 до 18 років» [4] – виникла та реалізовується в межах відповідного проєкту міжнародного благодійного фонду «savED» як спроба «швидкої освітньої допомоги» [4] для громад, що постраждали від війни. Адже саме швидке відновлення базового доступу дітей до освіти в населених пунктах, у яких суттєво пошкоджено освітню інфраструктуру, є одним із пріоритетних напрямів роботи в таких громадах. Команда БФ «savED» (за підтримки низки міжнародних партнерів) упродовж 2022–2024 років створила та підтримує мережу з кількох десятків цифрових освітніх центрів (зокрема в Харківській області). Спеціально розроблена програма з академічних занять і низка найрізноманітніших позашкільних активностей, які на базі цифрового освітнього центру проводять тьютори, доповнює створений фізичний простір освітніми рішеннями для повернення дітей до навчання та сприяння їхній успішній соціалізації. У визначеному контексті актуальним вбачається проаналізувати досвід соціально-педагогічної роботи з соціалізації школярів в постраждалих від війни громадах в умовах цифрових освітніх центрів.

Мета статті – проаналізувати та узагальнити досвід соціально-педагогічної роботи зі школярами в громадах, що постраждали від війни, в умовах цифрових освітніх центрів; виокремити інноваційні форми та методи такої роботи.

Виклад основного матеріалу. Проаналізувавши практичний досвід діяльності цифрових освітніх центрів у громадах Харківської області, що постраждали від війни, нами виокремлено перелік форм та методів роботи (традиційних та інноваційних), завдяки використанню яких (серед іншого) здійснюється і процес соціалізації школярів (зазначений перелік нами представлено в публікації «Досвід соціально-педагогічної роботи з соціалізації дітей у громадах, що постраждали від війни, в умовах цифрових освітніх центрів» [6]). У межах цієї статті хотілося більш детально розкрити окремі інноваційні форми та методи роботи на базі цифрових освітніх центрів, через використання яких створюються сприятливі умови для успішної соціалізації школярів у таких громадах.

Насамперед, це антифейкова інтелектуальна онлайн-гра «НотаЄнота.Games» – інтерактивний авторський проєкт Альони Романюк, досвідченої фактчекерки та засновниці популярних інформаційних ініціатив «НотаЄнота» та «По той бік путінської брехні». Це інтелектуальна гра, що успішно застосовується в цифрових освітніх центрах і має на меті навчити учасників розпізнавати фейки, дезінформацію та маніпуляції в медіапросторі. Проєкт поєднує освітній контент із ігровими механіками, що дозволяє учням у захопливій формі розвивати критичне мислення, вчитися перевіряти факти, розпізнавати маніпуляції в новинах і соціальних мережах, розуміти методи поширення дезінформації. Цифрові освітні центри успішно використовують «НотаЄнота.Games» як інструмент для соціалізації школярів. Завдяки інтерактивному формату гра допомагає підвищити, з одного боку, медіаграмотність дітей, а, з іншого, – їхню згуртованість та рівень соціальної адаптованості. Адже вони вчаться не лише аналізувати інформацію, але й

спілкуватися, працювати в команді, критично мислити. Таким чином, «НотаЄнота.Games», сприяючи опануванню учнями знаннями та практичними навичками в сфері медіаграмотності, водночас виступає ефективним інструментом соціально-педагогічної роботи в цифрових освітніх центрах, допомагаючи школярам адаптуватися до сучасних інформаційних викликів.

Ще однією інноваційною формою роботи є інтерактивна виставка «EDAR: за лаштунками реальності» – це інноваційний проєкт, який поєднує в собі сучасні технології доповненої (AR) та віртуальної реальності (VR), а також можливості штучного інтелекту (AI). Ця унікальна ініціатива стала важливим інструментом у роботі з соціалізації учнів у цифрових освітніх центрах в умовах воєнного часу, коли дезінформація та маніпуляції становлять суттєву загрозу для зростаючого покоління – молоді генерації українців. Задля долучення до презентованого інноваційного проєкта тьютори цифрового освітнього центру мають подати заявку на платформі edar.app. Після цього вони отримують набір інтерактивних постерів для безкоштовного використання в своєму освітньому середовищі. Разом із постерами також завантажується мобільний додаток EDAR, що дозволяє активувати їх за допомогою технологій доповненої реальності (AR). XR-виставка EDAR включає 20 інтерактивних постерів, кожен із яких розкриває важливі аспекти медіаграмотності, соціальної відповідальності та критичного мислення. Долучаючись до такого проєкту учні не лише здобувають нові знання, а й вчаться застосовувати їх на практиці в повсякденному житті. Завдяки виставці «EDAR: за лаштунками реальності», цифрові освітні центри створюють сприятливе середовище для соціалізації школярів, де поєднуються навчання, взаємодія та емоційна підтримка. Виставка стає не просто навчальним інструментом, а ефективною платформою для розвитку ключових соціальних компетенцій.

Також слід зупинитися і на проєкті «Оновлена інформатика – ІТ-студії», в основі якого використання інноваційного підходу до викладання інформатики в українських школах. При цьому мета проєкту полягає не лише в опануванні учнями знань з програмування, але й у формуванні та розвитку в них здатності працювати в команді, спілкуватися, бути креативними та генерувати нові ідеї. У межах реалізації проєкту «Оновлена інформатика – ІТ-студії» використовуються такі форми і методи, що, на нашу думку, сприяють успішній соціалізації школярів у постраждалих від війни громад:

- робота в команді – спільно працюючи над проєктами, школярі отримують досвід командної взаємодії, удосконалюють комунікативні навички, уміння співпрацювати, розподіляти відповідальність;
- презентація розроблених проєктів перед однокласниками, вчителями та батьками, що сприяє розвитку в школярів ораторських навичок, уміння відповідати на запитання, адекватно реагувати на критику;
- участь у конкурсах та хакатонах, у ході проведення яких школярі можуть познайомитися зі здобувачами інших закладів освіти, поділитися своїми знаннями та досвідом, а також отримати нові знання та сформувати уміння;

– спілкування з менторами – ІТ-фахівцями, у ході якого останні діляться зі школярами своїм досвідом та дають поради, мотивують до подальшого саморозвитку та самореалізації.

Отже, проєкт «Оновлена інформатика – ІТ-студії» – це дієвий інструмент, впровадження якого не тільки допомагає зробити процес навчання для школярів більш цікавим, ефективним та результативним, а й створює умови для їхньої успішної соціалізації.

Також слід зазначити, що в межах роботи екосистеми надолуження освітніх втрат у вітчизняну практику, зокрема й на базі цифрових освітніх центрів, активно впроваджується інноваційний формат, так званого, «перевернутого класу», в основі якого – використання в освітньому процесі таких інструментів, як штучний інтелект, інтерактивні навчальні кейси-уроки, «Убер-Школа».

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, цифрові освітні центри є інститутами соціалізації дітей в постраждалих від війни громадах. Інноваційні форми та методи роботи (зокрема, антифейкова інтелектуальна онлайн-гра «НотаЄнота.Games», інтерактивна виставка «EDAR: за лаштунками реальності», проєкт «Оновлена інформатика – ІТ-студії» та ін.), які успішно впроваджуються на базі таких центрів, здатні забезпечити адаптацію дітей до нових реалій, створити умови для їхньої успішної соціалізації та соціального розвитку. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в необхідності розробки та теоретичного обґрунтування технології соціально-педагогічної роботи з соціалізації школярів у громадах, що постраждали від війни, в умовах цифрових освітніх центрів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко В. Проблеми соціальної адаптації молодших школярів в умовах воєнного часу. *Вересень*. 2022. № 93. Т. 2. URL: <https://surl.gd/rtfmkd> (дата звернення: 01.03.2025).
2. Караман О. Л., Юрків Я. І. Індивідуально-психологічні чинники абераційної соціалізації особистості в умовах гібридної війни на сході України. *Education and Pedagogical Sciences*. 2019. № 1 (168). С. 66–75.
3. Курило В. С., Савченко С. В., Караман О. Л. Соціалізація особистості в умовах гібридної війни на сході України : монографія. Київ : Талком, 2018. 240 с. URL: <http://surl.li/tgpom> (дата звернення: 29.01.2025).
4. Міністерство освіти і науки України створило мапу цифрових освітніх центрів. *Міністерство освіти і науки України*: вебсайт. URL: <https://surl.gd/udsxqt> (дата звернення: 28.02.2025).
5. Процик Л., Пампура І. Психологічні особливості та правовий захист дітей в період збройного конфлікту. *Психологічний часопис*. 2019. Т. 5. № 11. С. 253–267. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psch_2019_5_11_19 (дата звернення: 04.03.2025).
6. Рязанова Н. В., Шеплякова І. О. Досвід соціально-педагогічної роботи з соціалізації дітей у громадах, що постраждали від війни, в умовах цифрових освітніх центрів. *Сучасні реалії та перспективи соціального*

виховання особистості в різних соціальних інституціях: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Харків, 07.11.2024 р. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди. С. 249–252. <https://surl.gd/kgzidp> (дата звернення: 04.03.2025).

7. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту : навч.-метод. посіб. / за ред. К. Б. Левченко, В. Г. Панок, І. М. Трубавіної. Київ : Агентство «Україна». 2015. 176 с.

РОЗДІЛ 2

СОЦІАЛЬНИЙ ВИМІР СТАЛОГО РОЗВИТКУ

СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ГУМАННОСТІ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Березан Валентина

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

berezanvi@gsuite.pnpu.edu.ua

Постановка проблеми. Сталий розвиток як глобальна концепція передбачає збалансований розвиток економіки, екології та соціальної сфери. У цьому контексті особливої ваги набуває гуманність – базова цінність, що забезпечує гармонійне співіснування суспільства. Психологи трактують гуманність як інтегральну рису особистості, що відображає доброзичливість, людяність і повагу до кожного, незалежно від його походження, соціального статусу чи інших ознак [1]. Гуманність передбачає пріоритетність людських цінностей, гарантування прав і свобод кожної людини та створення гідних умов для її життя, включаючи принципи рівності, поваги до індивідуальності, соціальної справедливості та солідарності. Здатність суспільства враховувати потреби найбільш уразливих груп населення є проявом гуманності, яка в контексті сталого розвитку стає вирішальною для розв'язання соціальних проблем. В Україні, як і в багатьох країнах, питання соціальної справедливості, рівності та людяності є особливо актуальними на тлі війни, економічної кризи та глобальних змін.

Метою статті є висвітлення ролі гуманності як ключової соціальної цінності в реалізації концепції сталого розвитку, з акцентом на український контекст. У центрі уваги – виявлення зв'язку між принципами гуманності (інклюзія, солідарність, соціальна справедливість) та подоланням соціальних викликів, спричинених війною, кризами та нерівністю, а також інтеграція цих принципів у досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР 1, 3, 4, 10, 16).

Виклад основного матеріалу. Воєнний конфлікт на території України загострив багато соціальних проблем, серед яких [4; 5]:

1. **Вимушене переміщення населення.** Мільйони українців були змушені покинути свої домівки. Задоволення їхніх базових потреб (житло, робота, медична допомога, освіта) стало пріоритетом як для державних, так і громадських інституцій.

2. **Поглиблення соціальної нерівності.** Через економічну нестабільність і нерівний доступ до ресурсів зростає розрив між різними верствами населення.

3. **Психоемоційні наслідки війни.** Громадяни зазнають глибоких психологічних травм, що вимагає масштабної системи підтримки та реабілітації.

4. **Руйнування інфраструктури.** Відбудова зруйнованих регіонів не повинна обмежуватися фізичними об'єктами, а й має включати соціальну адаптацію постраждалих громад.

5. **Обмеження у сфері освіти.** Порушення освітнього процесу, зокрема в небезпечних зонах, негативно впливає на майбутні можливості молоді.

Гуманність у системі сталого розвитку реалізується через [11]:

- інклюзивність – створення рівних можливостей для всіх без винятку;
- солідарність – підтримка одне одного в умовах кризи;
- відповідальність – усвідомлення наслідків особистих і колективних дій для суспільства та прийдешніх поколінь.

Практичне втілення цих принципів включає:

- **підтримку соціальних ініціатив** – програми соціального захисту внутрішньо переміщених осіб та інших уразливих груп [9];
- **сприяння громадянській участі** – активізація волонтерських рухів та ініціатив через державні та міжнародні проекти [6; 7];
- **психологічну підтримку** – функціонування безкоштовних консультацій, кризових ліній, мобільних сервісів підтримки [2; 3; 10; 12; 13];
- **етичну державну політику** – прозорість і підзвітність інституцій у забезпеченні соціальної справедливості.

Україна, як частина світової спільноти, прагне до досягнення цілей сталого розвитку (ЦСР) ООН [14]. Гуманність як ключова цінність тісно пов'язана з такими ЦСР, як:

ЦСР 1. Подолання бідності. Вирішення проблеми викорінення бідності у всіх її формах.

ЦСР 3. Добре здоров'я та благополуччя. Забезпечення міцного здоров'я як важливої складової сталого розвитку, враховуючи складність та взаємопов'язаність економічної, соціальної та екологічної нерівності, урбанізації, кліматичних змін, епідемій та неінфекційних захворювань.

ЦСР 4. Якісна освіта. Забезпечення інклюзивної та якісної освіти для всіх як одного з найпотужніших інструментів сталого розвитку.

ЦСР 10. Скорочення нерівності. Пошук глобальних рішень для подолання нерівності в доходах, включаючи регулювання фінансових ринків, підтримку розвитку та сприяння безпечній міграції..

ЦСР 16. Мир, справедливість та сильні інституції. Зменшення насильства у всіх формах та співпраця для припинення конфліктів, сприяння верховенству права та захисту прав людини.

Ці цілі формують рамки для національних стратегій, спрямованих на подолання соціальної вразливості та утвердження людських прав в умовах збройного конфлікту та післявоєнного відновлення.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, гуманність виступає не лише моральним ідеалом, а й важливою передумовою реалізації сталого розвитку в Україні. В умовах численних викликів – війни, соціальної нестабільності, міграційних процесів – саме гуманістичні цінності забезпечують фундамент для побудови інклюзивного, справедливого й

безпечного суспільства. Спільні зусилля державних органів, громадянського суспільства та кожного громадянина мають бути спрямовані на утвердження соціальної справедливості, підтримку вразливих груп і розвиток культури солідарності.

Подальші дослідження у цій сфері можуть бути спрямовані на поглиблене вивчення таких аспектів: емпіричне дослідження впливу гуманістичних цінностей на реалізацію Цілей сталого розвитку в Україні; аналіз ефективності різних моделей соціальної підтримки в Україні з точки зору їхньої відповідності принципам гуманності; дослідження психологічних механізмів формування та підтримки гуманності в умовах тривалого стресу та травматичних подій, пов'язаних з війною; порівняльний аналіз соціальних аспектів гуманності та їхньої ролі в сталого розвитку в різних культурних та політичних контекстах; розробка інструментів для оцінки рівня гуманності на рівні окремих організацій, громад та суспільства в цілому; вивчення ролі освіти та громадянського суспільства у вихованні гуманності та формуванні відповідальної поведінки, спрямованої на сталий розвиток; дослідження етичних аспектів використання новітніх технологій (штучного інтелекту, цифрових платформ) для вирішення соціальних проблем з позицій гуманності. Ці напрямки подальших досліджень можуть сприяти глибшому розумінню соціальних аспектів гуманності в контексті сталого розвитку та розробці більш ефективних стратегій для подолання соціальних проблем і досягнення гармонійного та справедливого майбутнього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Висоцька О. Є. Освіта для сталого розвитку : наук.-метод. посіб. Дніпропетровськ : Роял Принт, 2011. 200 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Vysotska_Olha/Osvita_dlia_staloho_rozvytku.pdf?
2. Журавель Д. Безкоштовна психологічна допомога для українців: 10 перевірених сервісів та платформ. #ШОТАМ. 2023. URL: <https://shotam.info/bezkoshtovna-psykholohichna-dopomoha-dlia-ukraintsiv-10-perevirenykh-servisiv-ta-platform/>
3. Зозуля К. У Полтаві відкрили центр підтримки ментального здоров'я «Ментал Хаб». СУСПІЛЬНЕ ПОЛТАВА. 2024. URL: <https://suspilne.media/poltava/711164-u-poltavi-vidkrili-centr-pidtrimki-mentalnogo-zdorova/>
4. Мозоль Н. І. Проблема соціальної справедливості в умовах воєнного стану. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 11. С. 57–60. URL: http://lsej.org.ua/11_2022/9.pdf
5. Палилюлько О., Гуменюк І., Сторожук Н. Пріоритетні соціальні проблеми населення України в період воєнного стану. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2022. Т. 1. № 8. С. 46–51. URL: <https://visnyk.soch.robota.knu.ua/index.php/journal/article/view/177>
6. Посилення громадської участі в процесах раннього відновлення на звільнених територіях 2024. Єднання. 2024. URL: <https://ednannia.ua/our->

[programs-and-activities/12688-posilennya-gromadskoji-uchasti-v-protseakh-rannogo-vidnovlennya-na-zvilnenikh-teritoriyakh](#)

7. Про програму «Долучайся!». *USAID/ENGAGE*. 2024. URL: <https://engage.org.ua/prohrama-spryiannia-hromadskij-aktyvnosti-doluchajsia/>
8. Програма CETA. *CETA*. Б.р. URL: <http://www.ceta.org.ua/>
9. Програма соціального захисту та підтримки внутрішньо переміщених осіб на 2024 рік. *Краматорська міська рада: офіційний веб-сайт*. 2024. URL: <https://krm.gov.ua/miski-programy/programa-sotsialnogo-zahystu-ta-pidtrymky-vnutrishno-peremishhenyh-osib-na-2024-rik/>
10. Психологічна допомога постраждалим від війни. *RAZOM З ТОБОЮ*. 2024. URL: <https://razomztoboyu.org/>
11. Рим Р. Я., Цісарик В. О., Гнатишин Ю. Ю. Гуманізм як основа сталої соціально-економічної політики. *Академічні візії*. 2023. Вип. 19. 8 с. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1319>
12. Ти як?: Всеукраїнська програма ментального здоров'я. *Платформа «Ти як?»*. 2024. URL: <https://howareu.com/>
13. Shemchyshena A. Сайти, додатки, телеграм-канали: 30 ресурсів, де можна знайти безкоштовну психологічну допомогу. *YouthFutureUA*. 2023. URL: <https://www.yfua.org/post/saity-dodatky-telehram-kanaly-30-resursiv-de-mozhna-znaity-bezkoshtovnu-psykholohichnu-dopomohu>
14. What are the Sustainable Development Goals? *UNDP. United Nations Development Programme*. 2015. URL: <https://www.undp.org/ukraine/sustainable-development-goals>

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Боштенко Галина

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

boshtenko.galina1980@gmail.com

Науковий керівник: Березан Валентина

Постановка проблеми. Сучасний світ характеризується стрімким розвитком цифрових технологій, які проникають у всі сфери суспільного життя. Водночас, сфера соціальних послуг стикається зі зростаючими викликами, такими як пандемія COVID-19, військова агресія, економічна нестабільність та демографічні зміни, що призводять до збільшення кількості осіб, які потребують підтримки, та ускладнюють традиційні способи її надання. В цьому контексті, дослідження потенціалу цифрових технологій для оптимізації соціальних послуг набуває особливої актуальності, оскільки вони можуть запропонувати нові, більш ефективні та доступні підходи до задоволення потреб вразливих категорій населення.

Метою даної статті є аналіз теоретичних та практичних аспектів використання цифрових технологій для оптимізації надання соціальних послуг

в умовах сучасних викликів в Україні та світі, а також визначення перспектив та ризиків їхнього впровадження.

Виклад основного матеріалу. Сфера соціальних послуг відіграє ключову роль у забезпеченні добробуту та соціальної справедливості в суспільстві. Однак, сучасні кризові явища створюють значний тиск на цю систему, вимагаючи пошуку інноваційних підходів до її функціонування. Цифрові технології, завдяки своїй здатності обробляти великі обсяги інформації, забезпечувати швидку комунікацію, автоматизувати рутинні процеси та розширювати доступ до послуг, розглядаються як перспективний інструмент для оптимізації соціальної роботи [6].

Цифрові технології в соціальній роботі включають широкий спектр інструментів та платформ, таких як онлайн-платформи, мобільні додатки, соціальні мережі, бази даних, системи управління клієнтською базою (CRM), штучний інтелект та телекомунікаційні засоби [1]. Їхнє застосування може сприяти [4]:

- покращенню доступу (надання послуг дистанційно, незалежно від географічного розташування клієнта);
- підвищенню ефективності (автоматизація процесів, зменшення адміністративного навантаження);
- персоналізації (збір та аналіз даних для надання більш адресних послуг);
- покращенню координації (спільні платформи для співпраці між різними службами);
- зниженню витрат (оптимізація використання ресурсів).

В Україні та світі вже існують приклади успішного застосування цифрових технологій у соціальній сфері. Це включає онлайн-консультації, платформи для пошуку соціальної допомоги, мобільні додатки для підтримки вразливих груп населення, системи електронного документообігу та інструменти для дистанційного навчання соціальних працівників [2]. Однак, рівень впровадження цифрових технологій залишається нерівномірним і часто стикається з такими проблемами, як цифровий розрив, недостатня цифрова грамотність населення та соціальних працівників, питання безпеки даних та етичні аспекти використання нових технологій [5].

Сучасні виклики, особливо кризові ситуації, такі як пандемія або війна, підкреслюють необхідність швидкого та ефективного реагування на потреби населення. Цифрові технології можуть відігравати ключову роль у цьому процесі, забезпечуючи:

- оперативне інформування – швидке поширення важливої інформації через онлайн-платформи та мобільні додатки;
- дистанційну підтримку – надання психологічної та соціальної допомоги онлайн;
- координацію допомоги – створення онлайн-платформ для волонтерів та організацій, що надають допомогу;

- збір та аналіз даних про потреби – швидке отримання інформації про актуальні потреби населення для прийняття обґрунтованих рішень.

Незважаючи на значний потенціал, впровадження цифрових технологій у сферу соціальних послуг пов'язане з певними ризиками та викликами, які необхідно враховувати [3]:

- забезпечення рівного доступу – подолання цифрового розриву та забезпечення доступу до технологій для всіх категорій населення;
- захист персональних даних – гарантування безпеки та конфіденційності інформації про клієнтів;
- етичні міркування – розробка етичних стандартів використання штучного інтелекту та інших передових технологій;
- підготовка кадрів – навчання соціальних працівників навичкам використання цифрових інструментів;
- збереження людського контакту – забезпечення балансу між цифровими та особистими формами взаємодії.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, використання цифрових технологій є перспективним напрямком оптимізації соціальних послуг в умовах сучасних викликів. Вони можуть значно покращити доступність, ефективність та якість надання допомоги. Однак, для успішного впровадження необхідно враховувати потенційні ризики та виклики, а також розробляти комплексні стратегії, спрямовані на забезпечення рівного доступу, захисту даних, дотримання етичних стандартів та підготовку кваліфікованих кадрів. Подальші дослідження в цій сфері є важливими для визначення найбільш ефективних моделей використання цифрових технологій для підтримки вразливих категорій населення та підвищення стійкості системи соціальних послуг в умовах постійних змін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Данилюк М. М., Дмитришин М. В., Горан Т. А. Цифровізація соціальних послуг. *Економіка. Фінанси. Право*. 2023. № 8. С. 36–39. URL: <http://efp.in.ua/uk/journal-article/1118>
2. Соціальні послуги: що це та як їх отримати? *UNICEF Україна*. 2021. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/stories/social-services>
3. Brynjolfsson E., McAfee A. *The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies*. New York – London : W. W. Norton & Company, 2014. 86 p. URL: <http://digamo.free.fr/brynmcafee2.pdf>
4. Digital dividends : World Development Report 2016. Washington : World Bank Group, 2016. 359 с. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/23347/9781464806711.pdf>
5. Dubois H. Digitalisation in social protection: Trends, risks and opportunities. *Eurofound*. 2025. URL:

<https://www.eurofound.europa.eu/en/publications/2025/digitalisation-social-protection-trends-risks-and-opportunities>

6. Transforming Social Services Through Digitalisation / ed. ESN's CEO Alfonso Lara Montero. European Social Network, 2021. 11 p. URL: https://www.esn-eu.org/sites/default/files/2021-08/Digitalisation_small.pdf

ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ РИЗИКИ В СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОМУ ЗАХИСТІ ОСОБИСТОСТІ: ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ТРЕТЬОГО І ЧЕТВЕРТОГО ПОКОЛІННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Кононенко Лілія

*Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
kononenkolv@gsuite.pnpu.edu.ua*

У воєнному лихолітті сучасної історії гостро як ніколи постає питання дотримання прав людини, міжнародно-правових гарантій їх реалізації, певною мірою – переосмислення самої суті покоління прав.

Мета даної публікації – шляхом аналізу місії сучасної соціальної роботи та системи прав людини обґрунтувати екзистенційні ризики у їх взаємозв'язку та взаємообумовленості.

Згідно зі слов'янською етимологією поняття права відображає різні соціальні явища. Ті явища, що виникають та існують незалежно від держави і мають загальносоціальну природу, є загальносоціальним феноменом (не до кінця пізнаним соціальним явищем), у суспільній термінології – загальносоціальними правами. Йдеться про загальні та рівні для однойменних суб'єктів можливості. Натомість явища, які є наслідком державної діяльності, результатом її волевиявлення, тлумачаться як юридичні права.

В обох випадках поняття права – можливостей людства, що є необхідними для його існування і розвитку, зумовлені соціальним і природним середовищем, – утворює топос сучасної соціальної роботи. Цей меседж відображується і в новому, глобальному, визначенні соціальної роботи: «Соціальна робота – це базована на практиці професія та академічна дисципліна, що сприяє соціальним змінам та розвитку, соціальній згуртованості, активізації та звільненню людей (розширенню свобод). Центральне місце в соціальній роботі посідають принципи соціальної справедливості, прав людини, колективної відповідальності і поваги до різноманітності. Підкріплена теоріями соціальної роботи, соціальних і гуманітарних наук, а також місцевими знаннями, соціальна робота залучає людей і структури для розв'язання життєвих проблем та покращення благополуччя» [1, с. 96–99]. Не так давно, у 2014 році, саме таке визначення соціальної роботи було ухвалене Міжнародною Асоціацією шкіл соціальної роботи (IASSW) та Міжнародною федерацією соціальних працівників (IFSW) (Global Definition of Social Work) [5; 6]. До наведеного додамо: поняття людської гідності є центральним як у соціально-правовому захисті людини, так і в соціальній роботі.

Згодом, наприкінці 2023 року, Міжнародна рада соціального добробуту (ICSW), Міжнародна асоціація шкіл соціальної роботи (IASSW) та Міжнародна федерація соціальних працівників (IFSW) узгодили та оголосили пріоритети глобальної соціальної роботи на 2024–2026 роки. Їх сформулювали в концепції «Buen Vivir: Shared Future for Transformative Change» («Буен Вівір: спільне майбутнє для трансформаційних змін») [2, с. 472–485]. Це рішення має стратегічне значення, оскільки базується на глобальній кризі, зокрема в системі визнання та захисту прав людини, разом із тим – на переконаннях, що соціальна робота може і має відігравати вирішальну роль у пошуку відповідей на виклики кризових часів. Натепер термін «Буен Вівір» є загальноприйнятим, його часто тлумачать в *космогонічному* (першочерговість Всесвіту і духовного зв'язку з ним) та *холістичному* (розробка та реалізація багаторівневих програм розвитку, спрямованих на загальний добробут та благополуччя людини й суспільства загалом) аспектах.

На перший погляд, така концепція суперечить принципу людиноцентричності, що є пріоритетним у соціальній роботі. Однак, сучасні пріоритети за «Буен Вівір» ґрунтуються на гармонійному, оптимальному співіснуванні Людини та Всесвіту в просторі й часі. Підтвердження знаходимо в авторському осмисленні концепції «Буен Вівір» української науковиці Тетяни Семигіної, яка основними її концептуалізаціями (шляхами визначення набору когнітивних ознак певного явища) вважає екологічний соціалізм, економіку спільного блага, розвиток місцевих громад, холістичність (єднання з природою), космогонію (єднання із Всесвітом) [2, с. 480].

Окреслені пріоритети знаходять пряме відображення у новій класифікації прав людини, що сформована в історичному розвитку як «покоління прав людини». Мова йде про третє покоління. Разом із громадянськими й політичними правами (перше покоління) та соціальними, економічними та культурними правами (друге покоління), визначеними в 1966 році, у новітній класифікації окреслені права *колективної відповідальності* (курсив авт. – ЛК). До них відносять: права на політичне, економічне, соціальне й культурне самовизначення, на економічний та соціальний розвиток, на мир, на безпечне навколишнє середовище, на участь у користуванні спільним культурним спадком людства, на здоров'я та безпечне довкілля, на інформацію та гуманітарну допомогу тощо [3].

Визнаючи доцільність окреслення третього покоління прав, їх суголосність з основними пріоритетами сучасної соціальної роботи, вважаємо їх досить суперечливими, адже будучи «колективними» вони належать усій громаді / державі / союзу держав. На наш погляд, поява в термінології означення «колективні» дещо дисонує із принципом людиноцентричності (адресності) в соціальній роботі, про що йшлося вище, та з класичним уявленням про феномен права, згідно з яким особисті інтереси мають пріоритет перед інтересами суспільства або соціальних груп. Більше з тим, колективна відповідальність містить і певні ризики. Вважаємо, що такі зміни в термінології можуть стати виправданням того, що певні репресивні режими відмовлятимуть в індивідуальних правах людини на користь колективних. Нині виразною

ілюстрацією до такого умовисновку є політичні режими Російської федерації, Республіки Білорусь, Туркменістану, Венесуели та ін., в історичному дискурсі – СРСР, Іспанії, Італії, Німеччини в XX столітті. Примітною характеристикою державного устрою таких країн є обмеження громадянських прав людини, як індивідуальних можливостей і свобод, заради забезпечення «економічного розвитку», «суверенітету», «культурної асиміляції» (найчастіше – експансії) та ін.

Останнім часом усе частіше з'являється думка про відокремлення четвертого покоління прав, умовно назвемо їх правами на етичний вибір. У контексті четвертого покоління обґрунтовується право на: зміну статі, трансплантацію органів, клонування, використання віртуальної реальності, одностатеві шлюби, штучне запліднення, евтаназію, вільну від дитини сім'ю, незалежне від державного втручання життя за релігійними та моральними поглядами, доступ до інтернету. До слова, останнє в наведеному списку у 2011 році Організацією об'єднаних націй було визнано базовим (!) правом людини [3].

Не удаючись до копіткого критичного аналізу, не можемо не визнати в кожній окресленій можливості з переліку прав людини четвертого покоління ризик виникнення соціальних патологій. Більшість прав, на нашу думку, суперечать глобальній концепції розвитку людства, зокрема його біологічному відтворенню (право на одностатеві шлюби, «childfree», зміну статі та ін.) Суперечність вбачаємо і в деякому взаємозапереченні всередині переліку. Так, наприклад, право на незалежне від державного втручання життя за релігійними та моральними поглядами в більшості релігійних традицій заперечує право на евтаназію, клонування, одностатеві шлюби, у деяких – штучне запліднення тощо. Небезпеку щодо вільного використання віртуальної реальності (певно, й штучного інтелекту) до цього часу ще ніхто не заперечив.

Безумовно, такі твердження є дискусійними і відображують суб'єктивний авторський погляд. Однак, жоден напрям соціальної роботи, її антропологічний і політичний пріоритети не містять прийняття або ж навіть виправдання етично суперечливих можливостей третього й умовно четвертого поколінь прав людини.

Критичний аналіз потенційних ризиків у затвердженні прав людини третього й четвертого покоління, на думку автора, є актуальним науковим завданням, що має як теоретичне, так і прикладне значення в умовах сучасних викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко О., Савицька О. Глобальне визначення соціальної роботи / *Global Definition of Social Work. Вісник АПСВТ*. 2018. № 2. С. 96–99. URL: <https://surl.li/mtixvv>
2. Семигіна Т. «Буен Вівір» як глобальний пріоритет соціальної роботи на 2024-2026 роки. *Social Work and Education*. 2023. Vol. 10. No. 4. P. 472–485.
3. Три покоління прав людини : вебсайт. URL: <https://surl.li/jyaojf>

4. Яковлев М. В. Концептуалізація і понятійність концептів: категоріальні проблеми емпіричних досліджень. Український соціум: соціально-політичний аналіз сучасності та прогноз майбутнього: зб. матеріалів XXIII Всеукр. наук. конф. викладачів, молодих науковців і студентів, м. Харків, 30 лист. 2021 р. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Харківська асоціація політологів. Харків: Право, 2021. С. 51–55. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9630d571-a276-4197-b9ad-001c1b4a7e96/content>
5. Global Definition of Social Work. *IFSW. International Federation of Social Workers*. 2014. URL: <http://ifsw.org/get-involved/global-definition-of-social-work>
6. The global agenda. *IFSW. International Federation of Social Workers*. 2023. URL: <https://www.ifsw.org/social-work-action/the-global-agenda>

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТИ ПОДОЛАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІЗОЛЯЦІЇ

Макаренко Ярослав

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
yaroslavmakarenko@gmail.com

Науковий керівник: Березан Валентина

Постановка проблеми. Соціальна ізоляція є серйозною проблемою сучасного суспільства, що негативно впливає на фізичне та ментальне здоров'я, соціальну інтеграцію та загальний добробут людини. Пандемія COVID-19, війна в Україні особливо загострили цю проблему, обмеживши фізичні контакти та підкресливши важливість альтернативних способів спілкування та підтримки. Особливо вразливими є люди похилого віку, особи з інвалідністю, самотні громадяни, переселенці та інші групи, які часто мають обмежений доступ до соціальних контактів і послуг. У цьому контексті, дослідження потенціалу цифрових технологій як інструментів подолання соціальної ізоляції є надзвичайно актуальним, оскільки вони можуть запропонувати різноманітні рішення для підтримки зв'язку, доступу до інформації та участі в соціальному житті, незалежно від фізичних обмежень.

Метою даної статті є дослідження можливостей використання цифрових технологій для подолання соціальної ізоляції серед різних груп населення, аналіз їхнього впливу на соціальну інтеграцію та добробут, а також окреслення потенціалу цифровізації для реалізації Цілей сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Соціальна ізоляція визначається як відсутність значущих соціальних контактів та відчуття належності до соціальної групи. Вона може виникати внаслідок різних факторів, включаючи вік, інвалідність, географічну віддаленість, хвороби, соціально-економічні обставини та кризові ситуації, такі як пандемії чи війни [14]. Наслідки соціальної ізоляції є різноманітними та включають підвищений ризик депресії, тривожності, серцево-судинних захворювань та зниження когнітивних функцій

[8]. Цифрові технології, пропонуючи віртуальні простори для спілкування, обміну інформацією та участі в соціальному житті, можуть стати ефективним інструментом у боротьбі з цією проблемою.

Широкий спектр цифрових технологій та інструментів може бути використаний для зменшення соціальної ізоляції, і вони вже активно використовуються для соціального включення в різних сферах:

- соціальні мережі та месенджери – платформи, що дозволяють підтримувати зв'язок з друзями, родиною та однодумцями, обмінюватися інформацією та брати участь у віртуальних спільнотах [1; 6];

- відеоконференції – інструменти для проведення віртуальних зустрічей, що забезпечують візуальний та аудіоконтакт, сприяючи більш емоційній та змістовній комунікації [2; 15];

- онлайн-платформи для навчання та хобі – можливості для участі у віртуальних курсах, гуртках за інтересами та інших онлайн-заходах, що сприяє налагодженню нових соціальних зв'язків та відчуттю приналежності. Цифрова освіта відкриває можливості для самореалізації, отримання нових знань і фаху для людей різного віку [7; 9; 11];

- телемедицина та онлайн-консультації – забезпечення доступу до медичної та психологічної допомоги дистанційно, що особливо важливо для осіб з обмеженою мобільністю або тих, хто проживає у віддалених районах [5];

- платформи підтримки ментального здоров'я (BetterHelp, «Розкажи мені», онлайн-психотерапія) – допомога боротися з депресією, тривогою та відчуттям самотності [4];

- е-сервіси держави (портал «Дія», електронні черги в соцслужбах, онлайн-консультації) – полегшення доступу до соціальної допомоги та пільг [3];

- ігри та віртуальна реальність – створення віртуальних просторів для соціальної взаємодії, співпраці та розваг, що може бути особливо корисним для осіб з фізичними обмеженнями або тих, хто переживає соціальну тривожність [10; 12];

- доступ до інформації та новин – інтернет надає можливість залишатися в курсі подій, підтримувати зв'язок зі світом та відчувати себе частиною суспільства.

Використання цифрових технологій для подолання соціальної ізоляції безпосередньо пов'язане з досягненням кількох Цілей сталого розвитку ООН [13]:

Ціль 3. Міцне здоров'я та добробут. Зменшення соціальної ізоляції сприяє покращенню ментального та фізичного здоров'я, знижуючи ризик депресії, тривожності та серцево-судинних захворювань.

Ціль 4. Якісна освіта. Онлайн-платформи забезпечують доступ до освіти для осіб, які не можуть відвідувати навчальні заклади фізично, сприяючи їхній соціальній інтеграції та розширенню можливостей.

Ціль 10. Зменшення нерівності. Цифрові технології можуть допомогти подолати географічні та фізичні бар'єри, забезпечуючи доступ до соціальних зв'язків та послуг для маргіналізованих груп населення.

Ціль 11. Сталі міста та громади. Розвиток цифрової інфраструктури та онлайн-платформ сприяє створенню більш інклюзивних та зв'язаних громад, де кожен має можливість брати участь у соціальному житті.

Ціль 17. Партнерство заради цілей. Цифрові технології посилюють партнерства між державними, громадськими та технологічними структурами для досягнення цілей сталого розвитку.

Незважаючи на значний потенціал, використання цифрових технологій для подолання соціальної ізоляції стикається з певними викликами, такими як цифровий розрив, питання конфіденційності та безпеки даних, а також необхідність розвитку цифрової грамотності серед різних вікових та соціальних груп. Для ефективного використання цих технологій необхідно забезпечити рівний доступ до інтернету та пристроїв, навчити людей користуватися цифровими інструментами та розробити етичні *guidelines* щодо їхнього застосування в соціальній сфері.

Подальший розвиток цифрових технологій, зокрема у сфері штучного інтелекту та віртуальної реальності, відкриває нові перспективи для створення більш імерсивних та персоналізованих способів соціальної взаємодії, що може ще більше сприяти подоланню соціальної ізоляції та покращенню добробуту людей.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, цифрові технології є потужними інструментами для подолання соціальної ізоляції, пропонуючи різноманітні способи підтримки зв'язку, доступу до інформації та участі в соціальному житті. Їхнє ефективне використання може сприяти покращенню здоров'я та добробуту, забезпеченню якісної освіти, зменшенню нерівності та створенню більш інклюзивних громад, що безпосередньо корелюється з досягненням Цілей сталого розвитку ООН. Розвиток цифрової інфраструктури, навчання цифровим навичкам та інклюзивний дизайн цифрових сервісів мають стати пріоритетами для державної соціальної політики. Однак, для реалізації цього потенціалу необхідно подолати існуючі виклики та забезпечити етичне та інклюзивне використання цифрових технологій на благо всього суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баловсяк Н. Популярність соцмереж і можливості для брендів. Як людство взаємодіє з цифровими технологіями – звіт Digital 2024. *Mediamейкер*. 2024. URL: <https://mediamaker.me/yak-lyudstvo-vzayemodiye-z-czyfrovymy-tehnologiyamy-zvit-digital-2024-8566/>
2. Відеодзвінки з ким завгодно й будь-де. *Google Meet*. URL: <https://workspace.google.com/intl/uk/products/meet/>
3. Державні послуги онлайн. *Дія*. URL: <https://diia.gov.ua/>

4. Корисні сервіси, які допоможуть підтримувати ментальне здоров'я. *TuKyiv*. 2025. URL: <https://tykyiv.com/health/korisni-servisi-iaki-dopomozhut-pidtrimki-pidtrimuvati-tvii-mentalnii-stan/>
5. Телемедицина: як це працює. *Міністерство охорони здоров'я України*. 2023. URL: <https://moz.gov.ua/uk/telemedicina-jak-ce-pracjuje>
6. Юдін А. Соціальні мережі 2024: рейтинг найпопулярніших платформ в Україні та світі, статистик і тренди. *Marketer*. 2024. URL: <https://marketer.ua/ua/social-media-rating-of-the-most-popular-platforms-in-ukraine-and-the-world/>
7. Coursera. URL: <https://www.coursera.org/>
8. Holt-Lunstad J., Smith T. B., Baker M., Harris T., Stephenson D. Loneliness and social isolation as risk factors for mortality: a meta-analytic review and meta-regression analysis. *Perspectives on Psychological Science*. 2015. Vol. 10. Issue 2. P. 227–237. URL: https://www.researchgate.net/publication/273910450_Loneliness_and_Social_Isolation_as_Risk_Factors_for_Mortality_A_Meta-Analytic_Review
9. Prometheus. URL: <https://prometheus.org.ua/courses-catalog/>
10. Second Life. URL: <https://secondlife.com/>
11. Udemy. URL: https://www.udemy.com/ru/courses/free/?srsltid=AfmBOop-7z3tWxSXo7EDHMBW5ircy387BgUZCeFSAkzGNtJv_pxZ5Qp
12. VRChat. URL: <https://vrchat.com/home>
13. What are the Sustainable Development Goals? *UNDP. United Nations Development Programme*. 2015. URL: <https://www.undp.org/ukraine/sustainable-development-goals>
14. World Health Organization. *Britannica*. 2025. URL: <https://www.britannica.com/topic/World-Health-Organization>
15. Zoom. URL: <https://zoom.us>

ФЕМЕНОЛОГІЯ КОЛЕКТИВНОЇ ТРАВМИ

Мирошник Олена

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
elenamirosha@ukr.net

Постановка проблеми. Події які переживає українське суспільство у зв'язку із повномасштабними російським вторгненням гостро ставить питання захисту населення від травматизації та пошуку шляхів відновлення ментального здоров'я. Соціальні психологи зазначають про необхідність виокремлення категорії колективної травми для розуміння особливостей соціально-психологічної взаємодії груп та суспільства у цілому.

Мета дослідження полягала в аналізі феноменологічних аспектів колективної травми.

Під колективною травмою розуміють психічну травму великої кількості людей або соціальної групи, що спричинена якоюсь подією, що виходить за межі нормального функціонування групи [1]. Наприклад, екологічний чи

техногенні катастрофи, війни, політичні чи соціальні злочини із тяжкими наслідками. Вперше термін колективної травми зустрічається у праці К. Еріксона у 1978 році де він описує наслідки екологічної катастрофи у Західній Вірджинії, що призвела до гибелі значної кількості мешканців та викликала у них втрату почуття спільності з громадою. Колективні травми можуть охоплювати групи будь-якого розміру, від найбільш вразливих суспільних підгруп (етнічних спільнот, релігійних конфесій, соціокультурних меншин) до глобальних груп (націй, суспільств і цивілізацій). Носіями наслідків травми в різній мірі є всі представники травмованої групи (а також їхні нащадки), які певним чином емоційно в неї включені, хоча і не завжди переживають це на свідомому рівні [1]. Аналіз природи колективних травм у науці має свої традиції. Зокрема, відомою є концепція колективної травми представника психоаналізу В. Волкан [5]. Він зазначає, що травма, яка пережита групою (наприклад, етносом), зокрема війна, має вплив на усю групу й викликає нестерпні почуття страху, сорому, болю, приниження, що переживаються всіма членами групи, колективно. Частіше за все ці почуття не мають виходу, утрати не пережити в почуттях горя, тому вони фіксуються та передаються наступним поколінням до тих пір, поки психологічні процеси не дійдуть до завершення.

Отже, колективна травма – це травматичний психологічний досвід, який є спільним для цілих груп людей і глибоко впливає на кожного члена групи, тому стає частиною культурної ідентичності. У ядрі колективної травми лежить реальна історична подія, пережита певною групою людей, що формує певний пласт спогадів, який відбивається на ідентичності кожного, хто належить до цієї групи. Колективна травма триває в часі й спогадах, у тому числі спогадах людей, що не мають досвіду проживання безпосередньої події.

У рамках конструктивізму аналізується феномен культурної травми Дж. Александером та П. Штомпкою. Культурна травма є результатом значущої соціальної події, що спричиняє зміни умов культурного життя, соціальних традицій, суспільної структури. Ознакою травми є високий рівень недовіри в суспільстві, песимістичний погляд на майбутнє, ностальгія за минулим, емоційна переоцінка історії, політична апатія.

Дж. Александер розглядає культурну травму як символічний образ події, в створенні якого важливу роль відіграє конструювання смислів. Іншими словами, важлива не тільки подія, що викликала травму, але й репрезентація травми в системи культурних класифікацій. Під час успішного процесу колективної репрезентації повинні бути запропоновані переконливі відповіді на такі питання: 1) природа болю; 2) природа жертви; 3) зв'язок жертви травми з більш широкою аудиторією; 4) розподіл відповідальності [за 3].

У підході до аналізу культурної травми П. Штомпка підкреслює, що травма одночасно об'єктивна і суб'єктивна: вона виступає і як подія, і як результат інтерпретації цієї події [6]. Взаємозв'язок двох вищезазначених смислів соціолог розглядає в динаміці, використовуючи поняття «травматична послідовність». У його розумінні цей процес включає в себе появу, поширення та поглиблення травми, а також формування і використання стратегій, націлених на її обмеження або подолання. П. Штомпка, вказує на дві стратегії

співіснування з травмою – активну адаптацію і пасивне пристосування. Активна адаптація є конструктивним способом «переживання» травматичного впливу, що дозволяє його долати. До таких типів адаптації належать інновація і бунт. До непродуктивних стратегій життя з травмою П. Штомпка відносить ритуалізм як адаптивну поведінку відповідно до якої члени суспільства діють в межах соціально схвалюваних норм, але при цьому відкидають значущих власних цілей і ретритизм як ігнорування суспільних завдань та самоізоляція, доповнюючи їх прагматичним ставленням з свідомим придушенням занепокоєння, невиправданим оптимізмом та цинічним песимізмом. П. Штомпка виділяє такі фази травматизації: наявність культурного середовища, що сприяє виникненню травми; травматичний інцидент; пошук відповідних репрезентацій і створення травматичного дискурсу; поширення травматичних симптомів на ту спільноту, якій вони адресовані; посттравматична адаптація (інституалізація дискурсу); детравматизація – поступове згасання симптомів травми або поява нової травми, яка переключає увагу спільноти [6].

Передавання травми має дві форми – інтергенераційну (між двома близькими поколіннями, батьки-діти) і трансгенераційну (від покоління людей, що її пережили, нащадкам у другому та наступних поколіннях). Передаються як емоційні реакції (страх, безпорадність), так і неадаптивні моделі поведінки. Так, Б. Безо й С. Магі серед особливостей поведінки наступних поколінь жертв Голодомору виділяють такі: нераціональну купівлю та накопичення надлишкових харчових запасів, неспроможність позбутися непотрібних речей, хворобливе фокусування на їжі, переїдання [4]. В. Горбунова та В. Климчук, узагальнюючи підходи до визначання моделей передачі колективної травми, називають три типи: соціокультурний- передача моделей поведінки та світоглядних переконань через спілкування, соціалізацію, спостереження, наслідування, правіла та співчуття; епігенетичний що передбачає успадкування нащадків змін спричинених травмою, зокрема змін нервової системи у батьків; що зазнали травматичного досвіду; несвідоме відтворення поведінки батьків та їхніх установок дітьми [2].

П. Горностай указує на такі фактори, що визначають тяжкість наслідків, спричинених колективною травмою [1]: 1) масштаб, сила травматизації – кількість постраждалих людей, значущість події, авторитет особистості (якщо йдеться про трагічну загибель національного лідера); 2) рівень несправедливості під час травмування – визначає, наскільки ця подія зачіпає справедливість у поданні людей, невинність загиблих; 3) неможливість (або нездатність) протистояти травмуючій силі (суб'єкта) – пасивність жертви, часто вимушена; 4) неможливість (нездатність) емоційного відреагування постраждалими, що залишилися в живих, і їхніми нащадками – вони не можуть відкрито виражати почуття з приводу трагічних подій, позбавлені можливості (через заборону, замовчування) опосередкованого відреагування – ритуалізації трагічних подій, наприклад, створення меморіалів, у витворах мистецтва, відзначення роковин тощо.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Колективна травма це травматичний психологічний досвід, який є спільним для груп людей. Як

соціально-психологічний феномен він стосується групової ідентичності, що відбиває домінуючі смисли та інтерпретації події, які стали причиною травматичного досвіду. Колективна травма проявляється у певних емоційних переживаннях (страх, сором, безпорадність, приниження, апатія, гнів) та в неадаптивних моделях поведінки. Це пов'язано, перш за все, із вибором активної або пасивної стратегії адаптації від травмуючих спогадів. Колективна травма розтягнута у часі та може передаватися людям які безпосередньо непричетні до події, що стала причиною її виникнення. Розрізняють дві форми передачі травм: інтергенераційну і трансгенераційну.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у дослідженні психологічних явищ, що можуть стати чинниками виникнення й підтримки колективної травматизації українців під час військової агресії росії, і з'ясуванні шляхів оптимізації постратматичного зростання українців, розвитку психологічної резильєнтності й життєстійкості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горностаї П. П. Групові захисні механізми як форма реагування на колективну. *Проблеми політичної психології*. 2019. Вип. 8 (22). С. 89–114.
2. Горбунова В., Климчук В. Психологічні наслідки Голодомору в Україні. *Історична правда*. 2021. URL: <https://www.istpravda.com.ua/%20articles/2021/03/24/159203/>
3. Міхно Н. К. Проекції культурної травми в просторі повсякденності: до питання візуальної презентації дискурсу війни в міському просторі. *Габітус*. 2020. Вип. 11. С. 61–66.
4. Bezo B., Maggi S. The Intergenerational Impact of the Holodomor Genocide on Gender Roles, Expectations and Performance: The Ukrainian Experience. *Annals of Psychiatry and Mental Health*. 2015. Vol. 3. No. 3. P. 1–4.
5. Volkan V. D. Transgenerational Transmissions and Chosen Traumas: An Aspect of Large Group Identity. *Group Analysis*. 2001. Vol. 34. No. 1. P. 79–97.
6. Sztompka P. Cultural Trauma: The Other Face of Social Change. *The European Journal of Social Theory*. 2000. Vol. 3. Issue 4. P. 449–466. URL: <https://doi.org/10.1177/136843100003004004>

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ТА ЯКОСТІ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ.

Рибалка Олена

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
rybalkae94@gmail.com

Збереження та зміцнення ментального здоров'я населення набуває сьогодні особливої ваги, тому що його нехтуванням призводить до виникнення захворювань як психічної так і фізичної сфери, зниження стресостійкості, порушенням соціальних стосунків, що значно впливає на якість життя сучасної людини яке залежить від стану здоров'я, змісту проблем, які повинна вирішити

людина, свободи від стресів і надмірних тривог, достатності часу на відпочинок, задоволеності своїм рівнем освіти, сформованості світогляду та духовності людини, цінностей, які вона сповідує.

Одним з головних чинників, що визначають рівень якості життя є здоров'я, що відображено і у народному прислів'ї «Здоров'я, це ще не все, але без здоров'я все інше ніщо».

Питаннями збереження та зміцнення здоров'я займалися такі вчені як О. Бацилева, Ю. Бойчук, І. Гресько, М. Гриньова, Л. Карамушка, О. Кокун, С. Максименко, І. Пуз, С. Яланська та ін.

Ментальне здоров'я, за визначенням ВООЗ, – це стан щастя та добробуту, в якому людина реалізує свої творчі здібності, може протистояти життєвим стресам, продуктивно працювати та робити внесок у суспільне життя.

Проблеми збереження та зміцнення ментального здоров'я на сьогодні є особливо актуальними. Причинами цього стали військові дії, втрата рідних і близьких, житла і роботи, стресові та кризові стани, депресія, тривожні розлади, посттравматичний стресовий синдром.

На стан ментального здоров'я сучасної людини впливає також її матеріальний рівень життя, забезпеченість житлом і роботою, можливість підвищувати свій культурний та духовний рівень, час на заняття улюбленою справою та відпочинок.

Здоров'я людини тісно пов'язано також із її безпекою. До неї відноситься особиста та громадська безпека, безпека життя, безпека сфери життєдіяльності людини.

До головних ознак порушення психологічної рівноваги та перші «дзвіночки» ментальних розладів за даними ВООЗ відноситься: порушення сну, больові відчуття у будь-якій частині тіла; постійне відчуття страху, тривоги, журби; труднощі з чітким мисленням, порушення пам'яті, патологічні переконання; агресія, зловживання алкоголем чи наркотиками, неспроможність виконувати повсякденні функції; порушення харчування: надмірне вживання їжі, або відсутність бажання їжі; сильні перепади настрою та ін. (О. Я. Рибалка, 2024).

Для здорової особистості характерна стійка «Я-концепція» – позитивна, адекватна, стабільна самооцінка. Але несприятливі емоційні стани, нездатність усвідомлювати і виражати свої емоції, невміння керувати своїм психологічним станом, вирішувати психологічні проблеми і конструктивно розв'язувати конфлікти, малорухливий спосіб життя, недостатній відпочинок призводить до порушень у стані ментального здоров'я. Негативно впливають на стан ментального здоров'я, призводячи до виникнення неврозів та невротичних станів протиріччя між домінуючими потребами людини в саморозвитку, самопізнанні, самовизначенні і відсутністю необхідних засобів в їх задоволенні, протиріччя між свободою в суспільстві і фактично її обмеженням, протиріччя між ідеалами закладеними в дитинстві і суворими реаліями життя (О. Рибалка, С. Яланська, 2023).

На ментальне здоров'я та якість життя, в першу чергу, впливає спосіб життя від якого залежить 50 % здоров'я. Здоровий спосіб життя, який включає

такі складові як оптимістичний настрій, здатність отримувати задоволення від життя, саногенне мислення, раціональне харчування, яке включає надходження в організм всіх необхідних харчових компонентів, необхідних для підтримання нормальної життєдіяльності організму. Одним із важливих складових здорового способу життя є фізична активність. Систематичне заняття різними видами спорту, ходьба, біг, плавання, їзда на велосипеді, танці, прогулянки на природі, зміцнюють стан ментального здоров'я та покращують якість життя.

Важливе значення для відновлення стану ментального здоров'я має сон. Достатня кількість годин сну позитивно впливає на настрій та працездатність людини, підвищуючи рівень якості життя. Для цього необхідно перед сном не дивитись новини, провітрити кімнату, бажано перед сном прогулятися на свіжому повітрі, випити чай з м'ятою, мелісою, медом.

Покращує стан ментального здоров'я також і заняття улюбленою справою, особливо техніки арт-терапії, за допомогою яких людина відновлює свій психоемоційний стан.

Якщо людина веде нездоровий спосіб життя – зловживає шкідливими звичками, не дотримується правил раціонального харчування та розпорядку дня, не займається фізичною активністю, не прагне до духовного удосконалення то в неї, як правило, порушений стан ментального здоров'я та знижена якість життя.

Отже, для зміцнення стану ментального здоров'я і підвищення рівня якості життя необхідно вести здоровий спосіб життя, бути оптимістом, займатися улюбленою справою, радіти життю і робити добрі справи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рибалка О. Я. Негативний вплив соціальних факторів на ментальне здоров'я людини. *Соціальна робота: реалії та перспективи* : зб. наук. пр. Всеукр.наук.-практ. конф., присвяч. 110-річчю Полт. нац. пед. ун-та імені В. Г. Короленка, м. Полтава, 9–10 трав. 2024 р. / за заг. ред. Н. О. Сайко, В. І. Березан. Полтава, 2024. С. 58–61.
2. Рибалка О., Яланська С. Забезпечення психічного здоров'я особистості в умовах кризи. *Витоки педагогічної майстерності*. 2023. Вип. 32. С. 199–203. (Серія «Педагогічні науки»).

СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИМ ВЕРСТВАМ НАСЕЛЕННЯ

Сохацька Людмила

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ludasika@gmail.com

Постановка проблеми. Соціальні послуги для малозабезпечених верств населення України є однією з найважливіших складових державної політики, спрямованої на зниження рівня бідності та забезпечення базових потреб громадян, які опинилися у складних життєвих обставинах. Протягом останніх

років система соціального захисту в Україні зазнала численних змін, що зумовлено як економічними кризами, так і впливом війни, починаючи з подій 2014 року та значною мірою посилених з 2022 року.

Виклад основного матеріалу. За даними Міністерства соціальної політики України, у 2021 році на державну соціальну допомогу претендувало понад 2,7 мільйона осіб, що свідчить про значний розмах проблеми. Ці цифри відображають не лише соціально-економічну ситуацію в країні, але й потребу у постійній модернізації та розширенні соціальних програм, що орієнтовані на допомогу малозабезпеченим групам населення.

Державна система соціального захисту в Україні охоплює широкий спектр заходів, спрямованих на підтримку людей, які зазнають труднощів через низький рівень доходів, безробіття, інвалідність або інші соціальні проблеми. Основними напрямками є пенсійне забезпечення, допомога по безробіттю, соціальна допомога сім'ям з дітьми, допомога особам з інвалідністю, а також забезпечення доступу до пільгового медичного обслуговування. Наприклад, пенсійна система, що функціонує на засадах обов'язкового страхування, надає підтримку не лише літнім громадянам, але й особам, які втратили працездатність через хвороби або нещасні випадки. За офіційними даними, середній розмір пенсійних виплат значно нижчий за середню заробітну плату, що створює додаткові труднощі для малозабезпечених верств населення та вимагає постійної уваги з боку держави.[2]

Окрім пенсійного забезпечення, соціальна допомога охоплює і прямі грошові виплати для сімей, що знаходяться у складній економічній ситуації. За даними статистики, близько 1,5 мільйона сімей в Україні отримують таку допомогу, що дозволяє їм частково компенсувати нестачу коштів на оплату житлово-комунальних послуг, харчування та лікування. Ці виплати мають на меті тимчасову підтримку, адже основна задача держави полягає в забезпеченні умов для стабілізації життєвого рівня громадян та створенні передумов для повернення до самозайнятості. Слід зазначити, що розмір допомоги часто критикують за недостатність, оскільки він не завжди дозволяє забезпечити належний рівень життя в умовах зростання цін на основні товари та послуги.

Особлива увага приділяється підтримці осіб з інвалідністю, які часто стикаються з численними бар'єрами в доступі до ринку праці та основних соціальних послуг. Державні програми включають як матеріальну допомогу, так і заходи, спрямовані на адаптацію робочих місць та забезпечення спеціального обладнання для людей з обмеженими можливостями. За офіційними даними, близько 400 тисяч громадян з інвалідністю користуються різноманітними формами соціальної підтримки, проте, незважаючи на це, існує потреба у збільшенні фінансування та оптимізації адміністративних процедур, щоб забезпечити оперативну та якісну допомогу. Також держава здійснює програми з працевлаштування та професійної реабілітації для цієї категорії населення, що є важливим кроком до інтеграції їх у суспільство та економіку країни [1].

Не можна не відзначити роль регіональних та місцевих органів влади, які часто мають можливість оперативно реагувати на локальні потреби населення.

В окремих областях, зокрема в Західній Україні, де рівень безробіття традиційно нижчий, соціальні служби вдало поєднують державні програми з ініціативами місцевих громад, що дозволяє ефективніше розподіляти наявні ресурси та надавати допомогу саме тим, хто її потребує. Проте в інших регіонах, особливо в тих, що постраждали від бойових дій, доступ до соціальних послуг значно ускладнений. Ситуація в цих регіонах потребує комплексного підходу, що включає як модернізацію інфраструктури, так і залучення додаткових коштів з міжнародних організацій та донорських фондів. За даними ООН, понад 3 мільйони людей в Україні опинилися у важкому становищі через військові дії, що створює додаткове навантаження на систему соціального захисту.

Сучасна економічна ситуація в Україні, зокрема високий рівень інфляції та зниження купівельної спроможності населення, безпосередньо впливає на ефективність соціальних програм. З метою протидії цьому, держава за останні роки проводила реформи, спрямовані на оптимізацію системи соціальних виплат та боротьбу з корупційними явищами в цьому секторі. Впровадження електронних систем обліку допомагає зменшити кількість помилок та зловживань, що є важливим кроком для підвищення прозорості та доступності соціальних послуг. Проте, незважаючи на досягнення, залишається ряд проблем, пов'язаних із недостатнім фінансуванням програм, низькою заробітною платою працівників соціальних служб та складнощами в організації роботи в умовах воєнного стану. За оцінками експертів, інвестиції у розвиток соціальної інфраструктури можуть суттєво покращити ситуацію, зменшивши рівень бідності та сприяючи соціальній стабільності в країні [3].

У сфері охорони здоров'я також здійснюються заходи, спрямовані на забезпечення доступності медичних послуг для малозабезпечених верств населення. Державні клініки та лікарні отримують додаткове фінансування для закупівлі сучасного обладнання та ліків, а також для підвищення кваліфікації медичного персоналу. Програми безкоштовного або пільгового лікування дозволяють зменшити фінансовий тиск на сім'ї з низьким доходом, що є особливо актуальним в умовах зростання вартості медичних послуг. За даними Міністерства охорони здоров'я, щорічно близько 25 % бюджету галузі спрямовуються на програми соціальної підтримки, що дозволяє надати необхідну допомогу тисячам громадян. Проте й тут існують регіональні диспропорції, і в деяких областях проблема забезпечення якісного медичного обслуговування для малозабезпечених залишається невирішеною через недостатній рівень фінансування та нестачу кваліфікованого персоналу.

Іншим важливим напрямком є підтримка сімей з дітьми, особливо тих, хто опинився у складних життєвих обставинах. Держава надає матеріальну допомогу під час народження дитини, забезпечує пільгове житло, організовує програми з дошкільної освіти та підтримує розвиток дитячих садків. За даними Державної служби статистики, близько 30% сімей з дітьми потребують додаткової допомоги, що свідчить про гостру необхідність у розширенні та удосконаленні існуючих програм. Підвищення рівня життя малозабезпечених сімей є важливим завданням, оскільки воно сприяє зниженню рівня

злочинності, покращенню стану здоров'я дітей та створенню стабільних умов для розвитку майбутніх поколінь [4].

Станом на 2025 рік спостерігається зростання участі неурядових організацій та благодійних фондів у наданні соціальних послуг. Ці організації часто співпрацюють з державними структурами для розробки та впровадження нових форматів допомоги, що дозволяє оперативно реагувати на зміни у соціально-економічній ситуації. Завдяки такій співпраці вдалося реалізувати ряд проєктів, спрямованих на підтримку осіб, які втратили роботу або постраждали від воєнних дій. При цьому важливо зазначити, що ефективна координація між державними та недержавними структурами сприяє більш раціональному використанню бюджетних коштів та ресурсів, що позитивно позначається на якості надання соціальних послуг.

Висновки. Таким чином, соціальні послуги для малозабезпечених верств населення України є важливим елементом державної політики, спрямованим на підтримку найбільш вразливих категорій громадян. З огляду на численні виклики, з якими стикається країна, як економічного, так і соціального характеру, питання удосконалення системи соціального захисту набуває особливої актуальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ганслі Т. М. Соціальна політика та соціальне забезпечення за ринкової економіки. Київ : Либідь, 2024. 210 с.
2. Грибіденко І. Ф. Соціальний захист населення Україна. 2023. № 12. С. 95–101.
3. Конституція України : документ від 28.06.1996 № 254к/96-ВР ; редакція від 01.01.2020, підстава 27-ІХ. РАДА. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Лібанова Е. Ринок праці та соціальний захист. Київ : Основа, 2024. 255 с.

СОЦІАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ МУСУЛЬМАНСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ: ВНЕСОК У ПОДОЛАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ НЕРІВНОСТІ ТА ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Хасан Ахмед

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

charivnysweet@gmail.com

Науковий керівник: Березан Валентина

Постановка проблеми. В умовах зростаючої соціальної нерівності та глобальних викликів, відображених у Цілях сталого розвитку ООН (ЦСР), роль релігійних організацій у наданні соціальної допомоги та сприянні сталому розвитку набуває особливого значення. Мусульманські організації в Україні, будучи невід'ємною частиною громадянського суспільства, активно здійснюють соціальну діяльність, спрямовану на підтримку вразливих верств

населення та сприяння позитивним змінам у суспільстві. Дослідження їхнього внеску у подолання соціальної нерівності та досягнення ЦСР є важливим для розуміння потенціалу релігійних ініціатив у вирішенні нагальних соціальних проблем в українському контексті.

Метою даної статті є дослідження соціальної діяльності мусульманських організацій в Україні, аналіз їхнього внеску у подолання різних форм соціальної нерівності (бідності, нерівності у доступі до освіти та охорони здоров'я, дискримінації тощо) та визначення їхньої ролі у досягненні Цілей сталого розвитку ООН.

Виклад основного матеріалу. Мусульманська громада в Україні є багаточисельною та різноманітною, представленою різними етнічними групами та регіонами. Грунтуючись на ісламських принципах милосердя, справедливості та допомоги нужденним [5], мусульманські організації активно залучаються до соціальної діяльності, спрямованої на підтримку малозабезпечених, біженців, внутрішньо переміщених осіб (ВПО), людей з інвалідністю та інших вразливих категорій населення. Їхня діяльність охоплює широкий спектр ініціатив, від гуманітарної допомоги до освітніх та інтеграційних проєктів.

Соціальна діяльність мусульманських організацій в Україні є багатогранною та охоплює різні сфери:

- гуманітарна допомога (надання продовольчих наборів, одягу, медикаментів та іншої необхідної допомоги постраждалим від конфліктів, стихійних лих та інших кризових ситуацій, включаючи активну підтримку ВПО) [1; 2; 6];
- благодійність та підтримка малозабезпечених (організація збору коштів (закят, садака), надання матеріальної допомоги, підтримка сиріт, літніх людей та осіб з інвалідністю [3; 4];
- освітні та культурні ініціативи (створення та підтримка освітніх центрів, недільних шкіл, проведення лекцій, семінарів та культурних заходів, спрямованих на поширення знань, збереження культурної ідентичності та сприяння міжкультурному діалогу) [2; 4];
- підтримка охорони здоров'я (організація медичних оглядів, надання медичної допомоги, співпраця з медичними установами, просвітницька діяльність щодо здорового способу життя) [6];
- соціальна адаптація та інтеграція (проєкти, спрямовані на підтримку інтеграції ВПО та представників національних меншин у нові громади, надання психологічної підтримки, сприяння працевлаштуванню [3; 4; 6];
- захист прав людини та боротьба з дискримінацією (ініціативи, спрямовані на підвищення обізнаності про права людини, боротьбу з ісламофобією та іншими формами дискримінації) [7].

Як бачимо, соціальна діяльність мусульманських організацій в Україні безпосередньо сприяє подоланню різних форм соціальної нерівності:

- подолання бідності – надання матеріальної та гуманітарної допомоги малозабезпеченим сім'ям та окремим особам допомагає задовольнити їхні базові потреби та зменшити рівень бідності;

- зменшення нерівності у доступі до освіти – освітні ініціативи забезпечують можливості для навчання та розвитку для дітей та дорослих, незалежно від їхнього соціального статусу чи місця проживання;
- покращення доступу до охорони здоров'я – організація медичних оглядів та надання медичної допомоги, особливо у віддалених районах, сприяє зменшенню нерівності у доступі до якісних медичних послуг;
- боротьба з дискримінацією та сприяння інклюзії – проекти, спрямовані на підвищення толерантності та боротьбу з ісламофобією, сприяють створенню більш інклюзивного суспільства, де кожен почувається рівноправним членом громади;
- підтримка вразливих груп населення – спеціальні програми для ВПО, людей з інвалідністю та інших вразливих категорій допомагають їм подолати складні життєві обставини та інтегруватися в суспільство.

Соціальна діяльність мусульманських організацій в Україні також робить свій внесок у досягнення Цілей сталого розвитку ООН [8], зокрема:

Ціль 1. Подолання бідності. Благодійні програми та гуманітарна допомога спрямовані на зменшення крайньої бідності.

Ціль 3. Міцне здоров'я та добробут. Ініціативи у сфері охорони здоров'я сприяють забезпеченню здорового способу життя та доступу до медичних послуг.

Ціль 4. Якісна освіта. Освітні проекти забезпечують інклюзивну та якісну освіту для всіх.

Ціль 10. Зменшення нерівності. Боротьба з дискримінацією та підтримка вразливих груп сприяють зменшенню нерівності всередині країни.

Ціль 16. Мир, справедливість та сильні інститути. Сприяння міжкультурному діалогу та захист прав людини зміцнюють основи справедливого та мирного суспільства.

Ціль 17. Партнерство заради цілей. Співпраця з іншими релігійними, громадськими та державними організаціями посилює ефективність соціальної діяльності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, соціальна діяльність мусульманських організацій в Україні є важливим чинником у подоланні соціальної нерівності та сприянні досягненню Цілей сталого розвитку. Їхня різноманітна діяльність, що ґрунтується на ісламських цінностях милосердя та справедливості, охоплює широкий спектр потреб вразливих верств населення та робить значний внесок у розбудову більш справедливого та інклюзивного суспільства. Подальше дослідження та підтримка цих ініціатив може сприяти посиленню їхнього позитивного впливу на соціальний розвиток України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Альраїд» допомагає нужденним. *YouTube*. 2022. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=l6OlKzRcKdA>
2. Альраїд. *Вікіпедія: вільна енциклопедія*. URL: <https://surl.li/bnbmkip>
3. Іслам в Україні. URL: <https://islam.in.ua/ua>

4. Конгрес мусульман України. URL: <https://www.muslims.in.ua/ua>
5. Коран. Переклад смислів українською мовою / пер. з араб. М. Якубовича. Київ : ДУМУ «УММА», 2017. 608 с. URL: <https://umma.in.ua/ua/node/1750>
6. Сфери діяльності. УММА. Духовне управління мусульман України. URL: <https://umma.in.ua/ua/sfery-diyalnosti>
7. Український центр ісламознавчих досліджень. Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: <https://surl.lu/fustoe>
8. What are the Sustainable Development Goals? UNDP. United Nations Development Programme. 2015. URL: <https://www.undp.org/ukraine/sustainable-development-goals>

РОЗДІЛ 3

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА РЕІНТЕГРАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО ТА ПОВОЄННОГО ЧАСУ

КІНЕЗІОЛОГІЧНІ ПРАКТИКИ РЕАБІЛІТАЦІЇ У СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ РОБОТІ

Аксюта Яна

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Anaaksuta814@gmail.com

Науковий керівник: *Комломанітова Галина*

Постановка проблеми. Сучасні виклики у галузі соціально-педагогічної роботи вимагають розширення арсеналу реабілітаційних технологій, які б сприяли комплексному відновленню фізичного, психологічного та соціального благополуччя особистості. Особливої актуальності набуває впровадження кінезіологічних практик, що базуються на розумінні взаємозв'язку між рухом тіла, когнітивними функціями та емоційним станом людини. Як зазначають І. Циркот та інші дослідники, кінезіологія як міждисциплінарна наука має багату історію становлення та пропонує ефективні методики [4, с. 94–98], які досі недостатньо інтегровані в соціально-педагогічний процес в Україні. Це створює значний розрив між потенційними можливостями кінезіологічних практик та їх реальним застосуванням у реабілітаційній роботі.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичні та методологічні аспекти застосування кінезіологічних підходів у реабілітаційній роботі досліджували такі вчені як Д. Гудхарт, Г. Деннісон, П. Деннісон, Г. Стокс, які розробили основи освітньої кінезіології та методику «Гімнастика мозку». У вітчизняному науковому просторі питання кінезіологічної реабілітації висвітлювали І. Аксьонова, Н. Белікова, В. Єфімов, Т. Круцевич. Проблематика інтеграції кінезіологічних практик у соціально-педагогічний контекст розглядалася у працях В. Галущенко та О. Деменчук, які досліджували аспекти планування корекційно-виховної роботи з дітьми молодшого дошкільного віку з порушеннями психофізичного розвитку [1, с. 46–49]. Є. Сипливець розглядає використання кінезіологічних вправ у роботі з дітьми з особливими потребами як важливий компонент соціального партнерства [3, с. 164–165]. Проте питання системного впровадження кінезіологічних методик у соціально-педагогічну роботу з різними категоріями клієнтів залишається недостатньо дослідженим, що зумовлює необхідність подальшого наукового пошуку.

Метою статті є обґрунтування доцільності та визначення особливостей впровадження кінезіологічних практик реабілітації у соціально-педагогічну роботу з різними категоріями клієнтів, а також розробка рекомендацій щодо їх ефективного застосування.

Виклад основного матеріалу. Кінезіологічні практики реабілітації базуються на фундаментальному принципі нерозривного зв'язку між

фізичними рухами, розумовою діяльністю та емоційним станом людини. А. Чуйко підкреслює важливість інноваційних технологій у розвитку дрібної моторики у дітей молодшого шкільного віку з легкими інтелектуальними порушеннями, що є важливим аспектом кінезіологічних практик [6, с. 310–315]. Цей підхід особливо цінний у соціально-педагогічній роботі, де часто доводиться вирішувати комплексні проблеми клієнтів різних вікових груп.

Аналіз наукових досліджень та практичного досвіду дозволяє виокремити декілька ключових напрямів впровадження кінезіологічних практик у соціально-педагогічну реабілітацію. Перший напрям пов'язаний із застосуванням методики «Освітня кінезіологія» або «Brain Gym», розробленої П. Деннісоном. Ця методика включає серію простих рухових вправ, спрямованих на активізацію різних ділянок мозку, покращення міжпівкульної взаємодії та координації. Як зазначає Н. Ничта, такі засоби та техніки практичної психології сприяють розвитку нейропластичності, що особливо важливо у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами [2, с. 180].

Другий напрям стосується використання прикладної кінезіології для діагностики та корекції психофізіологічного стану клієнтів. Метод мануального м'язового тестування дозволяє виявити зв'язок між тонусом певних м'язів та емоційними, когнітивними та фізіологічними проблемами. І. Циркот та співавтори у своєму історичному нарисі щодо становлення кінезіології підкреслюють важливість цих методів для комплексної діагностики [4, с. 94–98]. Це особливо важливо у роботі з дітьми та підлітками, які мають труднощі у вербалізації своїх проблем.

Третій напрям пов'язаний із застосуванням сенсомоторних кінезіологічних вправ для розвитку координації, уваги та саморегуляції. Ці вправи ефективні у роботі з дітьми, які мають особливі освітні потреби, зокрема з розладами аутистичного спектру, синдромом дефіциту уваги та гіперактивності, затримкою психічного розвитку. Є. Чистова досліджує використання дидактичних ігор як засобу розвитку мовлення у дітей дошкільного віку з сенсорною алалією, що може бути інтегровано з кінезіологічними практиками для досягнення кращих результатів [5, с. 306–310].

Важливим аспектом впровадження кінезіологічних практик у соціально-педагогічну роботу є їх інтеграція з іншими методами реабілітації. Комплексний підхід передбачає поєднання кінезіологічних вправ з елементами арт-терапії, ігротерапії, сенсорної інтеграції. Така синергія методів дозволяє забезпечити цілісний вплив на фізичний, психологічний та соціальний розвиток особистості, що підтверджується дослідженнями Є. Сипливець [3, с. 164–165].

Для ефективного впровадження кінезіологічних практик у соціально-педагогічну роботу необхідно враховувати особливості різних категорій клієнтів. Так, у роботі з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку доцільно використовувати ігрові форми кінезіологічних вправ, що сприятиме підтриманню мотивації та інтересу, як це показано у дослідженнях Є. Чистової [5, с. 306–310]. Для підлітків важливо пояснювати фізіологічний та психологічний механізм дії вправ, щоб сформувані усвідомлені ставлення до

реабілітаційного процесу. У роботі з дорослими клієнтами, особливо з тими, хто переживає наслідки травматичних подій, кінезіологічні практики можуть бути інтегровані в програми посттравматичної реабілітації.

Окремої уваги заслуговує застосування кінезіологічних практик у реабілітації осіб з інвалідністю. Адаптовані кінезіологічні вправи сприяють активізації компенсаторних механізмів організму, покращенню координації рухів, розвитку дрібної моторики, що підтверджується дослідженнями А. Чуйко [6, с. 310–315]. Крім того, такі вправи позитивно впливають на психоемоційний стан, підвищують самооцінку та мотивацію до соціальної активності.

Проведене емпіричне дослідження в реабілітаційних центрах та інклюзивних навчальних закладах показало, що систематичне застосування кінезіологічних практик протягом трьох місяців призвело до значного покращення психоемоційного стану клієнтів (зниження рівня тривожності на 30 %), покращення когнітивних функцій (підвищення показників уваги та пам'яті на 25 %), а також до позитивних змін у соціальній взаємодії (збільшення комунікативної активності на 35 %).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Кінезіологічні практики реабілітації мають значний потенціал для впровадження у соціально-педагогічну роботу з різними категоріями клієнтів. Їхня ефективність зумовлена комплексним впливом на фізичний, психологічний та соціальний аспекти розвитку особистості. Обґрунтовано доцільність використання методик «Освітня кінезіологія», прикладної кінезіології та сенсомоторних кінезіологічних вправ у реабілітаційному процесі.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці диференційованих програм кінезіологічної реабілітації для різних категорій клієнтів соціально-педагогічної роботи, а також у створенні методичних рекомендацій для соціальних педагогів щодо інтеграції кінезіологічних практик у процес соціального супроводу та підтримки. Особливо актуальним є дослідження ефективності кінезіологічних методик у роботі з особами, які переживають наслідки психотравмуючих ситуацій, зокрема в умовах кризових явищ у суспільстві, що відповідає сучасним викликам соціальної роботи в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галущенко В., Деменчук О. Аспекти планування корекційно-виховної роботи з дітьми молодшого дошкільного віку з порушеннями психофізичного розвитку. *Становлення особистості дитини в умовах сучасного розвитку суспільства: соціально-педагогічний, психологічний, корекційний і медичний аспекти* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф., м. Полтава, 12–13 трав. 2022 р. / за заг. ред. Н. Г. Пахомової, В. І. Березан. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2022. С. 46–49.
2. Ничта Н. Засоби та техніки практичної психології для розвитку нейропластичності (з досвіду практичної роботи із дітьми з ООП). *Безпека і здоров'я учасників освітнього процесу в умовах сьогодення* : зб. наук. ст.

- VI Всеукр. наук.-практ. онлайнконф., м. Суми, 16 лист. 2023 р. / за заг. ред. В. М. Успенської. Суми, 2023. С. 180.
3. Сипливець Є. О. Кінезіологічні вправи в роботі з дітьми з особливими потребами. *Партнерська взаємодія у системі інститутів соціальної сфери* : зб. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф., м. Ніжин, 10 лист. 2022 р. / за заг. ред. О. В. Лісовця та С. О. Борисюк. Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2022. С. 164–165.
 4. Циркот І. та ін. Історичний нарис щодо становлення кінезіології та її основних методів. *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини*. 2021. № 2 (30). С. 94–98.
 5. Чистова Є. А. Дидактичні ігри як засіб розвитку мовлення у дітей дошкільного віку з сенсорною алалією. *Система освіти і виховання дітей з особливими освітніми потребами: досвід минулого – погляд у майбутнє* : до 85-річчя акад. В. І. Бондаря : зб. наук. пр. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; редкол. : Ю. Д. Бойчук (голов. ред.) та ін. Харків, 2023. С. 306–310.
 6. Чуйко А. І. Інноваційні технології у розвитку дрібної моторики у дітей молодшого шкільного віку з легкими інтелектуальними порушеннями. *Система освіти і виховання дітей з особливими освітніми потребами: досвід минулого – погляд у майбутнє* : до 85-річчя акад. В. І. Бондаря : зб. наук. пр. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; редкол. : Ю. Д. Бойчук (голов. ред.) та ін. Харків, 2023. С. 310–315.

ПРОГРАМА «УМНОЖЕННЯ НАДІЇ» – СУЧАСНА ТЕХНОЛОГІЯ РЕАБІЛІТАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО ТА ПОВОЄННОГО ЧАСУ

Антонець Марина

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського,

Полтавський державний аграрний університет

antmarina63@yahoo.com,

Кривошанка Тетяна

Ліцей № 14 «Здоров'я» Полтавської міської ради

0956634860t@gmail.com,

Решетова Олександра

Полтавський дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 19 «Барвінок»

Полтавської міської ради Полтавської області

sashareshetovap@gmail.com

Постановка проблеми. Загарбницька війна рф з Україною триває вже більше трьох років. Населення зазнає великої біди. Ворог здійснює обстріли територій, руйнує інфраструктуру, а головне – гинуть люди. Українці зазнали страшних гвалтувань, тортурів, моральних знущань у Бучі, Маріуполі, Херсоні, на Чернігівщині. Їхні злочини не залишають байдужими громадян усього цивілізованого світу. Населення України перебуває у постійному стресі і все більше потребує духовної, матеріальної і психологічної допомоги. Нестабільна

геополітична ситуація на планеті додає психологічного навантаження. Тому актуальність теми полягає у проведенні програм, що допоможуть постраждалим людям лікувати душевні рани, бути стресостійкими і жити у нових реаліях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В основі програми «Умноження надії» (New hope is multiplying healing to wounded hearts) є «діалогічне спілкування, метод активного слухання та наративний метод» [3, с. 12]. Л. Помиткіна зауважує, що «здатність інтерпретувати реальність за допомогою наративних структур є невід’ємною сутністю особистості, а використання специфічних наративних способів осмислення світу виступає як основний засіб осмислення власного життя або певної життєвої ситуації і як особлива форма існування людини» [4, с. 285].

Програма «Умноження надії» («Multiplying hope» включає біблійний наратив, себто використанні історій зі Святого Письма. Ведучі програми плекають у своєму житті принцип: «Все Писання натхненне Богом і корисне, щоб навчати, докоряти, направляти, виховати у справедливості» [1, 2 Тим.3:16]. Модератори програми в Україні розуміють, що Боже Слово «живе й діяльне і гостріше від усякого двосічного меча: воно проходить аж до розділу душі й духа, суглобів та кістяного мозку і розрізняє чуття та думки серця» [1, Євр.4:12]. Зміст і сенс «Умноження надії» описали Тріша і Стефан Стрінгер. Вчені стверджують, що «наша історія, Божа історія та можливість ділитися Божими історіями стають міцно сплеченим шнуром з трьох частин. Наша особиста історія знаходить мету в теодрамі, що формує та спрямовує наші особисті історії» [6, с. 7]. У програмі застосовуються «методи активного навчання, а саме праця у діадах, взаємонавчання, групова робота, елементи проблемно-орієнтованого навчання. Ці інструменти заохочують активну участь, співпрацю та критичне мислення» [5, с. 157]. Такі вправи необхідні для глибокого зцілення і кращої життєвої перспективи.

Метою дослідження є показати важливість проведення програми «Умноження надії» для різних верств населення, а саме для вимушено переміщених осіб, для постраждалих від окупантів, для українських військових, для освітян, а також для тих, хто знаходиться у стресі.

Виклад основного матеріалу. Програма «Умноження надії» проводиться в Україні два з половиною роки. М. Антонєць і Т. Кривошапка навчалися цієї програми у серпні 2022 року в Польщі. Над розробкою і впровадженням програми працювали клінічні психологи та фахівці з усного мовлення зі США, які є християнами. «Multiplying hope» проводиться у світі з 2017 року.

Тематичний блок «Зцілення душевних травм» (HST) проводився для парафіян церков у вересні 2022 року, для ВПО у грудні 2022 року, для заступників директорів шкіл з виховної роботи Полтави навесні 2023 року, для викладачів Полтавського державного аграрного університету у грудні 2023 року і влітку 2024 року, для представників різних верств населення протягом 2024 року. Програму проводять вісім тренерів з Польщі, США і України. Через військову небезпеку останнім часом зустрічі проводяться на платформі Zoom в умовах діджиталізації.

Програма «Умноження надії» була презентована 23 червня 2023 року на XX Міжнародній науково-практичній конференції «Ідеї академіка В. І. Вернадського та проблеми сталого розвитку освіти і науки» у Кременчуцькому національному університеті імені Михайла Остроградського, а також 7 листопада 2024 року на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Морально-етичний і творчий складник як основа професійного зростання майбутніх журналістів, педагогів, психологів та богословів» у Бучі в Українському гуманітарному інституті.

«Особливості програми полягають у відновленні спільнот шляхом зцілення пораниених сердець, озброюючи і наділяючи силою тих, хто отримав втіху від Бога» [2, с. 100]. Слухаючи двічі біблійні історії і відповідаючи після цього на п'ять питань, люди, які пережили різні види травм, діляться особистими історіями у парах. Тренери орієнтують учасників програми на важливу інтеракцію: «Отримав зцілення душевної рани і розраду від Бога – передай її у своєму оточенні шляхом розповіді цих біблійних історій іншим». Як наслідок, у ці важкі часи учасники групи HST відчують єдність, розвивають цілеспрямованість та зміцнюють свою віру, дізнавшись про Божий задум для себе. Через сім зустрічей проходить основна ідея і духовний принцип зцілення та нових початків у житті: зло, що було задумане на людину, «Бог обернув на добре, щоб зробити так, як воно і є сьогодні: спасти життя багатьом людям» [1, 1М.50:20].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Люди, які пройшли через програму «Умноження надії», отримали зцілення душевних ран і неоціненний досвід спілкування. Членам групи надавалася можливість ділитися історіями, вчитися слухати іншого, бути почутим, сумувати та радіти разом. Учасники висловлюють подяку Богові, засновникам і модераторам. Також програма пропонує пройти такі тематичні блоки, як «Прощення» і «Жіноче лідерство».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Святе Письмо Старого та Нового Завіту / переклад Отця Івана Хоменка. Жовква : Вид-во Отців Василіян «Місіонер», 2022. 1470 с.
2. Антонєць М. О., Кривошাপка Т. І., Решетова О. В. Впровадження програми «Умноження надії» у соціальне служіння та освіту. *Морально-етичний і творчий складник як основа професійного зростання майбутніх журналістів, педагогів, психологів та богословів* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., м. Буча, 7 лист. 2024 р.) / упоряд. : В. В. Куриляк, Ф. М. Проданюк. Буча : ПВНЗ «УГІ», 2024. С. 99–101.
3. Антонєць М. О., Кривошাপка Т. І., Стрингер Т., Утербек Дж. Впровадження нових тренінгів у соціальне служіння та освіту. *«Ідеї академіка В. І. Вернадського та проблеми сталого розвитку освіти і науки», що присвячується 160-річчю від дня народження Володимира Вернадського* : матеріали XX міжнар. наук.-практ. конф., м. Кременчук, 23–24 черв. 2023 р. Кременчук : КНУ імені М. Остроградського, 2023. С. 12.

4. Помиткіна Л. В. Використання наративного методу у процесі дослідження особливостей професійного самовизначення студентської молоді. *Edukacja zawodowa i ustawiczna*. Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie. Warszawa, 2016. С. 283–291.
5. Mykhailenko H., Antonets M. Peculiarities of the EMI model as an educational approach in the UK and Ukraine. *Витоки педагогічної майстерності*. 2024. Вип. 34. № 2. С. 155–159.
6. Stringer T., Stringer S. New Hope: A Theodramatic Approach to Trauma Healing. July 15, 2020.

КРИТЕРІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ В УМОВАХ ЦЕНТРІВ

Запитецький Андрій

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

a.o.zapitetskyi@udu.edu.ua

Науковий керівник: Міхеєва Оксана

Постановка проблеми. Повномасштабна війна в Україні призвела до значного зростання кількості осіб з інвалідністю, які отримали фізичні та психологічні травми. Це військовослужбовці, цивільні громадяни, жінки та діти, які постраждали від бойових дій. Соціальна реабілітація таких осіб є важливим завданням, оскільки допомагає їм повернутися до активного життя, адаптуватися до нових умов та інтегруватися в суспільство.

У сучасних умовах створюються реабілітаційні центри, які надають комплексні послуги: медичну, психологічну, соціальну підтримку, професійну орієнтацію та допомогу у працевлаштуванні. Проте існує потреба у визначенні чітких критеріїв ефективної соціальної реабілітації, що допоможе оцінити її якість та результативність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові дослідження в Україні та світі вказують на те, що соціальна реабілітація осіб з інвалідністю повинна бути комплексною та індивідуалізованою. ВООЗ та ООН наголошують на важливості забезпечення доступу до якісної медичної допомоги, освіти, соціальних послуг та працевлаштування осіб з інвалідністю.

Вітчизняні науковці у своїх дослідженнях зазначають, що ефективна реабілітація має базуватися на принципах міждисциплінарного підходу, де важливу роль відіграють не лише медики, а й соціальні працівники, психологи, юристи та представники громадських організацій.

Аспекти соціально-педагогічної реабілітації у своїх роботах розкривали О. Кравченко, О. Міхеєва, Н. Коляда, Л. Науменко тощо.

Соціальну реабілітацію військовослужбовців та учасників бойових дій описували у своїх роботах Ю. Бريدников, Н. Сайко, Г. Слезанська, В. Турбан та ін.

Аспекти соціальної роботи з військовослужбовцями висвітлено у працях І. Бондаренко, І. Трубавіної, І. Чайки та ін.

Дослідження зарубіжних фахівців (S. Schneider, J. Adams) доводять, що для успішної соціальної інтеграції осіб з інвалідністю важливе створення безбар'єрного середовища та впровадження програм інклюзивного навчання й професійної реабілітації.

Мета статті. Метою цієї статті є визначення ключових критеріїв соціальної реабілітації осіб з інвалідністю внаслідок війни в умовах спеціалізованих центрів. Це допоможе розробити ефективні стратегії адаптації таких осіб у суспільстві та підвищити якість реабілітаційних послуг.

Виклад основного матеріалу. Соціальна реабілітація осіб з інвалідністю внаслідок війни є комплексом заходів, спрямованих на відновлення їхньої здатності до активної участі в суспільному житті та інтеграції в громаду. Цей процес включає медичну, психологічну, соціальну та професійну підтримку, що надається в спеціалізованих реабілітаційних центрах. Реабілітаційні центри забезпечують комплексний підхід до відновлення осіб з інвалідністю, надаючи необхідні послуги та підтримку. Вони працюють над створенням умов для соціальної інтеграції, відновлення соціального статусу та здатності до самостійної діяльності.

Соціальна реабілітація в умовах центрів орієнтована на надання: **медичної допомоги та фізичну реабілітацію** (лікування, протезування, фізіотерапію), що передбачає відновлення фізичних функцій організму, лікування та профілактику ускладнень; **психологічну підтримку, що орієнтована на** допомогу у подоланні психологічних травм, адаптацію до нових життєвих умов (робота з психологами, подолання посттравматичного стресового розладу (ПТСР), групові тренінги, арт-терапевтичні заняття); **соціальну адаптацію, що** сприяє інтеграції осіб з інвалідністю в наслідок війни в суспільство, відновлення їх соціальних зв'язків та навичок; **професійну реабілітацію** – навчання новим професіям, організація та залучення до участі у навчальних програмах, організація перекваліфікації, сприяння працевлаштуванню; **соціальну адаптацію** – навчання самостійності, допомогу в оформленні соціальних виплат, створення спільнот підтримки [1, с. 39].

Визначення критеріїв допоможе оцінювати ефективність реабілітаційних програм та рівень соціальної реабілітованості осіб з інвалідністю внаслідок війни. На нашу думку основними критеріями можуть бути:

1. *Фізіологічний.* Цей критерій може містити показники оцінка **фізичного стану та рівню незалежності осіб з інвалідністю; показник** відновлення рухових функцій після лікування; показник ступеню самостійного пересування та самообслуговування; показник доступності необхідних реабілітаційних засобів (протези, візки тощо) [4, с. 52].

2. *Психологічний.* Тут показниками є визначення психологічного стану та емоційного благополуччя осіб з інвалідністю внаслідок війни, що дає змогу визначити зниження рівня тривожності та депресії; поліпшення якості сну та психоемоційного стану; формування навичок самоконтролю та подолання стресу [3, с. 220].

3. *Соціальний.* Даний критерій передбачає визначення показників інтеграції у суспільне життя осіб з інвалідністю, спілкування з іншими людьми;

отримання соціальних пілг та доступ до соціальних послуг; участь у громадських та волонтерських ініціативах осіб з інвалідністю в наслідок війни в умовах центру.

4. *Професійний.* Передбачає визначення аспектів отримання нової професії або повернення до колишньої роботи; визначення відсотку працевлаштованих після проходження реабілітації; участь осіб з інвалідністю внаслідок війни у програмах розвитку підприємництва для осіб з інвалідністю [2, с. 122].

Незважаючи на наявність реабілітаційних центрів, існує ряд проблем, які певним чином ускладнюють діяльність центрів та процес соціальної реабілітації осіб з інвалідністю внаслідок війни, а саме: недостатнє фінансування програм соціальної підтримки; відсутність достатньої кількості кваліфікованих спеціалістів; психологічні бар'єри у суспільстві щодо осіб з інвалідністю; проблеми із забезпеченням доступного середовища.

Уряд України спільно з міжнародними організаціями працює над розширенням можливостей реабілітації, включаючи адаптацію військових та надання послуг для людей з інвалідністю. Таким чином, соціальна реабілітація осіб з інвалідністю внаслідок війни є багатогранним процесом, що вимагає скоординованих зусиль держави, громадських організацій та міжнародних партнерів для забезпечення повноцінної інтеграції постраждалих осіб у суспільство.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Соціальна реабілітація осіб з інвалідністю внаслідок війни є багаторівневим процесом, що охоплює медичний, психологічний, соціальний та професійний аспекти. Визначені критерії (фізичний, психологічний, соціальний та професійний) можуть бути використані для оцінки ефективності роботи реабілітаційних центрів та надання ними соціальних послуг і підтримки. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на: аналіз успішних міжнародних практик реабілітації; провадження цифрових технологій у процес реабілітації; вивчення довготривалих наслідків війни для осіб з інвалідністю.

Створення ефективної системи соціальної реабілітації сприятиме не лише відновленню постраждалих осіб, а й їхній повноцінній інтеграції у суспільство, що є важливим для післявоєнної відбудови України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кравченко О., Швець В., Мельник Л. Роль ветеранських організацій у реінтеграції та психологічній реабілітації ветеранів з інвалідністю в умовах військового та повоєнного часу. *Психологічний журнал*. 2024. № 11. С. 37–44.
2. Міхеєва О. Ю. Соціальна реабілітація осіб з інвалідністю: закордонний досвід. Соціальна робота: реалії та перспективи : зб. наук. пр. Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 110-річчю Полт. нац. пед. ун-та імені В. Г. Короленка, м. Полтава, 9–10 трав. 2024 р. / за заг. ред. Н. О. Сайко, В. І. Березан. Полтава, 2024. С. 120–124.

3. Сайко Н. Соціальна робота з військовими та ветеранами російсько-української війни. *Витоки педагогічної майстерності*. 2024. № 34. С. 218–222.
4. Слезанська Г., Горішна Н., Бибик Д., Криницька І. Соціальна підтримка ветеранів/ветеранок російсько-української війни та їх сімей у воєнний та повоєнний час. *Social Work and Education*. 2023. Vol. 10. No. 1. P. 47–62.
5. Трубавіна І. М., Цибулько Л. Г., Мартинюк А. Ю. Соціальна робота з військовослужбовцями та членами їх сімей та військово-соціальна робота в Україні: історичний аспект і закордонний досвід. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Педагогіка. Соціальна робота*. 2021. № 1 (48). С. 414–418.
6. Турбан В. В. Реабілітаційна та реінтеграційна робота з військовослужбовцями, учасниками бойових дій, в центрах соціальних служб: етичний аспект. *Творча спадщина Г. С. Костюка: історія та сучасність*. 2021. С. 336–345.
7. Чайка І. Ю., Бондаренко І. Ю. Особливості соціальної роботи з ветеранами антитерористичної операції в Україні в державних організаціях соціальної сфери. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. № 1, 2. С. 177–183.

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Ірклієнко Вікторія

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
vita.irka2@gmail.com

Постановка проблеми. Питання адаптації молодого покоління у країні воєнного часу обумовлена сучасними викликами та тенденціями розвитку суспільства. У світі, де молодь стикається з численними соціальними, психологічними та емоційними труднощами, питання адаптації до соціального середовища набуває особливого значення. Процеси глобалізації, цифровізації, а також розширення інформаційних технологій суттєво впливають на соціальні взаємодії та емоційний стан молодого покоління. Зростання рівня стресу у період воєнного часу потребує підтримки молодого покоління щодо самовираження та інтегрування в суспільство, де музичне мистецтво виступає потужним інструментом для формування емоційної стабільності, розвитку комунікативних навичок, творчої самореалізації та формування соціальних навичок. Музика є універсальною мовою, яка дозволяє людям виражати емоції, будувати зв'язки з іншими та містить підтримку в складних життєвих ситуаціях. Вона допомагає розвитку емпатії, толерантності та міжкультурного розуміння, що є складниками успішної соціальної адаптації. Завдяки участі в музичних колективах, молодь набуває навичок командної роботи, розвиває відповідальність та лідерство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема соціальної адаптації молодого покоління засобами музичного мистецтва є міждисциплінарною та

охоплює як педагогічні, так і психологічні аспекти. Зазначимо, що інтерес до пізнання процесу соціальної адаптації зародився в класичній соціології у працях Р. Спенсера, Е. Дюркгейма, М. Вебера, Т. Парсонса, Р. Мертона.

Серед вітчизняних науковців, які досліджують цю проблему, можна виділити педагогів-музикознавців О. П. Рудницьку, С. В. Шевченко, О. М. Олексюк.

Наукові інтереси О. П. Рудницької зосереджені навколо питань формування естетичної культури, духовного розвитку молоді через мистецтво, зокрема музику, використання інноваційних методів музично-естетичного виховання, що є підґрунтям соціальної адаптації особистості через вплив мистецтва, зокрема музичного. С. В. Шевченко досліджує вплив музичного мистецтва на формування соціальних навичок, емоційного інтелекту та адаптацію молоді у суспільстві засобами музичної терапії та розвитку творчого мислення через мистецьку діяльність. О. М. Олексюк визначає роль музичного мистецтва у формуванні духовного світу молоді, розвитку емоційно-ціннісної сфери та соціальної адаптації через музичне виховання. Ці науковці заклали основи для розуміння того, як музичне мистецтво сприяє соціальній адаптації та розвитку молодого покоління.

Мета статті – висвітлити можливості музичного мистецтва в адаптації студентів закладу вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. З огляду на проблему соціальної адаптації особистості, доцільно виділити три основні складові цього процесу: освітній, просторовий та соціально-психологічний.

Соціальна адаптація – це процес пристосування людини до умов соціального середовища, формування гармонійних відносин із соціальними об'єктами, інтеграція в соціальні групи, закріплення стабільних соціальних умов, а також прийняття норм і цінностей середовища [3, с. 7–8].

За підтвердженням О. Бойко, соціальна адаптація – це процес активної взаємодії особистості із соціальним середовищем, спрямований на досягнення оптимального рівня функціонування та гармонійної взаємодії між ними. Результатом цього процесу є адаптованість – стан, для якого індивід і середовище співвідносяться з відповідністю до особливостей одного. Успішність соціальної адаптації проявляється не лише у здатності людини функціонувати в середовищі, але й у можливості для розвитку, самореалізації та розкриття власного потенціалу [1].

Соціальна адаптація як соціально-педагогічна проблема є механізмом соціального виховання, що включає в себе процес і результат пристосування всіх соціальних суб'єктів до умов нового соціального середовища. Цей процес може бути як активним, так і пасивним. Тобто соціально-адаптаційний процес здійснюється не тільки з прийняттям особистості соціальної норми суспільства, але й здатністю людини направляти події у відповідності до своїх бажань.

У визначенні процесу соціалізації можна виділити три підходи: у першому випадку мова йде лише про закріплення окремих певних норм і цінностей; у другому – про засвоєння соціального досвіду та його відтворення в

діяльності; в третьому – про засвоєння і відтворення досвіду через діяльність, зокрема музичну, і включення в різні взаємозв'язки.

Якщо розглядати фактори соціалізації, які впливають на особистість, то вони включають як стихійні, так і цілеспрямовані впливи. Стихійні (неорганізовані) впливи охоплюють умови життя, такі як екологічні, економічні, національні фактори та засоби комунікації. Цілеспрямовані впливи включають організацію навчання та виховання в родині, школі та закладах вищої освіти. Усі ці умови створюють систему, яка забезпечує розвиток особистості, сприяє її самодетермінації як на свідомому, так і на неусвідомленому рівнях. Остання часто формується під впливом стихійних факторів і включає інстинкти, неусвідомлені мотиви, потяги, установку [2].

Соціальна адаптація студентів закладів вищої освіти є значним аспектом їхнього інтеграційного процесу в нове освітнє середовище. Оскільки студентський період часто є часом адаптації до нових умов життя, музичне мистецтво можна використовувати як ефективний засіб соціальної адаптації, оскільки має здатність впливати на емоційний стан, знижувати стрес, формувати почуття належності до спільноти та сприяти розвитку соціального навичок.

Розглянемо декілька форм соціальної адаптації студентів ЗВО через музику. Участь студентів різних спеціальностей у музичних гуртах є однією з найбільш ефективних форм соціальної адаптації студентів. Це може бути як професійна діяльність у складі академічних чи інструментальних ансамблів, так і участь у менш формальних музичних колективах, які включають як студентів, так і викладачів. Прикладом можуть стати творчі лабораторії кафедри музики імені Григорія Левченка Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, зокрема Український народний хор «Калина», народний аматорський вокальний ансамбль «Свічадо», народний аматорський естрадно-музичний центр «Вікторія», які мають багатолітню історію функціонування.

Музика в таких групах об'єднує людей з різних культур і соціальних середовищ, допомагає ухвалювати рішення щодо життєвих ситуацій, долати бар'єри, налагоджувати соціальні зв'язки та підтримувати дух колективізму. Студенти через спільне виконання музичних творів не лише розвивають свої професійні навички, але й вчаться працювати в команді, підтримувати дисципліну

Музичні заходи, такі як концерти, фестивалі, конкурси та вечори, організовані в межах університету або факультету, є інструментом для соціальної інтеграції студентів. Це можуть бути як академічні, так і більш неформальні події.

До прикладу, щорічний конкурс виконавської майстерності «Ad libitum» студентів спеціальності «Середня освіта (Мистецтво. Музичне мистецтво)», який організовує кафедра музики імені Григорія Левченка, сприяє розвитку культурної ідентичності та взаємоповаги серед студентів, дозволяє набиратися досвіду концертних виступів, дозволяючи кожному знайти свою роль у спільному творчому процесі. Такі заходи дають можливість студентам

зустрічатися, обмінюватися своїми творчими здобутками, демонструвати свою виконавську майстерність, а також відпочивати.

Індивідуальні музичні заняття, як частина навчальної програми або позанавчальної діяльності, допомагають студентам розвивати свої творчі здібності та глибше занурюватися у світ музичного мистецтва. Це можуть бути індивідуальні заняття з постановки голосу, диригування, гри на музичних інструментах, композиції тощо. Для студентів, які переживають труднощі в адаптації, заняття музикою може стати способом самовираження та зняття психологічного напруження.

Важливою формою соціальної адаптації через музику є участь у крос-культурних проєктах, де студенти можуть знайомитися з музичними традиціями інших країн та культур. Взаємодія зі студентами різних культур може сприяти розвитку міжкультурної комунікації, толерантності та розширенню світогляду. Через спільне виконання композицій, створення музичних проєктів, що поєднують елементи різних національних музичних традицій, відбувається формування гармонійних відносин членів суспільства, інтеграція в соціальні групи, прийняття норм і цінностей середовища.

Музичне волонтерство є елементом соціальної адаптації для студентів. Вони можуть брати участь у музичних проєктах, спрямованих на допомогу іншим людям (до прикладу, концерти для дітей з обмеженими можливостями, музичні програми для літніх людей тощо). Це дозволяє студентам відчувати свою значущість у суспільстві, покращує їхнє соціальне самовизначення і здатність допомагати іншим.

Сучасні студенти активно користуються соціальними мережами, що дає можливість для музичного спілкування онлайн. Вони можуть обмінюватися музичними творами, брати участь в онлайн-концертах, музичних конкурсах, що створює нові можливості для самовираження та взаємодії. Це може бути корисним для студентів, які з різних причин не можуть брати участь в оф-лайн музичних заходах у зв'язку з воєнним станом.

Музична терапія може активно використовуватися для зменшення стресу та тривожності для студентів, які є внутрішньо переміщеними особами. Це може відбуватися через участь у заняттях музичною терапією в межах факультетських курсів або спеціальних програм, що підтримують студентів. Музика дозволяє студентам виразити свої емоції та переживання, що сприяє кращій адаптації до стресових ситуацій і знижує рівень тривожності. Музична терапія може включати як активне музикування, так і слухання певних стилів музики, що допомагає зняти емоційну напругу.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Музичне мистецтво є потужним інструментом для соціальної адаптації студентів у закладах вищої освіти. Воно не тільки допомагає долати соціальні бар'єри, але й формує емоційну та соціальну компетентності, позитивні стосунки серед студентів та сприяє їх кращій інтеграції в нове середовище. Різноманітні форми застосування музичного мистецтва, зокрема участь молодого покоління у музичних гуртах, хорах, ансамблях; відвідування концертів, фестивалів, музичних заходів; використання музики в освітньому процесі (музикотерапія,

музичні заняття, творчі конкурси); застосування сучасних музичних технологій (Tik-Tok, You-Tube, стримінгові сервіси); музичне волонтерство сприяють соціальній адаптації молоді в нове середовище закладу вищої освіти. Важливим є пошук ефективних методів соціальної адаптації молодого покоління в умовах сучасного суспільства, де музичне мистецтво відграє ключову роль.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко О. Основні трактування поняття технології соціальної адаптації та їх аналіз у контексті проблеми інвалідності. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2021. Вип. 3. С. 22–28. URL: <https://surl.li/kuqhnu>
2. Козубовська І., Шикітка Г. Наукові підходи до розуміння термінів «адаптація» і «соціалізація» особистості. *Педагогічні інновації у фаховій освіті*. 2019. Вип. 10. С. 98-102. URL: <https://surl.li/abdzdk>
3. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / за заг. ред. І. Д. Звереві. Київ : Центр учбової літератури, 2008. С. 7–8.

АДАПТАЦІЯ І СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЛІЦЕЇСТІВ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ (З ДОСВІДУ РОБОТИ ХАРКІВСЬКОГО ПРИВАТНОГО ЛІЦЕЮ PUSH SCHOOL У МІСТІ ПОЛТАВА)

Комленко Людмила

Відокремлений структурний підрозділ «Перша українська школа»

Харківської області в м. Полтава

liudmilakomlenko@gmail.com

Постановка проблеми. Однією з головних функцій освіти є соціалізація особистості в сучасному світі ще на ранньому етапі її становлення. Процес навчання повинен відбуватися паралельно з життям, так би мовити, на матеріалах сьогодення. Тому проблема адаптації та соціалізації дітей в освітньому просторі нині, а також чинників, що визначають успішність такого процесу, має першорядне значення, оскільки сучасна українська школа покликана сприяти всебічному розвитку індивідуальності здобувача освіти як особистості та найвищої цінності суспільства. У цьому розрізі саме професійна діяльність педагогів закладу освіти суттєво впливає на ступінь соціалізації учнів, а також констатує необхідність цілеспрямовано впливати на особистість дитини, створюючи для цього психолого-педагогічні умови. Отже, метою освіти на сьогодні, відповідно до нових підходів Нової української школи, стає розвиток особистості [1]. Соціалізація людини починається з перших років життя і триває до періоду громадянської зрілості: спочатку в сім'ї, а потім у школі. «Освітня установа є другим за значимістю (після сім'ї) інститутом соціалізації і виступає для дитини справжньою моделлю суспільства...», таким чином, їй «...передається вся система соціальних вимог» [2]. Іншими словами, сучасна освіта повинна дати кожному розуміння й усвідомлення процесів, що

відбуваються в суспільстві: навколо дитини в мікропросторі, а також у широкому колі соціуму. Це є важливим для закладів освіти, адже педагоги працюють із підростаючим поколінням, найбільш відкритим для всього нового.

Аналіз досліджень і публікацій. У змісті освіти, на думку вчених, мають бути закладені механізми адаптації, життєтворчості, рефлексії, зближення, щоб соціалізація здійснювалася без значних втрат для окремої особистості. Це визначено в працях О. Бондаревської, І. Єрмакова, В. Лазарева, А. Поддякова, С. Подмазіна та інших науковців. Сутність соціалізації, її основні моделі, а також питання адаптації дитини в закладі освіти досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені: Г. Авер'янова, Т. Алексеєнко, І. Бех, Л. Виготський, О. Леонтьєва, Б. Братусь, І. Зверєва, Н. Лавриненко, М. Лукашевич, В. Москаленко, С. Дьоміна, Д. Брідж, М. Пейн, С. Хакетт, Д. Харрісон та інші. Однак проблема соціалізації й адаптації здобувачів освіти в умовах реалізації Концепції Нової української школи ще потребує напрацювань, оскільки впровадження компетентнісного підходу до навчання спричиняє низку питань, пов'язаних із новими педагогічними методиками і технологіями.

Мета статті полягає у висвітленні досвіду роботи Відокремленого структурного підрозділу Харківського приватного ліцею «Перша українська школа» Харківської області в м. Полтава (далі – ВСП «ПУШ» в м. Полтава, або Push school) по соціалізації та адаптації ліцеїстів в умовах реалізації Концепції Нової української школи.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні основним завданням закладу освіти є створення атмосфери, вільної від стресу та упереджень, де вчителі й кожна дитина можуть відчувати себе частиною колективу. Це означає, що педагоги повинні мати відповідну кваліфікацію для роботи з дітьми, особливу увагу приділяти емоційній підтримці та безперервно вдосконалюватись. При тому в закладі освіти важливо забезпечити простір для навчання та ігор, розробити зони для відпочинку й дозвілля, а також занять, орієнтованих на потреби кожної дитини. Засвоєння соціального досвіду й готовність до його збагачення формується через включення дітей у реальні відносини між собою і в мікрогрупах, а також в інших творчих об'єднаннях, представлених у PUSH school різноманітними гуртками. Так у приватному ліцеї «ПУШ» учитель створює сприятливу обстановку не тільки для навчання, але і для розвитку учня. В арсеналі PUSH school цікаві навчальні дисципліни, як-от: Stem, уроки з фінансової грамотності, англійської та німецької мов, а також Speaking club. Крім того, у ліцеї «ПУШ» працюють предметні й художні гуртки з образотворчого мистецтва й робототехніки, драматургії та вокалу, а також Science, гімнастики і футболу. У таких умовах учні не забороняють собі проявляти емоції, можуть попросити допомоги у вчителя й однокласників, не бояться задавати вчителю питання чи помилитися, через те що під час навчання в ліцеї є дослідниками на уроках та в позашкільній діяльності. Зрозуміло, що забезпечити учням психологічний комфорт може педагог, який і сам комфортно почуває себе в класі, тобто вміє виявляти емоції в соціально прийнятній формі, здатний спокійно пояснити матеріал і переконати учнів, запалити в них вогонь бажання вчитися й пізнавати. Саме в Push school створена модель інноваційної

освітньої установи, що зорієнтована насамперед на дитину, на розвиток обдарованої особистості, яка не лише ставить перед собою різноманітні цілі та завдання, але й вміє знаходити можливі шляхи їх досягнення.

Приватний ліцей «Перша українська школа» започаткована у 2020 році в м. Харків і має кілька філій: у Варшаві (2022 р.) і в Полтаві (2024 р.). У центрі уваги Push school – дитина як особистість, вільна, незалежна, особлива, творча. Особистісно зорієнтована модель навчання і виховання дитини, максимально наближена до здібностей та особливостей конкретної дитини, з посиленою увагою до системи її цінностей та інтересів задля формування в неї основ життєвої компетентності, – ідея дитиноцентризму, яку плекає колектив Харківського приватного ліцею «ПУШ». Вона є головним маркером освітнього процесу Push school в умовах реалізації Концепції Нової української школи, що базується на вихованні «вільної незалежної особистості», яка «запалюється любов'ю та керується розумом» (за Д. Дьюї) [3]. Модель особистісно зорієнтованого навчання і виховання визначають місце вчителя у спільній діяльності з дітьми в ролі ведучого, тьютора, фасилітатора чи просто партнера. Це насамперед забезпечення свободи і права дитини в усіх проявах її діяльності, урахування вікових та індивідуальних особливостей та інтересів учасників освітнього процесу, забезпечення морально-психологічного комфорту дитини, практична спрямованість навчальної діяльності та взаємозв'язок особистого розвитку з її практичними досвідом, впровадження учнівського самоврядування (у «ПУШ» – ліцейського парламенту), яке передбачає свободу ідей і самостійність дитини у рамках власного світогляду та суспільства загалом [4]. Зокрема, педагогічний колектив PUSH school у своїй роботі акцентує увагу на міждисциплінарних зв'язках у навчанні, використовує сучасні методики, які сприяють розвитку навичок працювати в команді та критично мислити; також бере участь у міжнародних та всеукраїнських проєктах, у роботі МАН та в олімпіадах і творчих конкурсах; підтримує учнів через коучинговий підхід у навчанні та менторський супровід профільними зовнішніми спеціалістами (у рамках співпраці з МАН та закладами вищої освіти). У ВСП «ПУШ» англійська мова викладається вчителями з першого класу за Кембриджською системою (Cambridge English та Cambridge Exams). Крім того, педагоги проводять у закладі білінгвальні уроки, а також сприяють розвитку в дітей активної громадянської позиції та відповідального ставлення до власного життя. Своєрідним гаслом Push school є слова «*Розвиваючи здібності, формуємо інтереси*» (тут і далі – курсив авт.), а ліцейський гімн, складений самими учнями «ПУШ», містить слова: «*Ми щоранку в Push ідем... і...пливемо з учителями на одній хвилі...*», а «*в серці кожного вогонь горить*», – свідчить про тісну співпрацю і взаємодію учнівства і вчителів. Здоровий баланс *учитель-друг* дає позитивні плоди в навчально-виховній системі ліцею: діти із задоволенням ідуть до школи, де їх зустрічає увесь колектив (щоденні *ранкові зустрічі* – *ранкові кола* для всіх), упродовж цілого дня (до 17:30) вони перебувають у цікавому колі, причому, навчаються й розвиваються творчо, проводять досліди в сучасній лабораторії, вправляються на заняттях з робототехніки та Science і т. ін. Крім того, у Push school успішно проходять

тематичні тижні, як-от: Тиждень щастя, Тиждень лідерства, Тиждень літератури, Тиждень зустрічей, Тиждень Hand made, Тиждень добрих справ, Тиждень державності та єдності й т. ін., у рамках яких щодня відбуваються різноманітні заходи (створення фотозони, тематичного фотоколажу / відеоролику; акції, квести, ігри), які завершуються щоп'ятничним івентом відповідно до тематичного тижня (наприклад: івент «Станції щастя», «Літературна кав'ярня», екскурсії-квести, створення лепбука, інтелектуальна гра «Я люблю Україну» тощо). Як бачимо, спільна діяльність із дітьми, у межах їхніх інтересів і запитів, стає основою освітнього процесу, де відбувається активне пізнання й отримання знань. Крім того, педагогічний колектив приватного ліцею «ПУШ» перебуває в тісній співпраці з батьками учнів, які не тільки безпосередньо долучені до виховної діяльності закладу освіти, але й мають можливість спостерігати за розвитком своїх дітей протягом дня завдяки доступу до фотовідеогалереї в телеграм-каналі. Тому саме дотримуючись принципів дитиноцентризму та особистісно зорієнтованої моделі Нової української школи, навчально-виховне середовище в Push school є джерелом соціального розвитку учнів і становлення дитини як особистості.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, можна зробити висновки, що дитиноцентризм, як основна візія Push school, тісно переплітається з індивідуалізацією що означає максимальне розкриття можливостей кожної дитини й створення умов для її персоніфікованого розвитку й поступу в житті.

Соціалізувати дитину – це насамперед навчити її жити в злагоді із собою та навколишнім світом, а узагальненим індикатором соціалізації особистості виступає її соціальна активність. Не випадково випускник Push school – це обізнаний та інтелектуально розвинений; він креативний і творчий, має активну життєву позицію, уміє критично мислити й здатний навчатися протягом усього життя. Як результат, у майбутньому він конкурентоспроможний на ринку праці, орієнтований на співпрацю і здатний успішно долати виклики життя [5].

Задоволеність дитини міжособистісними відносинами з дорослими та з однокласниками, легкість та успішність засвоєння програмового матеріалу, її достатня самостійність при виконанні навчальних завдань і радість від процесу навчання – ось ключові складники дитиноцентричного закладу освіти Push school, що покликаний розвивати, навчати й плекати цілісну особистість.

Перспективами майбутніх досліджень можуть стати питання впровадження в освітній простір Pre Push school інноваційних методів навчання і виховання за системою Р. Штайнера (наслідування у формі гри).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ізотова Є. І. Індивідуалізація професійної діяльності педагогів і психологів і її вплив на соціалізацію молодших школярів. *Психологія і школа*. 2010. № 1. С. 24–39.
2. Сурякова М. В., Панфілова Г. Б., Скланська О. В. Соціальна психологія (з основами соціально-психологічного тренінгу): навч. посіб. Дніпро: Середняк Т. К., 2021. 150 с.

3. Члек О. В. Дитиноцентризм як головний маркер освітнього процесу в Новій українській школі. *На Урок: освітній проєкт*. 2022. URL: <https://naurok.com.ua/ditinocentrizm-yak-golovniy-marker-osvitnogo-procesu-v-noviy-ukra-nskiy-shkoli-273710.html>
4. Дитиноцентризм: погляд Нової української школи. *OSVITA.UA*. 2021. URL: <https://osvita.ua/school/method/85209>
5. 50 звичок успішних людей в інфографіці / команда авторів Моноліт Bizz. Харків : Моноліт Bizz, 2024. 112 с.

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ТА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСІБ СТАРШОГО ВІКУ З ОБМЕЖЕНИМИ РУХОВИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ ДО СУЧАСНИХ РЕАЛІЙ ЖИТТЯ, ШЛЯХОМ ДИДЖИТАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАЛУЧЕННЯ ДО ОН-ЛАЙН ЗАХОДІВ

Корчан Наталія

Благодійна організація «Полтавський єврейський фонд Хесед Нефеш»
nataly.korchan@gmail.com,

Горулько Марина

Благодійна організація «Полтавський єврейський фонд Хесед Нефеш»
aniram3040@gmail.com

Важливо не те, в якому будинку ти живеш.
Щастя не в цьому. Важливий твій образ
думок і турбота про ближніх.
Людина повинна допомагати тим,
кому, крім неї, допомогти нікому.
Террі Гудкайнд

Соціальна інклюзія означає процес створення середовища, в якому всі люди можуть брати повну та рівну участь в економічному, соціальному, освітньому та культурному житті своїх громад. Концепція соціального залучення має багату та складну історію, яка розвивалася під впливом широкого спектру політичних, соціальних та економічних факторів [3].

Модернізація класичних моделей соціальної держави у напрямку набуття ними характеристики «цифрові», видається можливою за досягнення достатнього рівня цифрової грамотності усіх громадян, зокрема й похилого віку.

Цифровізація дає цій віковій групі додаткові можливості навчатися, залишатися активними членами спільноти, особливо, якщо їхня фізична мобільність з якихось причин обмежена. Технології здатні запобігти сегрегації осіб похилого віку, спростити передачу інформації [4].

Можливість користуватися цифровими послугами здатна позитивно вплинути на життя літніх людей, покращити його якість, підвищити персональну незалежність[5].

Постановка проблеми. У сучасному світі люди похилого віку стикаються з викликами, які супроводжують процеси інновацій та цифровізації,

проте далеко не завжди успішно адаптуються до них. Цифрова грамотність стає однією з ключових навичок для життя у нинішніх реаліях, адже вона вимагає від людини швидкого засвоєння нових знань, прийняття викликів та готовності до постійного навчання. Проте чи здатні люди старшого віку опанувати ці вимоги? Адже цифрова грамотність виходить далеко за межі звичайного користування гаджетами.

Швидкий розвиток новітніх технологій і цифровізація суспільства створюють бар'єри для літніх людей, ускладнюючи їхню інтеграцію в сучасне суспільство. У контексті глобальної модернізації важливо враховувати, які фактори сприяють чи, навпаки, обмежують використання літніми людьми цифрових технологій для взаємодії із суспільством і державою. Це породжує ключове запитання: чи можна цифрову грамотність вважати засобом або умовою інтеграції людей похилого віку в сучасну реальність?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Рівень цифрової грамотності в Україні є нижчим за загальноєвропейський. Згідно з даними соціологічного дослідження 53 % українців володіють цифровими навичками нижче базового рівня. А 47 % громадян зацікавлені в навчанні цифрових навичок [2]. Життєві зміни в зв'язку з віком у центрі уваги таких західних дослідників, як Т. Херевен, К. Адемс, С. Ірвін, Л. Морган. Соціальні та економічні перспективи старіння розкриваються в працях К. Естеса, А. Гілмарда, А. Волкера, Л. Форстера. Питання успішного та активного старіння виступали предметом досліджень П. Балтса, С. Чепмена, Р. Хавігхарста, К. Будіні та ін. [2].

Також питання цифрової інклюзії, доступності та соціальної диджиталізації у монографії розглядає Г. Давиденко. Питання цифрової грамотності людей похилого віку піднімає Н. Уманець. Соціальну роботу з людьми похилого віку по всіх напрямках, включно із цифровою грамотністю у навчальному посібнику розкриває І ванова та інші.

У кожному суспільстві склалися негативні стереотипи про людей похилого віку як консервативних, некомпетентних, забудькуватих, слабких, хворих, із застарілими поглядами на життя, що може призвести до різних форм соціального відторгнення, у тому числі і цифрового. Покоління літніх людей називають «транзисторами», бо транзистори були своєрідним «гаджетом» «мовчазного покоління» і покоління «бебі-бумерів». Протягом останніх років існування «цифрового розриву» визнано наслідком звичайної прогалини у знаннях літніх людей, які пов'язані із комп'ютерними, інформаційними технологіями, комунікаційними мережами [1].

Каталізатором та розумінням потреб таких цифрових перетворень, власне, стала пандемія COVID-19, а тепер цей процес ще прискорила війна з росією. Доступ до засобів цифрового зв'язку та часте використання інтернету стали необхідністю не тільки у професійному житті. Користуватися інтернетом та інтегруватися у цифрову епоху повинні тепер вміти абсолютно всі [2].

Що стосується комп'ютерних та інформаційних технологій, то простежуються певні проблеми у покоління 60+ в їхньому освоєнні. Літнім людям доводиться набагато важче: незнання базових понять ускладнює сприйняття, багато хто відчуває труднощі з засвоєнням нової інформації через

те, що вона ніяк не співвідноситься з їхнім попереднім досвідом, сумніваються у своїх здібностях, тому що, на жаль, не завжди отримують підтримку свого оточення [2].

Але в умовах відсутності необхідного обладнання, цифрових комп'ютерів, ноутбуків, телефонів, гаджетів, що є характерним для більшості українців похилого віку, можуть перериватися зв'язки з оточенням, збільшуватися соціальна ізоляція, відбуватися «цифровий розрив» [6].

Мета статті. Розглянути питання соціальної адаптації та соціалізації осіб старшого віку з обмеженими руховими можливостями до сучасних реалій життя, шляхом диджиталізації та залучення до он-лайн заходів.

Виклад основного матеріалу. Питання цифрової інклюзії, доступності та соціальної диджиталізації людей похилого віку постійно піднімає Благодійна Організація «Полтавський єврейський фонд ХЕСЕД НЕФЕШ».

Міжнародна громадська організація Центр «Америкен Джуїш Джойнт Дистриб'юшн Коміті Інк.» керуючись Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» та іншими нормативними актами українського законодавства, що регулюють порядок здійснення благодійної діяльності у рамках програми «Давай підключимось!» «Let's Get Connected!» Project, а саме проекту «JOINTECH» «Турботливий зв'язок» закупили 102 смартфона.

«JOINTECH» «Турботливий зв'язок» це грантовий проект. Грантом у рамках цих організацій називається: благодійна пожертва у вигляді коштів та інших ресурсів, що надаються Благодійником для реалізації Проекту благодійної діяльності. Проект благодійної діяльності – програма проведення цільових благодійних заходів Організації, що відповідають її статутним цілям та завданням і потребують підтримки Благодійника.

Проект «Давай підключимось!» створений для підтримки активного та благополучного життя людей похилого віку, розширення кола їх особистого спілкування.

Мета проекту – навчити клієнтів використовувати сучасні технології для повсякденного використання та участі в онлайн заходах Хеседа. Навчання та підключення клієнтів проводиться на основі наявних у них або виданих ним пристроїв. Проект по навчанню та приєднанню до заходів клієнтів, які не мають особистих пристроїв це «JOINTECH» або «Турботливий зв'язок». На даний момент проект працює у 6 країнах, серед них у Грузії, Молдові, Ізраїлі, Азербайджані та Україні. В Україні проект «JOINTECH» «Турботливий зв'язок» працює у 16 регіонах, до нього підключені на сьогодні більше 3 500 учасників.

Учасниками проекту є люди, віком більше 65 років, не мають своїх особистих смартфонів. Хочеться зазначити, що більшість з них маломобільні, лежачі і вже довготривалий час не виходять за межі свого помешкання. У період вимушеної ізоляції загострюється почуття самотності та проявляється необхідність почуватися частиною колективу, великої сім'ї, соціуму в цілому. On-line програми Денних Центрів, клубні унікальні програми стали одним з

основних засобів зв'язку наших клієнтів з єврейською громадою, зовнішнім світом.

Під час видачі адаптованого телефону керівник проекту проводив індивідуальне навчання кожного учасника. Для додаткової інформованості є розроблена і надрукована повна, докладна, покрокова інструкція, яку видали кожному.

Благодійна Організація «Полтавський єврейський фонд ХЕСЕД НЕФЕШ» на даному етапі проекту «JOINTECH» «Турботливий зв'язок» працює із 100 клієнтами. Ще 20 клієнтів задіяні у програмі «Давай підключимося!», тобто підключаються до онлайн заходів із своїх пристроїв.

У рамках проекту проводяться онлайн заходи з різноманітною тематикою: з історії, культури, традицій єврейського народу; якість життя у літньому віці (здорове харчування, профілактика захворювань); щоранку проводиться зарядка он-лайн; консультації юриста; зустрічі із істориком-культурологом; заняття із психологами; зустрічі із лікарем і багато іншого.

Висновок. Одним із засобів розумного старіння є використання людьми похилого віку сучасних цифрових технологій. Інтернет-підтримка може допомогти покращити послуги для літніх людей, ефективно задовольнити їхні потреби, підвищити особистісну компетентність, підтримувати зв'язки між поколіннями, контакти із всіма членами сім'ї розширити коло спілкування і соціальну залученість у життя громади і суспільства. Це може стати ефективним способом покращення їхнього фізичного і психічного здоров'я, когнітивних здібностей; викликати почуття задоволеності своїм життям; зміцнити стосунку з родиною і друзями, почуття власної ефективності, незалежності та самозростання; зменшити почуття самотності; сприяти соціальній інтеграції та підвищити якість життя [6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Іванова І. Б. Соціальна робота з людьми похилого віку : навч. посіб. Київ : Університет «Україна», 2023. 220 с.
2. Уманець Н. А. Цифрова грамотність як інструмент включення людей похилого віку у сучасне суспільство. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика* : зб. наук. пр. 2023. Т. 1. № 3 (107). С. 203–211.
3. Давиденко Г. Цифрова інклюзія та доступність: соціальна діджиталізація : монографія. Вінниця : ТВОРИ, 2023. 240 с.
4. Batut L. Opinion of the European Economic and Social Committee on the digital pillar of growth: E-seniors, a potential 25 per cent of the European population (own-initiative opinion). *Journal officiel de l'Union européenne C* 389/28. 2016. P. 28–34. URL: <https://www.eesc.europa.eu/en/our-work/opinions-information-reports/opinions/digital-pillar-growth-e-seniors-potential-25-european-population-own-initiative-opinion>
5. Czaja S. J. The role of Technology in Supporting Social Engagement among Older Adults. *Public Policy & Aging Report*. 2017. № 27 (4). P. 145–148.

6. Yang H., Chen H., Pan T., Lin Y., Zhang Y., Chen H. Studies on the Digital Inclusion Among Older Adults and Quality of Life – A Nanjing Example in China. 2022. *Frontiers in Public Health*. Vol. 10. P. 1–11. URL: https://www.researchgate.net/publication/360542345_Studies_on_the_Digital_Inclusion_Among_Older_Adults_and_the_Quality_of_Life-A_Nanjing_Example_in_China

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ PUSH SCHOOL ПІД ЧАС ІВЕНТУ «ДЕНЬ ТВОРЧОЇ ПЕРЕРОБКИ»

Корецька Валерія

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
valeria.korecka@gmail.com

Науковий керівник: *Куторжевська Любов*

Соціалізація – історично зумовлений процес розвитку особистості, придбання і засвоєння індивідом цінностей, норм, установок, зразків поведінки, що притаманні даному суспільству; це процес входження людини в суспільство разом із її соціальними зв'язками та інтеграцією в різні типи соціальних спільнот, унаслідок чого відбувається становлення соціального індивіда, – стверджують науковці І. Д. Зверева, О. В. Беспалько, А. В. Калініна, Г. М. Лактіонова, Ж. В. Петрочко, С. Я. Харченко [2, с. 79]; це – форма підтримки та надання конкретній особі, сім'ї, групі осіб комплексу правових, психологічних, соціально-педагогічних, соціально-економічних, соціально-медичних інформаційних послуг впродовж певного (часто тривалого) часу. Соціалізація здобувачів освіти є одним із ключових аспектів їхнього розвитку, оскільки формує важливі навички, такі як спілкування, співпраця та критичне мислення. Останніми десятиріччями, – переконують дослідники, – відбулися суттєві зміни не тільки в розумінні професійною спільнотою сутності і призначення соціальної роботи, а й у теоретичному підґрунті її практики: оновлюється не лише репертуар технік і інтервенцій, що використовують соціальні працівники, а й теорія соціальної роботи як сукупність уявлень і концепцій, що відбивають тенденції розвитку професії [1, с. 81].

Відомо, формування творчої особистості, здатної до самореалізації в сучасному світі, є одним з найбільш актуальних завдань освіти. Випускник Нової української школи повинен бути не тільки цілісною всебічно розвиненою особистістю та патріотом з активною позицією, а ще й інноватором, здатним змінювати навколишній світ, розвивати економіку, конкурувати на ринку праці, вчитися впродовж життя. Тому вчитель має ставити за мету формування творчої, компетентної особистості, яка інтегрує знання, уміння, навички для вирішення завдань у професійній діяльності, у повсякденному житті, усвідомлюючи при цьому значущість результатів діяльності для своєї держави в майбутньому [3]. Сьогодні в Україні відбувається становлення нової системи освіти, орієнтованої на міжнародний освітній простір. Цей процес супроводжується змінами в педагогічній теорії і практиці: пропонується новий

зміст, підходи, відносини, інший педагогічний менталітет, використовується зарубіжний досвід, активно розвивається соціальна педагогіка як наука. У сучасній освіті проголошено один із важливих принципів: принцип варіативності, який дає можливість вибирати і конструювати педагогічний процес за будь-якими моделями, включаючи авторські, приватні. За таких умов викладачеві необхідно орієнтуватися в широкому спектрі інноваційних технологій, ідей і напрямків.

Відповідно до графіка навчального процесу ми, здобувачі вищої освіти II курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної форми навчання факультету психології і соціальної роботи спеціальності 231 Соціальна робота освітньої-професійної програми «Соціальна робота (Соціальна педагогіка)», проходили навчальну практику у закладах освіти. Директор школи пан Олег (так здобувачі освіти звертаються до педагогів) розповів нам, що Харківський приватний ліцей «Перша Українська Школа» (PUSH School) був заснований у 2020 році, а 1 вересня 2024 року була відкрита філія і у Полтаві. Також філія ліцею є і у Варшаві – це загальноосвітня українська школа (PUSH School Warsaw), де навчаються учні з 1 по ласи; здобувачі освіти навчаються українською мовою за програмою Міністерства освіти та науки України, а також вивчають польську мову.

У Відокремленому структурному підрозділі «Перша Українська Школа» Харківської області в м. Полтава ми мали змогу відвідати інноваційні форми роботи педагогів, зокрема: ранкові зустрічі («Дерево кольорів», «З'єднай малюнок», «Створюю настрій»...), івенти (здобувачам освіти початкової ланки від учнів 7-х класів; здобувачам освіти 5–10 класів від учнів 7-х класів) та ін.; не лише тематичні тижні (I тиждень – «Калейдоскоп цікавинок» II – «Handmade»), а й тематичні дні, зокрема: День навпаки, День батарейки, День спонтанного прояву доброти, День шкарпеточки, День кіно, День художника «Створюю з душею», День майстра з паперу, День творчої переробки, День ліплення, День фінальної поробки «Створення коллажу» та ін.

В умовах сучасного освітнього процесу, де акцент часто ставиться на академічні досягнення, важливо не забувати про роль соціалізації. Так захід «День творчої переробки» надає учасникам унікальну можливість проявити свою креативність, навчитися працювати в команді та обмінюватися ідеями. Це особливо актуально, оскільки така увага до соціалізації не призведе в майбутньому до труднощів у адаптації здобувачів освіти у суспільстві.

Згідно з останніми дослідженнями в галузі освіти, соціалізація учнів сприймається як невід'ємна частина навчального процесу. Науковці стверджують, що активні методи навчання, такі як проектна діяльність і творчі заходи, сприяють розвитку комунікативних навичок та умінь колективної діяльності. Участь здобувачів освіти у творчих проектах, як-от «День творчої переробки», з яким ми познайомилися, дозволяє учням значно поглибити взаємодію з однолітками та викладачами. Ця форма навчання також заохочує учнів до більш активного обміну ідеями та отримання різноманітних точок зору. Крім того, у наукових статтях про інноваційні освітні практики підкреслюється важливість нестандартних підходів у навчанні, які спонукають

учнів проявляти свої творчі здібності та ініціативу. Дослідження в цій галузі показують, що учні, які беруть участь у подібних заходах, демонструють вищі показники соціальної активності, підвищену мотивацію до навчання та кращу адаптацію до сучасного суспільства. Це свідчить про необхідність впровадження творчих практик у навчальний процес для досягнення значного соціального розвитку здобувачів освіти.

Під час практики ми мали змогу проаналізувати, яким чином творчі івенти сприяють розвитку комунікативних, співпрацівницьких та креативних навичок учнів; оцінити вплив таких заходів на загальний розвиток учнів і їх здатність адаптуватися до соціального середовища.

Таким чином, ключовими аспектами соціалізації здобувачів освіти під час заходу «День творчої переробки» є:

- Важливість творчості в освітньому процесі: Творчість не лише стимулює естетичні відчуття, але й сприяє розвитку критичного мислення. У процесі створення нових ідей учні не просто реінтерпретують матеріали, але й знаходять нові шляхи їх використання, що розвиває їх уяву та винахідливість.

- Формування командних навичок: під час заходу учасники працюють у групах, що підтримує розвиток навичок співпраці. Спільна діяльність заохочує до обміну ідеями, планування та розподілу завдань, що формує почуття відповідальності і лідерства.

- Комунікація та взаємодія: «День творчої переробки» створює платформу для активної комунікації між учасниками. Дискусії, дебати й взаємодія в процесі роботи над проектами сприяють розвитку соціальних навичок, а також вміння слухати і чути інших.

- Емоційний розвиток: Творчий процес дозволяє учням виражати свої емоції та почуття. Завдяки участі в заході здобувачі освіти можуть подолати страхи та невпевненість, отримуючи позитивний досвід визнання та схвалення.

Отже, ми переконалися, що для розвитку творчості учнів педагоги «Першої Української Школи» Харківської області в м. Полтава обирають різні напрямки формування творчої особистості здобувача при вивченні предметів, враховуючи індивідуальні здібності кожного учня, а також використовують доцільні форми і методи навчання: пошуково-дослідницький метод, створення проєктів, експериментальний метод, мейкерство, навчання у співпраці, постійно залучаючи здобувачів освіти до різноманітних творчих конкурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Актуальні питання соціальної роботи : навч. посіб. / О. М. Денисюк та ін.; ред. кол. : О. В. Епель, Т. Л. Лях, І. В. Силантьєва. Ужгород : РІК-У, 2023. 420 с.
2. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. 2-ге вид. / за заг. ред. проф. І. Д. Зверєвої. Київ, Сімферополь : Універсум, 2013. 536 с.
3. Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої школи. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

ДОГЛЯД ЗА ЛЮДЬМИ ЛІТНЬОГО ВІКУ ТА ПАЛІАТИВНИМИ ХВОРИМИ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА ДОСЯГНЕННЯ

Костіна Валентина

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

vkostina@hnpu.edu.ua,

Щербакова Вікторія

Харківський обласний Благодійний Фонд «Соціальна служба допомоги»

hobf.homecare@gmail.com

Постановка проблеми у загальному вигляді. Догляд за людьми літнього віку та паліативними хворими – це один із важливих аспектів соціальної роботи та медичної допомоги будь-якої держави, що набуває особливої актуальності у період війни, коли бойові дії, нестача професійних кадрів, дефіцит медикаментів, емоційне виснаження потребуючих людей та їхніх родичів створюють додаткові перешкоди на шляху до якісного догляду за маломобільними та немобільними людьми. За даними звіту InfoSapiens та всесвітньої некомерційної організації HelpAge International, права людей похилого віку знаходяться під загрозою через війну в Україні, незважаючи на значні зусилля для їх підтримки [1]. Згідно з професійним стандартом «Соціального працівника», надання відповідних соціальних послуг по догляду за особами літнього віку чи особами з інвалідністю є провідним завданням фахівців, які належать до галузі Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги [4]. Враховуючи вищезазначені виклики, важливим є аналіз та узагальнення досвіду здійснення догляду за означеною вразливою категорією населення в умовах війни з метою виокремлення їхніх актуальних потреб та соціальних запитів сьогодення з метою удосконалення підготовки фахівців, що надають відповідні соціальні послуги.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз наукових досліджень з проблеми догляду за людьми літнього віку та паліативними хворими засвідчив, що: питання життєдіяльності людей літнього віку та їхні проблеми досліджували М. Житинська, І. Мещан та ін.; особливості надання соціальної допомоги та соціальних послуг людям літнього віку та паліативним хворим вивчали Н. Крохмальова, В. Костіна, Т. Рагозіна, Л. Смерчак та ін.; проблеми соціального захисту та соціально-гуманітарної допомоги в часи війни аналізують О. Співак, Л. Співак, В. Щербакова та ін.; проблеми підготовки майбутніх фахівців до соціальної роботи з людьми літнього віку були предметом досліджень Т. Голубенко, Г. Лещук, Г. Майбороди, О. Оніпченко, Н. Олексюк, Н. Печериці, В. Поліщук, Т. Гладун та ін. Узагальнення результатів досліджень вищезазначених науковців дозволяє стверджувати, що потребує додаткового вивчення проблема узагальнення досвіду надання соціальних послуг людям літнього віку та паліативним хворим в умовах війни з використання можливостей грантової соціально-проектної діяльності, а також удосконалення підготовки фахівців сфери соціальної допомоги до виконання відповідної професійної діяльності в умовах війни.

Мета дослідження: окреслення специфіки надання соціальних послуг догляду вдома і паліативного догляду людям літнього віку та паліативним хворим у благодійному фонді, а також виокремлення важливих професійних характеристик для підготовки фахівців для роботи в означеному напрямі в умовах війни.

Виклад основного матеріалу. Як зазначає Т. Семигіна, враховуючі керівні напрацювання глобальних стандартів соціальної роботи, які запропоновано провідними асоціаціями соціальних працівників, «школи соціальної роботи мають прагнути формулювати широкі стратегії щодо забезпечення свого внеску в розвиток професії соціальної роботи та розширення можливостей громад, у яких школа має намір працювати (на місцевому, національному та міжнародному рівнях)» [5, с. 7]. Цілком поділяємо ідеї дослідниці та, враховуючи особливості та складні нові виклики вважаємо необхідним впровадження ініціатив, які дозволять розширювати можливості для збільшення практичної складової підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі у співпраці з провідними надавачами соціальних послуг в умовах війни. У межах професійної підготовки фахівців спеціальності «Соціальна робота» у Харківському національному університеті налагоджено професійну взаємодію з різними соціальними інституціями міста Харкова та Харківської області, що надають соціальні послуги людям літнього віку та людям, яким необхідна паліативна допомога. Однією з таких інституцій є Харківський обласний благодійний фонд «Соціальна служба допомоги», що надає соціальні послуги догляду вдома та паліативного догляду паліативним хворим та людям старшого віку та є неприбутковою благодійною організацією, яка здійснює свою діяльність вже понад 25 років. Наразі за допомогою фінансової підтримки багаторічних партнерів Фонду - Спільноти побратимства Харків-Нюрнберг «Partnerschaftsverein Charkiw-Nürnberg» та Карітас Австрія, а також Фонду Східна Європа за підтримки Швейцарії та в межах проєкту «Посилення залучення громадянського суспільства для розвитку соціальної сфери в Україні» (EU4CSOs EmpowerUA) за фінансової підтримки Європейського Союзу, Харківським обласним благодійним фондом «Соціальна служба допомоги» реалізуються чотири благодійні проєкти «Покращення якості життя людей похилого віку шляхом надання послуг «Догляд вдома», «Надання соціальних послуг догляду вдома людям похилого віку у м. Харкові», «Мобільна паліативна допомога в місті Харків» і «Надання соціальних послуг догляду вдома та паліативного догляду людям похилого віку та паліативним хворим в місті Харків», що спрямовані на покращення якості життя бенефіціарів. Завдяки діяльності цих чотирьох проєктів Фонд має можливість обслуговувати понад 250 підопічних з числа осіб похилого віку, осіб з інвалідністю та паліативних хворих, та надавати їм соціальні послуги догляду вдома та паліативного догляду. З метою якісного надання відповідних соціальних послуг активно співпрацюють відповідні команди проєктів, до складу яких належать менеджер проєкту, адміністративний помічник та соціальні робітники, що надають послуги за місцем проживання бенефіціарів, адже більшість з них є немобільними або маломобільними особами, яким

надається допомога у веденні домашнього господарства та побуту, допомога у самообслуговуванні та здійсненні гігієнічних процедур, морально-психологічна допомога пацієнтам та їх родичам, консультації з питань використання засобів реабілітації, санітарно-просвітницька робота.

За час надання соціальних послуг в умовах війни фахівцями соціальної сфери, що працюють у відповідних проєктах визначено такі основні проблеми потребуючих людей в умовах війни: 1) втрата доступу бенефіціарів проєктів до медичних послуг (багато медичних закладів зруйновані або працюють у надзвичайному режимі, спостерігається евакуація лікарів та дефіцит медичного персоналу, тому пацієнти часто залишаються без необхідної медичної допомоги); 2) перебої з постачанням медикаментів (знеболювальні препарати, антибіотики, серцеві ліки та інші життєво необхідні засоби можуть бути у дефіциті через блокаду постачань або руйнування аптечних складів, через постійні обстріли ворогом цивільної інфраструктури міста); 3) емоційне виснаження бенефіціарів проєктів та їхніх родичів (постійний стрес, страх, неможливість виїхати з небезпечних зон погіршують психологічний стан людей похилого віку та паліативних хворих, що негативно впливає на їхнє здоров'я, а втрата близьких та бойові дії, що відбуваються поблизу житла зумовлюють додаткову соціальну ізоляцію та створюють додаткові труднощі); 4) фінансові труднощі (через війну багато сімей втратили основні джерела доходу, тому оплата догляду, навіть мінімального, або придбання життєво необхідних медичних або гігієнічних засобів стає для них непосильним тягарем); 5) соціальна ізоляція та розлука з рідними (через обмежену мобільність, хронічні хвороби або психоемоційний стан багато з бенефіціарів залишаються сам на сам зі своїми труднощами, бо не дивлячись на те, що багато з них мають дітей або інших близьких родичів, але через війну ті були змушені виїхати за кордон у пошуках безпеки, а люди похилого віку та паліативні хворі залишаються у Харкові, часто самотні або з мінімальною підтримкою сусідів і волонтерів; особливо важко тим, хто раніше мав активне соціальне життя, а зараз змушений жити у чотирьох стінах, без можливості вийти або навіть самостійно приготувати їжу). Враховуючи вищезазначені виклики, регулярні візити соціальних робітників Фонду мають критично важливе значення для бенефіціарів та виконують функцію налагодження втраченої комунікації маломобільних людей, що поновлює зв'язок із зовнішнім світом, зменшуючи почуття покинутості та допомагаючи створити відчуття стабільності, дають змогу відчувати, що вони залишаються частиною суспільства та мають поруч людину, яка їх розуміє, підтримує та приносить в їхнє життя хоч трохи тепла. Емоційна підтримка допомагає запобігати депресії, знижує рівень тривожності й навіть може позитивно впливати на фізичний стан. У воєнний час, коли нестабільність і страх посилюють самотність, ця підтримка набуває ще більшого значення та сподіваємося, що таким чином ми робимо наше суспільство більш інклюзивним та гуманним, але важливою умовою успіху у цьому напрямі є високий рівень підготовки фахівця, що надає відповідні соціальні послуги.

Аналіз науково-методичної літератури та власної практики соціальної роботи з надання соціальних послуг в умовах війни [2; 3; 6; 7] дозволяє стверджувати, що робота з людьми, які перебувають у складному фізичному та емоційному стані, вимагає від соціального робітника наявності важливих професійних навичок, а також розвитку певних професійно-важливих особистих якостей: 1) співчуття та людяність (соціальний робітник має вміти розуміти почуття та потреби своїх підопічних, проявляти щирю увагу та підтримку); 2) терпіння та витримка (паліативні хворі та люди похилого віку можуть бути дратівливими, сумними або навіть агресивними через свій стан, тому фахівцю важливо професійно сприймати це з розумінням і знаходити індивідуальний підхід до кожного; 3) вміння слухати (часто наші бенефіціари просто хочуть бути почутими, тому здатність вислухати, підтримати розмову і проявити інтерес до їхніх історій має величезне значення); 4) психологічна стійкість (робота з важкими діагнозами, втратою та самотністю вимагає вміння справлятися з емоційним навантаженням, а також соціальний робітник повинен знаходити ресурси для збереження власної стабільності); 5) гнучкість та вміння адаптуватися (кожна людина має свої особливості й потреби, тому фахівцю сфери соціальної допомоги важливо вміти підлаштовуватися під ситуацію, знаходити рішення та бути готовим до роботи в умовах непередбачуваних обставин). Отже, в умовах війни догляд за людьми літнього віку та паліативними хворими стає особливо складним, але водночас критично важливим, що має воднораз надаватися у відповідності до Державних стандартів та потребує адаптації до нових викликів: роботи в умовах створення мобільних бригад, використання сучасних інтерактивних засобів та технологій, залучення волонтерів та міжнародної допомоги.

Оскільки медична та соціальна інфраструктура зазнала за часів війни значних руйнувань, комплексні соціальні та медичні послуги все частіше надається за допомогою діяльності мобільної мультидисциплінарної команди, що дозволяє забезпечити якісний догляд за людьми літнього віку та паліативними хворими. Такі команди об'єднують соціальних працівників, лікарів, медичних сестер, психологів, волонтерів та інших профільних фахівців, які можуть надавати комплексну допомогу безпосередньо за місцем проживання пацієнтів. Багато людей, які потребують паліативного догляду або догляду вдома є маломобільними та не можуть самотійно дістатися до лікарень або соціальних служб. Мобільні мультидисциплінарні команди дозволяють надавати їм необхідну підтримку вдома, мінімізуючи ризики втрати для їхнього здоров'я та забезпечуючи безперервність догляду. Поєднання зусиль різних фахівців дозволяє врахувати всі аспекти стану пацієнта: психологічний стан, соціальні та побутові потреби. Оскільки війна створює нестабільні умови, традиційна система медичного догляду зазвичай є недоступною, тому обслуговування членами мобільної мультидисциплінарної команди є оперативним рішенням та дозволяє своєчасно реагувати на виклики та закривати потреби нужденних. Забезпечуючи догляд за місцем проживання, мобільні мультидисциплінарні команди допомагають розвантажити лікарні, які часто у часи війни, переповнені пораненими та іншими пацієнтами, що

потребують ургентної допомоги. Отже, мобільні мультидисциплінарні команди у часи війни є не лише практичним рішенням, а й гуманітарною необхідністю. Вони допомагають зберігати гідність та якість життя найбільш вразливих категорій населення навіть у найскладніших умовах.

Персонал проєктів Фонду долає всі виклики, які виникають у часи війни, спираючись на багаторічний досвід діяльності мобільної мультидисциплінарної бригади, членами якої надаються послуги паліативного догляду та догляду вдома ще з 1999 року, що дозволило нашій команді створити та постійно вдосконалювати механізм обслуговування потребуючих громадян: організацію відвідування соціальними робітниками підопічних; створення логістичних маршрутів для охоплення більшої кількості людей; залучення до спільної діяльності за проєктами волонтерів та майбутніх фахівців соціальної галузі; організація діяльності груп підтримки для родичів та доглядальників; проведення навчальних консультацій з базових навичок догляду за важкохворими людьми; надання реабілітаційного обладнання у тимчасове користування та консультацій щодо його використання.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Нашим головним завданням є – забезпечення гідного рівня життя наших громадян навіть у найскладніших обставинах, тому фахівці соціальної галузі, що задіяні в реалізації соціальних проєктів за часів війни в Україні – не просто виконавці своїх службових обов'язків, а справжні носії людяності, які допомагають зберігати гідність, комфорт і соціальні зв'язки тих, хто цього потребує найбільше у ці складні часи війни. Фахівці соціальних інституцій громадського простору в час війни стали важливою силою, що за допомогою реалізації власних соціальних ініціатив та соціальних проєктів, які дозволяють залучити фінансову підтримку закордонних донорів, є вкрай важливими для відновлення якості соціальних послуг в складних умовах воєнного стану. Команда Харківського обласного благодійного фонду «Соціальна служба допомоги» є професійним осередком, що прагне зробити цю допомогу літнім людям та паліативним хворим доступною і сталою, тому узагальнення накопиченого соціальною інституцією досвіду та його використання у підготовці майбутніх фахівців соціальної галузі сприятиме поширенню турботи та збереженню гідності кожної людини до останніх днів її життя, а також підвищенню якості надання соціальних послуг у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Досвід літніх людей війни в Україні та їх залучення до гуманітарної допомоги. Дослідження в час війни. *Info Sapiens*. URL: <https://www.sapiens.com.ua/ua/publication-single-page?id=274#> (дата звернення: 20.02.25).
2. Костіна В. В. Загальні засади соціальної допомоги людям літнього та похилого віку в умовах сучасних соціальних викликів. *Соціальна робота і соціальна освіта в умовах сьогодення: проблеми та перспективи розвитку*: кол. монографія / Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2023. С. 36–73. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/12999>

3. Методичні рекомендації з організації та функціонування мобільної соціальної служби з догляду вдома та паліативного догляду / авт.-упоряд. : С. Толстоухова, І. Пінчук, Г. Левкіна. Громадська організація «Ліга соціальних працівників України» у межах Програми ООН за фінансової підтримки Європейського Союзу та Уряду Канади, 2021. 109 с.
4. Професійний стандарт «Соціальний працівник»: наказ Міністерства соціальної політики України від 04.07.2019. URL: <https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/75-1049.pdf> (дата звернення: 20.02.25).
5. Семигіна Т. Глобальні стандарти підготовки соціальних працівників як ідеалістичне бачення розвитку освіти із соціальної роботи. *Publishing House «UKRLOGOS Group»*. 2021. С. 75–84. URL: <https://doi.org/10.36074/rodmmrfssn.ed-1.07>
6. Щербаківа В., Рагозіна Т., Костіна В. Досвід соціально-реабілітаційної та паліативної допомоги харківського обласного благодійного фонду «соціальна служба допомоги» людям літнього віку в умовах воєнного стану. *Соціальна робота: реалії та перспективи* : зб. наук. пр. Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 110-річчю Полт. нац. пед. ун-та імені В. Г. Короленка, м. Полтава, 9–10 трав. 2024 р. / за заг. ред. Н. О. Сайко, В. І. Березан. Полтава, 2024. С. 143–148.
7. Kostina V., Rahozina T., Smerechak L. Palliative Care in the Conditions of New Social Challenges: Problems and Prospects. *Evropsky Politicky a Pravni Diskurz*. 2024. 11, 1, 51–61. URL: <https://doi.org/10.46340/eppd.2024.11.1.6>

РЕАБІЛІТАЦІЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В ДНЗ «ОХТИРСЬКИЙ ЦЕНТР ПТО» В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

П'яткіна Альона

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

alenapiatkina0508@gmail.com

Науковий керівник: *Куторжевська Любов*

З початком повномасштабного вторгнення рф в Україну 24 лютого 2022 року Указом Президента України №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» на території України було введено воєнний стан. Через бойові дії багато сімей змушені були залишати свою домівку; особливо вразливими до травматизації через втрату звичних умов життя та соціальних зв'язків залишаються люди похилого віку та діти. Повномасштабне військове вторгнення російської федерації в Україну, – стверджують науковці, – зумовило найбільшу мобілізацію людського ресурсу до лав ЗСУ [1, с. 160]. Війна виснажує нас фізично та психічно. Відомо: нині державні служби та органи, що опікуються психологічним здоров'ям населення, не мають достатньо ресурсів для забезпечення і проведення належної психологічної реабілітації громадян, постраждалих від воєнних дій, збройних конфліктів, повномасштабної війни рф проти України [1, с. 161]. Попри те, що наша психіка здатна адаптуватися під будь-які складнощі, кожен день бойових дій у

рідній країні пережити надзвичайно складно. У цей непростий час варто підтримувати себе, рідних та близьких. Це життєво необхідно для того, щоб зберегти здоров'я – фізичне та психічне. Після хвилі емоцій, які ми всі пережили, наша психіка поволі стабілізується. Ми думаємо про те, що буде далі, як діяти в новій реальності, звикаємо до невизначеності та все одно будуємо плани на майбутнє. Усвідомлюємо, що все змінилось і треба жити відповідно до нових умов. Дуже важливо вийти на фазу соціальної адаптації – процесу пристосування особистості до умов соціального середовища, формування адекватної системи стосунків із соціальними об'єктами, інтеграції особистості в соціальні групи, діяльність щодо освоєння стабільних соціальних умов, прийняття норм і цінностей нового соціального середовища [2, с. 5], – у якій ми діятимемо раціонально, усвідомлено та більш стійко.

Наразі Україна переживає складну ситуацію, пов'язану з багатьма чинниками. Найбільш руйнівною ситуацією, як ми зазначили вище, є повномасштабне вторгнення РФ в Україну. Тому сьогодні підтримки і допомоги потребують усі учасники освітнього процесу. Важливим складником роботи зі здобувачами освіти, які пережили травмуючі події, є формування стресостійкості та життєстійкості. За таких умов істотно зростає роль психологічної служби у системі освіти, яка має забезпечувати своєчасне і систематичне надання психологічної та соціально-педагогічної підтримки усім учасникам освітнього процесу відповідно до цілей та завдань функціонування системи освіти. Саме психологічна служба покликана надавати відповіді тим викликам, які мають діти і суспільство. Центр психічного здоров'я і психосоціального супроводу НаУКМА у співпраці з психологічною службою і при підтримці Представництва ЮНІСЕФ в Україні розробили корекційно-розвиткову програму «Безпечний простір» для практичних психологів і соціальних педагогів, які працюють з дітьми дошкільного, молодшого шкільного та підліткового віку, щодо створення безпечного середовища та формування життєстійкості. Метою зазначеної корекційно-розвиткової програми є підвищення стійкості до переживання наслідків стресу здобувачів освіти після психотравмувальних подій. Суттєвою перевагою програми є корисність її застосування навіть через рік після травматичної події. Три основні складові програми спрямовані на здобувачів освіти, батьків і педагогів.

Травмуючі події, які виникають через війну, зачіпають сотні тисяч дітей. Діти потребують допомоги і підтримки у тому, як впоратися зі стресом від війни, знайти способи адаптуватися до нових умов існування і впоратися з труднощами для запобігання розвитку проблем у сфері психічного здоров'я. Саме для надання допомоги дітям та їх підтримки розроблено програму «Діти та війна. Навчання технік зцілення». Програма та посібник до неї розроблено Фондацією «Діти та війна» (Берген, Норвегія). Автори посібника – представники Інституту психіатрії (Лондон, Великобританія) та Норвезького центру кризової психології. Програму було впроваджено в країнах, де відбувалися воєнні дії: Боснія, Косово, Китай, Іран, Сирія, Руанда, Непал, і показала свою ефективність.

Саме тому дуже важливою є робота працівників соціальної та психологічної служби, які покликані допомогти здобувачам освіти опрацювати неефективні реакції на стрес, напрацювати механізми стресостійкості, навчити технікам, які допоможуть стабілізуватися та легше впоратися зі спогадами про пережите. Матеріали програми будуть корисними для освітян, психологів та психотерапевтів-консультантів, соціальних працівників та соціальних педагогів, інших фахівців, які займаються питанням захисту дітей та які пройшли попередню підготовку. Програму схвалено для використання у закладах освіти ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (протокол № 2 від 29.06.2016) і розміщено на сайті (<https://drive.google.com/file/d/16yCTn6CmrDEF9kf6Iwd2oTod3wuvAJpp/view>).

Щодо впливу травматичних подій на освітній процес зазначимо: діти повернулися до навчання. Відкриття закладів освіти – це складно, але правильно. Це нагадує про мирне життя. Зараз усе, що пов'язуватиме нас із життям до війни, з періодом стабільності, – вкрай важливе. У той же час важливо пам'ятати, що травматична подія, яку пережили чи переживають педагоги та здобувачі освіти, накладає відбиток і на навчальний процес у цілому. Адже травмовані освітяни відчують певні труднощі з концентрацією, увагою та поведінкою. Деякі учні можуть бути занадто тихими та замкнутими, інші – гіперактивними. У багатьох виникають проблеми з навчанням та успішністю. З огляду на це важливо починати проводити уроки з найпростішого, з того, що проходили давно, того, що легко пригадати. Це потрібно, аби в здобувачів освіти було відчуття «я можу, я перемагаю», щоб у них підвищувався рівень дофаміну, підвищувалася концентрація уваги й покращувався загальний стан. Також важливо розпочинати роботу з обговорення правил. Будь-яка робота, особливо зараз, – це про створення простору взаємин. А простір взаємин – це такі правила: на якийсь час важливо планувати уроки коротшими, менш інтенсивними, зрозумілими за змістом, але меншими за обсягом домашніх завдань; іноді корисно відкласти деякі уроки на певний час та використати цей час для бесіди про практичні речі, пов'язані з нормалізацією життя закладу освіти та здобувачів освіти. Це може допомогти знайти вихід із труднощів, що склалися, і поліпшити здатність здобувачів освіти справлятися з факторами нагадування про травму. Педагоги відрізняються за своїми емоційними проявами. Найважливіше – залишатися щирим. Здобувачі освіти дуже добре помічають, як їхні вчителі самі справляються з травмою. Цілком нормально виражати свої природні емоції, чи то сум або будь-яку іншу реакцію на нагадування, протягом усього періоду свого відновлення для того, щоб здобувачі освіти могли переконатися в нормалізації стану вчителя та свого власного, навіть, якщо на це потрібно більше часу, ніж очікувалося. З чого варто розпочати перший урок? Що насамперед важливо сказати та зробити? Як реагувати на розмови дітей про війну під час уроків? Коли ви зустрінетеся зі здобувачами освіти, насамперед важливо сказати, як ви радієте, що вам вдалося зібратися разом. А найцінніше, що в нас є, – це ми. Важливо окреслити правила. Правила створюють відчуття кордонів і безпеки. Треба розуміти, що діти вийшли «з контакту» на деякий час

і досвід травматизації та стресу стирає інформацію, якою всі були наповнені. Наприклад, ми спілкуємося тільки з ввімкненими камерами, але з вимкненими мікрофонами, усі відповідають по черзі, піднімаючи руки. Треба розуміти, що зараз потреба в емоційній стабілізації буде більша, ніж у конкретних логічних знаннях. Усі когнітивні процеси будуть викривлені, уповільнені; треба буде здолати більше перепон і напруження. Тому буде добре, розпочати з тих тілесних практик, зокрема: радимо учням потягнутися, запитасмо: можливо, вони хочуть про щось нас запитати, повідомляємо, де ми зараз перебуваємо. Дітей не можна навантажувати своїми емоціями, тому не варто розповідати про трагічний і важкий особистий досвід. Якщо група невелика, можна попросити здобувачів освіти сказати принаймні про їхні бажання, сказати одне одному слова підтримки чи просто вітання. Можемо сказати: «Зараз ми всі переживаємо жакливо складний досвід, але я так рада бачити всіх. І це означає, що ми справляємося і всі ви супергерої» чи запропонувати здобувачам освіти поділитися тим, що їм допомагає вистояти і справитися з усім, поділитися суперсилою.

Рекомендуємо впровадження «психологічної хвилинки», яка допоможе здобувачеві освіти справитися зі стресом та його наслідками, емоційно налаштуватися на урок, на плідну роботу. Це дасть змогу створити сприятливу атмосферу, що дозволить дітям розслабитися, зняти емоційне напруження, відновити почуття безпеки та психоемоційного комфорту, що є природним механізмом стабілізації. Регулярне виконання «психологічних хвилин» у зручний час та слухній нагоді допоможе здобувачеві освіти стати більш спокійним, врівноваженим, а також дозволить краще зрозуміти свої почуття. Звертаємо увагу, що педагог має сам визначити, коли і у який час потрібно провести «психологічну хвилину». Реакції на кризову ситуацію у дітей різних вікових категорій є різними. Відповідно до таких ситуацій є різними й ризики, а також потреби виходу з них. Під час кризової ситуації здобувачі освіти можуть відчувати власну провину за події, що відбулися. У них виникають страхи, знижується рівень комунікації, або, навпаки, вони проявляють надмірну турботу про захист та порятунок людей. На травмуючу ситуацію можуть виникати такі реакції: недовіра до оточення; болісне реагування на критику; перезбудження; тривожність; емоційний ступор; уникання місць, людей, предметів, що нагадують про травмуючу подію; емоційна байдужість – захисна реакція; негативізм, «спалахи» гніву, агресії; уникання спілкування; ризиковані вчинки; занепокоєність щодо своєї безпеки та можливості повторення травмуючих подій; зниження уваги та концентрації; підвищена активність; роздратованість; пропущення занять; скарги на самопочуття; постійне обговорення подій та фокусування уваги на окремих деталях того, що трапилося. Деякі люди переживають так звані «панічні атаки», що супроводжуються нападом страху, пітливістю, відчуттям браку повітря, нудотою, навіть втратою контролю над собою. За такого стану педагогам необхідно вжити наступні дії: не залишати людину на самоті; розмовляти з нею, використовуючи прості й короткі речення; не робити припущень щодо потреб людини, краще запитати; подихати разом з людиною.

Рекомендуємо техніки, які вчитель може застосовувати під час проведення «психологічної хвилини» для здобувачів освіти, зокрема:

Дихальні техніки для зняття стресу, панічних атак.

Глибоке та повільне дихання. Вдихаємо носом, видихаємо ротом. Робимо коротку паузу між вдихом та видихом. Видих має бути довшим за вдих. Одного вдиху та видиху недостатньо, вправу потрібно робити мінімум 3 хвилини.

Запах квітів. Пропонуємо дитині уявити, що вона відчуває запах квітки, глибоко вдихаючи через ніс і видихаючи через рот. Також можна подумки уявити собі квітку.

Варто пам'ятати: надання соціальним педагогом допомоги базується на чотирьох принципах: захищати безпеку, гідність і права людини; пристосовувати свої дії до культурних традицій людей; бути обізнаним про інші заходи реагування на надзвичайну ситуацію. Навіть ті, хто зараз перебувають у безпеці, живуть у стані тривоги та стресу. Щоб працювати на перемогу й бути корисними іншим, ми маємо бути сильними. Тому навчитися надавати підтримку собі – особливо важлива навичка під час війни.

Отже, нині кожен із нас – опора для іншого. І саме зараз для здобувачів освіти педагоги – значно більше, ніж викладачі. Будь-який дорослий, який перебуває поруч із дитиною, який може відчувати стабільність, обличчя якого зберегло жвавість, хто знаходить у собі сили дивитися в очі, може з'ясувати, що відбувається, витримати погляд того, кому складно, витримати напруження, – є маяком і джерелом зцілення. Зараз ми всі – маяки та джерела зцілення для тих, хто поруч із нами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Повернення з війни: соціально-психологічні особливості реадaptaції та ресоціалізації ветеранів і ветеранок до умов цивільного життя: кол. монографія / А. Чернов, В. Заїка, В. Лебедев та ін. Полтава: ПУЕТ, 2024. 249 с.
2. Тезаурус фахівця соціальної сфери: 110-й річниці ПНПУ імені В. Г. Короленка присвячується / уклад. Л. І. Куторжевська. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2024. 99 с.

ТРАНСЦЕНДЕНТАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Санжаровець Валентина

Державний університет «Київський авіаційний інститут»

valyasanj@gmail.com

Сучасний стан змінюються, відбувається переосмислення традиційних світоглядних установок і людини. Людство рухається до іншого рівня свідомості. Розвиток технологій, штучного інтелекту, призвело до можливості створення віртуальної реальності, яку можливо розглядати, як зміну станів свідомості. Розуміння технології енергоінформаційного впливу на поведінку людини на зміни в навколишньому світі, ставить завдання мисленню.

До ХХІ століття інформацію людство отримувало через мову, а даний час пояснює все через образне мислення, що змінює традиційні способи сприйняття та моделі навчання.

Постановка проблеми. Навчання вимагає оновлення, нестандартних ідей і підходів в освіті. Від ступеня готовності викладача - ефективно розробляти нові підходи до занять, буде залежати знання та уміння здобувачів освіти сучасності. Рушійною силою активності здобувача є потреби, що лежать в основі мотивів поведінки та діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для побудови оновлень в моделях пізнання спеціальності соціальна робота та консультування, необхідно використовувати положення ідеї та дослідження рівнів свідомості та досвіду представниками психології: С. Гроф, Ф. Воганом, дослідження людської свідомості Р. Монро.

Світ має багаторівневу структуру, а людина, як його частина складається з ряду функціонуючих тіл різної матеріальної та енергоінформаційної природи. С. Гроф зазначає, «що кожна людина, будучи автономною біологічною цілісністю в системі Всесвіту має доступ до інформації про весь Всесвіт». Він виділяє наступні рівні: абстрактних, естетичних, психодинамічних, перинатальних та трансперсональна переживань. Оволодіння прийомами професійної самореабілітації майбутніх фахівців дуже важливо [1, с. 240].

Мета статті. Уміння зацікавити здобувача до знань – першочергове завдання викладача, для цього необхідно володіти такими техніками, щоб в практичній діяльності їх використовувати.

Виклад основного матеріалу. Можливості використовувати вказану Рам Дассеном техніку, що полягає у зміні вібрацій для досягнення розкриття прояву здібностей і талантів у здобувача і клієнта соціальної роботи. Завдання викладача знайти шляхи до саморозвитку здобувача, об'єднання особистісний програм дозволяє прийти, до концепції, вищих сутностей. У взаємодії з навколишнім середовищем такі рівні структури впливають на сприйняття людини у практичній діяльності. Механізми використання технік полягає у своєрідному налаштуванні психофізичної енергії через систему енергетичних центрів. Енергетичні центри володіють відповідним набором параметрів, що представляють собою програму можливих проявів, основним параметром є відповідний рівень частоти, що визначає вібрацію у просторово-часовій мірності. Практично, відбувається збільшення використання енергетичного потенціалу особистості людина.

Роберт Монро, представив емпіричні дослідження «Досвід поза тілом». У процесі наукової роботи, змінювались уявлення людини про простір і час: сьогодення, минуле і майбутнє співіснують, одночасно, як різні галузі енергетичного поля свідомості, в якому людська свідомість займає обмежену область.

Теоретичні побудови практичних занять цікаві своїм пошуком нетрадиційних підходів до нових методів та технологій соціальної роботи через бачення світу і способів вивчення їх. Вимагаючи філософського обґрунтування проблеми реальності на основі синтезу зовнішнього і внутрішнього світу

людини (клієнта). У зв'язку з цим важливими завданнями соціального фахівця в розробці світогляду сучасної епохи стають: вироблення системи понять, здатних чітко і повно опановувати знаннями про світ з урахуванням досліджень. Досвід поза тілом – переосмислення взаємозв'язку категорій «матерія» і «свідомість», «простір» і «час»; перекладу проблеми реальності на антропокосмічний рівень дослідження. В якості методологічного засобу можуть бути використані різні варіанти сучасного бачення співвідношення природи і людини, наприклад, антропний космологічний принцип.

Можливо використання понять «трансцендентність», що означає перебування за межами можливого досвіду (заграничність), тоді як «трансцендентальність» стосується пізнання і умов нашого досвіду. Розширивши поняття до використання методів дає широкі можливості впливу на клієнтів при наданні соціальної допомоги.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Людина – не тільки матеріальне тіло, але й енергоінформаційна структура. Сенс земного існування людини – полягає у розвитку свідомості, вдосконалення його різних життєвих функцій.

Нами проведене дослідження серед здобувачів освіти у Київському авіаційному інституті, яке мало на меті визначити, як взаємодіяти з сучасною молоддю особистістю для досягнення зацікавленості у навчанні, які техніки використовують викладачі. Якими технологіями зацікавлені майбутні фахівці для соціальної роботи, чи є вони дієвими при роботі з клієнтами в сучасних стрімких змінах світобудови.

Отримані результати мають продовжуватись для активізації зацікавленості до освітнього процесу двох сторін – викладачів і студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гроф С. Психологія майбутнього / пер. Я. Вінницька, О. Редчиць. Львів : Terra Incognita, 2019. 400 с.
2. Біляковська О. Інтерактивні технології навчання як ефективний засіб підвищення якості педагогічної підготовки студентів у класичному університеті. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2011. № 4 (2). С. 55-60. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppsv_2011_4%282%29
3. Брусенцева О. А. Впровадження інноваційних педагогічних технологій як складова розвитку вищої освіти в сучасних умовах. *Теорія та методика управління освітою*. 2010. № 4. 10 с. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v_4/3.pdf
4. Ткачишина О. Р. Психологічні основи підготовки майбутніх фахівців. *Професійна підготовка практичного психолога* : зб. наук. праць. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. С. 63–72.
5. Petrenko T. Sanzharovets. Modern technologies in the training of social specialists. *Bulletin of the National Aviation University. Series: Pedagogy. Psychology: Collected Science Ex-K: National Aviation University*. 2018. Issue 2 (13). 38 p.

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВETERANІВ ВІЙНИ В УКРАЇНСЬКУ РЕАЛЬНІСТЬ

Синепол Світлана

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

svitlanasinepol@gmail.com

Науковий керівник: Кононенко Лілія

Постановка проблеми. Воєнні конфлікти залишають глибокий слід не лише в історії, а й в соціально-психологічній аурі суспільства, більшою мірою для тих, хто безпосередньо брав у них участь. Зростаюча кількість учасників бойових дій, які повертаються до мирного життя, ставить перед державою та суспільством низку викликів, що потребують комплексного підходу. Першочерговими питаннями є надання психологічної, соціальної та професійної допомоги ветеранам, адаптація до цивільного життя.

У багатьох країнах світу вже накопичено значний досвід в реінтеграції ветеранів, який може бути корисним для України. Однак, враховуючи особливості української реальності, культурні, соціальні та економічні чинники, важливо дослідити, як міжнародні практики можуть бути адаптовані до вітчизняних умов, щоб забезпечити ефективну допомогу військовим та їхнім родинам у процесі реабілітації та реінтеграції. Основна проблема полягає в необхідності розробки та впровадження національної стратегії реінтеграції ветеранів війни, яка не лише враховувала б міжнародний досвід, але й була б адаптована до специфіки соціально-політичної ситуації в Україні. Важливим є питання взаємодії державних установ, громадських організацій та самих ветеранів у створенні ефективної системи підтримки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженнях, присвячених реінтеграції ветеранів, відзначається, що найбільш ефективними є програми, які комплексно охоплюють різні аспекти підтримки. Відповідно до досліджень міжнародних організацій, таких як Всесвітня організація охорони здоров'я та Організація Об'єднаних Націй, програми медичної допомоги повинні вміщувати не лише фізичне лікування, але й психологічну реабілітацію ветеранів, особливо тих, хто пережив (-ає) посттравматичні стресові реакції. Вивчення досвіду США, Канади, Ізраїлю, Німеччини та Великобританії показує, що успіх реінтеграційних програм залежить від індивідуального підходу до кожного ветерана, а також від гнучкості програм у відповідності до змінних соціальних та економічних умов. Важливим є також впровадження систем підтримки, таких як «ветеранська підтримка» (як це робить Канада), де ветерани отримують підтримку від колишніх військових, що допомагає їм легше адаптуватися до мирного життя.

Мета статті – проаналізувати успішні практики та моделі реінтеграції ветеранів, які використовуються закордоном, а також оцінити ефективність існуючих українських програм.

Виклад основного матеріалу. Міжнародний досвід реінтеграції ветеранів війни є цінним джерелом знань та практичних підходів, які можуть бути адаптовані до українського контексту. Багато країн, які зіткнулися з

викликами війни та конфліктів, розробили ефективні стратегії реінтеграції ветеранів, які охоплюють соціальні, психологічні та економічні аспекти [1].

Однією з найбільш розвинених програм реінтеграції ветеранів є програма США для ветеранів збройних сил. У Сполучених Штатах існує Департамент у справах ветеранів, який забезпечує широкий спектр послуг, зокрема медичну допомогу, психологічну підтримку, програми працевлаштування та перекваліфікації. Особливу увагу приділено роботі з ветеранами, які мають посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) або фізичні травми. Так, у США реалізується програма «Vocational Rehabilitation and Employment», яка допомагає ветеранам знайти роботу або почати власний бізнес. Такий комплексний підхід дозволяє ветеранам не лише інтегруватися в економічне життя, але й почуватися корисними та затребуваними [2].

У Канаді активно реалізуються програми соціальної підтримки ветеранів через спеціально створену структуру – Міністерство у справах ветеранів. Канадська система реінтеграції зосереджується на психологічній реабілітації та створенні соціальних умов для повернення до мирного життя. До прикладу, у рамках програми «Operational Stress Injury Social Support» ветерани мають можливість отримувати підтримку від колишніх військових, які також пройшли через труднощі адаптації. Така «ветеранська підтримка» створює атмосферу довіри та взаєморозуміння, що сприяє більш швидкому відновленню.

Досвід Ізраїлю також заслуговує на увагу, особливо враховуючи постійний військовий конфлікт у цьому регіоні. В Ізраїлі реінтеграція ветеранів є частиною національної політики. Основною установою, яка займається цим питанням, є Міністерство оборони. Ветерани отримують доступ до медичних послуг, програм фізичної реабілітації та психологічної підтримки. Унікальним є підхід Ізраїлю до соціальної інтеграції: ветеранів залучають до участі в освітніх та волонтерських програмах, що дозволяє їм відчувати себе частиною активного громадянського суспільства [3].

У Німеччині основний акцент зроблено на професійну реінтеграцію. Програми перекваліфікації та професійної освіти дозволяють ветеранам знайти роботу, яка відповідає їхнім навичкам і досвіду. Крім того, в країні діє система психосоціальної підтримки, яка передбачає як індивідуальні консультації, так і групову терапію. Ветеранам також надається фінансова допомога на перехідний період після звільнення з армії.

У Скандинавських країнах, таких як Швеція та Норвегія, реінтеграція ветеранів базується на принципах рівності та інклюзивності. Особливу увагу приділено тому, щоб ветерани не відчували дискримінації чи стигматизації. Держава забезпечує безкоштовну медичну допомогу, зокрема лікування ПТСР, а також створює можливості для освіти та професійного зростання.

Досвід Великобританії в реінтеграції ветеранів також заслуговує на увагу. У країні діють програми, спрямовані на підтримку ветеранів, які зазнали фізичних травм або втратили працездатність. Також активно працюють громадські організації, які надають консультації, допомагають з працевлаштуванням і організовують групи підтримки. Унікальним є

британський підхід до залучення ветеранів до громадських ініціатив, що допомагає їм не лише адаптуватися, але й сприяти розвитку суспільства [1].

Отже, міжнародний досвід реінтеграції ветеранів війни свідчить про те, що найефективнішими є комплексні програми, які охоплюють медичну, психологічну, соціальну та економічну підтримку. Для України важливо адаптувати ці моделі до власного контексту, враховуючи специфіку військових дій, економічні можливості та культурні особливості. Інтеграція найкращих практик з різних країн може суттєво покращити процес реінтеграції українських ветеранів та забезпечити їм гідне повернення до мирного життя.

На даний час в Україні доступно безліч як державних, так і недержавних програм, спрямованих на реінтеграцію ветеранів війни, які базуються на міжнародному досвіді соціальної адаптації. Однією з основних програм є запровадження Міністерством у справах ветеранів України системних заходів для ветеранів, зокрема створення Єдиного державного реєстру ветеранів війни. Цей реєстр дозволяє ефективніше відслідковувати потреби кожного ветерана та забезпечувати їх належними соціальними послугами. Також у рамках державної політики активно впроваджуються програми щодо забезпечення житлом учасників бойових дій, особливо для осіб з інвалідністю, отриманою внаслідок війни [6].

Одним із важливих напрямів є медична реабілітація ветеранів. Український уряд підтримує створення реабілітаційних центрів, які надають комплексну допомогу: фізіотерапевтичні процедури, психологічну підтримку, програми з лікувальної фізкультури та профілактики посттравматичних розладів. Наприклад, у багатьох областях України функціонують реабілітаційні заклади, де ветерани можуть отримати послуги з медичної і психологічної допомоги [7].

Програми професійної адаптації також мають важливе значення. Для ветеранів створюються курси перекваліфікації, які дозволяють освоїти нові професії або підвищити кваліфікацію у вже існуючій спеціалізації. У багатьох містах України діють програми з підтримки ветеранського бізнесу, які включають надання грантів для створення або розвитку підприємств, якими володіють ветерани. Це дозволяє не тільки підтримати економічну стабільність ветеранів, а й сприяти їхній інтеграції у суспільне життя [4].

Особливу увагу держава приділяє питанню психологічної допомоги ветеранам. Багато ветеранів стикаються з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР), і для подолання цієї проблеми створюються спеціалізовані програми психосоціальної підтримки. У рамках державних ініціатив організовуються тренінги для психологів, які працюють із ветеранами, а також відкриваються гарячі лінії для надання кризової психологічної допомоги.

Також важливою складовою є забезпечення соціальних гарантій ветеранам війни. Зокрема, вони мають право на безкоштовний проїзд у громадському транспорті, пільгове медичне обслуговування, знижки на оплату комунальних послуг. Разом із тим, на практиці часто виникають труднощі із реалізацією цих пільг через брак фінансування та складність доступу до послуг у віддалених регіонах. Попри значні зусилля, що докладаються українською

державою, реалізація програм часто стикається з проблемами, такими як недостатність фінансування, бюрократичні перепони та низький рівень інформованості ветеранів про доступні їм послуги. Розв'язання цих питань потребує комплексного підходу та залучення всіх зацікавлених сторін – від державних установ до громадських організацій та міжнародних партнерів [5].

Висновки і перспективи подальших досліджень. На основі проведеного аналізу міжнародного досвіду реінтеграції ветеранів війни можна зробити кілька важливих висновків. По-перше, найбільш ефективними є комплексні стратегії реінтеграції, які охоплюють широкий спектр заходів: медичну допомогу, психологічну підтримку, соціальну адаптацію та економічну реабілітацію. Приклади таких програм з США, Канади, Ізраїлю, Німеччини та Скандинавських країн показують, що поєднання різних напрямків допомоги значно підвищує шанси ветеранів на успішну реінтеграцію в мирне життя.

По-друге, для України важливо адаптувати міжнародні практики до специфіки національних умов, зокрема врахувати соціально-економічні, культурні та політичні особливості. Створення національних програм, таких як Єдиний державний реєстр ветеранів війни, а також реабілітаційні центри та курси перекваліфікації, є важливими кроками на шляху до ефективної підтримки ветеранів. Однак в Україні все ще існують проблеми, які потребують розв'язання, зокрема недостатність фінансування, бюрократичні перепони та обмежена інформованість ветеранів про доступні послуги.

Загалом, успішна реінтеграція ветеранів вимагає комплексного та системного підходу, що передбачає як державну, так і громадську підтримку. Тільки злагоджена робота всіх зацікавлених сторін може забезпечити ефективну адаптацію ветеранів до мирного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ординович В. А. Закордонний досвід соціальної реінтеграції ветеранів військової служби. *Педагогічна Академія : наукові записки*. 2024. № 9. 19 с. URL: <https://pedagogical-academy.com/index.php/journal/article/view/301>
2. VA. U.S. Department of Veterans Affairs. URL: <https://www.va.gov/>
3. Israel Ministry of Defence. URL <https://mod.gov.il/en>
4. Хилюк А. В. Реабілітація як складова сучасної державної політики України у сфері охорони здоров'я: управлінський аспект : кваліфікац. робота ступеня магістра. Дніпро, 2023. 75 с.
5. Про Єдиний державний реєстр ветеранів війни (ЄДРВВ). *Міністерство у справах ветеранів України*. URL: <https://mva.gov.ua/pro-ediniy-derzhavniy-reestr-veteraniv-viyni-edrvv>
6. Реабілітаційна платформа України. *SAP. RAZOM. Together We Are Ukraine*. URL: <https://surl.li/jnczmy>
7. Сушінець В. Проблеми та перспективи соціального захисту військовослужбовців та ветеранів у контексті сучасних викликів національної безпеки України. Соціальна робота: становлення, перспективи, розвиток : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. студ.,

ПСИХОСОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ДІТЕЙ, ЯКІ ПЕРЕЖИЛИ ВОЄННІ ПОДІЇ, ІГРОВИМИ ЗАСОБАМИ

Худенко Катерина

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

katahudenko92@gmail.com

Науковий керівник: *Котломанітова Галина*

Постановка проблеми. Війна має руйнівний вплив на психіку дітей, позбавляючи їх відчуття безпеки та стабільності. Діти, які пережили воєнні події, стикаються з тривалими психологічними наслідками, такими як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), тривожність, депресія, порушення сну та соціальна ізоляція. Також важливим аспектом є дезадаптація в суспільстві та труднощі у відновленні нормального життя. Згідно з даними Міністерства освіти і науки України, у перші дев'ять місяців 2024 року понад 50 тисяч неповнолітніх звернулися за підтримкою психічного здоров'я, що втричі більше порівняно з попереднім роком. Це свідчить про зростаючу потребу в психосоціальній підтримці дітей, які пережили травматичні події війни [3]. Психосоціальна реабілітація спрямована на відновлення психологічного здоров'я та соціальної інтеграції дітей. Вона передбачає комплексний підхід, що включає психологічну підтримку, освітню та соціальну адаптацію, а також роботу з сім'ями та громадами. Сучасні методи реабілітації використовують інтерактивні технології, арт-терапію та спеціальні освітні програми, що сприяють швидшій адаптації дітей до мирного життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фахівці підкреслюють серйозний вплив війни на психічне здоров'я дітей та необхідність розробки ефективних програм психосоціальної реабілітації. Загалом, останні дослідження та публікації акцентують увагу на необхідності комплексного підходу до психосоціальної реабілітації дітей, які пережили воєнні події. Використання сучасних методик, адаптованих до специфічних потреб постраждалих дітей, є ключовим для їхньої ефективної реінтеграції та відновлення психічного здоров'я. О. Фуштей, І. Саранча дослідили проблеми психологічної реабілітації дітей, які пережили травматичний досвід воєнних дій. Інноваційні підходи до терапії та реабілітації, різноманітні аспекти соціальної реабілітації в контексті війни, включаючи її різновиди, методи та можливі заходи реалізації, з акцентом на необхідність комплексного та інтегрованого підходу, сфокусована наукова увага І. Шапошнікової. Концептуальні підходи до ігрових технологій, роль гри в процесі соціалізації особистості розкрито в дослідженнях Р. Вайноли, Т. Журавель, Л. Завацької, А. Капської, Т. Лях, А. Рижанової, Т. Цюман, І. Ясточкіної та ін. Прикладні

аспекти ігрових засобів у процесі психосоціальної підтримки дітей в умовах війни висвітлені С.Ройз.

Метою цієї статті є висвітлення ігротерапії як методу психосоціальної допомоги дітям, котрі мають травматичний досвід унаслідок війни, розгляд сучасних ігрових технологій у психосоціальній реабілітації означеної категорії осіб.

Виклад основного матеріалу. Діти є однією з найбільш уразливих категорій у часи воєнних конфліктів. За даними ЮНІСЕФ, понад 4 мільйони українських дітей були змушені покинути свої домівки через бойові дії, а тисячі зазнали втрат у родинях або стали свідками насильства. Сучасні дослідження свідчать, що ігрові технології відіграють важливу роль у процесі психосоціальної реабілітації дітей, які пережили воєнні події. Гра є природним способом комунікації для дітей і допомагає їм виражати емоції, опрацьовувати травматичний досвід та відновлювати почуття безпеки. Науковці означають функціонал ігрових засобів у процесі психосоціальної реабілітації як ігротерапію [1].

Ігротерапія є одним із ключових методів роботи з дітьми, які пережили стресові ситуації та травматичний досвід [2]. Вона включає такі напрями:

- рольові ігри – дозволяють дітям моделювати безпечні ситуації та взаємодію з іншими, допомагають відновити відчуття контролю над власним життям. Наприклад, терапевтичні групи можуть використовувати ігри, в яких діти виступають у ролі рятувальників, лікарів чи захисників, що зміцнює їхню впевненість у собі;

- сюжетні ігри – допомагають дітям програвати травматичні ситуації в безпечному середовищі. Це може бути гра з ляльками, які відтворюють сімейні чи соціальні ситуації, що дозволяє дитині виразити свої переживання;

- настільні та карткові ігри – сприяють розвитку соціальних навичок, покращують комунікацію та допомагають дітям навчитися долати труднощі. Деякі терапевтичні настільні ігри розроблені спеціально для зменшення тривожності та роботи з емоціями [5].

У сучасних інформаційно-технологічних умовах розвитку суспільства набуває розвитку й популярності феномен діджиталізації ігрової терапії. Адже з появою новітніх технологій ігротерапія стала доступною також у цифровому форматі. Тож сьогодні активно використовуються:

- мобільні додатки для психологічної підтримки дітей, такі як Mindful Powers або Breathe, Think, Do with Sesame, які навчають дітей керувати стресом, регулювати емоції та розв'язувати конфлікти;

- VR-технології – віртуальна реальність використовується для створення безпечних середовищ, де діти можуть поступово адаптуватися до соціального життя після травми. Наприклад, спеціальні VR-програми відтворюють спокійні сцени природи або знайомі дитині місця, що допомагає знизити рівень стресу та тривожності;

- комп'ютерні та відеоігри з терапевтичним ефектом – деякі відеоігри, такі як Minecraft: Education Edition, використовуються для створення

безпечного простору, де діти можуть будувати, досліджувати світ і спілкуватися, що сприяє їхньому соціальному розвитку та реабілітації.

Ігрові методики займають своє місце в освітньому середовищі. Багато закладів освіти та реабілітаційних центрів використовують гейміфікацію навчального процесу, щоб допомогти дітям впоратися з травматичним досвідом та відновити мотивацію до навчання. Це включає:

- інтерактивні завдання та квести, що сприяють командній роботі та взаємодії між дітьми;
- освітні ігри, які допомагають дітям розвивати емоційний інтелект та адаптивні навички;
- театралізовані вистави, в яких діти можуть виражати свої почуття через гру та перевтілення в різних персонажів [4].

Можемо визначити перспективи розвитку й упровадження ігрових технологій у психосоціальній реабілітації. Використання ігор у психосоціальній реабілітації дітей, які пережили воєнні події, має значний потенціал. У майбутньому можна очікувати:

- подальшу інтеграцію VR- та AR-технологій у реабілітаційні програми;
- розробку нових мобільних застосунків, орієнтованих на психологічну підтримку дітей;
- впровадження спеціалізованих відеоігор, що навчатимуть дітей долати стрес і працювати зі своїми емоціями [5].

Загалом, ігрові технології є потужним інструментом у процесі психосоціальної реабілітації дітей, оскільки вони допомагають створити безпечне середовище для вираження емоцій, адаптації та соціалізації.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Психосоціальна реабілітація дітей, які пережили воєнні події, є комплексним процесом, що вимагає міждисциплінарного підходу. Аналіз сучасних досліджень свідчить, що наслідки воєнних травм можуть мати довготривалий вплив на психічне здоров'я, емоційний стан та соціальну адаптацію дітей. Водночас правильно організована система підтримки дозволяє значно зменшити негативні ефекти та сприяти поступовому відновленню дітей. Серед ключових аспектів ефективної реабілітації варто виокремити:

- застосування індивідуальної та групової психотерапії, зокрема когнітивно-поведінкової терапії, арт-терапії та ігротерапії;
- інтеграцію ігрових та цифрових технологій у реабілітаційний процес, що допомагає дітям виражати свої емоції та поступово адаптуватися до соціального середовища;
- підтримку сімей та освітніх закладів у процесі реабілітації дітей, адже безпечне середовище є необхідною умовою для відновлення психічного здоров'я;
- використання міжнародного досвіду та адаптацію ефективних програм до українських реалій, зокрема засобами ігротерапії та гейміфікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васильченко О. А. Ігрова терапія як метод соціальної роботи з дітьми шкільного віку. *ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* 2013. Вип. 3 (19). С. 90–94. URL: <http://www.socio-journal.kpi.kiev.ua/archive/2013/3/18.pdf>
2. Соціально-педагогічна і психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту: навч.-метод. посіб. Київ: Агентство «Україна», 2015. 176 с. URL: <https://surl.li/aacbnl>
3. Фуштей О., Саранча І. Особливості психологічної реабілітації дітей, які пережили травматичний досвід воєнних дій. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Психологія.* 2023. № 1 (57). С. 41–45. URL: https://journals.maup.com.ua/index.php/psychology/article/view/2603?utm_source
4. Шапошнікова І. Соціальна реабілітація в умовах війни: світовий досвід та проблеми України. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління.* 2024. № 12. 7 с. URL: https://www.reicst.com.ua/pmt/article/download/2024-12-07-02/2024-12-07-02/1107?utm_source
5. Ясточкіна І. А., Заплатинська Г. С. Особливості ігрової діяльності в системі соціально-педагогічної роботи. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгомава. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка.* 2017. Вип. 23. С. 132–137. URL: <https://surl.li/oknqqr>

ПОТРЕБИ ВЕТЕРАНІВ У ПРОЦЕСІ РЕІНТЕГРАЦІЇ ДО ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ

Шпак Анастасія

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
nastaspak181@gmail.com

Науковий керівник: Кононенко Лілія

Процес реінтеграції ветеранів до цивільного життя є складним та багатовимірним. Військовий досвід, фізичні та психологічні травми, соціальні та економічні виклики створюють значні бар'єри для адаптації ветеранів та ветеранок. Важливими аспектами є потреба у медичній та психологічній реабілітації, професійній переорієнтації, соціальній підтримці та подоланні стигматизації.

Попри наявність державних і громадських програм, багато ветеранів стикаються з труднощами у пошуку роботи, отриманні якісного медичного обслуговування, відновленні сімейних і соціальних зв'язків. Недостатня координація між органами влади, нестача ефективних механізмів підтримки та відсутність індивідуального підходу ускладнюють цей процес.

Таким чином, постає необхідність комплексного підходу до розв'язання проблеми реінтеграції ветеранів, враховуючи їхні реальні потреби та виклики, з якими вони стикаються. Дослідження цієї теми дозволить сформувати ефективні стратегії та рекомендації для забезпечення успішної адаптації ветеранів у мирному житті.

Проблема реінтеграції ветеранів до цивільного життя є предметом досліджень як в Україні, так і за кордоном. У наукових працях акцентується увага на психологічних, соціальних та економічних аспектах адаптації ветеранів та ветеранок.

Зокрема, дослідження психологічних аспектів (І. Котляревська, О. Ткаченко) вказують на високу поширеність посттравматичного стресового розладу (ПТСР), депресивних станів та тривожних розладів серед ветеранів. Вчені підкреслюють необхідність розвитку програм психосоціальної підтримки та реабілітації.

Економічні виклики реінтеграції розглядаються у роботах, де аналізуються труднощі працевлаштування ветеранів, зокрема через брак цивільних навичок та стигматизацію з боку роботодавця (М. Гуменюк, А. Рибак). Дослідники пропонують механізми державної підтримки, зокрема програми перекваліфікації та підтримки підприємницької діяльності серед ветеранів.

Соціальна адаптація є ще одним ключовим аспектом, який висвітлюється у працях (Н. Ковальчук, В. Сидоренко). Автори наголошують на важливості сімейної підтримки, розвитку ветеранських спільнот та ролі громадських організацій у процесі повернення до мирного життя.

Метою статті є аналіз основних потреб ветеранів у процесі реінтеграції до цивільного життя, визначення ключових проблем, з якими вони стикаються, та обґрунтування необхідності комплексного підходу до їхньої підтримки.

Зокрема, дослідження спрямоване на:

- виявлення основних соціальних, психологічних та економічних викликів, що перешкоджають успішній адаптації ветеранів;
- аналіз існуючих програм підтримки в Україні та світі з метою визначення їх ефективності;
- формування рекомендацій щодо покращення політики реінтеграції, враховуючи міжнародний досвід та національні особливості.

Отримані результати можуть бути корисними для науковців, державних органів, громадських організацій та всіх, хто займається розробкою та впровадженням програм допомоги ветеранам.

Процес повернення ветеранів до мирного життя є складним і багатовимірним. Він охоплює низку ключових аспектів, серед яких соціальна адаптація, медичне забезпечення, працевлаштування, житло, інклюзивність середовища, героїзація, патріотичне виховання, духовність, громадянська діяльність та рекреація.

Соціальна адаптація

Ветерани потребують створення спеціальних ветеранських центрів у кожній громаді, що забезпечуватимуть підтримку та консультування.

Важливою складовою є відновлення родинних і соціальних зв'язків через групи підтримки, клуби за інтересами та спільні простори. Не менш важливою є інформаційна доступність, що передбачає розробку інформаційної політики, друк соціальної реклами, нагадування про полонених та створення ефективної комунікаційної стратегії через офіційні ресурси міської ради.

Медичне забезпечення

Фізична та психологічна реабілітація є критично важливими для ветеранів. Необхідно створювати реабілітаційні центри, які надаватимуть як фізичну, так і психологічну допомогу. Важливими складовими є програми декомпресії, підготовка кваліфікованих психологів, соціальний супровід родин ветеранів та наявність бази верифікованих фахівців.

Працевлаштування та освіта

Багато ветеранів стикаються з труднощами у пошуку роботи через нестачу адаптаційних програм. Важливо створювати курси адаптації для керівників та персоналу, розвивати перекваліфікацію та доступність освітніх послуг. Крім того, ветерани мають можливість займатися соціальним підприємництвом, що потребує підтримки у вигляді перерозподілу податкової політики стосовно військового збору.

Житло

Забезпечення житлом є однією з найгостріших проблем. Існує потреба у створенні програм на кшталт «Є-житло», а також у забезпеченні тимчасового пільгового поселення (наприклад, у форматі хостелів на 6 місяців).

Інклюзивність середовища

Важливо забезпечити безбар'єрність міського простору: пандуси, адаптовані тротуари, лави для відпочинку, а також транспортне обслуговування для осіб з інвалідністю, включаючи спеціальні таксі.

Героїзація та патріотичне виховання

Для зміцнення суспільного ставлення до ветеранів необхідні проєкти на кшталт «Ветеран – це людина» та «Ветеранська історія», що популяризують внесок військових. Героїзація включає вшанування пам'яті, створення портретів ветеранів у громадських місцях та організацію заходів у навчальних закладах.

Патріотичне виховання охоплює розвиток скаутства, проведення вишкілів, лекцій, що формують розуміння захисника як гордості суспільства.

Духовність та громадянська діяльність

Ветерани потребують можливостей для волонтерства, навчання створенню власних фондів, участі у публічному житті. Важливо розширити їхню участь у місцевому самоврядуванні та громадських організаціях.

Рекреація та спорт

Необхідно створювати зони для відпочинку, включаючи парки, спортивні майданчики, програми реабілітації через каністерапію (терапія з собаками), іпотерапію (терапія з кіньми), а також надавати можливості для відкриття власної справи, як-от ветеранські пекарні або інші бізнеси.

Реінтеграція ветеранів до цивільного життя є багатовимірним процесом, що вимагає комплексного підходу та тісної взаємодії між державними

установами, громадськими організаціями та суспільством. Дослідження показало, що ключові потреби ветеранів охоплюють соціальну адаптацію, медичне забезпечення, працевлаштування, доступне житло, інклюзивне середовище, патріотичне виховання, духовність, громадянську активність та рекреацію.

Серед основних викликів можна виділити:

- Недостатній рівень соціальної інтеграції, що ускладнює повернення до нормального життя.
- Відсутність системної підтримки у сфері психологічної реабілітації та фізичного відновлення.
- Проблеми з працевлаштуванням через брак адаптаційних програм та стигматизацію з боку роботодавців.
- Недостатній рівень забезпечення доступним житлом та соціальними послугами.
- Бар'єри в міському середовищі, що ускладнюють пересування ветеранів із фізичними обмеженнями.
- Низьку поінформованість суспільства про потреби ветеранів та їхній внесок у національну безпеку.

Для ефективного вирішення цих проблем необхідно розвивати ветеранські центри, розширювати реабілітаційні та соціальні програми, покращувати доступ до інформації, а також сприяти економічній самореалізації ветеранів через освітні ініціативи та підтримку підприємництва.

Перспективи подальших досліджень у цій сфері можуть зосереджуватися на:

- Аналізі ефективності існуючих програм реінтеграції та розробці рекомендацій щодо їхнього вдосконалення.
- Вивченні міжнародного досвіду та можливості його адаптації в Україні.
- Розробці механізмів соціально-економічної підтримки ветеранів із урахуванням їхніх реальних потреб.
- Поглибленому дослідженні психологічних аспектів адаптації та створенні нових підходів до психосоціальної реабілітації.
- Дослідженні впливу громадянських ініціатив та волонтерських проєктів на покращення якості життя ветеранів.

Реалізація цих заходів сприятиме не лише успішному поверненню ветеранів до цивільного життя, а й формуванню міцного, згуртованого суспільства, яке цінує та підтримує тих, хто захищав його свободу та незалежність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. VETERAN HUB. URL: <https://veteranhub.com.ua>
2. Шлях ветеранів та ветеранок : дослідження про досвід війни і повернення до цивільного життя / авт. колектив. URL: <https://veteranhub.com.ua/wp-content/uploads/2024/10/doslidzhennia-shliakh-veteraniv-ta-veteranok.pdf>

3. Потреби ветеранів і ветеранок: результати шостого опитування Українського ветеранського фонду. *Український ветеранський фонд*. 2024. URL: <https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2024/11/Opytuvannia-veteraniv-zhovten-2024.pdf>
4. Опитування щодо правових потреб ветеранів/-ок та членів їхніх сімей: Звіт за результатами комплексного дослідження підготовано командою SREO Consulting за сприяння Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН) в Україні за фінансової підтримки Уряду Королівства Нідерландів / авт.: П.-І. Малгорн, М. Ерлер. *UNDP*. 2024. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-12/veteransreport-2.pdf>

ТЕХНІКИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Яланська Світлана

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
yalanskasvetlana@gmail.com,

Нечепоренко Світлана

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
volg789@gmail.com

На сьогодні, в умовах воєнного часу, техніки соціально-психологічного відновлення та розвитку особистості є надзвичайно важливими. Серед таких технік досить ефективними є варіанти, які можна виконувати за допомогою метафоричних асоціативних зображень. Зокрема, вправа «Сила» (див. рис. 1).

Рис. 1. Ресурсна вправа «Сила»

Вправа передбачає кілька етапів роботи з метафоричними асоціативними зображеннями «Насіння» О. Тараріної. Перш за все потрібно обрати важливу ситуацію, яка потребує більш детального аналізу. Потім здійснюється підбір асоціативних картинок, що відповідають умовам, механізмам, засобам, які сприяють прискоренню вирішення обраної ситуації, більш ефективному її розв'язанню. Також вправа передбачає підбір картинок, які асоціюються з людьми, що можуть сприяти вирішенню ситуації. В кінці вправи має бути визначено кілька ключових кроків, з урахуванням «підказок» МАК, що сприятимуть вирішенню ситуації.

Також досить ресурсною є вправа «Взаємодія» (див. рис. 2).

Рис. 2. Ресурсна вправа «Взаємодія»

Вправа здійснюється за допомогою метафоричних асоціативних зображень «Кишені» В. Назаревич та А. Дойчук. Виконання вправи сприяє осмисленню важливої партнерської взаємодії, наближує до розуміння більш ефективних шляхів відновлення конструктивної комунікації, «теплоти» стосунків, тощо.

Такі вправи апробовано серед студентської молоді Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». Також ефективність таких вправ підтверджено під час роботи в межах проекту «Створення комунікаційного майданчику для інтеграції внутрішньо переміщених осіб «Poltava Green Open Garden», що реалізувався ГО «Міжнародний інститут розвитку громад» спільно з Полтавською міською радою в рамках спільного проекту Європейського Союзу та Програми розвитку ООН «Мери за економічне зростання» (2023 р.).

Досить ресурсними є техніки, що побудовані на розвитку креативності, асоціативного мислення, розкритті творчого потенціалу особистості [1]. Перспективами дослідження є розробка нових та апробація відповідних технік з ветеранами війни та членами їх сімей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Максименко С. Д., Яланська С. П. Генетико-креативний підхід: діяльнісне опосередкування особистісного розвитку : монографія. Київ : «Видавництво Людмила», 2021. 513 с.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВІДНОВЛЕННЯ ЖИТТЄВОЇ НЕПЕРЕРВНОСТІ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Яновська Тамара

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
yanovska71@gmail.com,

Гончарова Наталія

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
goncharova.poltava@gmail.com,

Харченко Анжела

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
anzhelaohara@gmail.com

Постановка проблеми. Соціально-психологічна реабілітація є комплексною допомогою особистості, що передбачає повноцінну її інтеграцію в соціум. Психологічна підтримка – важливий складник реабілітації, адже вона спрямована на людей, які попри певні симптоми психологічного травмування у цілому зберегли ефективне функціонування, отож потребують невеликої за обсягом і часом висококваліфікованої допомоги.

Ситуація, в якій опинилася наша країна, є складною як для пересічних громадян – жителів мирних територій, так і для тих, хто постраждав у результаті воєнних дій. Особливо вразливою групою є внутрішньо переміщені особи (ВПО), які в результаті переїзду на підконтрольну урядові територію втратили значні матеріальні ресурси й соціальний капітал та переживають наслідки психологічної травми різного ступеня тяжкості, аж до ПТСР. Зважаючи на те, що й надалі відбуваються бойові дії, не зменшується потік переселенців, актуальності та значущості набуває професійна діяльність працівників соціально-психологічної служби [5, с. 80].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз практичного досвіду роботи фахівців соціально-психологічної сфери підкреслив, що ВПО потребують розширеного, комплексного, травма- і гендерно чутливого реагування суспільства на їхні потреби. Важливо, щоб система підтримки була клієнтоорієнтованою, міждисциплінарною і координованою.

Часом особи, що надають психологічну підтримку, заради збалансування емоційного стану ВПО намагаються заспокоїти підопічних, перебільшуючи при

цьому свої реальні можливості. Важливо дотримуватися принципу відповідальності та не обіцяти неможливого, адже розчарування для ВПО може бути не меншим стресом, ніж переїзд. Для того, щоб ефективно задовольняти нагальні потреби ВПО, слід створити базу даних державних, благодійних і громадських організацій, що працюють у цьому сегменті, та налагодити ефективну комунікацію з усіма стейкхолдерами (зацікавленими фізичними та юридичними особами) [2, с. 170].

Мета статті полягає в тому, що соціально-психологічним технологіям відводиться важлива роль у відновленні життєвої неперервності внутрішньо переміщених осіб.

Виклад основного матеріалу. Ізраїльський психолог О. Гершанов пропонує дотримуватися трьох основних правил, коли мова йде про надання психологічної допомоги ВПО:

1. Не медикалізувати – намагатися розв’язувати проблеми в першу чергу психологічними засобами, а медичні препарати призначати в крайньому разі, але розуміти, що є випадки, коли клієнт не може обійтися без медичних препаратів.

2. Не інвалідизувати – у процесі допомоги, у тому числі й фізичної, не брати на себе всю відповідальність за клієнта (крім критичних ситуацій), а в будь-якому разі нагадувати людині про її власні сили, спиратися на власний потенціал і компетенції. Вторинна травматизація може виникати в результаті гіперопіки постраждалих, коли навколо них створюють «травматичну мембрану», яка відгороджує їх від зовнішнього світу. Тому варто міцно тримати у свідомості клієнта настановлення на власні сили та в кожній конкретній ситуації спонукати людину спиратися на себе, свої знання й навички.

3. Не принижувати значущість переживань означає з повагою ставитися до переживань клієнта, як би ви їх не оцінювали. Вторинна травматизація виникає в результаті негативних реакцій оточення, медичного персоналу та працівників соціально-психологічної сфери. Негативні реакції спричинюються запереченням самого факту травми, зв’язку між травмою й стражданнями індивіда, обвинуваченнями, зневажанням жертв, відмовою надавати допомогу [3, с. 77].

Профілактику вторинної травматизації важливо провадити на основі психоедукації – психологічної просвіти – у спільнотах і громадах, у процесі підготовки персоналу (медичного, педагогічного, банківського, соціальних служб, психологів).

Слід звернути увагу й на підготовку кадрів для надання психологічної підтримки ВПО, яка вимагає наявності у спеціалістів певних особистісних ресурсів та відповідних навичок, адже така робота в разі недотримання правил психогігієни є потенційно стресогенною, емоційно виснажливою. На такі особливості роботи слід звертати увагу працівників, аби вони робили відповідальний вибір й уважно ставилися до себе [6, с. 333]. Щоб зберегти психологічне та соматичне здоров’я фахівців, варто сформувати спеціальні короткострокові навчальні програми, які забезпечать оволодіння необхідним

обсягом знань та сприятимуть формуванню потрібних навичок, підтриманню щоденних практик й організації системи підтримки на робочому місці, а також враховуватимуть можливість здорової рекреації працівників. Такі програми повинні орієнтуватися на чинники психологічного здоров'я, надавати персоналу актуальну інформацію про стрес, психологічну травму та її наслідки [1, с. 14].

Неодмінним елементом таких програм має бути проблематика, з якою можуть стикатися фахівці й волонтери, що надають послуги ВПО. У цій проблематиці мають бути представлені:

1. Вікарна травма – зміни у внутрішньому досвіді надавача послуг як результат емпатії до осіб, що пережили травму.

2. Вторинний травматичний стрес – виникнення почуття страху внаслідок прослуховування історій про травматичні події, пережиті іншими людьми.

3. Втома співчуття – виснаження через переживання безнадії та відчуття безрезультатності роботи, що зменшує емпатію та співчуття.

4. Вигорання – фізичне, емоційне або мотиваційне виснаження, що виявляється в зниженні продуктивності, хронічній утомі, порушеннях сну, психосоматичних захворюваннях [4, с. 199].

Працівники мають знати, що потрібно робити для профілактики цих негативних явищ: дотримання правил психогігієни, насамперед здорового режиму дня, що передбачає оптимальне фізичне навантаження; достатнє харчування; невеличкі перерви; час для релаксації або медитації; час для відпочинку; приємне спілкування. Тому, складаючи графік роботи працівників, треба враховувати необхідність їхнього психоемоційного відновлення. Також запланувати створення для них груп підтримки для відрефлексування та усвідомлення своїх почуттів й емоцій, що виникають у процесі роботи, і за потреби звернутися по індивідуальну терапевтичну допомогу. Також важливо удосконалювати професійні навички працівників за допомогою супервізійних занять (групових та індивідуальних), що сприяє обміну досвідом і набуттю професійної майстерності [3, с. 82].

У процесі соціально-психологічної реабілітації ВПО арт-терапія займає особливе місце. На відміну від інших видів психологічної допомоги та підтримки арт-терапія не має протипоказань. Травматичні події – це розрив у тканині людського життя, і арт-терапія має високий потенціал ресурсів «штопання», поєднання фрагментів завдяки своїм особливостям. Малювання, ліплення, створення колажів як бездоганні засоби інтеграції розрізнених частин переживань і почуттів, думок, запахів і звуків активізують усвідомлення всіх сенсорних каналів. Окрім того, арт-методики можна застосовувати на великих групах, що в ситуації браку спеціалістів і часу є важливим фактором відновлення життєвої неперервності потерпілих осіб.

Відновлення неперервності є конструктивною формою адаптації людини до ситуації, у якій вона опинилася. Вітчизняна психологія термін «неперервність» як такий досі окремо не використовувала, хоч вітчизняні науковці також досліджували явища відновлення людини після кризи чи складних подій, описуючи ці феномени іншими поняттями. Мулі Лаад, автор

концепції відновлення неперервності, створив цей теоретичний конструкт для більшої зрозумілості, адже першу психологічну допомогу в надзвичайних ситуаціях часто надають парамедики, волонтери, соціальні працівники, які мають чітко «бачити» систему відновлення потерпілих осіб. Життєва неперервність – це суб’єктивне переживання особистістю цілісності свого життєвого світу в часовому вимірі. Мулі Лаад розрізняє такі види неперервності: когнітивну, особистісну, міжособову, функціональну, емоційну. Концепція відновлення життєвої неперервності допомагає спеціалістам зорієнтуватися, активізація яких ресурсних каналів дасть людині змогу в даній ситуації подолати наслідки травматичної події. Можна діагностувати за моделлю BASIC PH, які ресурсні канали людина не використовує, та сприяти їх задіяння. Визначивши дефіцитарність тих чи тих каналів, можна добирати відповідні техніки та варіації арт-терапевтичних технологій. ВПО внаслідок життєвих обставин мають обмежену кількість часу, який вони можуть виділити для такої роботи. Тому пропонується добирати прості у використанні, легкі для виконання техніки, що сприяли б відновленню життєвої неперервності потерпілих [7, с. 30].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, внутрішньо переміщені особи потребують розширеного, комплексного, травма- і гендерно чутливого реагування суспільства на їхні потреби. Психологічна підтримка внутрішньо переміщених осіб вимагає від спеціалістів, які стикаються з вікарною травмою, вторинним травматичним стресом, втомою від співчуття та вигоранням, володіння особливими навичками. Як засоби активізації ресурсного потенціалу спеціалістів слід використовувати супервізію та групи підтримки персоналу, планову роботу з метою самодопомоги, за можливості й потреби – психотерапію. Арт-терапевтичні методики завдяки своїй варіативності допомагають ефективно розв’язувати проблему дефіцитарності ресурсних каналів та відновлювати життєву неперервність ВПО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Байярд Р. Приховані наслідки конфлікту. Проблеми психічного здоров’я та доступ до послуг серед внутрішньо переміщених осіб в Україні. International Alert, Глобальна ініціатива у психіатрії. Тбілісі, Лондонська школа гігієни і тропічної медицини ; за фін. підтримки Європейського Союзу. Київ : Nick Wilmot Creative, 2017. 28 с.
2. Лазоренко Б. Технологія реінтеграції та реадaptaції особистості фрагментованої внаслідок психотравматизації. *Наукові студії із соціальної та політичної психології* : зб. ст. / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології. Київ, 2017. Вип. 39 (42). С. 168–177.
3. Плєскач Б. Соціально-психологічні аспекти психотерапевтичної допомоги внутрішньо переміщеним особам. *Актуальні проблеми психології. Т. 3: Консультативна психологія і психотерапія*: зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ, 2017. Вип. 13. С. 74–91.

4. Психологічна допомога дітям у кризових ситуаціях: методи і техніки: метод. посіб. / З. Кісарчук, Я. Омельченко, І. Біла, Г. Лазос ; за ред. З. Кісарчук. Вінниця : Рогальська І., 2016. 234 с.
5. Титаренко Т. Психологічне здоров'я особистості: засоби самопомоги в умовах тривалої травматизації : монографія. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2018. 160 с.
6. Трубавіна І. Проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні як основа ведення випадку в соціальній роботі з ними. *Гібридна війна на сході України в міждисциплінарному вимірі: витоки, реалії, перспективи реінтеграції* : зб. наук. праць. Старобільськ, 2017. С. 320–342.
7. Lahad M. From victim to victor: The Development of the BASIC PH Model of Coping and Resiliency. *Traumatology*. 2017. Vol. 23 (1). P. 27–34.

РОЗДІЛ 4

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ТА ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ І ДОРΟΣЛИХ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ТА ВІДНОВЛЕННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Атаманчук Ніна

*Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
nina.atamanchuk@gmail.com*

Постановка проблеми. У сьогодишніх умовах життя українців надзвичайно важлива психологічна підтримка молоді. Кількість труднощів, з якими стикаються студенти значно зросла через посилення суспільної напруженості, побоювання за власну безпеку, ведення бойових дій, тощо. Проте, особливо гостро вони переживають невизначеність майбутнього. Ці обставини стають основними причинами кризових ситуацій, з якими зіштовхується молодь.

Переживання травмуючих подій у сучасних умовах значно впливають на психіку студентів. Травма може загрожувати життю і цілісності молодої людини або її близьких, що викликає відчуття безпорадності. Хтось може пережити таку подію й інтегрувати її в свій досвід, а в інших – це не відбувається з різних причин. Внаслідок цього можуть з'являтися флешбеки – повторні переживання події, порушення сну і нестабільний емоційний стан.

У складних життєвих ситуаціях змінюється психологічний стан молодої людини за кількома показниками: відчуття себе в світі та в системі взаємин; характер діяльності – організація життя перетворюється на дезорганізацію; сприйняття часу (відчуття зупинки часу або його гострої нестачі); фізичний стан (погіршення адаптаційних функцій, постійне напруження та зростання тривоги); самозаглибленість (перебування у світі власних переживань – емоційно забарвлене програвання ситуацій, які сталися або можуть статися).

Згідно з класифікацією DSM-5, досвід перебування в зоні військових дій, участь у військових конфліктах, а також статус жертви тероризму чи катувань можуть призвести до розвитку психологічних та психічних розладів, які пов'язані з психосоціальними, особистими та зовнішніми обставинами [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед важливих психологічних досліджень, що стосуються психологічної травматизації та змін у поведінці людини внаслідок військових дій, варто відзначити українських науковців, які з 2014 року активно досліджують психологічні наслідки війни в Україні. Зокрема, Т. Титаренко приділено увагу вивченню психологічних ефектів тривалих воєнних конфліктів [5]; питання психології травми та посттравматичного зростання розглядає В. Климчук [6]; проблемам життєстійкості під час війни присвячені праці М. Ткалич [7], питання стійкості

до життєвих викликів, таких як резилієнтність розглядають С. Саутвік, Д. Чарні [8] та інших наукових розвідок, присвячених актуальним військовим конфліктам.

Переконані, пошук ефективних шляхів психологічної підтримки для допомоги студентській молоді в подоланні кризових станів, які обумовлені війною в Україні та сприяння їх розвитку є надзвичайно важливим. Саме тому, **метою статті** є розкрити особливості психологічної підтримки та відновлення студентської молоді в умовах війни.

Виклад основного матеріалу. Немає сумніву, що найголовніше під час війни – це стабільний психологічний стан, без якого життя та навчання студентської молоді в кризових умовах не можуть бути успішними. Сьогодні над важливо володіти прийомами самодопомоги та допомоги близьким у кризових ситуаціях.

Для надання психологічної підтримки учнівській та студентській молоді, а також дорослим на факультеті психології і соціальної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка створено навчальну лабораторію «Центр саногенної психології».

Основною метою діяльності лабораторії є організація науково-дослідної роботи, забезпечення поглибленої практичної підготовки учасників освітнього процесу, а також проведення просвітницької, консультативної, соціально-профілактичної, корекційно-розвивальної та профорієнтаційної роботи.

До прикладу, в Центрі саногенної психології проведено терапевтичні заняття зі студентами програми «Кризова психологія» першого (бакалаврського) рівня освіти. В межах проєкту «Діти і війна. Навчання технік зцілення», за підтримки БФ «Надія по всьому світу» HOPE worldwide Canada та Інституту психічного здоров'я Українського Католицького Університету (листопад-грудень 2023 року), реалізуються відповідні програми.

Викладачі кафедри кризової психології долучаються до заходів у рамках Всеукраїнської програми ментального здоров'я за ініціативою Олени Зеленської «Ти як?».

Так, 25 жовтня 2024 року студенти та викладачі кафедри кризової психології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка взяли участь у Комунікаційній кампанії «Ти як? Стійкість» Всеукраїнської програми ментального здоров'я, ініційованої першою леді Оленою Зеленською. Спецпроєкт «Щоденники стійкості» створив онлайн-простір для рефлексії на платформі «Ти як?», який має на меті підтримку та надихання в складні часи.

Здобувачі вищої освіти освітньо-професійних програм «Кризова психологія» та «Кризова психологія. Соціально-психологічна реабілітація» (першого та другого рівнів) мали можливість спробувати одну з технік ментального здоров'я, засновану на практиці записування своїх думок і переживань. Цей метод допомагає зменшити емоційне напруження, осмислити події та знайти конструктивні рішення. Письмове вираження своїх емоцій сприяє структуризації досвіду, саморефлексії та підтримці внутрішньої рівноваги, що зміцнює стійкість. Наукові дослідження підтверджують, що

стійкість починається з усвідомлення власних думок, їхнього впливу на поведінку. Записування переживань допомагає знижувати стрес, поліпшувати настрій і навіть позитивно впливає на імунну систему [3, с. 118].

Під час надання психологічної допомоги студентам-психологам викладачі кафедри кризової психології вирішують широкий спектр завдань: забезпечують психологічний супровід; проводять психологічні та соціальні заходи, спрямовані на профілактику та відновлення; здійснюють консультативно-психологічну, психокорекційну та психотерапевтичну діяльність.

Нас цікавить питання знаходження механізмів збереження та відновлення психічного здоров'я студентів у нинішній ситуації, а також підтримка їхньої інтелектуальної активності в навчальному процесі. Реалізуючи ці завдання визначимо кілька напрямів психологічної допомоги студентам під час війни.

- *Надання індивідуальних консультацій* для студентів, де обговорюються проблеми, пов'язані з війною, такими як стрес, тривога, апатія, страхи та труднощі з мотивацією. Проведення терапевтичних занять, які допомагають студентам краще зрозуміти свої емоції, подолати внутрішні конфлікти, прийняти ситуацію та навчитися справлятися з переживаннями.

- *Групова робота* дає можливість студентам обмінюватися досвідом, спільно шукати шляхи подолання стресу та адаптації до нових умов. Так, тренінги з управління емоціями, стресом, розвитку психологічної стійкості, а також навчання технікам саморегуляції сприяють збереженню психічного здоров'я та підвищенню життєстійкості.

- *Підтримка інтелектуальної активності через навчальний процес.* Студенти потребують особливої підтримки для збереження мотивації до навчання в умовах війни. Важливо використовувати адаптовані методи навчання (онлайн-курси, інтерактивні заняття, гнучкий графік навчання тощо), які враховують стресові фактори, обмеження та інші труднощі, спричинені війною. Це допоможе зменшити навантаження та надати можливість для саморозвитку в складних умовах.

- *Психологічні заходи для адаптації до змін в соціальному середовищі.* Перехід до нових умов, евакуація, зміна місця проживання та навчання можуть бути важкими для студентів. Психологічні заходи, які включають підтримку соціальної адаптації, допомагають студентам знайти нові зв'язки та ресурси, що сприяють їхній емоційній та психологічній стабільності.

- *Розвиток соціальної підтримки та комунікації.* Студенти, які перебувають у кризовій ситуації, потребують підтримки не лише з боку фахівців, а й від своїх одногрупників та університетської спільноти. Організація соціальних заходів, таких як тренінги, майстер-класи, воркшопи, інтеграційні проекти, можуть допомогти у відновленні психічного здоров'я та стимулюванні інтелектуальної активності студентської молоді.

Таким чином, виділені вище механізми спрямовані на допомогу студентам у підтриманні їхньої психологічної рівноваги, збереженні здоров'я, мотивації до навчання та подоланні стресу, що виникає через військові події.

Досвід роботи і наші спостереження дають підстави стверджувати, що залучення студентської молоді до мистецтва та їх творчий розвиток сприяють удосконаленню вмінь креативно вирішувати складні життєві проблеми. Подолання стресових ситуацій студентами можливе лише за наявності сформованої системи стратегій відновлення психічної рівноваги. Стресостійкість особистості дає змогу впоратися з негативними наслідками стресу, створюючи основу для внутрішньої гармонії, відновлення працездатності та успішного виконання навчальних і професійних завдань. Підвищення стресостійкості студентської молоді сприяє покращенню ефективності навчального процесу в умовах війни [2, с. 1320].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Під час війни на життя студентів постійно впливають різноманітні стресові чинники, які є небезпечними для психіки, що призводить до її виснаження. Молодь не може жити в умовах постійного стресу, оскільки втрачає здатність адекватно справлятися з життєвими труднощами, проблемами, кризами та психологічними і фізичними травмами.

Ми переконані, що для студентської молоді та кожного з нас сьогодні важливо: знайти заняття, яке дасть відчуття корисності для інших; хоча б на деякий час планувати своє життя – це сприятиме активності; не втрачати віру в перемогу, допомагати іншим та приймати допомогу від оточуючих; уявляти мирне майбутнє, щоб зберігати надію [1, с. 12].

Важливим кроком подальших наукових розвідок є узагальнення практичного досвіду роботи, відповідно до зазначеної проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атаманчук Н. М. Психологічна допомога студентській молоді у подоланні стресу, який викликано воєнною агресією. *Психологічні виміри особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору в контексті гуманістичної парадигми* : зб. тез V Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 22 квіт. 2022 р. / ред. С. Д. Максименко. Київ : Ін-т психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2022. С. 10–13.
2. Атаманчук Н. М. Подолання студентською молоддю стресу, викликаного воєнною агресією: ресурс творчості. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural, educational, religious, economic, and legal aspects* : Scientific monograph. Riga, Latvia: “Baltija Publishing”, 2022. Р. 1316–1322.
3. Атаманчук Н. М., Чернов А. А. Життєстійкість – ресурс подолання життєвих труднощів. *Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи* : зб. матеріалів ХІІ Міжнарод. наук. практ. інтернет-конф., м. Переяслав, 29 лист. 2024 р. Переяслав, 2024. Вип. 42. С. 116–120. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-435-1-1>
4. Довідник діагностичних критеріїв DSM-5 від Американської психіатричної асоціації. Львів : Галицька Видавнича Спілка, 2023. 536 с.

5. Титаренко Т. М. Психологічне здоров'я особистості: засоби самодопомоги в умовах тривалої травматизації: монографія. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2018. 160 с.
6. Климчук В. О. Психологія посттравматичного зростання: монографія. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2020. 125 с.
7. Ткалич М. Г. Життестійкість та психологічне виснаження під час війни: показники адаптації. *Журнал сучасної психології*: науковий журнал. Видавничий дім «Гельветика», 2022. № 4 (27). С. 71–76.
8. Саутвік С. М., Чарні Д. С. Резилієнтність: мистецтво долати найбільші виклики життя. Львів: Галицька Видавнича Спілка, 2022. 384 с.

КОНСУЛЬТАТИВНА ДОПОМОГА ПРИ ПОДОЛАННІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТРАВМИ ВНАСЛІДОК СІМЕЙНОГО НАСИЛЬСТВА

Гончарова Наталія

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
goncharova.poltava@gmail.com,

Харченко Анжела

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
anzhelaohara@gmail.com,

Яновська Тамара

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
yanovska71@gmail.com

Постановка проблеми. Наша країна, як і більшість країн світу, переживає негативні соціальні процеси, які супроводжуються значними кризовими змінами у суспільстві. Одним із таких явищ є насильство. Насильством наповнені різні сфери людського буття: економічне, політичне, духовне та сімейно-побутове.

Насильство є однією з найбільш розповсюджених форм порушення прав людини. Зазвичай, найбільше страждають від насильства жінки, діти та люди похилого віку. Найпоширенішим і найбільш складним для протидії є домашнє насильство. Насильство в сім'ї притаманне для багатьох держав, незважаючи на їх позитивні здобутки у законодавчій, політичній, соціальній та практичній сферах. Сьогодні проблема домашнього насильства вважається однією з найрозповсюдженіших в усьому світі [1, с. 2–3].

Аналіз останніх досліджень. Аналіз літератури показує, що низка зарубіжних та вітчизняних вчених плідно працюють над проблематикою психології насильства. Так, чинники ризиків сімейного насильства розглядав Деніел О'Лірі; Л. Уолкер дослідила вплив жорсткого ставлення на психологічне здоров'я жінки. Існують різні пояснювальні моделі подружнього насильства: М. Кауфман розвинув свої дослідження в рамках теорії соціального науління, теорія насильства розвинута в роботах М. Кіммеля, Дж. Готтмана і Н. Якобсона, віктимологічний підхід частково представлений у роботах Г. Й. Шнейдер.

У вітчизняній науці проблематика сімейного насильства представлена окремими дослідженнями: І. А. Грабовська вивчала наслідки подружнього насильства; О. Д. Шинкаренко досліджувала синдром побитої жінки з точки зору теорії сімейних систем; Н. Г. Опухова та О. Є. Малолетняя досліджували типи жінок жертв подружнього насильства, вивчаючи їх життєві міфи. Вивчали цю проблему і деякі інші автори: Н. М. Платонова, Ю. П. Платонов, В. І. Полубінський, Н. А. Шведова та інші [4, с. 25–30].

Мета статті. Мета дослідження полягає у вивченні феномену насильства, з'ясуванні причин виникнення та динаміки протікання насильницьких інцидентів, а також підбору адекватних засобів профілактики, попередження та протидії насильницьким проявам.

Завдання дослідження полягають у наступному: 1) проаналізувати наукові підходи щодо видів сімейного насильства; 2) охарактеризувати найбільш типові причини насильства; 3) розробити заходи щодо запобігання та протидії насильницьким проявам.

Виклад основного матеріалу. Діяння визнається насильством лише тоді, коли воно порушує вимоги чинного законодавства і призводить чи може призводити до порушення конституційних прав і свобод члена сім'ї. Домашнє насильство може мати форму, як активних дій (нанесення побоїв, знищення майна тощо), так і бездіяльності, тобто пасивної поведінки особи, коли вона не вчиняє дій, які могла та повинна була вчинити, щоб запобігти настанню шкідливих наслідків (наприклад, ненадання допомоги члену сім'ї, який перебуває у небезпечному для життя становищі) [2, с. 18].

Законодавство України у сфері протидії домашньому насильству закріплює чотири форми такого насильства: фізичне, сексуальне, психологічне, економічне [3, с. 25].

Фізичне насильство – це форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру.

Сексуальне насильство – протиправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканість іншого члена сім'ї, а також дії сексуального характеру по відношенню до неповнолітнього члена сім'ї.

Психологічне насильство – це насильство, пов'язане з дією одного члена сім'ї на психіку іншого члена сім'ї шляхом словесних образ або погроз, у тому числі щодо третіх осіб, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе або завдається шкода психічному здоров'ю особи.

Економічне насильство – умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення

без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру.

Насильство в сім'ї відбувається у всіх секторах суспільства, незалежно від релігії, раси, сексуальних вподобань, професійного та освітнього рівня. Особи, які чинять насильство, намагаються одержати владу та контроль над їхніми близькими партнерами. Влада набирає вигляду стратегічної образливої тактики (фізична, сексуальна, вербальна, емоційна), що забезпечує посилення контролю.

Більшість дослідників виділяють такі причини, що призводять до домашнього насильства: соціальні (напруження, конфлікти, насильство в суспільстві; пропагування в засобах масової інформації насильства як моделі поведінки); економічні (матеріальні нестатки; відсутність гідних умов життя та одночасно – відсутність умов для працевлаштування і заробітку грошей; економічна залежність; безробіття); психологічні (стереотипи поведінки); педагогічні (відсутність культури поведінки – правової, моральної, громадянської, естетичної, економічної, трудової); соціально-педагогічні (відсутність усвідомленого батьківства, сімейних цінностей у суспільстві, позитивної моделі сімейного життя на засадах гендерної рівності, сімейного виховання на основі прав дитини); правові (ставлення до насильства як до внутрішньосімейної проблеми, а не як до негативного суспільного явища, до членів сім'ї – як до власності; недостатня правова свідомість); політичні (схильність до гендерних стереотипів; недостатній пріоритет проблем сім'ї та гендерної рівності; увага до материнства й дитинства, а не до сім'ї загалом; брак уваги до батьківства, чоловіків); соціально-медичні (відсутність репродуктивної культури у населення, відповідального батьківства, системи сімейних лікарів; алкоголізм, наркоманія, агресія тощо); фізіологічні та медичні (порушення гормонального фону, обміну речовин, швидкості реакцій; прийом збуджувальних лікарських препаратів; хвороби нервової системи тощо) [3; 4, с. 48–50].

Протидія домашньому насильству – це система заходів, які спрямовані на припинення насильницьких проявів, надання допомоги та захисту постраждалій особі, відшкодування їй завданої шкоди, а також на належне розслідування випадків домашнього насильства, притягнення до відповідальності кривдників та зміну їхньої поведінки [4, с. 21–30].

Для активізації та ефективної профілактичної роботи з протидії домашньому насильству потрібно: розроблення і поширення превентивних заходів щодо попередження сімейного насильства з метою охоплення всіх членів родини; професійна підготовка фахівців, які працюють з дітьми та дорослими за програмами, що стосуються питань домашнього насильства; посилення захисту і підтримки осіб, які стали жертвами насильства; вивчення масштабів домашнього насильства; зміцнення знань про ефективні засоби запобігання домашньому насильству [4, с. 42].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, можна сказати, що одним із важливих заходів профілактики насильства є формування умінь і

навичок розвитку і підтримки здорових міжособистісних відносин. Для цього необхідно розробляти та активно впроваджувати в практику програми, які формують навички керування своєю поведінкою, шанобливого ставлення до інших членів родини, конструктивного вирішення конфліктів, самостійного прийняття рішень. Важливо, щоб у рамках таких програм також обговорювалися питання, пов'язані з сексуальним і репродуктивним здоров'ям та поведінкою. Зазначені програми мають допомагати засвоювати загальнолюдські цінності, вчитися поважати права і гідність людини, гендерну рівність, формуватися як особистість, підвищувати самоповагу і зміцнювати самооцінку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Герасіна Л. М. Насильство як соціальна деструкція. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія: Соціальне дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи.* 2015. № 1148. С. 35–40.
2. Методичні рекомендації щодо організації роботи дільничних інспекторів міліції з протидії насильству в сім'ї / уклад. : Запорожцев А. В., Брижик В. О., Мусієнко О. М., Заброда Д. Г., Басиста І. В. Київ, 2010. 172 с.
3. Насильству немає виправдання : добірка матеріалів на допомогу протидії насиллю / уклад. Т. І. Касьяненко, Ж. П. Швачко. Суми, 2017. 33 с.
4. Попередження домашнього насильства : навч. посіб. для консультантів «Гарячих ліній» / упоряд. : Краснова О. В., Калашник О. А. Київ, 2016. 90 с.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ ВЧИТЕЛЯ ТА УЧНЯ НА УРОЦІ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ВІД ЧАС ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Данько Ангеліна

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

geliadanko31072002@gmail.com

Науковий керівник: Ірклієнко Вікторія

Постановка проблеми. Війна та військові конфлікти суттєво впливають на освітню сферу, створюючи виклики як для учнів, так і для педагогів. Постійне відчуття небезпеки, вимушене переселення, психологічні травми та порушення звичного освітнього процесу вимагають адаптації педагогічного колективу та дітей до сучасних умов, соціально-педагогічної підтримки.

Акцентується увага на ролі вчителя, вихователя, яка виходить за межі традиційного навчання. Педагог як стабілізуючий фактор виступає не лише наставником, а бере на себе функції друга, помічника, соціального педагога, психолога. Важливим є соціально-педагогічна взаємодія вчителя та учня в умовах воєнного часу і відповідно визначення способів організації ефективного

освітнього процесу з урахуванням соціального і психологічного (емоційного) здоров'я здобувачів освіти та вимушеного дистанційного навчання.

В умовах воєнного стану, перебуваючи постійно в стресі та нестабільності, дуже важливо мати комунікацію між вчителем та учнем. Одним із важливих аспектів цієї комунікації є соціально-педагогічна взаємодія у процесі навчання, за допомогою якої можливо знизити рівень емоційної тривожності та залучити учні до освітньої діяльності в умовах дистанційного навчання.

Доведено, що музичне мистецтво має вплив на фізичну, емоційну, духовну, інтелектуальну, соціальну, естетичну сфери життєдіяльності людини, бо здатне покращувати настрій та сприяти самовираженню, знижувати рівень стресу, впливати на емоційний стан людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні вимоги до якостей особистості вчителя сформульовано у наукових працях вітчизняних дослідників філософії освіти: В. Андрущенко, Л. Губерського, І. Надольного, В. Кременя, М. Горлача, В. Огнев'юка та ін. Загальнотеоретичний підхід до змісту педагогічної взаємодії представлений у роботах О. Гребенюка, О. Рудницької. У цьому контексті заслуговує на увагу доробок П. Юркевича, Г. Ващенко, Я. Чепіги, у якому представлено історичний досвід організації педагогічної взаємодії в різних регіонах України. Зазначимо, що дослідження, присвячені соціально-педагогічній взаємодії на уроках музичного мистецтва під час військової агресії, обмежені.

Мета статті – аналіз соціально-педагогічної взаємодії вчителя та учня на уроках музичного мистецтва в умовах дистанційного навчання під час військової агресії.

Виклад основного матеріалу. Соціально-педагогічна взаємодія – це процес спільної діяльності між педагогами, учнями, їхніми сім'ями, представниками громади та іншими соціальними інститутами з метою виховання, соціалізації, розвитку особистості та створення сприятливих умов для її життєдіяльності. Ця взаємодія включає в себе обмін інформацією, ідеями, досвідом між учасниками освітнього та соціального процесу; спільне вирішення проблем і завдань у навчально-виховному середовищі; соціальну та психологічну підтримку людей, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Основною метою соціально-педагогічної взаємодії є гармонійний розвиток особистості, її адаптація до соціальних умов та формування відповідального громадянина. Аналіз досліджень щодо соціально-педагогічної взаємодії вчителя та учня на уроках музичного мистецтва під час дистанційного навчання в умовах військової агресії знаходимо кілька ключових аспектів:

- педагогічна взаємодія в умовах дистанційного навчання (дистанційне навчання вимагає адаптації традиційних методів викладання. Використання відеозаписів учнівських виступів дозволяє відстежувати прогрес та надавати індивідуальний зворотний зв'язок);

- інтерактивні методи навчання (застосування інтерактивних технологій, зокрема художньо-педагогічних, сприяє активній участі учнів в освітньому процесі та підтримує їх інтерес до музичного мистецтва);
- діалогова взаємодія (встановлення діалогу між учителем та учнем є важливим для розвитку творчого мислення особистості та емоційного зв'язку з музикою. Це особливо актуально в умовах дистанційного навчання, де безпосередній контакт обмежений);
- формування творчого мислення (створення творчо-пошукових ситуацій та впровадження нестандартних завдань на уроках музичного мистецтва сприяє розвитку творчого мислення підлітків, що є важливим для їхньої адаптації в сучасних умовах).

Соціально-педагогічна підтримка—це комплекс заходів, спрямованих на допомогу людині в подоланні труднощів, стресових ситуацій та адаптації до життєвих обставин. Вона передбачає *емоційну підтримку*—співпереживання, увагу, розуміння з боку фахівців або близьких людей; *педагогічне консультування*—допомогу у вирішенні особистих і міжособистісних проблем; *соціальну допомогу*—підтримку в отриманні соціальних послуг, матеріальної допомоги тощо; *розвиток навичок саморегуляції*—навчання методів подолання стресу, тривожності, страхів; *роботу в групах підтримки*—участь у тренінгах, групових заняттях, терапевтичних зустрічах; *освітню складову*—надання інформації про способи подолання кризових ситуацій.

У воєнний час ця підтримка спрямована на зменшення негативних наслідків стресу, адаптацію дітей та дорослих до змінених умов життя та навчання. Основними напрямками підтримки учнів є створення психологічних тренінгів для подолання страхів, тривожності; впровадження на уроках музичного мистецтва елементів гри, малювання, робота з дрібною моторикою для емоційного розвантаження учнів; вибудовування соціального зв'язку в межах класу; підтримка зв'язку з дітьми, які перебувають у небезпечних зонах або взагалі змушені покинути країну, проведення для них дистанційних уроків.

Водночас у взаємодії «учень—вчитель» важливим є підтримка самих педагогів, яка полягає у відвідуванні психологічних курсів, семінарів, тренінгів, профілактики професійного та емоційного вигорання; обміні досвідом між колегами, створення чатів для підтримки; адаптації навчальної програми відповідно до ситуації воєнного стану.

Музичне мистецтво залишається елементом емоційної підтримки та творчого розвитку дітей. Упродовж навчання вчитель виконує не тільки роль наставника, але й друга, товариша, психолога, який допомагає й підтримує дитину в складній ситуації воєнного стану. В період військових дій уроки музичного мистецтва виконують функції стабілізації емоційного стану. Одним із шляхів є використання методу музикотерапії, який застосовують з лікувальною метою.

Розвиток дистанційної музичної освіти відкриває багато нових можливостей для учнів, викладачів і музичних колективів. Завдяки сучасним технологіям навчання стає більш доступним, гнучким і інтерактивним.

Дистанційна музична освіта не замінює традиційне навчання, але суттєво його доповнює, розширює можливості для кожного, хто хоче розвиватися в музиці.

Перехід на дистанційне навчання ускладнює взаємодію між вчителем та учнем. Основними проблемами є :

- перешкоди спричинені технічними можливостями учнів (неякісне обладнання, нестабільний інтернет-зв'язок);
- відсутність емоційного зв'язку та живого контакту;
- чималий рівень стресу, викликаний військовими подіями.

Проте загальні принципи дистанційного навчання та необхідність адаптації педагогічних методів залишаються актуальними. Використання інтерактивних технологій, підтримка емоційного зв'язку та адаптація навчальних матеріалів до сучасних умов є ключовими для ефективної взаємодії між учителем та учнем на уроці музичного мистецтва. Під час дистанційного навчання є різні способи результативної взаємодії вчителя та учня під час уроків музичного мистецтва. Запровадження новітніх технологій, інтернет-зв'язку створює можливість цікаво організувати і провести урок музичного мистецтва знаходячись у себе вдома. Щоб забезпечити ефективну взаємодію між вчителем та учнем у дистанційному форматі ми використовуємо різні інтерактивні онлайн-платформи такі як Zoom, Google Meet, Microsoft Teams, які забезпечують якісний зв'язок та допомагають підтримувати спілкування. Для учнів, які не мали змоги долучитися до он-лайн уроку, вчителі створюють віртуальні відео, аудіо записи для самостійного вивчення тем. Це допомагає здобувачам освіти не відставати від своїх однолітків та вчасно опановувати навчальну програму. Через воєнний стан ми не маємо змоги відвідувати концерти, брати участь у заходах чи організовувати виступи. Тому викладачі запровадили нововведення—можливість проведення онлайн-концертів і створення спільних відео, які можна переглядати через платформу YouTube.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Дистанційне навчання у навчанні музикою в умовах військової агресії має свої особливості та виклики, проте воно відкриває нові можливості для розвитку учнів і педагогів. Вчитель є не тільки наставником, педагогом, а й психологом, помічником у збереженні емоційного середовища та психологічного стану, який за допомогою музики може підтримати, та розслабити дитину.

Військова агресія створює загрозу життю та безпеці громадян, особливо дітей та молоді, що унеможлиблює традиційний освітній процес. Дистанційне навчання стає оптимальним способом забезпечення безперервності освіти в умовах війни. В умовах дистанційного навчання важливо зберігати інтерес до музики, застосовуючи різноманітні взаємодії між вчителем та учнем. Першим і важливим є емоційний зв'язок, який передбачає підтримку контакту з учнями, мотивацію через позитивне підкріплення. Доступність та самостійність—це допомога у формуванні навичок управління, самоорганізації. Технічна підтримка базується на вмінні користуватися платформами, допомагати учням у разі технічних проблем. Врахування потреб учнів, адаптація завдань, якщо це необхідно, індивідуальний підхід є запорукою ефективного освітнього процесу. Таким чином, у дистанційному навчанні важливо не лише передавати знання, а

й підтримувати взаємодію, мотивувати та допомагати учням адаптуватися до нового формату навчання.

Результативна співпраця між учнем і вчителем на уроці музичного мистецтва можлива завдяки застосуванню сучасних технологій, адаптації навчальних методів і впровадженню музико-терапевтичних практик.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васильєва О. Музика як засіб психологічної підтримки дітей. Київ : Освіта, 2023.
2. Петренко М. Дистанційне навчання мистецтва в умовах війни. Львів : Педагогічна думка, 2022.

ПІДХІД РЕЗИЛІЄНС: ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПСИХІКИ В УМОВАХ ТРАВМИ ВІЙНОЮ

Дзюба Тетяна

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
tatjanadzuba@gmail.com

Постановка проблеми. Інтенсивність і пролонгованість руйнівного впливу травми війною на психіку людини є факторами, які виходять далеко за межі фізичних руйнувань, завдаючи глибоких і тривалих наслідків для психічного здоров'я людини. *Інтенсивність травми війною* проявляється через екстремальні стресові фактори, такі як насильство, втрата близьких і рідних, загроза життю, що спричиняє сильні емоційні потрясіння. Травматичні події можуть призвести до розвитку посттравматичного стресового розладу (ПТСР), тривожних розладів, депресії та інших психічних проблем. *Пролонгованість впливу травми війною* може проявлятися протягом багатьох років після її закінчення і виявлятися у постійних спогадах, нічних кошмарах, тривозі, проблеми зі сном та іншими симптомами, що впливають на повсякденне життя людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Не менш важливим фактором є те, що навіть по закінченню бойових дій людина може переживати так званий «синдром війни» ще багато років. У дослідження Ю. Г. Даника, О. В. Друзя, І. О. Черненка підкреслено, що сучасні війни мають гібридний характер, а «синдром гібридної війни» може бути охарактеризований, як стан, що проявляється у вигляді комплексу характерних психічних, психосоматичних, фізіологічних та когнітивних змін [1]. Суттєву роль у цьому відіграють саме когнітивні впливи і когнітивні дії, які можуть ставати реальною загрозою для психіки людини, виявляючись через стани когнітивного резонансу, дисонансу або дисбалансу. Когнітивні дії можуть спровокувати інформаційні та когнітивні травми, які проявляється у неможливості подальшого безпечного сприйняття когнітивних впливів (когнітивна межа сприйняття), часткову або повну когнітивну дезорієнтацію і навіть когнітивний колапс, з подальшим переходом в стан когнітивної агресії або розчарування у всьому, апатії, тривоги і депресії.

Тобто, особистість стикається з проблемою стресового розладу, який обумовлений когнітивним травмуванням.

Предиктори тривоги в травмі війною можуть по-різному впливати на адаптаційний потенціал психіки. Наприклад, жінки можуть бути більш вразливими до ПТСР, але також можуть краще реагувати на психотерапію. Наявність попередніх проблем з психічним здоров'ям та інтенсивність травматичного досвіду також значно впливають на здатність людини адаптуватися [2; 3].

Адаптаційний потенціал в умовах травми війною є базовим показником резиліентності, що відіграє ключову роль у подоланні наслідків війни та відновленні психологічного благополуччя особистості. За таких умов виникає необхідність розвитку в структурі резиліентності когнітивної та емоційної гнучкості як базових характеристик особистості нової формації. Іншими словами мова йде про розвиток здатності напрацьовувати ті когніції, які дозволять сприймати світ, як достатньо безпечне середовище для життя, навіть в умовах війни.

Метою статті є дослідження складного взаємозв'язку між предикторами адаптаційного потенціалу психіки та резиліентністю,

Виклад основного матеріалу. Дослідження проводилося на базі Полтавського центру психологічної підтримки де основний акцент було зроблено на вивченні сутності резилієнсу, визначення факторів, що відновлюють резилієнс і сприяють посттравматичному зростанню особистості. Вибірку склали 68 осіб віком від 20 до 58 років, які отримували психологічну допомогу на базі центру у вигляді індивідуальних і групових консультацій. В якості психодіагностичного інструментарію дослідження використовувалися методика визначення рівня стресу та тривоги за шкалою Гамільтона [4].

За результатами проведеної методики «Шкала тривоги Гамільтона» лише 28 % опитаних мають низький рівень тривоги (від 0 до 6 балів за шкалою тривоги Гамільтона). Середній рівень тривоги серед опитаних показав 54 %. Це найбільший показник серед трьох груп опитаних. Разом з тим тривожними є показники 18 % опитаних, які виявляють високий рівень тривоги, що становлять від 14 до 24 балів (за результатами скринінгу). Серед показників середньої групи найвищі показники були у сфері тілесних проявів, зокрема таких симптомів як занепокоєння, хвилювання, метушливість, м'язова напруга, біль у м'язах, тремор кінцівок, а також було виявлено проблемні місця у когнітивній та афективній сферах, зокрема, погана пам'ять, труднощі з концентрацією уваги та добові коливання настрою, прояви фобій – страх натовпу, страх залишатися на самоті та інші страхи.

Аналіз відповідей респондентів, які показали високий рівень тривожності, виявив, що переважна більшість з них (89 %) є безробітними або знаходяться на етапі пошуку роботи. Це дає нам підстави стверджувати, що одним із значимих факторів формування резилієнсу в умовах травми війною, є матеріальна захищеність та здатність особистості мати опору на професійну ідентичність. Також наведені дані свідчать, що існує прямий зв'язок між економічною нестабільністю та психологічним станом осіб з високим рівнем тривожності. В

умовах війни втрата роботи може мати катастрофічні наслідки, оскільки вона не тільки позбавляє людину засобів до існування, але й руйнує її відчуття стабільності та контролю над власним життям. Окрім того, наявність фінансової «подушки безпеки» для людей, травмованих війною, може допомогти їм пережити важкі часи та відновитися. Не менш значущим є здатність мати опору на професійну ідентичність, оскільки робота не лише забезпечує матеріальні потреби, але й формує у людини відчуття мети, приналежності та самоповаги. Втрата роботи може призвести до втрати цих важливих аспектів ідентичності. Тому матеріальна захищеність та професійна ідентичність є важливими факторами адаптаційного потенціалу для формування резилієнсу та відновлення емоційної стабільності в умовах травми війною.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи, можна зауважити, що існує складний взаємозв'язок між резилієнтністю, тривогою в ситуації травми війною та адаптаційним потенціалом особистості. Підхід резилієнс є важливим для розуміння та подолання психологічних наслідків війни.

Наведені результати дослідження показують доволі високі показники виявлення рівня тривоги серед опитаних. Водночас якісний аналіз відповідей респондентів дозволяє зробити припущення, що не всі опитувані зазнали суттєвих втрат за час війни, а лише деякі, у тому числі вони також втратили попереднє місце проживання. Всі ці респонденти були з числа осіб, що знаходилися на обліку центру зайнятості як не працевлаштовані. Тому середній рівень тривоги в даному випадку можна оцінювати як проміжний етап у роботі психіки на шляху до адаптації та як задоволення потреби взяти під контроль власне життя в екстремальних умовах війни. Тривога є нормальною реакцією людини на небезпеку. В умовах війни, коли загроза життю та безпеці є постійною, тривога є природним захисним механізмом. Проходячи через етапи тривоги, людина поступово вчиться справлятися з новими викликами складних життєвих ситуацій і подій.

Тому розуміння того, як можна сприяти розвитку резилієнсу особистості та максимально використовувати адаптаційний потенціал в умовах воєнної травми може стати основою для подальших розробок ефективних інтервенцій з зміцненні резилієнтності особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Danyk Y., Druz O., Chernenko I. Formation of syndromes of war and their features. *Journal of Education, Health and Sport*. 2016. Vol. 6 (11). P. 977–989.
2. Дзюба Т. М. Професійне здоров'я особистості в умовах невизначеності та суспільних викликів. *Наукові записки Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Психологія*. 2024. № 3. С. 20–25. URL: <https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2024-3-3> <https://journals.cusu.in.ua/index.php/psychology/article/view/554>
3. Коструба Н., Фіщук О. Психічне здоров'я в умовах кризи : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2023. 180 с.

4. Методики дослідження психічного здоров'я та благополуччя персоналу організацій : психологічний практикум / Л. М. Карамушка, О. В. Креденцер, К. В. Терещенко, В. І. Лагодзінська, В. М. Івкін, О. С. Ковальчук ; за ред. Л. М. Карамушки. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2023. 76 с.

ІДЕНТИФІКАТОРИ ТА ПРИНЦИПИ ЕФЕКТИВНОГО СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ В КОНТЕКСТІ ОСНОВ ЗДОРОВОГО РОЗВИТКУ ПІДЛІТКІВ

Дяченко Сергій

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

social.pedagogue@gsuite.pnpu.edu.ua

Науковий керівник: Сайко Наталія

Внаслідок військової стану по всій території України діти переносять психоемоційні перевантаження та психічні травми різного рівня. Актуальною проблемою є соціальна-педагогічна та психосоціальна підтримка дітей і дорослих в умовах військової агресії. Школи та громади України здійснюють профілактичні програми за планом, не звертаючи уваги на те, чи мають ці програми значущі зміни в житті молодих людей, чи ефективно вони впроваджують ці програми, якими є ідентифікатори здорового розвитку підлітків (дітей від 12–18 років) відповідно до їх вікових особливостей розвитку та чи відповідають програми ознакам здорового розвитку.

Метою нашого дослідження є визначення ідентифікаторів та принципів ефективного соціально-педагогічного супроводу в контексті основ здорового розвитку підлітків.

Дослідження, щодо впровадженні та практичному застосуванні моделі BASIC Ph з метою ефективного соціально-педагогічного супроводу є актуальною. Методика BASIC Ph – особистісна інтегративна багатовимірна модель вибору стратегії виходу з кризи, спричиненої психічною травмою [3, с. 45]. Згідно цієї концепції, унікальну для кожної людини стратегію опірності в умовах кризи характеризує індивідуальне поєднання шести основних каналів: В – Belief and values – віра та переконання, в тому числі філософія життя, духовні та моральні цінності; А – Affect and emotions – почуття та емоції; S – Sociability – соціальність, зокрема ідентифікація приналежності до певної групи та спілкування; І – Imagination and creativity – уява та творчість; С – Cognition and thought – когнітивні стратегії; Ph – Physiological activity – фізіологічна активність [3, с. 45].

Природним станом для людини є взаємодія з оточуючим світом, що ґрунтується на названих вище складових. Вона починається від моменту народження, та в її процесі виробляються навички впоратися з ситуацією. В подальшому на цій основі розвивається опірність. Опірність є процесом, а не результатом, її характеристики можна описати до, під час та після кризової ситуації [3, с. 45]. На практиці їх можна виміряти за допомогою декількох

шкал, до прикладу, шкали Крейга, побудованої по типу психометричної лікертівської шкали. Іншим варіантом є «6-крокова модель складання історій» М. Лаада, перевагою якої можливість застосування за короткий проміжок часу, що іноді вкрай необхідно під час кризової ситуації. Пацієнт розказує історію, що включає елементи чарівної казки і міфу; під час розповіді проявляються способи, з допомогою яких особистість проектує себе на організовану дійсність, таким чином контактуючи зі світом [3, с. 45].

Кожна людина потенційно може використовувати всі шість каналів, але конфігурації їх поєднання розвиваються індивідуально та можуть змінюватися в різні періоди життя і залежно від ситуації, або умов середовища: одні з каналів за-стосовуються регулярно, а інші – практично не залучаються. Фактори, що сприяють опірності, можуть існувати в межах одного або декількох каналів. Наприклад, в разі залучення таких адаптивних захисних механізмів, як відчуття приналежності до певної спільноти, альтруїстичність, прогнозування, почуття гумору, впевненість у собі, самоспостереження та сублімація, залучаються канали соціальності, віри та переконань, уяви та творчості, а також почуттів та емоцій (S, B, I, A) [3, с. 45].

Криза настає тоді, коли у особистості після повторних непродуктивних спроб звільнитися від стресу з'являється відчуття відчуження від світу. Кризу спричиняє відсутність гнучкості вибору стратегії її вирішення: людина циклічно та ригідно використовує тільки один з методів подолання психотравми, не досягаючи при цьому результатів. До порушень функціонування різного рівня призводять ті психотравми, які не вдається опанувати, використовуючи власні стратегії позбутися від проблеми. Виникає відчуття втрати зв'язку зі світом, безвиході, відсутності перспективи у майбутньому, зникнення сенсу життя. В разі порушень функціонування кризові стани можуть проявлятися на субклінічних реєстрах, або викликати розлади, пов'язані зі стресом. Коли такий пацієнт звертається за допомогою, спеціаліст за допомогою багатовимірної підходу BASIC Ph допомагає виробити гнучкість, визначаючи різноманітні напрямки, що дадуть змогу знову поєднати його з оточуючим, а отже розв'язати проблему [3, с. 45].

Існують активні стратегії подолання, що людина використовує постійно, та пасивні, що залучені частково або ще відсутні. На першій групі стратегій спеціалісту варто зосередитися в разі гострої кризової ситуації, на другій – коли пацієнт не здатний вийти з кризової ситуації, але події не сприймаються як вихід за межі норми. Іноді це може вдатися не одразу, тоді спеціаліст визначає інший підхід та сприяє його відновленню. При успішному відновленні зв'язку з оточуючим світом в подальшому підтримується його розвиток до відновлення попереднього рівня взаємодії [3, с. 46].

У науковому обігу є різні підходи до розуміння сутності ознак здорового розвитку. Провідною з основ визначення здорового розвитку підлітків ми дослідили технологію оцінки потреб дитини науковців І. Д. Зверєвої, З. П. Кияниці, В. О. Кузьмінського, Ж. В. Петрочко, І. Саммон. Оцінка потреб дитини базується на цілому ряді теорій розвитку і формування особистості, її

виховання і соціалізації. Та, насамперед, це теорії періодизації в розвитку особистості і теорія прив'язаності [4, с. 7].

До загальних закономірностей розвитку людини належать: єдність біологічного і соціального; взаємозв'язок діалектичного і сенситивного; єдність безперервності і перервності; залежність розвитку від задоволення потреб; його обумовленість специфікою соціального середовища, в тому числі зоною найближчого розвитку; активність у діяльній сфері [4, с. 7].

В контексті загальних закономірностей розвитку дитини особливої ваги набуває єдність біологічного і соціального, що може бути простежена через особливості особистісного становлення у різні вікові періоди [4, с. 7].

Серед сучасних найбільш значущими є періодизації Л. С. Виготського, Д. Б. Ельконіна, В. В. Давидова, А. В. Петровського, Е. Еріксона. Так, у періодизації Л. С. Виготського і Д. Б. Ельконіна зроблена спроба визначити періоди розвитку людини на основі таких суттєвих особливостей, як соціальна ситуація розвитку, провідна діяльність, домінуюче вікове новоутворення [4, с. 8].

Взаємодія дитини з дорослими, із соціальним середовищем є, безперечно, джерелом її розвитку. Іншими словами, виховання не автоматичне передавання духовної культури від старшого покоління до молодшого, а процес організації спільної життєдіяльності дітей і дорослих. Дитина володіє певними рівнями актуального і потенційного розвитку, тобто зона найближчого розвитку передбачає розвиток існуючих здібностей дитини за допомогою дорослих. Саме вони, як соціальні агенти, можуть допомагати дитині випереджати актуальний розвиток, орієнтуючи її на перспективу [4, с. 8].

Важливим для розуміння закономірностей розвитку людини є виокремлення у теорії Е. Еріксона радіусу значущих стосунків (соціальних агенцій) як основи для становлення особистості. Саме такі стосунки з представниками кола найближчого оточення (соціальні агенти) формують у дитини відчуття захищеності, опори [4, с. 9]. Відчуття захищеності та відчуття опори тому і є одними з основ здорового розвитку дитини.

Ключовим поняттям нашого дослідження є і поняття соціалізації. Соціалізація – процес інтеграції індивіда у суспільство та у різноманітні типи соціальних груп шляхом засвоєння елементів культури, соціальних норм і цінностей. Головне завдання процесу соціалізації для індивіда полягає у пошуку свого місця у суспільстві. Виділяють 2 основних типи соціалізації: первинна та вторинна. Первинна соціалізація – засвоєння норм і цінностей людиною у дитячому віці, а вторинна – засвоєння норм і цінностей дорослою людиною [2, с. 85].

На первинну і вторинну соціалізацію впливають різні соціальні агенти і соціальні інститути. Для первинної соціалізації індивіда характерні міжособистісні відносини в малих групах, агентами якої виступає найближче оточення людини. Це батьки, друзі, родичі та близькі. Вони виконують зразу декілька функцій, які можуть заміняти один одну. У цьому типі соціалізації агенти змінюються відповідно до життєвих циклів та умов. На рівні великих соціальних інститутів відбувається вторинна соціалізація. Агентами цієї

соціалізації виступають засоби масової інформації, вчителі у школі, викладачі в університеті [2, с. 85].

Сучасний розвиток технологій та сучасна ера соціалізації дигітального суспільства має свої особливості категоризації основ здорового розвитку дитини та розкриття їх з кута зору процесу еволюції людини. Процес еволюції людини по шляху духовного становлення передбачає входження у світ інтелектуальної культури, побудованої на системі знань як набутих у процесі соціокультурної життєдіяльності, так і «вирощених» усередині своєї індивідуальності. Усе, що визначається як зовнішнє знання, є лише формою репрезентацій обізнаності внутрішньої, яка досягається переважно шляхом освіти [1, с. 5].

Людина реалізує себе в культурній, науковій, освітній, господарській та інших сферах суспільної діяльності не лише через набуті знання і практичний досвід, але й власну вихованість. Виховання внутрішнього морально-духовного скарбу слугує найбільш надійним орієнтиром у визначенні мети й сенсу життя, подоланні його складних суперечностей. Згідно з класичною традицією знання постає збагаченим високими сенсами, здатними зробити людину творчою, духовною особистістю, що вимагає доцільного виховання. У цьому контексті виховання потрібно розглядати як морально-практичний процес, який активно використовується для творення світу й одночасно творення самої людини. В історичному плані Людина – *Homo sapiens* (розумна) перетворюється в Людину – *Homo faber* (продуктивна), яка далі трансформується в Людину – *Homo creativus* (творча). Істотно, що феномен креативності виступає як поєднання новизни, корисності й несподіваності. Актуалізація нинішньої антропологічної освітньої парадигми обумовлена потужним впливом цифрових та інформаційно-комунікаційних технологій на культуру й людину в цілому, що ствердило конституювання дигітальних суспільства і культури. Результатом стала поява *Homo digitalis* – людини дигітальної. Цей образ фіксує зовнішні характеристики індивідів, які володіють сенсорними вміннями об'єктної регуляції (приведення в дію планшетів чи смартфонів) (*digitalis* латиною означає і цифру, і палець) [1, с. 6].

Науковці В. Г. Кремень, С. О. Сисоєва, І. Д. Бех, О. Л. Вознесенська, Н. В. Гавриш, Л. В. Гончар, В. М. Шахрай та ін. розробили Концепцію виховання дітей та молоді в цифровому просторі та визначили основи здорового розвитку підлітків, як базові цінності. До таких базових цінностей, основ здорового розвитку, які потребують особливої уваги й захисних програм сімейної протидії цифровому вихолощуванню реальності, віднесли: цінність тіла (тілесності, реального фізичного руху); цінність тиші й усамітнення (пауз у медійному шумі, щоб причутися до важливого, для розмови із собою); цінність близькостей повноформатної присутності в спілкуванні (без запобіжника кнопки «перервати зв'язок», «виключити»); цінність стосунків з іншим та іншості, як такої (цінність іншої людини й установлених нею меж); цінність живого середовища (складності й саморегульованості природного оточення). У цифровому світі є тенденція знецінення цих базисних моментів людського життя, їхнього надмірного спрощення та підпорядкування прохідним миттєвим

бажанням і звабам. Виховання в цифрову епоху має забезпечувати свідоме відновлення та відтворення означених цінностей [1, с. 6].

Ефективність виховання дітей та молоді в цифровому освітньому просторі та сучасному суспільстві значною мірою залежить від партнерської взаємодії батьків, педагогічних працівників та інших фахівців, яка виступає як взаємоузгоджена і взаємовідповідальна діяльність, в основу якої покладаються діалог, рівні права, добровільність участі, взаємна зацікавленість сторін. Така взаємодія передбачає обмін взаємодіючих сторін інформацією і формами діяльності з метою підвищення інтелектуальних можливостей дітей та молоді, розвитку їхніх здібностей, зміцнення фізичного, психічного й соціального здоров'я, гарантування їхньої безпеки в цифровому просторі та забезпечувало основи здорового розвитку дітей (підлітків включно) [1, с. 25].

Дослідниками ефективної взаємодії визначено, що взаємодія розглядається на двох рівнях: суб'єктивному і процесуальному. На суб'єктивному рівні розглядаються суб'єкти взаємодії – інститути держави, місцевого самоврядування, бізнесу і громадських організацій на основі системно-структурного і міжвідомчого підходів; на процесуальному – взаємодія цих суб'єктів на основі діяльнісного, системно-структурного, міждисциплінарного підходів [4, с. 109].

Науковці О. Безпалько, Т. Дешко, Т. Протасова, Е. Дем'янов та ін. досліджували принципи співробітництва, що, на нашу думку, визначають принципи ефективного соціально-педагогічного супроводу, серед яких: пріоритетність інтересів, проблемна орієнтація, результативно-цільова спрямованість, спільне планування, функціональна домовленість, єдиний інформаційний простір, зворотній зв'язок, спільне прогнозування проміжних та остаточних результатів, спільна оцінка діяльності шляхом співставлення отриманих результатів із запланованими, відповідальність, наукова та методична обґрунтованість, правова забезпеченість, комплексність та системність [4, с. 109].

Принцип природовідповідності визначений Я.-А. Коменським [4, с. 22], що першим довів необхідність чіткого і суворого врахування вікових особливостей дітей під час їх навчання і виховання має бути у основі визначення ідентифікаторів ефективного соціально-педагогічного супроводу. Науковці «Інституту пошуку» дослідити та визначили зовнішні та внутрішні активи (якості, особливості), що виклали у таблиці 40 активів розвитку дитини, що також є основами розвитку підлітків [5]. Ці 40 активів відображають за ідентифікаторами як дитина реалізує себе за основами розвитку по віковим групам: раннього дитинства (3–5 років); початкової школи (5–9 років); середнього дитинства (8–12 років); підлітків (12–18 років).

Висновки. У нашому дослідженні ми визначили ідентифікатори та принципи ефективного соціально-педагогічного супроводу в контексті основ здорового розвитку підлітків. Перспективами подальших досліджень є необхідність верифікації методу створення «ситуації успіху», розвитку асертивності і опірності учасників освітнього процесу та загалом учасників громад, як профілактика негативних наслідків стресу сучасних умов життя

суспільства та військового стану України. В майбутньому ми плануємо продовжити дослідження теми і вивчення більш детально використання фахівцями Психологічної служби технології штучного інтелекту з метою ефективного соціально-педагогічного супроводу дитини і навчання майбутніх фахівців Психологічної служби освіти України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кремень В. Г., Сисоєва С. О., Бех І. Д., Вознесенська О. Л., Гавриш Н. В., Гончар Л. В., ... & Шахрай В. М. Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2022. № 4 (2). С. 1–30.
2. Крижня В. О. Трансформація ролі соціальних агентів у процесі соціалізації особистості. *Великі війни, великі трансформації: історична соціологія 20-го століття, 1914–2014* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 27–28 лист. 2014 р. / уклад. А. А. Мельниченко, П. В. Кутуєв, А. О. Мігалуш. Київ : Політехніка, 2014. С. 85.
3. Микитенко Р. Застосування моделі BASIC Ph в програмі психоневрологічної реабілітації учасників бойових дій на сході України. *Молодий вчений*. 2020. № 6 (82). С. 44–47.
4. Оцінка потреб дитини та її сім'ї / за заг. ред. І. Д. Зверєвої; авт.: І. Д. Зверєва, З. П. Кияниця, В. О. Кузьмінський, Ж. В. Петрочко, І. Саммон. Київ : Держсоцслужба, 2007. 144 с.
5. Benson P. L., Roehlkepartain E. C., Sesma Jr. A. Tapping the power of community: The potential of asset building to strengthen substance abuse prevention efforts. *Search Institute. Insights & Evidence*. 2004. Vol. 2. No. 1. P. 1–14. URL: <https://d2pck61xhq74q6.cloudfront.net/40-Developmental-Assets.pdf>

ВПЛИВ СІМЕЙНОГО СЕРЕДОВИЩА НА СОЦІАЛЬНУ АДАПТАЦІЮ ДІТЕЙ З ДЕВІАНТНОЮ ПОВЕДІНКОЮ

Кобка Ярослава

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

yarosavakobkal@gmail.com

Науковий керівник: *Кононенко Лілія*

Постановка проблеми: У сучасному суспільстві спостерігається невпинне зростання соціальних викликів, серед яких особливе занепокоєння викликає проблема девіантної поведінки серед дітей та підлітків [Zaman & Nouwen, 2016]. Це явище не лише відображає глибокі соціальні негаразди, але й ставить під загрозу майбутнє підростаючого покоління. Одним із ключових чинників, що сприяють формуванню девіантної поведінки, є кризові ситуації в сім'ях, які стають все більш поширеними в сучасному світі [Безуглий, 2012].

Сім'я, як основний осередок соціалізації дитини, відіграє вирішальну роль у формуванні її особистості, ціннісних орієнтацій та поведінкових

моделей [Богданова, 2008]. Однак, коли сім'я переживає кризу, її здатність виконувати ці функції значно знижується. Нестабільність у родині, що може бути спричинена економічними труднощами, конфліктами між батьками, або іншими негативними обставинами, створює атмосферу тривоги та невпевненості, яка негативно впливає на психічний стан дитини [Видра, 2011].

Конфлікти, які є невід'ємною частиною життя будь-якої сім'ї, можуть мати особливо руйнівний вплив на дітей, коли вони стають хронічними або набувають насильницького характеру. Постійні сварки, крики, а тим паче фізичне або психологічне насильство, створюють для дитини травматичний досвід, який може призвести до розвитку агресивної або аутодеструктивної поведінки.

Недостатній емоційний контакт між батьками та дітьми є ще однією серйозною проблемою, що сприяє формуванню девіантної поведінки. У сучасному світі, де батьки часто змушені багато працювати, щоб забезпечити сім'ю, часу на спілкування з дітьми залишається обмаль. Діти, які не отримують достатньо уваги, любові та підтримки, почуваються покинутими та непотрібними, що може призвести до розвитку у них почуття образи, злості та агресії.

Діти з девіантною поведінкою часто стикаються зі стигматизацією та соціальним відторгненням. У школі, на вулиці, а іноді навіть у власній родині, вони можуть зазнавати дискримінації та упередженого ставлення. Це лише посилює їх почуття ізоляції та відчуження, що може призвести до подальшої ескалації девіантної поведінки.

Однак, без належної підтримки з боку сім'ї, зусилля соціального педагога можуть бути недостатніми. Батьки, які усвідомлюють свою відповідальність за виховання дитини, повинні активно співпрацювати з соціальним педагогом, дотримуватися його рекомендацій та створювати вдома сприятливу атмосферу для розвитку дитини.

Отже, девіантна поведінка дітей є серйозною соціальною проблемою, що потребує негайного розв'язання. Крім того, дослідження [Lesmana & Nurjamilah, 2024] показують, що розбиті сім'ї можуть призвести до емоційних розладів, поведінкових проблем і зниження самооцінки дітей. Саме ці чинники підвищують ризик розвитку девіантної поведінки та ускладнюють соціальну адаптацію дитини. Також варто враховувати роль соціалізації дитини в шкільному середовищі. Дослідження [Salsabilah & Sakinah, 2024] підкреслюють, що рівень соціальної адаптації дітей значною мірою залежить від навичок взаємодії у шкільному середовищі. Соціально активні діти, які мають навички комунікації, частіше демонструють конструктивні форми поведінки, тоді як ізольовані учні з нестабільних сімей можуть бути більш схильними до девіантних проявів. Для успішної соціальної адаптації дітей з девіантною поведінкою необхідні спільні зусилля сім'ї, школи, соціальних служб та всієї громади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні наукові дослідження соціальних педагогів і психологів наголошують на необхідності раннього

втручання та використання комплексних підходів у роботі з такими дітьми. Зокрема, ефективними методами виявилися:

- програми сімейної терапії, які сприяють покращенню відносин між батьками та дітьми, навчають батьків ефективних стратегій виховання;
- індивідуальний психологічний супровід, що допомагає дитині подолати внутрішні конфлікти, підвищити рівень самоконтролю та адаптації;

Крім цього, важливим напрямком досліджень є аналіз впливу шкільного середовища на поведінку дітей. Установлено, що школи з розвиненими програмами профілактики девіацій та психологічної підтримки демонструють нижчий рівень правопорушень серед учнів.

Також сучасні дослідження розглядають роль цифрових технологій у роботі з дітьми, схильними до девіантної поведінки, зокрема використання онлайн-консультування, психотерапевтичних ігор та інших інноваційних методів.

Таким чином, аналіз сучасних досліджень підтверджує, що ефективна робота з дітьми, які мають девіантну поведінку, потребує комплексного підходу, що охоплює як роботу з родиною, так і соціально-педагогічні заходи у школі та громаді.

Мета статті полягає в тому, щоби з'ясувати вплив сімейного середовища на процес соціальної адаптації дітей, які демонструють девіантну поведінку. Зокрема – виявити та проаналізувати ключові аспекти взаємодії між сімейними чинниками та особливостями поведінки дитини.

Виклад основного матеріалу. Девіантна поведінка – це складне соціальне явище, яке проявляється у відхиленні від загальноприйнятих у суспільстві норм і правил. Ці відхилення можуть варіюватися від незначних порушень дисципліни до серйозних правопорушень. Важливо розуміти, що девіантна поведінка не є статичною; вона може змінюватися залежно від віку дитини, її оточення та інших чинників.

Девіантна поведінка, як відомо, визначається такими характеристиками: *відхиленням від соціальних норм*, що є її ключовою ознакою; може проявлятися у різних формах, таких як агресія, брехня, крадіжки, вандалізм, вживання психоактивних речовин тощо; *негативною оцінкою з боку суспільства*, оскільки, як правило, викликає осуд і неприйняття з боку оточуючих; може призвести до соціальної ізоляції дитини, її виключення з колективу та інших негативних наслідків; *різноманітністю форм прояву* в широкому спектрі дій та вчинків; важливо розрізняти різні форми девіації, щоб ефективно реагувати на них; *специфічним соціальним характером*, адже вона завжди реалізується у соціальному контексті – відображає взаємодію дитини з її оточенням, включаючи сім'ю, школу, друзів тощо.

Основними причинами девіантної поведінки є такі:

- Внутрішні чинники: Психологічні особливості дитини, такі як низька самооцінка, імпульсивність, тривожність тощо.
- Зовнішні чинники: Вплив сім'ї, школи, друзів, засобів масової інформації та інших соціальних інститутів.

Як уже зазначалося, сім'я відіграє ключову роль у процесі соціалізації дитини. Саме в сім'ї дитина отримує перші уроки життя, засвоює соціальні норми та цінності, формує уявлення про моделі поведінки. Разом із тим, вплив сім'ю на соціалізацію дитини може бути як позитивним, так і негативним. Позитивним є: *формування моральних орієнтирів* (батьки є першими вчителями дитини, вони передають їй свої моральні цінності та переконання, формуючи її світогляд), *створення емоційно підтримуючого середовища* (любляча і підтримуюча сім'я допомагає дитині розвинути почуття безпеки та впевненості у собі), *розвиток комунікативних навичок* (сім'я є першим місцем, де дитина вчиться спілкуватися з іншими людьми), *зміцнення почуття безпеки та впевненості у собі* (дитина, яка відчуває підтримку і любов з боку сім'ї, більш впевнена у собі та своїх силах). Серед негативних впливів вираженими є такі: *нестабільні або конфліктні сімейні відносини* (постійні сварки і конфлікти в сім'ї можуть призвести до тривожності, агресивності та інших проблем у дитини), *надмірна жорстокість або, навпаки, гіперопіка*: (обидва ці стилі виховання можуть негативно вплинути на розвиток дитини), *відсутність належного контролю та дисципліни* (дитина, яка не знає меж, може вирости недисциплінованою та імпульсивною), *вплив девіантної поведінки батьків* (діти, які спостерігають девіантну поведінку батьків, більш схильні до її наслідування).

Як бачимо, сімейне середовище, як первинний агент соціалізації, відіграє вирішальну роль у формуванні особистості дитини та її здатності до соціальної адаптації. Однак, коли сім'я стикається з кризовими ситуаціями, її вплив може набутися негативного характеру, сприяючи розвитку девіантної поведінки.

Соціальна адаптація, будучи складним та багатограним процесом, вміщує пристосування індивіда до соціальних норм, цінностей та вимог суспільства. Для дітей з девіантною поведінкою цей процес ускладнюється відхиленнями від загальноприйнятих стандартів, що може призвести до соціальної ізоляції та відчуження. Важливу роль у цьому процесі відіграє соціальний педагог, який працює на межі взаємодії сім'ї, школи та громади. Соціальний педагог допомагає дитині подолати труднощі соціалізації, розвинути соціальні навички та адаптуватися до життя в суспільстві, а також розвинути соціальні навички та змінити свою поведінку.

Основними завданнями соціального педагога у контексті соціальної адаптації дітей із девіантною поведінкою є:

- *Діагностика проблем дитини*. Соціальний педагог проводить оцінку рівня соціальної адаптації дитини, виявляє чинники, що сприяють девіантній поведінці, та розробляє індивідуальний план допомоги.

- *Робота з сім'єю*. Соціальний педагог налагоджує контакт з батьками дитини, надає їм консультації та підтримку, допомагає покращити сімейні стосунки.

- *Проведення індивідуальних і групових тренінгів*. Соціальний педагог проводить тренінги, спрямовані на розвиток комунікативних навичок, профілактику конфліктної поведінки, формування позитивних моделей взаємодії.

– *Організація соціальних заходів.* Соціальний педагог залучає підлітків до участі у волонтерських та творчих ініціативах, організовує соціальні заходи, спрямовані на їхню інтеграцію в суспільство.

Отже, соціально-педагогічна робота з дітьми, які мають девіантну поведінку, є складним і тривалим процесом. Вона вимагає від соціального педагога високого рівня професіоналізму, терпіння та емпатії.

Важливо зазначити, що успіх соціально-педагогічної роботи залежить від співпраці між соціальним педагогом, дитиною та її сім'єю. Тільки спільними зусиллями можна допомогти дитині подолати девіантну поведінку та успішно адаптуватися до суспільства.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Соціальна адаптація дітей з девіантною поведінкою значною мірою залежить від сімейного середовища. Негативні умови у сім'ї, такі як нестача уваги, конфлікти, жорстоке поводження або неналежний контроль з боку батьків, можуть посилювати девіантну поведінку, сприяти соціальній ізоляції дитини та її труднощам у взаємодії з суспільством. Натомість сприятливе сімейне середовище, засноване на довірі, емоційній підтримці та правильному вихованні, допомагає дитині уникати негативних проявів поведінки та успішно інтегруватися в соціум.

Роль соціального педагога у цьому процесі є надзвичайно важливою. Він виступає не лише посередником між дитиною та суспільством, а й координатором змін у сімейному та соціальному середовищі. Впровадження програм корекційної роботи, організація соціально-освітніх проєктів, тренінгів для дітей і батьків, індивідуальний підхід до кожної дитини дозволяють знизити рівень девіантної поведінки та підвищити рівень соціальної адаптації підлітків.

Подальші дослідження у цій сфері можуть бути спрямовані на детальніше вивчення взаємозв'язку між стилем виховання та рівнем девіантної поведінки дітей, розробку ефективних програм психолого-педагогічної підтримки підлітків з поведінковими відхиленнями, оцінку результативності існуючих методик соціальної реабілітації. Важливим напрямком є також дослідження інноваційних підходів до соціально-педагогічної роботи, зокрема цифрові технології, методи арт-терапії, інтеграцію педагогіки партнерства та колективної взаємодії у процес реабілітації дітей із девіантною поведінкою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Zaman B., Nouwen M. Parental controls: advice for parents, researchers and industry. London : EU Kids Online, 2016. URL: <http://eprints.lse.ac.uk/65388>
2. Безуглий Р. Порівняльний аналіз уявлень про виховну роль батька у свідомості чоловіків з різним сімейним статусом. Психологічні дослідження: наукові праці студентів соціально-психологічного факультету / за ред. О. Л. Музики, Ю. Ю. Дем'янчук. Житомир, 2012. Вип. 4. С. 13–16.
3. Богданова І. М. Соціальна педагогіка : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 343 с.

4. Бондарчук О. І. Соціально-психологічні особливості дитини: інформаційно-методичні матеріали для слухачів і викладачів системи післядипломної освіти / авт.-уклад. : О. І. Бондарчук, Т. В. Ткач, Н. В. Гордієнко, С. В. Казакова, А. С. Москальова, О. О. Нежинська, Н. І. Пінчук ; Ун-т менеджменту освіти НАПН України. Київ, 2015. 48 с.
5. Бубнова В. М. Екологічне виховання як інструмент культурного спілкування дитини з природою. *Дошкільна освіта м. Кіровограда. Методист* – *Наталя Бабич* : блог. 2014. URL: https://dnz.ucoz.net/blog/bubnova_v_ekologichne_vikhovannja_jak_instrument_kulturnogo_spilkuvannja_ditini_z_prirodoju/2014-02-03-8
6. Видра О. Г. Вікова та психологічна психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 112 с.
7. Власова О. І. Педагогічна психологія : навч. посіб. Київ : Либідь, 2005. 400 с.
8. Lesmana G., Nurjamilah K, Amalia D. Impact of a Broken Home Family on Children's Social Deviant Behavior. *Journal of General Education Science*. 2023. Vol. 2. No. 1. P. 111–115. URL: <https://journal.berpusi.co.id/index.php/JoGEs/article/view/513>
9. Salsabilah N., Sakinah A. P., Anggraini T. W. Analisis Perilaku Bersosialisasi Anak Di Sekolah Dasar Ditinjau Dari Perbedaan Latar Belakang Keluarga. *Katalis Pendidikan : Jurnal Ilmu Pendidikan Dan Matematika*. 2024. Vol. 1. No. 4. P. 12–23. URL: <https://journal.lpkd.or.id/index.php/Katalis/article/view/336>

МОДЕЛЬ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ, У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Ласточкина Віолета

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
vetulya61@gmail.com

Науковий керівник: *Котломанітова Галина*

Постановка проблеми: Державна політика захисту прав дітей в Україні стала пріоритетом соціальної політики нашої України часів незалежності. Щороку діти залишаються без батьківської опіки, у тому числі і через **складні життєві обставини (СЖО)**, безвідповідальне ставлення батьків до виконання своїх обов'язків, вживання алкоголю, наркотичних речовин, аморальну поведінку, жорстоке поводження у родині. Реалії сьогодення: три роки повномасштабної російсько-української війни, сучасні соціально-економічні умови залишають перед суспільством низку викликів, що впливають на добробут родини і, відповідно, на розвиток та виховання дітей. Діти, родини яких опинилися в складних життєвих обставинах, потребують особливої уваги та підтримуються з боку освітніх, соціальних та психологічних служб.

Явище *соціального сирітства* для нашої держави, нажаль, є актуальнішим. Для закладу загальної середньої освіти - це виклик, подолання якого можливе через профілактику, соціальний супровід, впровадження нових технологій в роботі з такими дітьми, створення ефективної моделі «родина-дитина». Для забезпечення супроводу особи/сім'ї, які опинилися в складних життєвих обставинах, в закладі загальної середньої освіти провідним фахівцем, консультантом, партнером, координатором є безпосередньо соціальний педагог.

Аналіз літератури та поглядів із зазначеної проблеми. Проблема соціалізації та адаптації дітей привертала увагу таких видатних педагогів та психологів, таких як Л. Виготський, Я. Корчак, А. Макаренко, Б. Спок, В. Сухомлинський та багато інших. Проблему соціально-педагогічної роботи з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, досліджують сучасні науковці: Т. Боса, А. Зінченко, З. Кияниця, Ж. Петрочко, І. Пеша.

Питання підтримки дітей, родини яких опинилися в складних життєвих обставинах, регламентує нормативно-правова та законодавча база України, а саме: Конституція України, Закон України «Про соціальні послуги», Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 року № 866 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини», Постанова Кабінету Міністрів України від 01 червня 2020 року № 587 «Про організацію надання соціальних послуг», Наказ Міністерства соціальної політики України від 13 липня 2018 року № 1005 «Про затвердження форм обліку соціальної роботи з сім'ями/особами, які перебувають у складних життєвих обставинах».

Мета статті – на прикладі авторської програми соціального педагога «Школа подовженого дня «ШАНС»» розглянути модель організації роботи з дітьми, які опинилися в складних життєвих обставинах, у закладі загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Основне призначення соціальної роботи полягає в тому, щоб допомогти людям адаптуватися до навколишніх умов, структур, механізмів, домогтися повноцінного життя в суспільстві[5, с. 9–10].

Основною метою захисту дітей в сім'ях, які не в змозі забезпечити права дитини та захищеність - це формування якісної моделі поведінки, соціальної адаптації, правильної моделі стосунків в родині, в суспільстві.

Складні життєві обставини – це обставини, що негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, які особа/сім'я не може подолати самотійно [6]. Це умови, що негативно впливають на життя дитини, стан її здоров'я та розвиток (інвалідність, тяжка хвороба, безпритульність, перебування у конфлікті із законом, залучення до найгірших форм дитячої праці, жорстоке поводження тощо), установлені за результатами оцінювання потреб дитини та її сім'ї у соціальних послугах.

Важливо розкрити сутність основних принципів функціонування сучасної моделі соціальної роботи в ЗЗСО, налагодити співпрацю, партнерство з батьками через сімейно орієнтований підхід, інтеграцію та взаємодію, здійснити координацію, максимально згенерувати співпрацю, соціалізацію дитини/родини на розвиток сильних сторін та позитивних ресурсів. Скласти

практичні поради, інструментарій щодо організації та здійснення роботи соціального педагога з даною категорією вихованців закладу, а також своєчасного виявлення вразливих сімей із дітьми, оцінити потреби дитини.

Сім'ї, де створені умови для ефективної соціалізації, розвитку особистого потенціалу дитини, які відповідають нормам, потребам – проблем із соціалізацією практично не мають. Соціалізація підлітка відбувається відповідно до вікових особливостей, без ускладнень та відхилень, рідше потребує корегування спеціалістів.

Навпроти, коли умови не відповідають ефективній соціалізації, цьому заважають психічний, фізичний, духовний стан людини, неадекватна, не контрольована поведінка, тобто простежується відхилення від норм ефективної соціалізації, то настають ускладнення, з'являються окремі соціальні групи, виникають складні життєві ситуації, в епіцентрі якої опиняється дитина.

У разі виявлення таких дітей, важливо своєчасно «запустити» ресурсний підхід, яким визначено арсенал засобів для виконання будь-якого завдання, удосконалення та модернізації (до вимог сучасної молоді) вже працюючих форм, методів та інструментів, особливо коли вони мають надзвичайний характер чи застосовуються у критичній ситуації.

За численними спостереженнями, як науковців так і практиків, у житті дитини виникають наступні проблеми та труднощі: розлади психічного здоров'я, фізичного розвитку, проблеми, пов'язані з неблагополуччям родини, порушенням прав дитини та насиллям, проблеми самореалізації, проблеми, що пов'язують із неадекватною поведінкою та порушенням соціальних норм суспільства, конфліктною поведінкою та соціально-психологічним кліматом у школі та мікросередовищі.

Презентація моделі «Авторська програма соціального педагога «Школа подовженого дня «ШАНС»»

Мета соціальної служби закладу загальної середньої освіти - «прибрати» дітей категорії СЖО з вулиці, відвести їх з сумнівних компаній, створити належні психолого-педагогічні умови для забезпечення нормальної життєдіяльності дітей, створити умови для навчання, праці та змістовного дозвілля, а саме, забезпечити їхню зайнятість, формувати ключові загальнолюдські компетентності, розвивати здібності, які допоможуть дітям та підліткам безперешкодно адаптуватися та інтегруватися в самостійне доросле життя. Безпосереднім супроводом дітей у СЖО займаються служби у справах дітей. Від моменту, коли вони отримали повідомлення, до початку вивчення ситуації або передачі інформації в правоохоронні органи має пройти не більше однієї доби. Закриття справи відбувається лише через відповідний наказ служби у справах дітей у випадках якщо сім'я змінила місце проживання, були усунені умови, що спричинили складні життєві умови, або коли дитина досягла повноліття.

МОДУЛЬ 1. Програми «Школа подовженого дня «ШАНС», включає в себе наступний алгоритм: вхідна діагностика; створення груп за ступенем проблеми; співпраця з громадськими установами; організація роботи школи подовженого дня «ШАНС»; налагодження партнерства у ланці «школа –

батьки-вчителі-діти»; програма «Я-успішний» (успішна життєва траєкторія: корекція, реабілітація) ; повторна діагностика.

МОДУЛЬ 2. Діагностування (рис. 1)

Рис. 1. Модуль 2. Діагностування

Шляхом діагностування, обстеженням учнівського контингенту, моніторингу відвідування навчальних занять, готовності до освітньої діяльності, аналізу навчальних досягнень учня, можливо виявити дітей з сімей, які потрапили в складні життєві обставини. В організації якісного супроводу дітей з СЖО є розуміння ознак складних життєвих обставин, правильність визначення типу родини, аналіз рівня їх соціальної адаптації, та планування, складання плану співпраці (діяльності) з родиною.

Таблиця 1

Модуль 2. Діагностування

Тип сім'ї у СЖО	Ознаки	Види роботи
Благополучна сім'я	Члени родини потребують переважно інформаційної підтримки у вирішенні складних життєвих обставин.	Інформаційна корекція та супровід спрямований на допомогу психолога, юридичну підтримку, педагогічний патронаж.
Сім'я соціального ризику	У вирішенні проблем потребує сторонньої допомоги, проте в родині збережена висока мотивація до виходу з кризи, вирішення проблемних питань.	Допомога: - консультаційна; - інформаційна; - супровід та спостереження зі сторони соціальної служби ЗЗСО

Тип сім'ї у СЖО	Ознаки	Види роботи
Пасивна сім'я	Сім'я має власні ресурси, але не визнає наявності проблеми , не вбачає можливості та бажання їх розв'язувати, не сприймає соціальну і психологічну допомогу	Налагодження взаємодії з дитиною/родиною, визнання сім'єю проблеми та створення «ситуації» успіху для родини, щоб вмотивувати на соціальний супровід (примусова мотивація як варіант)
Неблагополучна сім'я	Сім'я має власні ресурси, але не визнає наявності проблеми, не вбачає можливості та бажання їх розв'язувати, не сприймає соціальну і психологічну допомогу	Мотивувати дитину/родину до змін, залучати дитину з такою родини до КТС, розширити спектр позашкільного життя дитини на безоплатній основі, соціальний супровід (примусова мотивація, має право бути присутньою в даному випадку)
Асоціальна сім'я	Сім'я веде асоціальний спосіб життя (алкоголізм, наркоманія інше) Це сприймається членами родини як норма. Родина не має розуміння і потреби у зміні стилю життя.	Зовнішній примус. Мотивація до усвідомлення важливості змінити спосіб життя. Соціальний супровід. Співпраця з родиною, напрям – формування необхідності зміни. Індивідуальна траєкторія реабілітації для дитини.

Таблиця 2

Модуль 3. Циклограма

Назва	Термін	Відповідальна особа	Документ, який підготувати за результатом проведеного заходу
Моніторинг відвідування занять	1 раз на місяць	Класний керівник	Таблиця Google платформа
Моніторинг готовності до освітнього процесу дитини СЖО	Вересень – жовтень (та за потреби)	Соціальний педагог	Аналітична довідка. Картка спостережень

Назва	Термін	Відповідальна особа	Документ, який підготувати за результатом проведеного заходу
Соціальний паспорт класу	Вересень	Класний керівник, соціальний педагог	Загальний паспорт закладу
Соціометрія класу	Вересень - січень	Практичний психолог	Психолого-педагогічний семінар з педагогами закладу
Складання характеристики на дітей, які проживають у сім'ях що опинилися в СЖО	Вересень (або при виявленні такої дитини)	Практичний психолог, соціальний педагог, класні керівники	Карта спостережень
Виявлення причин, обставин, умов життя дитини та їх вплив на розвиток і поведінку дитини	При виявленні дитини з сім'єю СЖО	Соціальний педагог	Акт обстеження житлово- побутових умов сім'ї
Анкетування (за окремим графіком, інструментарієм)	Системтично	Соціальний педагог	
Опитування - Для батьків (опікунів) - Для педагогів закладу - Для здобувачів освіти	На етапі ВУ програми «Урок», за потреби	Соціальний педагог	Складання та надання рекомендацій дитині/батькам/педагогам
Інтерв'ювання	Під час індивідуальної роботи з дитиною/батьками	Соціальний педагог, практичний психолог	Виявлення проблематики, визначення умов роботи та надання ресурсу для покращення загального стану дитині в СЖО

Назва	Термін	Відповідальна особа	Документ, який підготувати за результатом проведеного заходу
Студія «Відверта розмова» або телефон довіри	Упродовж всього терміну навчання	Практичний психолог, соціальний педагог	Фіксація звернень та ведення журналу запитів. Співпраця зі структурними підрозділами з питань соціального захисту дітей та підлітків
Збір інформації про занятість учнів, які перебувають на різних формах обліку, в гуртках та секціях школи, установ позашкільної освіти.	Вересень - січень	Соціальний педагог	Книга спостережень
Збір інформації про зайнятість у канікулярний час учнів, які перебувають на різних формах обліку.	Жовтень, грудень, березень, травень	Соціальний педагог	Книга спостережень

МОДУЛЬ 4. Співпраця з громадськими установами

Суб'єктами виявлення дітей /сімей, які належать до вразливих категорій населення або перебувають у складних життєвих обставинах є:

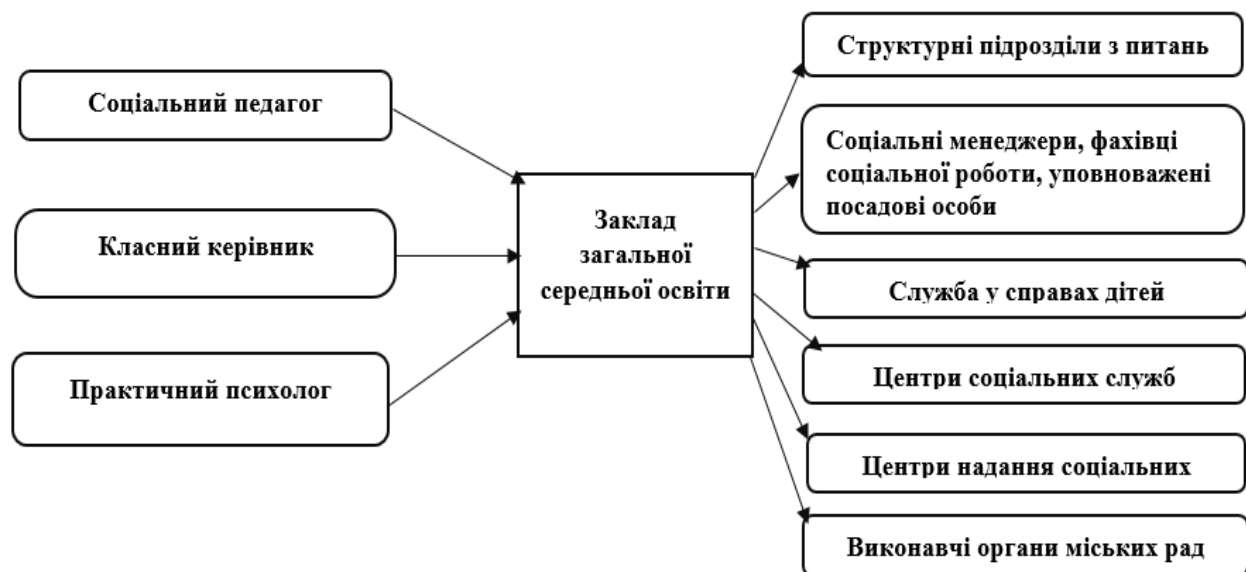

Рис. 2. Модуль створення груп за ступенем проблеми

Обстеження умов виховання дітей, які потрапили в поле зору соціальної служби та виявлення рівня дезадаптації дозволяє сформувати групи дітей для здійснення корекційної роботи з ними.

Шляхом діагностування, обстеженням учнівського контингенту, моніторингом відвідування, готовності до навчальної діяльності, аналізом навчальних досягнень можливо виявити дітей з сімей які потрапили в скрутну життєву ситуацію.

Фіксування та перевірка звернень від самих учнів, від громадян, а також звернень від служб, задов'язаних займатися соціальною допомогою та реабілітацією осіб/сімей у СЖО також є способом виявлення дітей які потребують негайної допомоги.

Попередня робота проводиться в мікрогрупах, де практичним психологом підбираються методи індивідуальної та групової роботи відповідно до характеру дезадаптації дітей, тієї або іншої групи.

Практичний психолог за допомогою різних видів робіт: арттерапії, тренінгів, інтерактивних занять, просвітницьких занять, тренінгів для батьків (за згодою), намагається стабілізувати емоційний стан, мотивувати, активувати пізнавальні процеси, підтримувати та посилювати емоційно-вольову сферу, що допомагає відстежувати, попереджувати та мінімізувати емоційні зриви.

МОДЕЛЬ ШПД – школа подовженого дня «ШАНС»

Повернути дитину до життя, створити комфортні умови перебування в закладі, мотивувати на траєкторію успіху, формувати життєві компетентності та компетенції – чи не найголовніше завдання в організації роботи з дітьми, які опинилися в складних життєвих обставинах.

Тому модель «ШПД – школа подовженого дня «ШАНС» - це на думку автора найважливіша родзинка проекту, адже силами педагогічного колективу, силами власного прикладу, створити умови для зацікавлення дитини, запропонувати альтернативу вулиці, продемонструвати опіку і розуміння, дати дитині зрозуміти «ти-неймовірний», «ти – зможеш», «ми твої друзі», на нашу думку можливо при організації школи подовженого дня, навчання після навчання, навчання через гру, партнерство та діалог.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Апробація програми «Школа подовженого дня «ШАНС» здійснювалась у 2022–2023 навчальному році в Ліцеї № 3 м. Кам'янського і схвалена педагогічною радою як форма роботи в подоланні освітніх втрат.

Дітям з категорій сімей, які опинилися в СЖО або знаходяться в зоні ризику та потрапили в поле зору психологічної служби, після попередньої роботи по стабілізації емоційного стану пропонується взяти участь в реабілітаційній програмі школи подовженого дня «ШАНС».

Поряд з педагогами в реабілітаційній програмі с дітьми СЖО планується активно залучати лідерів самоврядування закладу. Їм доручається роль провідників-«стюардів», які спрямовують, керують, стежать за регламентом, за розкладом, але не з позиції «зверху», а з позиції – «поряд».

Програма розрахована на роботу упродовж всього навчального року. Періодично проводяться проміжні тестування з метою визначення динаміки

змін в поведінці, навчальній діяльності, покращення стосунків в родині. Діти можуть залишатися в програмі, а можуть переходити на інший рівень, виконувати роль провідника-«стюарда».

Дуже важливим є запрошення батьків для демонстрування успіхів дітей, що може зіграти додаткову позитивну роль в мотивуванні батьків подолати кризу в сім'ї.

Є дуже вірний вислів: «чужих дітей не буває». Ці слова повинні стати девізом для соціального становлення усіх співпричетних до реалізації даної програми. І школа подовженого дня «ШАНС» може дати можливість не тільки дітям успішно адаптуватися, а і нам, педагогам, довести що ми обрали вірний життєвий і професійний шлях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боса Т. Г. Робота з дітьми, які опинилися у складних життєвих обставинах. Крижопіль. 2014. 24 с.
2. Зінченко А. Діти у складних життєвих обставинах / авт. кол. Київ, 2013. 296 с.
3. Кияниця З. П., Петрочко Ж. В. Соціальна робота із вразливими сім'ями та дітьми. Київ, 2017. 258 с.
4. Пеша І. Організація соціальної роботи з дітьми та молоддю, які опинились у СЖО : практ. посіб. для спеціалістів соц. сфери. Київ, 2011. 300 с.
5. Рудкевич Н. І. Методика соціально-педагогічної роботи : навч.-метод. посіб. Львів : Растр-7, 2021. 324 с.
6. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII : редакція від 15.11.2024, підстава 4017-IX. РАДА. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
7. Психологічна служба ліцею. Дмитрівський Академічний ліцей «Перспектива» с. Дмитрівка. URL: <https://dmytrivka.e-schools.info/pages/psihologchna-sluzhba-shkoli> (дата звернення 21.10.2022)
8. Структура роботи з дітьми, сім'ї яких перебувають в складних життєвих обставинах. YouTube. URL: <https://surl.lu/ffpepo>

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У ПРОЦЕСІ ЗМІЦНЕННЯ СІМЕЙНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

Левченко Тетяна

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
tanya23456178@gmail.com

Науковий керівник: Котломанітова Галина

Постановка проблеми. Соціальна підтримка є ключовим інструментом забезпечення добробуту та соціального благополуччя різних категорій населення, зокрема дітей і дорослих, які перебувають у складних життєвих

обставинах. В умовах сучасних соціально-економічних викликів та наслідків військових дій значення соціальної підтримки набуває особливої актуальності. Соціальної і соціально-педагогічної підтримки потребують діти й дорослі з числа сімей військовослужбовців. Однак ефективність існуючих механізмів допомоги потребує подальшого вдосконалення з урахуванням індивідуальних потреб отримувачів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання соціальної підтримки активно розглядаються в наукових працях соціологів, психологів, педагогів і фахівців соціальної роботи. Зокрема, дослідники звертають увагу на роль соціального супроводу, психосоціальної реабілітації, державних програм допомоги та громадських ініціатив. Водночас недостатньо досліджено взаємозв'язок між рівнем соціальної підтримки та ефективністю інтеграції дітей і дорослих у суспільство, що вимагає додаткового аналізу.

Мета статті: визначення основних форм і механізмів соціальної і соціально-педагогічної підтримки дітей і дорослих у системі соціальних послуг, а також аналіз їх впливу на адаптацію, соціальну стабільність і якість життя отримувачів допомоги.

Виклад основного матеріалу. Соціальна підтримка виступає як система заходів, спрямованих на забезпечення базових потреб, збереження психофізичного здоров'я та інтеграцію у суспільне життя осіб, що опинилися в складних життєвих обставинах. У сучасних умовах розвитку України, особливо в регіонах із високим соціальним навантаженням, формується комплексна система соціальних послуг, яка об'єднує діяльність державних органів, навчально-наукових установ і благодійних організацій. Сучасні тенденції свідчать про необхідність як оперативного реагування на соціальні виклики, так і довгострокового планування заходів з підтримки дітей і дорослих [1]. Соціальної, як і соціально-педагогічної підтримки в сучасних умовах потребують діти військовослужбовців. Важливим є зміцнення сімейних зв'язків членів родини. Цьому сприяють соціальні послуги для всіх членів родини, і дітей, і дорослих. Розглянемо основні підходи до надання соціальних послуг, зорієнтованих на всіх членів сім'ї, зокрема й сімей військовослужбовців.

1. Організаційна структура та принципи надання соціальних послуг

Основою системи соціальної підтримки в Україні є нормативно-правова база, яка регламентує порядок організації надання соціальних послуг. Державні органи, зокрема Кабінет Міністрів, встановлюють стандарти та критерії, що дозволяють визначити категорії осіб, які мають право на отримання допомоги. На місцевому рівні функціонують соціальні служби, які організовано відповідно до територіальних особливостей та потреб населення. Структура цих служб передбачає створення спеціалізованих центрів, які займаються координацією заходів з надання допомоги, моніторингом якості послуг та інтеграцією ресурсів різних суб'єктів [1].

До важливих складових системи належать:

- державні установи, які розробляють політику соціального захисту та забезпечують фінансування програм;

- вісцеві центри соціальних служб, які безпосередньо працюють із отримувачами допомоги;
- науково-дослідні та навчальні установи, що займаються підготовкою кадрів та впровадженням новітніх методик роботи;
- благодійні організації, які виконують роль додаткового джерела ресурсів та організовують спеціалізовані проекти підтримки.

Такий підхід дозволяє забезпечити комплексність заходів, адаптованих до специфічних потреб різних категорій населення, а також сприяє підвищенню якості надання соціальних послуг.

2. Соціальні послуги для дітей

Дитинство є вирішальним періодом у формуванні особистості, тому особлива увага приділяється створенню умов для гармонійного розвитку дітей. Система соціальної підтримки дітей охоплює як матеріальне забезпечення, так і психологічну та соціально-педагогічну допомогу. До основних напрямків підтримки дітей належать:

- денні заклади догляду. Сучасні центри денного догляду не лише забезпечують базовий нагляд за дітьми, але й сприяють їхньому розвитку через освітні та творчі програми. Практичний досвід свідчить, що інтегровані підходи до організації дитячих центрів позитивно впливають на емоційний стан малечі та допомагають їм адаптуватися у колективі;

- психосоціальна підтримка. Розробка та впровадження програм психосоціальної допомоги дозволяє своєчасно виявляти та коригувати можливі труднощі у поведінці та навчанні дітей. Фахівці працюють як у державних установах, так і в спеціалізованих центрах, в недержавних, громадських організаціях та благодійних фондах;

- освітні та інтеграційні програми. Важливим аспектом є адаптація дітей з особливими освітніми потребами до загальноосвітніх процесів. У цьому напрямку активно залучаються педагоги та психологи, що проходять підготовку у закладах вищої освіти, зокрема в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка [2].

Результати впровадження таких програм свідчать про покращення адаптації дітей у суспільстві, що є важливим чинником стабілізації соціального середовища.

3. Психосоціальна підтримка дорослих

У дорослому віці соціальна підтримка набуває особливої актуальності, оскільки вона спрямована на збереження психічного здоров'я та соціальної адаптації осіб, що зазнали різноманітних життєвих стресів. Основними напрямками роботи у цьому напрямку є:

- психологічне консультування. Центри психосоціальної підтримки організовують індивідуальні та групові консультації, що допомагають дорослим впоратися з наслідками стресових ситуацій, втратами, емоційними травмами. Програми такого типу розробляються із врахуванням сучасних підходів до психологічної реабілітації [3];

- соціально-психологічна реабілітація. Особлива увага приділяється підтримці осіб, які постраждали внаслідок воєнних дій або економічних криз. Реабілітаційні програми включають тренінги з управління стресом, арттерапію, соціальні зустрічі, що сприяють відновленню соціальної активності [3];

- профілактичні заходи. Важливим завданням є організація профілактичних програм, спрямованих на зниження рівня тривожності та запобігання виникненню психічних розладів. Такі заходи проводяться як у рамках державних програм, так і за участі недержавних організацій [3].

Ефективність психосоціальної підтримки підтверджується зниженням рівня захворюваності на депресивні розлади та підвищенням якості життя отримувачів допомоги. Практичні кейси, які реалізуються у містах регіону, демонструють позитивні зміни у соціально-психологічному кліматі серед дорослого населення.

4. Практичний досвід діяльності Полтавського центру соціальних служб

У Полтаві особливу роль у системі соціальної підтримки відіграє Полтавський міський центр соціальних служб. Цей заклад організовує та координує надання соціальних послуг для різних категорій населення. Основні напрями роботи центру включають:

- координація заходів соціального захисту. Центр забезпечує оперативне реагування на запити мешканців, організовує консультаційні служби та координує діяльність партнерських організацій;

- індивідуальний підхід до клієнтів. На основі детального аналізу потреб кожного отримувача послуг формується персоналізована програма підтримки. Це дозволяє ефективно використовувати ресурси та досягати максимального результату в покращенні якості життя;

- інформаційно-аналітична діяльність. Завдяки активному збору статистичних даних та аналізу соціально-економічних показників центр сприяє розробці нових програм, що відповідають сучасним вимогам суспільства [4].

Робота центру демонструє високу ефективність інтеграції державних і недержавних ресурсів, що дозволяє забезпечити комплексний підхід до вирішення соціальних проблем.

5. Роль благодійних організацій у системі соціальної підтримки

Благодійні організації займають важливе місце в системі соціального захисту, доповнюючи державні заходи. Одним із прикладів успішної діяльності є благодійний фонд «Карітас Полтава». Основні напрями діяльності таких організацій включають:

- гуманітарна допомога. Фонди організовують розподіл продуктів харчування, одягу, медикаментів та інших необхідних ресурсів серед вразливих верств населення ресурси;

- соціально-психологічна та соціально-педагогічна підтримка. Благодійні організації проводять заходи, спрямовані на поліпшення емоційного стану отримувачів допомоги. Вони організовують тренінги, семінари та культурно-освітні заходи, що сприяють зниженню рівня стресу, покращення ресурсності;

– інформаційна підтримка. Організації активно працюють над поширенням інформації щодо наявних програм соціальної допомоги, що дозволяє збільшити охоплення цільової аудиторії та залучити додаткові ресурси [5].

Завдяки співпраці з державними установами та місцевими центрами соціальних служб, благодійні організації сприяють оперативному реагуванню на соціальні виклики та допомагають забезпечити необхідну підтримку навіть у кризових ситуаціях.

6. Виклики та перспективи розвитку системи соціальної підтримки

Незважаючи на успіхи, система соціальної підтримки стикається з рядом викликів, які потребують системного підходу для їх вирішення. Серед основних проблем можна виокремити:

– недостатнє фінансування. Одним із головних викликів залишається забезпечення стабільного фінансування соціальних програм, що дозволяє розширити спектр послуг та підвищити їх якість;

– нерівномірний розподіл ресурсів. На регіональному рівні спостерігаються різниці в доступності соціальних послуг, що обумовлено як економічними особливостями, так і адміністративними бар'єрами;

– проблеми кадрового забезпечення. Підготовка кваліфікованих спеціалістів у сфері соціальної роботи залишається актуальною задачею. Науково-педагогічні установи, зокрема Полтавський національний педагогічний університет, активно впроваджують сучасні методики навчання, проте потреба у висококваліфікованих кадрах залишається значною [6].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Соціальна підтримка є критично важливою для забезпечення добробуту дітей і дорослих, особливо в умовах кризових ситуацій. Досвід реалізації соціальних програм у різних регіонах України, зокрема в Полтаві, демонструє, що інтеграція ресурсів державного, місцевого та благодійного секторів сприяє підвищенню якості надання допомоги. Водночас, для подальшого розвитку системи необхідно вдосконалювати нормативно-правову базу, модернізувати інформаційні технології та забезпечувати професійне зростання кадрів. Комплексний підхід дозволяє оперативно реагувати на потреби вразливих груп населення та створювати умови для стабільного соціального розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Навчально-практичний центр з соціальної педагогіки та соціальної роботи «Соціальне становлення особистості». *Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка*. Полтава: ПНПУ. URL: <http://surl.li/outyt>
2. Соціальні послуги для дітей: сучасні виклики та перспективи. *UNICEF Україна*. URL: <https://www.unicef.org/ukraine>
3. Порядок організації надання соціальних послуг в Україні. *Кабінет Міністрів України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua>
4. Центр психосоціальної підтримки: досвід роботи. *Червоний Хрест України*. URL: <https://redcross.org.ua>

5. Проекти соціальної допомоги. Благодійний фонд «Карітас Полтава». URL: <https://dobro.ua>
6. Інформаційно-аналітичний звіт про надання соціальних послуг. Полтавський міський центр соціальних служб. URL: <https://facebook.com/pmcsssdm>

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Литовченко Дарина

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

darinalitovchenko6@gmail.com

Науковий керівник: Котломанітова Галина

Постановка проблеми. Проблема інклюзивної освіти та соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами (ООП) є однією з найактуальніших у сучасному суспільстві. Сучасні соціально-економічні умови призводять до збільшення кількості дітей, які потребують особливих підходів у навчанні та вихованні. Часто традиційні методи не забезпечують достатньої ефективності у роботі з дітьми, які мають складні порушення розвитку. Пошук ефективних методів та інструментів для розвитку таких дітей є надзвичайно важливим завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науковій літературі представлено різноманітні праці, в який розглянуто різноманітні аспекти інклюзивної освіти (О. Будник, М. Ворон, І. Гевко, А. Колупаєва, М. Порошенко, О. Таранченко), класифікації дітей з особливими освітніми потребами (Т. Власова, Г. Коберник, В. Лапшин, М. Певзнер, Б. Пузанов, В. Синов), шляхи вирішення питань соціальної адаптації таких дітей (О. Кас'яненко, С. Корнієнко, О. Матрос, Л. Міщик, О. Платонова, Н. Турчан, А. Шеремет).

Розділяємо думку О. Платонової, яка зазначає, що для ефективної інтеграції дітей з ООП в навчальне середовище необхідно не лише створення спеціалізованих освітніх умов, а й налагоджена міждисциплінарна взаємодія фахівців [3, с. 81]. Важливу роль у цьому процесі відіграє команда кваліфікованих спеціалістів, що складається з педагогів та медичних працівників, здатних здійснювати комплексну діагностику індивідуальних освітніх запитів учнів. На основі отриманих даних коригуються навчальні програми з урахуванням особливостей кожної дитини, застосовуючи сучасні підходи, зокрема елементи коучингу та інноваційні психотерапевтичні методики.

Мета статті – визначення основних напрямів соціально-педагогічної підтримки дітей з особливими освітніми потребами, а також аналіз її ефективності у створенні інклюзивного освітнього середовища.

Виклад основного матеріалу. Соціально-педагогічна підтримка дітей з особливими освітніми потребами є комплексом взаємопов'язаних заходів,

метою яких є оптимізація умов для інклюзивного навчання, розвитку особистості та соціальної адаптації дітей з особливими потребами. Вона базується на принципах інклюзії, рівності можливостей та врахуванні індивідуальних потреб кожної дитини. Головна мета підтримки – забезпечення оптимальних умов для розвитку особистості дитини, її інтеграції в суспільство та реалізації потенціалу.

Перші кроки у впровадженні інклюзивного навчання були зроблені у середині 1960-х років у США в межах реалізації проєкту «Головний старт». Ця програма охоплювала освітні та медичні послуги для дошкільнят і їхніх батьків. У 1972 році до звичайних класів почали долучати дітей з особливими потребами. Це стало знаковим експериментом, який продемонстрував можливість навчання всіх дітей разом, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей. Ця ініціатива отримала широку підтримку суспільства [1, с. 273–293].

Згодом, у 1975 році Конгрес США ухвалив закон, який гарантував право на безкоштовну освіту для всіх дітей, включаючи тих, хто має особливі потреби, та підкреслив важливість залучення батьків до освітнього процесу. Сьогодні у США діти з особливими освітніми потребами отримують доступ до інклюзивної освіти, яка разом із належною медичною підтримкою сприяє максимальному розвитку їхнього потенціалу.

В Україні офіційне запровадження інклюзивної освіти розпочалося на початку XXI століття, коли Міністерство освіти і науки України затвердило відповідний план дій. Ці історичні події засвідчують глобальну тенденцію до забезпечення рівних можливостей для всіх дітей та свідчать про зростання розуміння важливості інклюзивного навчання для розвитку суспільства [4].

Наступним кроком стала Концепція розвитку інклюзивної освіти (01.10.2010 р.), яка відповідає міжнародним нормативно-правовим стандартам, ратифікованих Україною. Її мета полягає у формуванні нової філософії суспільства, що передбачає позитивне ставлення до осіб із психофізіологічними порушеннями та інвалідністю; реалізації державної політики з гарантування прав дітей з особливими освітніми потребами; вдосконаленні освітньої системи й соціальної реабілітації завдяки впровадженню інноваційних технологій та адаптованого міжнародного досвіду.

Основою соціально-педагогічної діяльності в загальноосвітніх закладах слугує Закон України «Про освіту», у якому визначено роль соціального педагога. Цей фахівець покликаний створювати оптимальні соціальні, освітні та виховні умови для розвитку й соціалізації дітей і молоді з особливими освітніми потребами.

Соціальний супровід дітей з ООП в умовах інклюзивної школи є ключовим завданням соціального педагога. Проте, це питання має міждисциплінарний характер і передбачає залучення фахівців різних сфер, що ускладнює віднесення цієї діяльності виключно до компетенції однієї професії.

Обов'язки соціального педагога, завдання та повноваження педагогічних працівників в інклюзивному середовищі регулюються чинними нормативно-правовими актами, затвердженими МОН України. У цьому контексті

розглянемо основні положення, що визначають діяльність соціального педагога.

Соціальний педагог забезпечує соціально-педагогічний супровід учнів з особливими освітніми потребами, сприяє налагодженню ефективної взаємодії між школою, сім'єю, органами опіки, соціального захисту, охорони здоров'я, центрами соціальних послуг, громадськими й неурядовими організаціями. Це спрямовано на адаптацію дитини до умов соціального середовища та створення оптимальних умов для її гармонійного розвитку [2, с. 83–87].

До функціональних обов'язків соціального педагога належать: діагностична, прогностична, консультативна, профілактична, соціально-перетворювальна, захисна та організаційна функції.

Таким чином, роль соціального педагога в інклюзивному освітньому середовищі охоплює широкий спектр завдань, пов'язаний з усіма учасниками навчального процесу. Ефективність роботи залежить від узгодженої взаємодії між членами мультидисциплінарної команди, до якої входять соціальні педагоги, психологи, медичні працівники та інші фахівці. Основними напрямками їхньої діяльності є: оцінювання розвитку кожної дитини, складання та реалізація індивідуальних планів роботи, організація додаткових послуг, аналіз результатів спільної діяльності, підвищення кваліфікації учасників команди.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Соціально-педагогічна підтримка дітей з особливими освітніми потребами є важливим елементом інклюзивної освіти. Її ефективність залежить від комплексного підходу, що включає адаптацію навчального процесу, підготовку педагогів, підтримку батьків та створення інклюзивного середовища. Забезпечення таких умов сприятиме всебічному розвитку дітей та їхній соціальній інтеграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Василенко О. М. Соціально-педагогічні умови адаптації молодших школярів з особливими потребами до навчання в загальноосвітній школі : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05. Хмельницький, 2010. 192 с. С. 273–293.
2. Лоза Т. В. Форми та методи соціально-педагогічної підтримки вихованців дитячих будинків сімейного типу під час їхньої підготовки до самостійного життя. *Наукові праці. Педагогіка*. Вип. 234. Т. 246. С. 83–87.
3. Платонова О. Г. Адаптація дітей з особливими освітніми потребами до освітнього середовища за допомогою методів коучингу та психотерапії. *Вісник*. 2023. № 23 (179). С. 81–86.
4. Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання : Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 № 912. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogo-navchannya> (дата звернення: 27.12.2024)

СОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У ВІДНОВЛЕННІ ПСИХОСОЦІАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я

Михайлова Валентина

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ababina80@gmail.com

Науковий керівник: Сайко Наталія

Військовослужбовці, які беруть участь у бойових діях або проходять службу у складних умовах, часто стикаються з серйозними психологічними та соціальними викликами. Повернення до мирного життя може бути складним через отримані травми, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), соціальну ізоляцію та труднощі у взаємодії з цивільним суспільством. Соціальний супровід є важливим елементом процесу реабілітації військовослужбовців, допомагаючи їм інтегруватися у суспільство та відновити психосоціальне здоров'я.

Виходячи із вищезазначеного, пріоритетним завданням на сьогодні є створення дієвого механізму здійснення соціального супроводу військовослужбовців. Соціальна підтримка військовослужбовців розглядається як поєднання належного матеріального забезпечення та здійснення соціального супроводу, що реалізується шляхом надання певних соціальних послуг, серед яких: соціальна адаптація військовослужбовців та членів їх сімей до військового життя; представництво інтересів військовослужбовців в органах державної влади; консультації військовослужбовців та членів їх сімей з питань реалізації належних їм пільг і гарантій; соціальної реабілітації та адаптації; підготовки військовослужбовців до цивільного життя після звільнення з військової служби тощо.

Зараз активно розробляються різні наукові підходи до реалізації соціального супроводу військовослужбовців. Психологічні аспекти адаптації військовослужбовців до цивільних умов, методи відновлення досліджуються сучасними науковцями В. Заїкою, А. Черновим, В. Лебедевим у монографії «Повернення з війни» [3]. Основним методам подолання різних психічних розладів таких як, дезадаптація, бойовий стрес, посттравматичний синдром та інших присвячені роботи Л. Опанасенко [2]. Аналізуючи проблеми військових науковці О. Герасименко, І. Горбенко виділяють наступні кроки у реалізації соціального супроводу, що вплинуть на його ефективність. По-перше, це підготовка та запровадження діяльності соціальних працівників у військових частинах та посилення соціальної складової ТЦК та СП. По-друге, налагодження взаємодії посадових осіб військових частин, ТЦК та СП з органами державної влади, місцевого самоврядування, громадськими організаціями задля реалізації соціального супроводу, захисту їх інтересів та соціальної підтримки. Третім аспектом покращення ефективності соціального супроводу визначається необхідність вивчення досвіду таких країн, як США, Канади, Великої Британії та інших, які мають розроблені протоколи ведення соціального супроводу [5]. Група авторів О. Кокун, Н. Агаєв, І. Пішко, Н. Лозінська, В. Остапчук характеризують основні етапи організації системи

медико-психологічної реабілітації військовослужбовців, які страждають на посттравматичний стресовий розлад та розладами адаптації [1].

Науковиця Н. Сайко у статті «Соціальна робота з військовими та ветеранами російсько-української війни» конкретизує функції соціального працівника у роботі з військовими, підкреслює необхідність роботи соціальних працівників у мультидисциплінарних командах різних центрів, які займаються реабілітацією зазначеної категорії [6].

У нашому дослідженні ми б хотіли зосередитися на технологічних аспектах здійснення соціального супроводу військових.

Першим етапом у роботі з військовими, які перебувають у складних життєвих обставинах, можна визначити діагностичний, який включає виявлення військовослужбовців шляхом отримання особистих заяв або звернень, проведення відкритих зустрічей з військовими, повідомлення по телефонам, письмові звернення. Наступний етап – оцінювання потреб військовослужбовців у соціальних послугах. Це передбачає аналіз належності особи або сім'ї до вразливих груп населення, її складних життєвих обставин та визначення індивідуальних потреб особи або сім'ї, переліку та обсягу соціальних послуг, яких потребує особа або сім'я. Далі потрібно прийняти рішення про надання соціальних послуг, що включає направлення до суб'єкта для надання соціальних послуг, оцінку ефективності соціальних послуг.

Соціальні послуги військовослужбовцям та членам їх сімей надаються відповідно до державних стандартів соціальних послуг, затверджених Мінсоцполітики. Зміст та обсяг соціальної послуги для кожного її отримувача визначається індивідуально, залежно від його потреб і зазначається в індивідуальному плані надання соціальної послуги.

Особливу увагу слід приділити правилам спілкування з військовими, оскільки від цього залежить ефективність надання соціальних послуг у процесі соціального супроводу. Слід пам'ятати, що військові є звичайними людьми, тож у спілкуванні доречно дотримуватися загальних етичних правил, що допомагають створювати атмосферу довіри і взаємоповаги. Говорити доречно прямо, називаючи речі своїми іменами, не вдаючись до двозначних формулювань. Варто контролювати власні емоції, висловлювати їх потрібно від власного імені, не перекладаючи на інших. Висловлювання мають бути позбавлені власних оцінок, немає військових однакових, кожен іде своїм шляхом, тому безоцінкове ставлення це першочергова умова ефективності спілкування.

Соціальний супровід військовослужбовців є ключовим елементом у відновленні соціального функціонування. Комплексний підхід, що включає психологічну, медичну, соціальну та юридичну підтримку, допоможе військовим успішно адаптуватися до цивільного життя та подолати наслідки бойових дій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кокун О. М., Агаєв Н. А., Пішко І. О., Лозінська Н. С., Остапчук В. В. Психологічна робота з військовослужбовцями - учасниками АТО на етапі відновлення : метод. посіб. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2017. 282 с.
2. Опанасенко Л. А. Психодіагностика психічних розладів та їх реабілітація Миколаїв : Іліон, 2018. 153 с.
3. Повернення з війни: соціально-психологічні особливості реадaptaції та ресоціалізації ветеранів і ветеранок до умов цивільного життя : колект. монографія / А. Чернов, В. Заїка, В. Лебедев та ін. Полтава : ПУЕТ, 2024. 249 с.
4. Сайко Н. О. Соціальна робота з військовими та ветеранами російсько-української війни. *Витоки педагогічної майстерності*. 2024. Вип. 34. С. 218–222.
5. Соціальний супровід військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей: практичні аспекти діяльності посадових осіб військових частин, територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки : метод. посіб. / Герасименко О. В., Горбенко І. М., Деточка О. Д., Дембіцький В. М., Єфімова В. В., Калініченко Я. В., Камінська А. С., Куц С. В., Лагодзінський В. В., Мороз В. М., Панченко В. М., Рожков Є. О., Умеренкова Н. Ф., Шевчук О. В. Київ : НДЦ ГП ЗС України, 2023. 130 с.

АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Міхеєва Оксана

Український державний університет імені Михайла Драгоманова,

Mixeewa2007@ukr.net

Постановка проблеми. Війна є одним із найсерйозніших викликів для суспільства, зокрема для дітей, які належать до найвразливішої категорії населення. Вони стикаються з рядом травматичних подій, внутрішнім переміщенням, втратою рідних, руйнуванням їхнього звичного середовища. Такі фактори призводять до психологічних розладів, соціальної ізоляції, проблем у навчанні та інтеграції в нові громади. Соціальна робота з дітьми під час війни потребує комплексного підходу, який має містити забезпечення базових потреб, соціально-психологічну підтримку, інтеграцію у нове середовище, відновлення довіри до суспільства. Важливим при цьому є налагодження співпраці державних і недержавних організацій, міжнародних структур, освітніх установ та волонтерських ініціатив.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед українських науковців, які вивчають технологічні аспекти соціальної роботи з дітьми є Р. Вайнола, О. Міхеєва, Л. Неїжпапа, Ж. Петрович, М. Соляник, Н. Сайко

О. Караман та Л. Лопатіна, акцентують увагу на важливості корекційних програм для дітей, що включають ігрову терапію, арт-терапію та групові заняття.

Аспекти соціального захисту дітей військовослужбовців Збройних Сил України охарактеризовано у працях Н. Олексюк

ЮНІСЕФ та Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) наголошують на необхідності створення безпечних середовищ для дітей, де вони можуть отримати емоційну підтримку, доступ до освіти та реабілітаційних послуг. Також науковці вказують на потребу підготовки соціальних працівників та педагогів до роботи з дітьми, які пережили травматичний досвід. Саме тому нині розробляються нові методики роботи, які враховують військовий контекст та специфічні потреби дітей.

Мета статті. Метою цієї статті є аналіз основних аспектів соціальної роботи з дітьми під час війни, визначення ключових напрямків підтримки та ефективних методів допомоги, а також окреслення перспектив подальших досліджень у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Соціальна робота з дітьми під час війни має носити комплексний характер та орієнтуватись на соціально-психологічну підтримку, забезпечення умов для отримання освіти та ефективної соціалізації дітей, особливо тих, які перебували у зоні бойових дій, забезпечення базових потреб, інтеграція дітей у громади та робота з їх сім'ями тощо.

Значна кількість дітей, особливо ті, які зараховані до числа ВПО, залишились без елементарних засобів для життя, тому соціальна робота передбачає: надання гуманітарної допомоги (одягу, продуктів харчування, ліків); допомога у відновленні документів; супровід для отримання соціальних виплат та допомог; захист прав дітей-сиріт, дітей без супроводу дорослих та дітей, які постраждали від воєнних злочинів; надання правової допомоги родинам, які опинилися у складних життєвих обставинах [4, с. 301].

Важливим напрямом є повернення дітей до освітнього процесу. Багато з них втратили доступ до школи через бойові дії або вимушене переміщення. Соціальні працівники та волонтери допомагають адаптувати дітей до нового навчального середовища через: організацію дистанційного навчання; створення навчальних центрів у місцях компактного проживання переселенців; психологічну підтримку для подолання стресу, пов'язаного зі зміною середовища.

Також важливим аспектом є соціально-психологічна підтримка дітей в умовах війни. Діти, які пережили військові дії, потребують соціально-психологічної реабілітації. Соціальні працівники спільно з психологами допомагають їм долати страхи, тривожність, агресію та відчуття втрати. Найефективнішими при цьому є методики арт-терапії (малювання, ліплення, музика); казкотерапія (обговорення казок для відновлення почуття безпеки); тілесно-орієнтовані практики (дихальні вправи, танцювальна терапія); групові заняття для підтримки комунікаційних навичок; допомога у психологічній реабілітації дітей, які пережили депортацію, примусове вивезення або перебували в окупації; виявлення та документування воєнних злочинів проти дітей; реінтеграція дітей після повернення з окупованих територій або з-за кордону [1, с. 94].

Одним із напрямів соціальної роботи з дітьми під час війни може бути соціальна **реабілітація дітей з інвалідністю, що передбачає** забезпечення доступу до медичної та психологічної реабілітації для дітей, які отримали поранення або мають вади розвитку; адаптацію освітніх програм для дітей з особливими освітніми потребами; інклюзивні програми для соціалізації дітей з інвалідністю.

Важливим аспектом соціальної роботи з дітьми під час війни є їх інтеграції у громади, особливо у нові громади, куди були переселені або переміщені діти та їх сім'ї. Діти, які вимушено переїхали в інші регіони України чи за кордон, часто стикаються з труднощами адаптації. Соціальні працівники сприяють їхній інтеграції через: організацію дозвілля та гуртків; залучення до волонтерських ініціатив; організацію участі у програмах обміну та культурної адаптації.

Одним із аспектів соціальної роботи під час війни є безпосередня підтримка та допомога сім'ям. Діти, які втратили батьків або переживають кризу в сім'ї, особливо потребують соціальної підтримки. Основні напрями роботи включають: сприяння у встановленні опіки або патронатного виховання; психологічні консультації для сімей, що переживають втрату або розлуку; навчальні програми для батьків щодо спілкування з дітьми у кризових ситуаціях, організація спільного дозвілля, організація оздоровлення та відпочинку дітей та сімей.

Досить важливим напрямом роботи з дітьми під час війни є профілактика насильства та експлуатації дітей, яка орієнтована на запобігання торгівлі дітьми, їх експлуатації та використанню у воєнних діях; робота з випадками домашнього насильства, що посилюється через війну; навчання дітей основам безпеки та самозахисту у кризових ситуаціях [3, с. 133].

Також, не зважаючи на війну для дітей має бути забезпечений аспект організації дозвілля та їх культурного розвитку, що спрямований на проведення арт-терапевтичних занять; музичних та театральних гуртків для дітей, щоб допомогти їм впоратися зі стресом; організацію літніх таборів, освітніх і спортивних форм роботи для підтримки фізичного та емоційного здоров'я дітей; відновлення традиційної культури та патріотичного виховання через мистецькі та освітні ініціативи [2, с. 121].

Кожен із цих аспектів відіграє важливу роль у забезпеченні благополуччя дітей, які постраждали від війни. Потрібен комплексний підхід, який включає як державні, так і волонтерські ініціативи, міжнародну допомогу та активну участь громади.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Соціальна робота з дітьми під час війни є комплексним процесом, що потребує мультидисциплінарного підходу. Важливими аспектами є соціально-психологічна підтримка, забезпечення базових потреб, освіта, робота з сім'ями та інтеграція в суспільство. Подальші дослідження повинні зосередитися на: розробці ефективних методик соціальної реабілітації дітей, які пережили бойові дії; оцінці довготривалих наслідків війни для дитячої психіки; аналізі

ефективності різних форм соціальної підтримки; розробці програм підготовки соціальних працівників до роботи у воєнний час.

Сучасні виклики вимагають активної співпраці державних структур, міжнародних організацій та громадянського суспільства для забезпечення комплексної підтримки дітей, що постраждали від війни. Тільки таким чином можна допомогти їм повернутися до нормального життя та відновити відчуття безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гунько С., Вайнола Р. Технологічне забезпечення надання соціальних послуг. *Актуальні питання розвитку особистості: сучасність, інновації, перспективи* : зб. наук. пр. за матеріалами II Міжнар. наук.-практ. конф., м. Житомир, 4 квіт. 2024 р. /ред. колегія : Л. Котлова, Л. Бутузова, С. Максимець ; М-во освіти і науки України, Житомир. держ. ун-т імені Івана Франка, соц.-психол. ф-т. Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2024. С. 92–95.
2. Міхеєва О. Ю. Соціальна педагогіка: курс лекцій. Київ : Компринт, 2022. 558 с.
3. Неїжпапа Л. Соціально-педагогічна робота із запобігання домашнього насильства над дітьми в умовах закладу загальної середньої освіти. *Virtus: Scientific Journal*. 2020. № 43. С. 132–136.
4. Соляник М. Соціально-педагогічна підтримка та розвиток творчої обдарованості дітей. *Проектування розвитку та психолого-педагогічного супроводу обдарованої особистості: в умовах воєнного стану* : матеріали наук.-практ. онлайн-конф., м. Київ, 23–25 черв. 2022 р. Київ : Ін-т обдарованої дитини НАПН України, 2022. С. 301.

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА СІМЕЙ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ В УМОВАХ ВІЙНИ

Поліщук Ірина

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

i.p.melnyk@udu.edu.ua

Постановка проблеми. Соціальна робота з сім'ями є однією з ключових галузей соціальної сфери, яка спрямована на підтримку, розвиток та стабілізацію сімейних відносин. Сім'я як соціальний інститут відіграє важливу роль у формуванні особистості, соціалізації дітей та забезпеченні емоційного благополуччя. Проте сучасні виклики, такі як економічна нестабільність, міграція, конфлікти та зміни у сімейних структурах, вимагають професійного підходу до роботи з сім'ями. Соціальні працівники надають психологічну підтримку, допомагають у отриманні гуманітарної допомоги, сприяють відновленню соціальних зв'язків та забезпечують доступ до освіти та медичних послуг. Актуальність таких втручань зростає через тривалість конфлікту та

його вплив на різні покоління, що вимагає комплексного підходу до соціальної роботи з урахуванням воєнного контексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема соціальної підтримки сімей, які опинилися в важких життєвих ситуаціях, є дуже важливою через глобальні виклики, зростання кількості таких сімей і потребує комплексного підходу. Основи функціонування сім'ї та сімейного неблагополуччя досліджено в роботах О. Безпалько, Ю. Василькової, І. Зверєвої, А. Капської, Г. Лактіонової, І. Семигіної, І. Трубавіної та ін. Дослідженню різних аспектів соціальної роботи в складних життєвих обставинах присвятили свої наукові праці Т. Бінківська, І. Горбач, М. Любецька, О. Міхеєвої, М. Соляник та ін. Питання соціального супроводу сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, також досліджується у публікаціях І. Зверєвої, О. Беспалько, Н. Комарової, І. Пеші, А. Капської, Р. Вайноли та ін.

Мета статті розглянути основні аспекти соціальної підтримки сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, її форми та механізми реалізації в умовах військового конфлікту.

Виклад основного матеріалу. Війна завжди супроводжується значними соціальними та економічними потрясіннями, які впливають на всі аспекти життя, особливо на сім'ї. Соціальна підтримка сімей у цей період стає ключовим елементом для збереження їхньої стабільності та функціонування. Згідно з офіційними даними, понад 40 % українських сімей стикаються зі скороченням доходів, втратою житла або психологічними травмами та потребують підтримки з боку держави.

У широкому сенсі під соціальною підтримкою розуміють сукупність позитивних впливів соціального оточення на людину і на її інтеграцію в систему соціальних відносин. У більш вузькому сенсі соціальна підтримка – це безпосередня допомога у важких життєвих ситуаціях [2, с. 102].

Також, соціальна підтримка трактується через визначення об'єкта діяльності – осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах. Так, О. Безпалько визначає соціальну підтримку як систему заходів суб'єктів соціально-педагогічної роботи, спрямованих на вирішення проблем осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, шляхом надання їм допомоги чи необхідних видів соціальних послуг. Також соціальна підтримка – це система заходів, спрямована на створення умов, що дозволяють забезпечити соціальну захищеність людей [5, с. 233].

Термін «складні життєві обставини» визначений Законом України «Про соціальні послуги» як обставини, що негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, які особа/сім'я не може подолати самотійно [4].

У трактуванні Т. Коляди «складні життєві обставини» розкриваються як результат впливів ззовні або внутрішніх змін, які відбуваються у порушення адаптації людини до життя, внаслідок чого вона не в змозі задовольняти свої основні життєві потреби за допомогою моделей та способів поведінки, вироблених у попередні періоди життя [1, с. 29]

До чинників, що можуть зумовити складні життєві обставини належать: похилий вік; часткова або повна втрата рухової активності, пам'яті; психічні та поведінкові розлади; інвалідність; бездомність; безробіття; малозабезпеченість особи; ухилення батьками або особами, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків із виховання дитини; втрата соціальних зв'язків, у тому числі під час перебування в місцях позбавлення волі; жорстоке поводження з дитиною; домашнє насильство; потрапляння в ситуацію торгівлі людьми; шкода, завдана пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією тощо.

Серед найбільш поширених видів соціальної підтримки, які спрямовані на забезпечення базових потреб та покращення якості життя, визначається матеріальна, психологічна, педагогічна та правова підтримка.

Соціальні працівники, допомагаючи сім'ям, що мають складні життєві обставини, у своїй роботі спираються на певні соціальні технології, які являють собою сукупність методів, прийомів і засобів діяльності соціального працівника в конкретній ситуації.

Основною технологією соціальної роботи із сім'ями, які опинились у складних життєвих обставинах є соціальний супровід – це вид соціальної роботи, спрямованої на забезпечення оптимальних умов життєдіяльності сімей, дітей і молоді, шляхом надання необхідних соціальних послуг, допомоги та здійснення відповідних заходів. Його здійснює соціальний працівник, діяльність якого спрямована на підтримку сім'ї в різних видах її життєдіяльності, формуванні здатності сім'ї самотужки долати свої труднощі, надання допомоги сім'ям з метою розв'язання різних проблем.

В основу методики соціального супроводу закладено модель «ведення випадку», що широко використовується в практиці соціальної роботи різних країн світу. За даною технологією робота з клієнтом передбачає здійснення таких етапів: вивчення та оцінка ситуації, подальша розробка плану можливого вирішення проблеми, узгодження запропонованого плану з клієнтом, реалізація певних дій, спрямованих на покращення ситуації. Необхідною позицією завершення роботи є аналіз реалізації плану дій та визначення результативності вжитих заходів.

Особливістю «ведення випадку» як форми соціальної допомоги, є те, що робота з клієнтом проводиться вдома, за місцем проживання, а не у спеціалізованих закладах. Метою надання допомоги за місцем проживання є створення таких умов, щоб кожна людина могла жити самотійно і незалежно у звичному для неї соціальному оточенні [1, с. 196].

Війна безпосередньо впливає на сім'ю, впливає на виконання сім'ями своїх функцій. У зв'язку з цим, у сімей виникають труднощі у вирішенні соціальних, міжособистісних та психологічних проблем, внаслідок чого такі сім'ї опиняються у складних життєвих обставинах.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Соціальна робота є важливим інструментом для забезпечення стабільності та благополуччя сімей. Вона базується на комплексному підході, який враховує як індивідуальні потреби кожного члена сім'ї, так і загальну динаміку сімейних відносин.

Ефективна соціальна робота вимагає професійної підготовки, емоційної стійкості та здатності до постійного навчання. У сучасних умовах важливо розвивати нові методики та підходи, які дозволять ефективно працювати з різноманітними сімейними ситуаціями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коляда Н. М., Левченко Н. В. Технології соціальної роботи. Ч. 1. Теоретичний курс : навч. посіб. Умань : ВІЗАВІ, 2018. 338 с.
2. Міхеєва О. Ю. Форми та методи соціальної підтримки сімей. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна*. 2015. Вип. 25. С. 101–110.
3. Пеша І. В. Соціальний супровід як форма комплексної соціальної допомоги. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2013. № 11 (2). С. 193–199.
4. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII : редакція від 15.11.2024, підстава 4017-IX. РАДА. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення 03.03.2025)
5. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / За заг. ред. проф. І. Д. Звереві. Київ, 2008. 336 с.

ВЗАЄМОДІЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ СЛУЖБ В ОРГАНІЗАЦІЇ ПСИХОСОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Стецович Альона

Центр підтримки ментального здоров'я «Mental Hub» м. Полтава

alenasttsvch@gmail.com

Постановка проблеми. Воєнні конфлікти створюють значні загрози для психічного здоров'я населення. Діти та дорослі, які стають свідками або безпосередніми учасниками бойових дій, зазнають глибокого психологічного стресу. Психосоціальна підтримка в умовах військової агресії стає критично важливим елементом адаптації та збереження психічного благополуччя постраждалих.

Психотравматичні події можуть спричинити широкий спектр психологічних реакцій, серед яких: ПТСР; депресія та тривожні розлади; емоційне виснаження та порушення сну; труднощі в соціальній адаптації; регресивна поведінка у дітей.

Також зараз спостерігаються певні виклики у наданні психосоціальної допомоги, а саме: **обмежені ресурси** – нестача кваліфікованих фахівців та матеріальних можливостей; **стигматизація психологічної допомоги** – суспільний стереотип про слабкість звернення до психолога; **тривалий характер війни** – виснаження як у постраждалих, так і у фахівців, які надають допомогу.

Аналіз останніх досліджень. Згідно з дослідженнями ВООЗ [1], тривала військова загроза та перебування у зоні бойових дій призводять до зростання рівня посттравматичного стресового розладу (ПТСР), депресії та тривожних розладів серед цивільного населення. Дослідження Українського інституту психічного здоров'я [2] показали, що понад 60 % дітей, які пережили бойові дії, мають ознаки емоційного вигорання та дезадаптації.

Мета статті. Проаналізувати ефективні практики взаємодії психологічної та соціальної служб в організації психосоціальної підтримки населення в умовах війни, зокрема через діяльність Центру ментального здоров'я.

Виклад основного матеріалу. Благодійна організація «Світло надії» працює на території Полтавської області понад 25 років. Місією організації є надання широкого спектру соціальних послуг та створення умов для сталого функціонування систем громадського здоров'я на рівні кращих міжнародних практик. Організація працює у багатьох напрямках, серед яких – надання послуг у сфері громадського здоров'я та соціального захисту населення, адвокація, інституційний розвиток неурядових організацій, розвиток соціального підприємництва, гуманітарна допомога, бюджетна адвокація та моніторинг використання бюджетних коштів. Щороку організація надає послуги щонайменше 20000 клієнтам з числа соціально незахищених верств населення. Кількість надавачів послуг (працівників організації) становить близько 350 осіб.

Із початком повномасштабного вторгнення помітно зросла потреба у психологічній допомозі. Саме тому в березні 2024 року був створений Центр підтримки ментального здоров'я «MentalHub», він є відокремленим структурним підрозділом БО «Світло Надії» та надає безкоштовну психологічну допомогу вразливим категоріям населення, має медичну ліцензію на надання медичних послуг різного спрямування. Створений він був аби забезпечити інтегровану підтримку ментального здоров'я для уразливих категорій населення, забезпечуючи їм доступ до різноманітних інтервенцій, спрямованих на поліпшення їх психологічного благополуччя та повернення до задовільного функціонування в повсякденному житті. Наразі в Центрі працюють 12 висококваліфікованих психологів/психотерапевтів, 2 лікарі-психіатри, сімейний лікар.

Медичний центр «Ментал хаб» надає послуги у сфері психічного здоров'я, що передбачає: індивідуальну психологічну допомогу; групові психотерапевтичні заходи; медичну допомогу при порушенні психологічного стану (на базі центру працюють лікарі психіатри для призначення медикаментозної підтримки у випадку потреби і показів).

За час роботи Центру, фахівцями «Ментал Хаб» було надано 3379 послуг, зокрема:

- проведено 218 групових занять за методикою «Емоційного та фізичного відновлення»;
- надано 2969 індивідуальних консультацій;
- проведено 192 консультації лікарів-психіатрів.

Згідно з проведеним аналізом ефективності психотерапевтичних втручань на основі результатів первинного та заключного психодіагностичних обстежень, здійснених за методиками, рекомендованими ВООЗ, зокрема за допомогою опитувальників GAD-7 (генералізована тривога) та PHQ-9 (стан здоров'я), виявлено:

1. Покращення стану: 78 % клієнтів продемонстрували позитивні зміни в рівні депресії та тривожності, що свідчить про високу ефективність психотерапевтичних втручань.

2. Малий відсоток погіршення: Лише 1 % клієнтів зазнали погіршення в рівні депресії та тривожності, що є незначним показником і вказує на рідкісні негативні результати.

3. Стабільна група: 21 % клієнтів не відчули змін у своєму стані, що може свідчити про відсутність ефективності лікування для цієї групи, або на вплив інших факторів, які не сприяли змінам у рівні депресії та тривожності.

Загалом, результати аналізу свідчать про значну ефективність психотерапевтичних втручань, оскільки більшість клієнтів продемонстрували поліпшення в своєму психологічному стані за результатами тестів PHQ-9 та GAD-7.

Додаткова діяльність у секторі психічного здоров'я: У 2024 році БО «Світло надії» в партнерстві з Полтавським державним медичним університетом розробили сертифіковану програму «Професійні компетенції соціальних та медичних працівників у сфері психічного здоров'я та психосоціальної підтримки». Програма спрямована на навчання фахівців, які працюють з людьми, які переживають складні емоційні стани та потребують підтримки. Метою програми є підвищення знань і компетентностей працівників у галузі психічного здоров'я, розповсюдження психічних розладів і факторів, що впливають на психосоціальне благополуччя людей. Крім того, програма включає навчання базовим навичкам самодопомоги та формування резильєнтності.

Програма була затверджена Вченою радою Полтавського державного медичного університету 26 червня 2024 року, протокол № 9.

Перенаправлення

В організації працюють різні сервіси, які мають на меті створення ефективної системи соціальної адаптації та реінтеграції, а також надання комплексної соціальної допомоги клієнтам. З цих сервісів і відбувається перенаправлення клієнтів до «MentalHub» задля забезпечення психологічної допомогою для повного відновлення.

Для ефективної взаємодії між соціальними працівниками та психологічною службою в організації існує чіткий механізм перенаправлення клієнтів. Соціальний працівник спершу оцінює потреби людини за допомогою спеціальних опитувальників. На основі отриманих даних соціальний працівник може спрямувати клієнта до відповідного спеціаліста: психолога, психотерапевта або психіатра. В організації процес перенаправлення є швидким і зручним для клієнта. Соціальний працівник сприяє та мотивує клієнта

звернутися за психологічною допомогою, іноді за згоди клієнта соціальний працівник записує клієнта до певного фахівця самостійно.

Перенаправлення людей із соціальними проблемами до психологічної служби важливе з кількох причин:

- Комплексний підхід – соціальні проблеми (безробіття, домашнє насильство, бідність, вимушене переселення тощо) часто супроводжуються психологічними труднощами: тривогою, депресією, ПТСР. Без психологічної допомоги розв’язання соціальних питань буде неповним.

- Зменшення емоційного навантаження – соціальні працівники працюють із кризовими ситуаціями, але не завжди можуть надавати підтримку на рівні глибоких переживань. Психолог допомагає людям впоратися зі стресом і адаптуватися до змін.

- Профілактика більш серйозних розладів – якщо людина довго перебуває в кризі без належної психологічної підтримки, її стан може погіршитися. Вчасне втручання допомагає запобігти розвитку депресії, тривожних розладів тощо.

- Розвиток навичок самодопомоги – психолог навчає людину ефективних стратегій подолання труднощів, що допомагає не лише у поточній кризі, а й у майбутньому.

- Підвищення ефективності соціальної допомоги – коли людина стабілізує свій емоційний стан, вона краще сприймає інформацію, приймає обґрунтовані рішення та активніше залучається до процесу виходу зі складної ситуації.

Тому соціальні працівники та психологічна служба працюють у зв’язці, щоб підтримувати людину з різних боків.

Оцінка потреб

Комплексна оцінка потреб – це основа ефективної соціально-психологічної допомоги, тому для ефективності роботи ми розробили саме цей інструмент. Він дозволяє визначити рівень благополуччя клієнта у трьох ключових сферах: фізичній, психологічній та економічній. Ми використовуємо первинне та заключне онлайн-опитування, які допомагають не лише правильно спрямувати допомогу, а й оцінити її ефективність.

Первинне опитування в центрі проводять задля визначення актуальних проблем, формування персоналізованої допомоги та встановлення базового рівня благополуччя. Заключне опитування – для оцінки ефективності втручання, коригування подальших дій, зворотний зв’язок та покращення програм.

У центрі визначено три основні сфери, які допомагають зрозуміти на що саме має спрямувати свою роботу соціальний працівник і психолог та які послуги можна надати в організації та за потреби поза її межами. Цими сферами є:

1. Фізичне благополуччя: наявність або відсутність хронічних захворювань; загальний рівень енергії та працездатності; доступ до медичних послуг тощо.

2. Психологічне благополуччя: рівень стресу, тривожності та депресії; наявність підтримки (сім'я, друзі, професійна допомога); здатність до емоційної саморегуляції; відчуття сенсу життя та мотивація до змін.

3. Економічне благополуччя: фінансова стабільність (наявність джерел доходу); доступ до базових потреб (житло, харчування, освіта); відчуття фінансової безпеки та наявність фінансових труднощів.

Комплексна оцінка потреб, разом із первинним і заключним онлайн-опитуванням, дозволяє побачити динаміку змін у житті клієнта, визначити ефективність втручання та розробити більш точні програми підтримки. Це не лише допомагає окремим людям, а й сприяє розвитку більш якісних соціальних та психологічних послуг загалом.

Психологічні навички соціальних працівників

Оскільки соціальні працівники часто першими контактують з бенефіціарами, які потребують належної підтримки та допомоги вони повинні володіти базовими психологічними навичками, зокрема: методами кризового консультування та психологічної першої допомоги; вміннями розпізнавати ознаки гострого стресу та травматичних реакцій; техніками для стабілізації емоційного стану клієнта; методами активного слухання та емпатійної комунікації для побудови довірчого контакту.

Організація відіграє ключову роль у розвитку психологічних навичок соціальних працівників, тому психологічна служба впроваджує комплекс заходів:

1. Навчальні програми та тренінги: тренінги з розвитку емоційного інтелекту, комунікації, стресостійкості; навчання методам кризового консультування та роботи з травмою; воркшопи з ненасильницького спілкування.

2. Супервізія та наставництво: регулярні зустрічі з більш досвідченими колегами; групові супервізії для аналізу складних випадків; індивідуальні консультації для емоційної підтримки.

3. Психоемоційна підтримка: психологічне консультування для працівників організації; групи самодопомоги та взаємопідтримки; гнучкий графік або додаткові вихідні у разі емоційного вигорання.

4. Підтримка балансу робота-життя: чіткі межі між робочими та особистими справами; адекватне навантаження та запобігання перевтомі; корпоративні заходи для зниження рівня стресу.

Організація, яка інвестує в розвиток психологічних навичок своїх соціальних працівників, не лише підвищує якість їхньої роботи, а й зменшує ризики емоційного вигорання в подальшому.

Висновки. В умовах війни населення стикається з численними психоемоційними та соціальними викликами, які вимагають комплексної підтримки. Взаємодія психологічної та соціальної служб є ключовим елементом ефективної організації психосоціальної допомоги, оскільки лише комплексний підхід здатен забезпечити адаптацію та відновлення осіб, які постраждали від бойових дій. Важливість взаємодії визначається в комплексному підході

поєднання психологічної допомоги із соціальною підтримкою сприяє більш ефективному подоланню стресових наслідків війни.

Також у ранньому виявленні проблем соціальні працівники часто є першими, хто контактує з уразливими категоріями населення. Їхній тісний контакт із психологами дозволяє оперативно виявляти бенефіціарів, які потребують термінової психологічної допомоги.

Такий підхід також запобігає психосоціальній дезадаптації. Без належної координації між службами високий ризик того, що людина залишиться сам на сам із проблемами. Взаємодія допомагає мінімізувати ризик соціальної ізоляції, професійного вигорання тощо.

Вдала взаємодія між службами підвищує ефективність допомоги. Координація між службами дозволяє уникнути дублювання функцій, оптимізувати використання ресурсів та забезпечити більш адресну та ефективну допомогу.

Отже, взаємодія психологічної та соціальної служб у контексті війни є життєво необхідною для ефективної допомоги населенню. Лише комплексний, міждисциплінарний підхід може забезпечити якісну психосоціальну підтримку, сприяючи збереженню психологічного здоров'я та соціальної стабільності українців у складні воєнні та післявоєнні часи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галицька-Дідух Т. Діти під час війни: психологічні наслідки та програми реабілітації після війни в Україні (історична ретроспектива 2014 р. – дотепер). *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 67. Т. 1. С. 60–65. URL: https://www.aphn-journal.in.ua/archive/67_2023/part_1/7.pdf
2. Збітнєв О., Чабан О., Омелянович В. Цільова модель «Система у сфері психічного здоров'я та психосоціальної підтримки» як відповідь на руйнівний вплив війни в Україні. *Психосоматична медицина та загальна практика*. 2024. URL: <https://uk.e-medjournal.com/index.php/psp/article/view/539>
3. Malchiodi C. *Art Therapy and Trauma Recovery*. New York : Guilford Press, 2019.
4. Методичні рекомендації з надання психологічної допомоги в умовах війни. *Міністерство охорони здоров'я України*. 2023.
5. Mental Health and Psychosocial Support (MHPSS) for Children and Families in the Immediate Onset of a Crisis. Unicef for every child. 2024. URL: <https://knowledge.unicef.org/child-protection/resource/mental-health-and-psychosocial-support-mhpss-children-and-families-immediate-onset-crisis>

МЕТОДИ РОБОТИ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА ДЛЯ ОТРИМУВАЧІВ КОМПЛЕКСНИХ ПОСЛУГ В ЦЕНТРИ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ

Ткаченко Ірина

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

itkacenko188@gmail.com

Науковий керівник: Котломанітова Галина

Постановка проблеми. В умовах війни та інших кризових ситуацій багато українців потребують психологічної підтримки для подолання стресу, травм та формування життєстійкості. Центри життєстійкості відіграють ключову роль у наданні цієї підтримки, пропонуючи комплексні послуги, включаючи психологічну допомогу.

Водночас практичні психологи в центрах життєстійкості стикаються з рядом проблем. По-перше, це високий рівень стресу та травматизації, бо багато клієнтів пережили травматичні події, такі як бойові дії, втрата близьких, вимушене переселення. По-друге, це різноманітність потреб: Клієнти мають різні психологічні потреби, від короткострокової підтримки до довготривалої терапії. По-третє, є необхідність міждисциплінарної співпраці: ефективна допомога вимагає співпраці з іншими фахівцями, такими як соціальні працівники, юристи, медики. Вагомою проблемою на сьогодні є також стигматизація психологічної допомоги: подолання упереджень щодо звернення до психолога є важливим для забезпечення доступу до послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Життєстійкість особистості має велике практичне значення, оскільки стійкість охороняє особистість від дезінтеграції та особистісних розладів, створює основу внутрішньої гармонії, повноцінного психічного здоров'я, високої працездатності. Проблема психологічної стійкості порушується у багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідженнях.

У вітчизняній психології проблема психологічної стійкості розглядається такими науковцями, як Н. Гришиною, Т. Крюковою, Л. Куликовим, Д. Леонтьєвим, К. Муздибаєвим, І. Шкуратовою, Ю. Щербатих. Використовують терміни емоційна, психічна та психологічна стійкість особистості Л. Аболін, В. Бодров, І. Малкіна-Пих, В. Мясников та ін. Зарубіжні автори схильні використовувати термін стресостійкість (Р. Бернс, М. Борневассер, Г. Лазарус, Г. Сельє). Науковці з екстремальної психології розглядають питання психологічної підготовки працівників ризиконебезпечних професій (Ф. Горбов, М. Дьяченко, М. Коробейников, І. Котенєв, К. Лебедев, В. Марищук, О. Овчиннікова, В. Поздняков, Н. Самоукіна, В. Смірнов, О. Столяренко, В. Суворова, А. Ушатіков та ін.). Значущість функціонування центрів життєстійкості в умовах війни і в повоєнний час не підлягає сумніву.

Мета статті – означити особливості роботи практичного психолога з отримувачами комплексних послуг в центрах життєстійкості, враховуючи їхні унікальні потреби та обставини.

Виклад основного матеріалу. В умовах воєнного стану та інших кризових ситуацій, українське суспільство зіткнулося з безпрецедентним рівнем психологічного напруження. Центри життєстійкості стали ключовими осередками надання комплексної допомоги, де практичні психологи відіграють вирішальну роль у підтримці психічного здоров'я населення. Як зазначалося, військовий стан в Україні зумовлює збільшення кількості вразливих груп населення, які мають складні життєві обставини та потребують допомоги. У наукових працях вказується, що соціальна послуга з формування життєстійкості є системним підходом до надання психосоціальної підтримки усім, хто її потребує, покликана зменшити тривожність громадян, навчити справлятися зі стресом тощо [1, с. 15].

Ефективність роботи психолога в таких центрах життєстійкості безпосередньо залежить від застосування науково обґрунтованих та практично перевірених методів, таких як:

1. Психологічна діагностика

Мета: оцінка психологічного стану клієнта, виявлення його потреб, планування індивідуальної програми допомоги.

Методи:

- клінічне інтерв'ю: збір анамнезу, виявлення скарг, оцінка емоційного стану;
- психометричні тести: використання стандартизованих методик для оцінки рівня тривожності, депресії, посттравматичного стресового розладу (ПТСР) та інших психологічних станів;
- спостереження: оцінка поведінки клієнта в різних ситуаціях.

2. Індивідуальне консультування

Мета: надання індивідуальної психологічної допомоги, спрямованої на вирішення конкретних проблем клієнта.

Методи:

- когнітивно-поведінкова терапія (КПТ): допомога у зміні негативних думок та поведінки;
- травма-фокусована терапія: робота з наслідками психологічної травми;
- арт-терапія: використання творчих методів для вираження емоцій та переживань;
- підтримуюча терапія: надання емоційної підтримки та допомоги у подоланні стресу.

До арсеналу методів, які можуть бути використанні на цьому етапі, слід віднести такі, як: ігрова терапія, арт-терапія, когнітивно-поведінкова терапія та експозиційна терапія [3, с. 26].

3. Групова терапія

Мета: Створення безпечного та підтримуючого середовища для обміну досвідом та емоціями між клієнтами, які пережили схожі травматичні події.

Методи:

- групи підтримки: обговорення проблем та пошук спільних рішень;

- терапевтичні групи: використання психотерапевтичних методів для роботи з травмою та іншими психологічними проблемами;
- психоосвітні групи: надання інформації про психологічне здоров'я та методи самодопомоги.

4. Психологічна просвіта

Мета: підвищення обізнаності клієнтів про психологічне здоров'я та методи самодопомоги.

Методи:

- лекції та семінари: надання інформації про стрес, травму, психологічну допомогу;
- розповсюдження інформаційних матеріалів: буклети, брошури, веб-ресурси;
- тренінги з розвитку навичок саморегуляції: навчання технікам зниження стресу та тривожності.

5. Кризова інтервенція

Мета: надання екстреної психологічної допомоги в кризових ситуаціях.

Методи:

- стабілізація: допомога у зниженні рівня стресу та тривожності;
- заземлення: використання технік, які допомагають клієнту повернутися до відчуття реальності;
- надання емоційної підтримки: вислуховування, співчуття, заспокоєння.

6. Робота з травмою

Мета: допомога клієнтам у подоланні наслідків психологічної травми.

Методи:

- EMDR (десенсибілізація та репроцесуалізація рухами очей): метод, спрямований на обробку травматичних спогадів;
- травма-фокусована когнітивно-поведінкова терапія (TF-КПТ): метод, який допомагає клієнтам змінити негативні думки та поведінку, пов'язані з травмою.

7. Навчання методів саморегуляції

Мета: навчання клієнтів технік, які допомагають їм самостійно справлятися зі стресом та тривожністю.

Методи:

- дихальні вправи: навчання технік глибокого дихання для зниження тривожності;
- релаксаційні техніки: навчання методів м'язової релаксації та медитації;
- техніки управління стресом: навчання методів планування часу, вирішення проблем та позитивного мислення.

8. Міждисциплінарна співпраця

Мета: забезпечення комплексного підходу до допомоги клієнтам шляхом співпраці з іншими фахівцями.

Методи:

- участь у міждисциплінарних нарадах: обговорення випадків клієнтів та планування спільної роботи;
- обмін інформацією з іншими фахівцями: соціальними працівниками, юристами, медиками;
- направлення клієнтів до інших фахівців: у разі потреби.

Ці методи роботи дозволяють практичним психологам ефективно надавати психологічну допомогу отримувачам комплексних послуг у центрах життєстійкості, сприяючи їхньому психологічному відновленню та формуванню життєстійкості.

Не існує універсального методу, який підходить для всіх, тому важливо використовувати різні терапевтичні [2].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Ефективна робота практичного психолога в центрі життєстійкості вимагає використання широкого спектру методів, включаючи індивідуальне консультування, групову терапію, арт-терапію, тілесно-орієнтовану терапію та інші. Вибір методів повинен базуватися на індивідуальних потребах та особливостях отримувачів послуг.

Кожен отримувач послуг має унікальні потреби та досвід, тому психолог повинен використовувати індивідуалізований підхід. Це означає, що вибір методів та технік повинен базуватися на ретельній оцінці потреб та особливостей кожного клієнта.

Надання кваліфікованої психологічної допомоги людям, що постраждали внаслідок надзвичайних подій, які відбулися у країні (потужні громадянські протести, тривалий воєнний конфлікт, значні втрати серед військових та мирних мешканців, масове переселення людей), є вкрай актуальною проблемою для сучасного українського суспільства [4, с. 9].

Важливо не лише працювати з проблемами, але й акцентувати увагу на ресурсах та сильних сторонах отримувачів послуг. Це сприяє розвитку життєстійкості та допомагає клієнтам знаходити внутрішні сили для подолання труднощів. У першу чергу тим, хто знаходиться в кризовій ситуації та не захищений у соціальному плані, зокрема, літнім людям, інвалідам, сім'ям із «груп ризику», дітям [5, с. 5].

Важливим аспектом роботи психолога є навчання клієнтів методам самодопомоги та саморегуляції. Це дає змогу клієнтам самостійно справлятися з важкими емоційними станами та підвищує їхню автономність. Ці висновки підкреслюють важливість кваліфікованої та етичної роботи практичного психолога в центрах життєстійкості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амеліна В. М. Життєстійкість та соціальна підтримка молоді: значення впровадження нової послуги. *Зростаюча особистість у смислоціннісних образах* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 23 лист. 2023 р. Івано-Франківськ : «НАІР», 2023. С. 12–15.

2. Краськівська С. В. Психологічна допомога особам, які пережили травматичні події. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2018. № 2. С. 11–16.
3. Булгакова О., Савченкова М. Психологічні можливості підтримки дітей, які перенесли травматичний досвід. *Наука і освіта*. 2022. № 4. С. 24–28.
4. Кісарчук З. Г. Психологічна допомога при травматичному стресі. Київ : Видавничий дім «Слово», Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2015. 220 с.
5. Психосоціальна допомога в роботі з кризовою особистістю : навч. посіб. / наук. ред. Л. М. Вольнова. Київ, 2012. 275 с.

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ ЗАСОБАМИ АРТТЕРАПІЇ

Турпінсько Іван

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

turpithiha@gmail.com

Науковий керівник: Сайко Наталія

Соціалізація – це процес, у якому дитина переймає норми, цінності та способи поведінки, котрі допомагають їй пристосуватися до соціуму. У сьогоденні, коли діти з малих років зіштовхуються з різноманітними труднощами, зокрема високим рівнем стресу, відчуженням від суспільства, проблемами у спілкуванні та конфліктами, питання успішної соціалізації стає надзвичайно важливим.

Не всі діти з легкістю адаптуються до соціуму. Скажімо, діти-інтроверти можуть уникати активного спілкування, діти з особливими освітніми потребами можуть відчувати труднощі зі знаходженням контактів, а діти з емоційними чи поведінковими розладами, можливо потребуватимуть додаткової підтримки для інтеграції в суспільство.

Одним із найдієвіших та найделікатніших методів для покращення соціалізації є арттерапія – терапевтична методика, яка використовує мистецтво для самовираження, емоційного росту та формування соціальних умінь. Арттерапія допомагає дітям побороти страхи, навчатися розуміти свої та чужі емоції, а також успішно взаємодіяти в соціальному оточенні.

Отже, питання соціалізації дітей засобами арттерапії є важливим та потребує ретельного дослідження, оскільки мистецтво як спосіб розвитку особистості здатне відіграти ключову роль у гармонійній адаптації дитини в соціумі.

Питання застосування арттерапії для соціалізації дітей досліджується у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Так, Л. Магдисюк підкреслює, що арттерапія допомагає дітям звільнятися від надмірного емоційного навантаження та долати бар'єри у спілкуванні. У дослідженнях В. Москаленко наголошується на важливості арттерапії у розвитку емоційного інтелекту та навичок спілкування.

Закордонні дослідження теж засвідчують дієвість арттерапії у соціалізації дітей. Наприклад, у працях А. Крамера і Малкольма Россі зазначається, що мистецтво сприяє кращому пристосовуванню дітей до соціальних груп, знижує тривожність та полегшує самовираження.

Численні дослідження показують, що арттерапевтичні методики особливо дієві для дітей з вадами мовлення, розладами аутичного спектра, гіперактивністю та емоційними розладами. Наприклад, групова арттерапія допомагає дітям навчитися командній роботі, досягати згоди та краще розуміти емоції інших. Однак, незважаючи на велику кількість наукових розвідок, все ще є потреба у подальшому дослідженні індивідуальних арттерапевтичних методів та їхнього впливу на дітей різних вікових категорій.

Одним з основних завдань є визначення найефективніших способів арттерапії, що сприяють соціальній адаптації дітей, дозволяють їм краще розуміти себе та інших, а також формують позитивні зразки спілкування з однолітками та дорослими. Особливо дієвий вплив на соціалізацію дітей з різними психологічними рисами та рівнем розвитку комунікативних вмінь мають такі види арттерапії, малювання, музика, театр, робота з піском, казкотерапія. Також арттерапія сприяє швидкій адаптації дітей навчальних та реабілітаційних установах, такі як дитячі садочки, школи, спеціалізовані центри та соціальні служби. Арттерапія може бути корисною для дітей з особливими освітніми потребами, емоційними та поведінковими розладами, а також для тих, хто пережив стресові або травмуючі події.

Науковці виділяють декілька напрямів арттерапії:

- мистецька терапія (малювання, ліплення, аплікація). Малювання допомагає дітям виражати власні почуття без слів. Через кольори, форми та лінії дитина може передати свій настрій та внутрішній стан. Ліплення та аплікація сприяють розвитку моторики, що позитивно впливає на когнітивний розвиток та комунікативні здібності;
- музикотерапія – слухання музики, спів, гра на музичних інструментах розвивають відчуття ритму, гармонії та допомагають дітям заспокоїтися. У груповій роботі музикотерапія навчає дітей взаємодіяти один з одним, підтримувати одне одного та працювати разом;
- пісочна терапія – забавляючись з піском, дитина вибудовує власний всесвіт, де може опрацьовувати власні страхи й переживання. Застосування мініатюрних фігурок дає можливість дитині моделювати соціальні ситуації та вчитися взаємодіяти з навколишніми.

Арттерапія – дієвий спосіб соціалізації дітей, так як вона дозволяє їм безпечно проявляти власні почуття, розвивати емоційний інтелект та комунікативні вміння. Завдяки цьому способу діти стають більш розкутими, впевненими у собі та навчаються взаємодіяти з іншими.

Також варто приділити увагу підготовці спеціалістів, які працюють з дітьми та розробці методичних порад щодо застосування арттерапії у процесі соціалізації. Отже, арттерапія має великий потенціал у сфері соціальної адаптації дітей і може бути важливим інструментом у педагогічній, психологічній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пасько К. М. Використання арттерапевтичних засобів у роботі з психосоціального відновлення особистості. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Психологія.* 2024. Вип. 1. С. 144–147. URL: <https://doi.org/10.32782/psyspu/2024.1.25>
2. Биков І. Використання арттерапії в професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів для формування позитивного ставлення учнів до здоров'язбереження. *Acta Paedagogica Volynienses.* 2023. Вип. 3. С. 29–34. URL: <https://doi.org/10.32782/apv/2023.3.5>
3. Найчук В. В., Лесніченко Н. П. Розвиток стресостійкості особистості засобами арттерапії в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія.* 2024. Вип. 2. С. 133–136. URL: <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2024.2.26>
4. Орленко І. М., Романчикова А. А. Використання арттерапії в корекції страхів підлітків в умовах воєнного стану в Україні. *Ментальне здоров'я.* 2024. № 3. С. 49–55. URL: <https://doi.org/10.32782/3041-2005/2024-3-9>
5. Флоренко А. Арттерапія у роботі з дітьми дошкільного віку. *Моделі життєтворчості у сучасних соціокультурних контекстах*: матеріали доп. наук.-практ. on-line конф. для студ., аспірантів, викл., учителів шк., вихователів ЗДО, м. Харків, 10 лист. 2023 р. / Харків нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди; редкол.: І. Дорожко, О. Малихіна, К. Беляєва. Харків, 2023. С. 87. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/13653>

ЕМПАУРМЕНТ ЯК МЕТОД СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ВРАЗЛИВИХ КАТЕГОРІЙ НАСЕЛЕННЯ

Шеремет Віталіна

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
star-ascella@ukr.net

Постановка проблеми. Сучасне суспільство переживає динамічні зміни, кризові прояви та збільшення кількості вразливих груп населення (внутрішньо переміщені особи, люди з інвалідністю, безробітні, самотні батьки тощо). Вони часто стикаються з бар'єрами у доступі до послуг, обмежених можливостями для реалізації та підвищеним стресом.

Емпаурмент як метод підтримки спрямований на розширення можливостей, підвищення самооцінки, розвиток саморегуляції та залучення до життя суспільства. Він не лише готовий, а й формує внутрішні ресурси для подолання труднощів. Попри потенціал емпаурменту, він часто недооцінюється в роботі з вразливими групами. Це підкреслює необхідність розробки ефективних програм та підготовки фахівців до застосування цього методу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Д. Гершон, Г. Страуб, Н. Сайко (вивчали поняття «емпаурменту»). Н. Кривоконь (лінгвістичний аналіз термінів «емпаурмент» та «наснаження»); Брускальоні (модель емпаурменту – набуття досвіду та особисте бажання змін); А. Созонтов

(життєва стратегія – конструювання життя за цінностями); М. Мдівані, П. Кодесс (життєва стратегія – структура цілей у перспективі майбутнього); Є. Варламова (життєва стратегія – організація життя та використання ресурсів); В. Берковський (життєва стратегія – планування життя через формування майбутнього); Д. Чеботарьова (життєва стратегія – соціальна орієнтація на довготривалу перспективу); О. Вороніна (життєва стратегія – конструювання та реалізація цілей у часі).

Мета статті: обґрунтувати теоретичні засади та розробити практичні підходи до використання емпauerменту як методу соціально-психологічної підтримки.

Виклад основного матеріалу. У соціальній роботі емпauerмент розглядається як ключова цінність, яка передбачає активізацію життєвої позиції клієнта за підтримки соціального працівника. Завдяки цьому процесу людина починає усвідомлювати або посилювати свою відповідальність за розв’язання власних проблем, а також розвиває навички самодопомоги. Основна мета соціальної роботи полягає саме в тому, щоб допомогти людині навчитися допомагати собі самостійно. У цьому контексті особливо важливо враховувати роль мотивації та спонукання до змін як визначальних факторів активізації особистості клієнта [3].

Американські вчені Д. Гершон і Г. Страуб визначають емпauerмент як мистецтво творити таке життя, яке людина прагне прожити; як спосіб формування життєстійкої особистості, зазначаючи, що цей аспект у діяльності призначений для людей, котрі готові вивести себе на передній край саморозвитку; як процес розвитку особи до самостійних дій [3].

Зарубіжні дослідники розкриваючи проблему наснаження іноді через надання політичних повноважень людині [3]. Водночас деякі дослідники розглядають поняття «емпauerмент» крізь призму психологічного підходу, який охоплює мотиваційні та когнітивні аспекти й відображає сукупність психічних станів і когніцій, що формуються у людей залежно від їхнього сприйняття середовища, в якому вони перебувають і діють [4].

На думку Н. Кривоконь, лінгвістичний аналіз слова «empowerment» показує, що воно буквально означає «надання внутрішньої сили» іншій людині або дозвіл і підтримку у використанні цієї сили. Загальновизнаним та усталеним перекладом термін «empowerment» українською мовою є «наснаження». Поняття «емпauerмент» часто використовується при транслітерації й має різні варіанти тлумачення, зокрема: «підвищення компетентності», «мобілізація потенціалу», «підвищення результативності (продуктивності)», «наділення повноваженнями», «делегування», «посилення» [2, с. 192]. Важливим у контексті нашого дослідження є семантичний аналіз слів, що складають основу терміну «наснаження» в україномовній енциклопедичнословниковій літературі. Так, однокорінними словами є «наснага», «снага», «наснажувати», що означають «енергію, силу (творчу), запал, натхнення, піднесення». Слово «наснажувати» тлумачиться як «запалювати, надихати (на подвиг), спонукати, кликати, насичувати, наповнювати (силою), заряджати» [1].

В Італії поняття «емпауермент» здебільшого розглядається у сфері освіти та має два основні підходи. Перший підхід фокусується на внутрішніх змінах особистості. Спочатку визначаються чинники, які призводять до відчуття безпорадності. Далі зменшується це відчуття через застосування стратегії «емпауермент», посилюються очікування щодо позитивних результатів від стратегії, а також перевіряються емоційна наполегливість і поведінкові реакції.

Другий підхід орієнтується на організацію соціального оточення людини, що сприяє її внутрішнім змінам. Цей підхід передбачає визначення сфер для оптимізації ресурсів, пошук ефективної стратегії емпайерменту, оцінку та закріплення успішного досвіду.

За моделлю Брускальоні (Bruscaglioni), емпайермент полягає у набутті досвіду позитивних можливостей, які ведуть до позитивних змін у житті, але лише за умови наявності особистого бажання змінюватися. Емпайермент не є загальною екзистенційною концепцією, він завжди стосується конкретного об'єкта або групи об'єктів. Тому, за словами Брускальоні, сила соціального працівника полягає у здатності визначати ресурси людини, враховувати можливості її оточення та пропонувати конкретні дії для досягнення змін [3].

Аналіз поняття «емпауермент» дозволяє дійти висновку, що його ключовою характеристикою є активність клієнта та його конкретні дії, спрямовані на досягнення власної мети. Ця особливість особливо відповідає віковим особливостям молодших підлітків. Тому, розпочинаючи роботу з відновлення їх соціального функціонування, важливо дотримуватися основних принципів емпайерменту: діяти негайно, долаючи страхи та невпевненість; уникати будь-якої критики чи негативної оцінки дій учнів; постійно підкреслювати їхні успіхи та досягнення; надавати можливість самостійно приймати рішення та робити конкретні кроки.

Згідно з даними посібника «Кращі практики створення обласної служби екстреної соціально-психологічної служби для вразливих категорій населення» (2022), кількість осіб, які потребують соціально-психологічної підтримки в умовах воєнного стану, невпинно зростає. Наприклад, у Миколаївській області категорії населення, які потребують соціально-психологічної підтримки:

внутрішньо переміщені особи (ВПО): наприклад, у Миколаївській області зареєстровано 86 325; Харківській області – 232 000; Сумській області – 63 277 [6];

сім'ї, які перебувають у складних життєвих обставинах: Миколаївській області 60 % від загальної кількості отримувачів соціальних послуг – це сім'ї у складних обставинах (12 тис. сімей). У Харківській області понад 65 тис. сімей, зокрема понад 50 тис. сімей із дітьми з числа ВПО. Особи, які постраждали від бойових дій чи перебували під окупацією: у Миколаївській області 36 % сімей, які потребують соціальних послуг, постраждали від бойових дій або перебувають під окупацією (9 371 сім'я) [6];

особи/сім'ї, які зазнали жорстокого поводження та насильства: у Сумській області – 1 655 осіб, з яких 1 583 жінки; сім'ї з дітьми, діти з яких перебували у закладах інституційного догляду. У Миколаївській області 1 300 дітей повернуто до сімей через війну сім'ї з дітьми, які не виконують

батьківські обов'язки та існує ризик соціального сирітства. У Миколаївській області 447 сімей з 973 дітьми мають ризик соціального сирітства [6].

Це підкреслює необхідність використання ефективних методів надання соціальних послуг, серед яких особливе місце займає емпайрмент як метод «наснаження». Емпайрмент не лише допомагає отримувачам послуг подолати кризові ситуації, а й розвиває їхню здатність до самостійного вирішення проблем, що повністю відповідає вимогам Закону України «Про соціальні послуги».

Соціальні працівники та психологи відіграють ключову роль у процесі емпайрменту вразливих категорій населення. Вони допомагають клієнтам усвідомити свої сильні сторони, розвинути навички самодопомоги та прийняття рішень, а також надають підтримку на шляху до досягнення поставлених цілей. Їхня робота включає в себе індивідуальні консультації, групові тренінги, а також допомогу в налагодженні зв'язків з необхідними ресурсами та послугами.

Емпайрмент серед вразливих категорій населення може здійснюватися на індивідуальному та груповому рівнях, а також існує поняття «селф-емпайрмент», тобто самонаснаження.

Індивідуальний емпайрмент передбачає насамперед визначення мети, основних потреб і бажань людини. В умовах невизначеності, постійних вагань або складних життєвих обставин цей процес може супроводжуватися труднощами та потребує психологічної підтримки для аналізу власного «Я», розуміння своїх уподобань і можливого знайомства з новими видами діяльності, які можуть стати ресурсними. На цьому етапі важливо ставити питання, що допоможуть людині розкритися та визначитися з пріоритетами. Наприклад: «Що для вас зараз найважливіше?», «Які кроки ви можете зробити для досягнення цієї мети?».

Другий етап передбачає роботу фахівця (психолога, соціального педагога чи консультанта) щодо виявлення потенціалу особистості до розвитку, аналізу її «сильних» сторін, домінуючих позитивних рис. Позитивні риси стають основою для досягнення мети та подолання труднощів, таких як тривожність, невпевненість або занижена самооцінка. Важливо також оцінити навколишнє середовище та створити умови, які сприятимуть прояву позитивних рис чи навичок.

Після набуття впевненості й відчуття власної сили можна переходити до третього етапу – реалізації цілей і розвитку тих навичок, яких бракує. Людина самостійно обирає шляхи досягнення поставлених завдань, здійснює реальні практичні дії, відстежує успіхи, аналізує спроби та зроблені кроки. Важливо навчити правильно реагувати на невдачі: знаходити позитивний досвід у будь-якій ситуації та формувати конструктивний підхід до подальших дій.

На груповому рівні емпайрмент спрямований на розвиток взаємопідтримки та підкреслення значущості кожного учасника групи. Ефективним методом підтримки є проведення тренінгів або використання їх елементів, що дозволяє створити умови для розвитку толерантності, взаємодопомоги та злагодженості у групі, незалежно від особистих обставин

учасників. Тренінгові методики сприяють формуванню атмосфери довіри і доброзичливості, сприяючи розкриттю потенціалу кожного учасника та створенню необхідності підтримувати один одного.

Рекомендуємо під час групових занять застосовувати такі вправи: знайомство та згуртування: «Дві правди та одна брехня», «Спільні риси», «Лідер групи»; розвиток емпатії та толерантності: «Рольова гра», «Коло думок», «Історія з різних точок зору»; розвиток навичок спілкування та підтримки: «Активне слухання», «Зворотний зв'язок», «Групова підтримка» Ці вправи допоможуть учасникам краще розуміти один одного, а також сформувати у них навички ефективної взаємодії та підтримки в складних ситуаціях.

Найголовніше соціальному працівникові\ психологу надати\ розробити комплексне вивчення стратегій життєдіяльності вразливих категорій населення стає можливим лише завдяки синтезу наукових підходів, кожен із яких доповнює уявлення про життєві стратегії особистості, їхні структурні компоненти, механізми функціонування та відповідність завданням сучасного суспільства. Особливо важливо це у контексті емпіаурменту як методу соціально-психологічної підтримки, що сприяє посиленню особистісних і соціальних ресурсів людини.

Життєва стратегія – це спосіб конструювання людиною власного життя відповідно до цінностей, смислів і цілей, що регулюють її соціальну поведінку (А. Созонтов). Вона включає: структуру життєвих цілей у часовій перспективі (М. Мдівані, П. Кодесс); цілеспрямовану організацію життя з урахуванням власних можливостей і ресурсів (Є. Варламова); свідоме планування майбутнього (В. Берковський); соціально зумовлену орієнтацію в особистій і суспільній сферах на довготривалу перспективу (Д. Чеботарьова); індивідуальний підхід до реалізації життєвих цілей відповідно до цінностей і особистісних якостей (О. Вороніна) [5, с. 168–171].

Таким чином, метод емпіаурменту передбачає створення умов для активного залучення особистості до процесу усвідомлення своїх можливостей, підвищення контролю над власним життям і досягнення позитивних змін у соціальній та особистісній сферах. Життєва стратегія у цьому контексті розглядається як важливий інструмент соціально-психологічної підтримки, що допомагає вразливим категоріям населення не лише адаптуватися до складних життєвих обставин, але й активно впливати на своє майбутнє [5, с. 168–171].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Емпіаурмент у соціальній роботі є не тільки методом, а й концептуальною основою, що підтримує розвиток особистості. Цей підхід передбачає активну участь клієнта у вирішенні своїх проблем, сприяючи розвитку його самостійності та відповідальності. Ефективність емпіаурменту полягає в активації внутрішніх ресурсів особистості, допомагаючи усвідомити її потенціал, що важливо для вразливих груп, які часто відчують безпорадність і соціальну ізоляцію.

Соціальні працівники та психологи, застосовуючи принципи емпіаурменту, не лише допомагають, а й стають провідниками, створюючи умови для самостійного й повноцінного життя клієнтів.

Подальші дослідження можуть включати розробку нових методів емпіаурменту для різних категорій населення, аналіз його впливу на соціальну адаптацію, психологічне благополуччя та якість життя клієнтів, а також застосування в межах міждисциплінарних підходів до соціальних проблем, таких як бідність, безробіття та дискримінація. Це сприятиме розвитку ефективних і гуманних підходів до соціальної роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
2. Кривоконь Н. І. Поняття наснаження в аспекті психології соціальної роботи. *Проблеми загальної та педагогічної психології* : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ, 2011. Т. XIII. Ч. 3. С. 190–198.
3. Сайко Н. О. Емпіаурмент у соціальній реабілітації молодших підлітків загальноосвітніх навчальних закладів. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2017. Vol. 50. Issue 111.
4. Сайко Н. О. Соціальна реабілітація молодших підлітків у роботі соціального педагога загальноосвітніх навчальних закладів : монографія. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, ФОП Гаража М. Ф., Видавництво «Сімон», 2017.
5. Теличко Н. В. Роль педагогічного емпіаурменту у формуванні педагогічної майстерності вчителів початкової школи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка і соціальна робота*. 2013. Вип. 28. С. 168–171.
6. Хватинець О., Варцабюк Н., Кот А., Шевченко Т., Янковська С., Прокопенко О. Кращі практики створення обласної служби екстреної соціально-психологічної служби для вразливих категорій населення. 2022.

РОЗДІЛ 5

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ТА ПЕРЕПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ворошчук Оксана

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
oksana.voroshchuk@pnu.edu.ua,

Дідух Ірина

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
iryna.didukh@pnu.edu.ua

Постановка проблеми. Організація навчально-виховного процесу в освітніх закладах є одним з важливих показників соціально-економічного та культурного рівня держави. Він постійно вдосконалюється відповідно до запитів суспільства. Вищі повинні формувати особистості, компетентні кадри для професійної діяльності. Повномасштабне вторгнення РФ до України (з 24 лютого 2022 р.) кардинально змінило життя всіх без винятку українців. Ситуація, що склалася, спричинила фізичне та психологічне насилля. Роль соціальних працівників в Україні змінилась через економічні та політичні умови. Підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери потребує оновлення, відповідно до подій, проблем різних категорій населення. Слід змінювати не лише зміст освіти, а й шляхи її реалізації. Особливої уваги потребує соціальна робота з військовослужбовцями та членами їх родин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До питань професійної підготовки фахівців соціальної сфери в умовах війни у своїх дослідженнях звертаються С. Архіпова, Н. Бирса, Н. Бойцова, Ю. Бриндікова, Т. Григоращ, Т. Голубенко, О. Дичко, О. Дубасенюк, І. Івженко, І. Манохіна, А. Мартинюк, Н. Олексюк, Л. Романовська, І. Савельчук, Л. Школяр та інші.

Мета статті – обґрунтувати підготовку фахівців соціальної сфери в вишах України в умовах воєнного стану для роботи із різними категоріями населення; вивчення напрямів співпраці з дітьми, сім'ями та повноважень фахівців соціальної підтримки; дослідження змін у сфері соціальних послуг через воєнний стан в Україні.

Виклад основного матеріалу. З початком повномасштабного вторгнення всі сфери життя в Україні зазнали чималих змін. Відбулись зміни і в галузі соціальних послуг, які визначені діями, що спрямовані на подолання та профілактику складних життєвих обставин громадян. Так, у законі України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 р., наказі Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Класифікатора соціальних послуг» від 9 липня 2020 р., законі України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 р. бачимо, що державна політика направлена на

розробку програм всіх рівнів задля підтримки певних категорій людей, сприяння профілактично-реабілітаційної роботи, періодичний менеджмент (ст. 7) [4]. А в період воєнного стану, відбулась свого роду переорієнтація цих послуг [5].

В пріоритеті стала матеріальна та психологічна допомога внутрішньо переміщеним особам, малозабезпеченим та людям, які через війну втратили житло, постійний дохід. Послуги стали носити терміновий характер [7].

Загалом, метою навчання у вищій школі є здобуття майбутніми спеціалістами різних галузей високого рівня наукових, творчих професійних і загальних обізнаностей [2]. Всі рівні освіти ґрунтуються на компетентностях, які законом України «Про вищу освіту» від 2014 р. визначені, як «здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, цінностей...» (ст. 1) [2]. Становлення спеціальності «Соціальна робота» в Україні почалось з 1991 р. за напрямом «Соціологія». У 2000 – х роках відбулось продовження за напрямом «Соціальне забезпечення» з подальшою розробкою навчально-методичного забезпечення. З 2011 р. і донині відбувається остаточне оформлення дисциплін, оновлення аспектів вивчення, інноваційний супровід студентів цієї галузі. Передумовами формування кадрів є виникнення професії «соціальний працівник», стійка законодавча база, формування моделей рівневої підготовки кваліфікованими викладачами, іноземний досвід тощо [8, с. 121–125]. Щодо вимог до підготовки фахівців соціальної сфери, то найкраще їх можна простежити у Стандартах вищої освіти України (Бакалавр/ Магістр) для галузі «23 Соціальна робота» від 24 квітня 2019 р., які є основою для навчальних планів та робочих програм.

Підготовка фахівців соціальної сфери у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника здійснюється за спеціальністю 231 «Соціальна робота» за двома освітніми програмами «Соціальна робота» і «Соціальна педагогіка» [6]. Навчання відбувається очно і дистанційно. В освітніх програмах чітко зазначені об'єкти вивчення, цілі та методи навчання, обладнання, навантаження, компетентності та інше. Відповідно до стандарту окреслено, що майбутні спеціалісти мають вивчати ситуації конкретних осіб, родин, цілих груп задля вміння їх оперативного розв'язання в професійній кар'єрі. До необхідних інструментів віднесли цифрові технології, інформаційні ресурси та програми. Навантаження охоплює 240 кредитів ЄКТС.

До фахових компетентностей входять: знання і розуміння сутності, значення і видів соціальної роботи та основних її напрямів (психологічного, соціально-педагогічного, юридичного, економічного, медичного; здатність прогнозувати перебіг різних соціальних процесів; здатність до виявлення, соціального інспектування і оцінки потреб вразливих категорій громадян, у тому числі які опинилися в складних життєвих обставинах; знання і розуміння організації та функціонування системи соціального захисту і соціальних служб; здатність застосовувати сучасні експериментальні методи роботи з соціальними об'єктами в польових і лабораторних умовах; здатність оцінювати соціальні проблеми, потреби, особливості та ресурси клієнтів; здатність розробляти

шляхи подолання соціальних проблем і знаходити ефективні методи їх вирішення; здатність до надання допомоги та підтримки клієнтам із врахуванням їх індивідуальних потреб, вікових відмінностей, гендерних, етнічних та інших особливостей; здатність ініціювати соціальні зміни, спрямовані на піднесення соціального добробуту; здатність до розробки та реалізації соціальних проектів і програм; здатність взаємодіяти з клієнтами, представниками різних професійних груп та громад; здатність дотримуватися етичних принципів та стандартів соціальної роботи здатність до генерування нових ідей та креативності у професійній сфері; здатність до сприяння підвищенню добробуту і соціального захисту осіб, здійснення соціальної допомоги та надання підтримки тим, хто перебуває у складних життєвих обставинах тощо [9].

До методів навчання відносять загальнонаукові і спеціальні методи пізнання соціальних явищ; методики оцінки поведінки чи діяльності індивідів і соціальних груп; педагогічні, економічні, психологічні, соціологічні, інформаційно-комунікаційні технології.

Відповідні фахові компетентності забезпечують освітні компоненти: методи соціальної роботи, соціальна робота з постраждалими у воєнний період, соціальна профілактика СР з різними групами клієнтів, в т. ч. із сім'ями на етапі раннього втручання, медіація осіб/сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах і ін. Важливим аспектом навчання студентів є виробничі практики: волонтерська практика, практика в ЦСС та закладах соціальної реабілітації, практика в територіальних центрах та закладах соціального захисту, фахова практика. Обізнаність студентів-бакалаврів соціальної роботи полягає у підготовці фахівців, направлених на добробут вразливих категорій.

Випускники освітніх програм працюють в Центрах життєстійкості, благодійних організаціях які працюють з військовими та їх родинами, консультують військових і членів їх сімей в госпіталях, беруть участь у ретритах. Військово-соціальна робота з військовослужбовцями полягає у забезпеченні їх фізичного та ментального здоров'я, задоволенні матеріальних потреб, всебічної захищеності та соціальної активності. До основних напрямків соціальної роботи відносять захист, реабілітацію, супровід, підтримку тощо. До основних видів такої допомоги відносяться морально-психологічна, грошова (пенсійна, компенсаційно-страхова), продовольчо-речова, з охорони здоров'я, житлова, соціально-професійна адаптація звільнених зі служби з вагомих причин (наприклад, через поранення) [1]. Члени родин військових мають пільги на комунальні платежі, мають право на безкоштовне навчання (у вишах), а також матеріальну та медичну допомогу.

Сучасними методами навчання в вищій школі, у тому числі й майбутніх фахівців соціальної роботи, є перевернуте навчання, дискусії, конференції, заняття з елементами тренінгу, диспути, колоквиуми, дебати, полеміки тощо.

Отож, здійснивши аналіз нормативно-правової документації, навчальні плани та психолого-педагогічну літературу можна стверджувати, що підготовка фахівців соціальної роботи в умовах війни зазнала змін, які впливають на її якість. Науково-педагогічні працівники закладів вищої освіти використовують

цифрові технології та сучасні методи навчання. Навчальні плани та робочі програми відповідають Стандартам вищої освіти. Внесення змін через запровадження вивчення нових освітніх компонент в освітні програми з урахуванням ситуації стають основними елементами для успішної рефлексії на виклики, які постають перед фахівцями з соціальної роботи в умовах жорстокої війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Журавльов М. В., Мулява В. Д. Організація військово-соціальної роботи у Збройних Силах України: основні проблеми становлення та удосконалення в сучасних умовах. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Історія»*. 2018. Вип. 1 (44). С. 72–79.
2. Закон України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення 04.03.2025)
3. Закон України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19> (дата звернення 05.03.2025)
4. Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14> (дата звернення 05.03.2025).
5. Івженко І. Б., Голубенко Т. О. Дичко О. О. Підготовка фахівців соціальної роботи (соціальних працівників) в Україні в умовах воєнного стану. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 6. С. 388–400.
6. ПНУ ОП 321 Соціальна робота. URL: <https://nmv.pnu.edu.ua/bakalavrat/231-sotsialna-robota/> (дата звернення 06.03.2025)
7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях» від 7 травня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-2022-п#Text> (дата звернення 06.03.2025).
8. Савельчук І. Б. Підготовка соціальних працівників за сучасних умов: інноваційні тенденції. *Педагогічні науки*. 2016. Вип. 1 (83). С. 120–125.
9. Стандарт вищої освіти України (Бакалавр) для спеціальності «231 Соціальна робота» від 24 квітня 2019 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/25/231-Sotsial.robota-bakalavr-VO.18.01.pdf> (дата звернення: 06.03.2025).
10. Школяр Л., Бирса Н. Особливості професійної підготовки фахівців соціальної роботи в умовах дії воєнного стану в Україні. *Наука і освіта*. 2023. № 4. С. 23–27.

ТРУДНОЩІ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ Й САМОРЕАЛІЗАЦІІ ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Горбик Катерина

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

katerina053778@gmail.com

Науковий керівник: Кононенко Лілія

Постановка проблеми: упродовж трьох років воєнного стану в Україні все більше зростає попит на послуги, пов'язані, із соціальною сферою, відповідно збільшується кількість нових фахівців. Це, своєю чергою, викликає підвищення конкурентності серед соціальних працівників, а також вимагає опанування особливих, нестандартних методик роботи.

На шляху до професійного самовдосконалення фахівець соціальної сфери – фахівець соціальної роботи, соціальний працівник, соціальний робітник – стикається з багатьма труднощами. Додаткових викликів додає воєнна реальність. Перших труднощів майбутній фахівець соціальної роботи / соціальний працівник зазнає на етапі університетської підготовки. Основними проблемами тут є обмежений доступ до освітніх ресурсів, недостатній обсяг практичної підготовки через безпекові загрози, емоційне та особистісне вигорання як студентів, так і викладачів, використання стандартизованих методик і практик, що є неефективними для соціальних викликів сьогодення. Усі ці чинники суттєво впливають на ефективну підготовку високопрофесійних та компетентних фахівців соціальної сфери. Труднощі не зникають і при завершенні випускником навчання, навпаки – їх кількість збільшується: до традиційної адаптації до виробничих умов додаються непрогнозовані наслідки війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій: труднощі в підготовці фахівця соціальної сфери є предметом наукових розвідок таких дослідників: М. Г. Складановської (психологічні проблеми студента і викладача в умовах воєнного стану), Л. О. Гаращенко та О. О. Понурко (адаптація системи підготовки фахівців соціальної сфери до нових реалій воєнного стану), Л. М. Москальова, І. В. Склярєнко, Р. С. Демченко (використання дистанційного навчання, зміна змісту освітніх програм для здобувачів освіти галузі соціальної роботи).

Мета статті: окреслити можливі труднощі в процесі підготовки фахівців соціальної роботи під час воєнного стану; на основі викладеного матеріалу розробити узагальнюючі рекомендації щодо підвищення конкурентоспроможності соціального працівника.

Виклад основного матеріалу. Висококваліфікованим фахівцем соціальний працівник може стати лише тоді, коли буде прагнути саморозвитку та самоосвіти, не зважаючи на зовнішні обставини (безпекові, економічні чи соціальні). На думку докторки філософії, керівниці психологічної служби Марини Складановської, майбутнє будь-якої країни визначається не рівнем споживання, а рівнем розвитку, руху вперед. І майбутнє нашої країни,

спільноти, науки будуть визначати люди освічені, компетентні, мотивовані – ті, якими молоді люди можуть зараз стати, продовжуючи своє навчання, поглиблюючи обраний фах, а також набуваючи інших компетенцій у споріднених галузях або відкриваючи зовсім нові цікаві пропозиції. [3]. Для реалізації пропозицій, що допоможуть майбутньому фахівцеві розкрити свій творчий потенціал, нині є багато можливостей, як-от: вебінари у мережі, лекції, і курси, тренінги тощо. І набуті вміння, і здібності, і загалом творчий потенціал фахівця діагностується і розвиваються лише в діяльності. Усе, що не знаходить практичної реалізації / вдосконалення, «відмирає». Соціальний працівник розуміє, що потрібно постійно розвиватися та не стояти на місці, адже коли ми не здобуваємо нові знання чи не застосовуємо практичні інструменти у своїй роботі, тоді бути конкурентоспроможним на ринку праці достатньо важко.

Низка серйозних труднощів / бар'єрів виникає перед фахівцем і у професійній діяльності. Основні з них вміщують:

1. *Психоемоційне навантаження та ризик емоційного стимулювання.* Робота в умовах постійного стресу, небезпеки та необхідності надання допомоги постраждалим від воєнних дій має ризик емоційного стимулювання серед соціальних працівників.[2].

2. *Обмежений доступ до ресурсів та послуг.*: Унаслідок воєнних дій може бути ускладнений доступ до більшості ресурсів, медичних та соціальних послуг, що обмежує можливості соціальних працівників ефективно виконувати свої обов'язки.

3. *Зміни в трудових відносинах.* Воєнний стан вносить корективи до правового регулювання трудових відносин, що може вплинути на організацію роботи соціальних працівників та їхні права.

4. *Робота з уразливими групами населення.* Соціальні працівники повинні адаптувати свої методи роботи для ефективної підтримки вразливих до воєнного стану груп населення, що вимагає додаткових знань та навичок [1].

Фахівці соціальної роботи / соціальні працівники в умовах воєнного стану стикаються з численними викликами, які потребують адаптації та впровадження спеціальних стратегій для ефективного виконання своїх обов'язків. Окреслимо декілька рекомендацій для подолання цих труднощів:

1) *надання соціальних послуг екстрено (кризово).* В умовах воєнного стану необхідно спрощувати процедури надання соціальних послуг. Це дозволяє оперативно реагувати на нагальні потреби населення [5];

2) *психологічна підтримка та самодопомога.* Соціальні працівники повинні мати доступ до ресурсів для підтримки власного психічного / ментального здоров'я, а також володіти навичками надання психологічної допомоги іншим. Рекомендується використовувати спеціалізовані матеріали та посібники для підвищення стресостійкості [6];

3) *підготовка до роботи з військовослужбовцями та їхніми сім'ями.* Необхідно забезпечити спеціальну підготовку соціальних працівників для роботи з військовослужбовцями та їхніми родинами, враховуючи їх особливі потреби та виклики;

4) *використання соціальних мереж для інформації та підтримки.* Фахівці можуть використовувати соціальні мережі для поширення важливої інформації, надання консультацій та підтримки, дотримуючись цих правил безпеки та конфіденційності [4];

5) *співпраця з волонтерами та громадськими організаціями* насправді є достатньо ефективною. Залучення волонтерів та громадських організацій можуть значно підвищити якість надання соціальних послуг та розширити їх охоплення.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Війна створила нові виклики для соціальних працівників, вимагаючи не лише професійної компетентності, а й гнучкості та стресостійкості. Обмеженість освітніх ресурсів, нестача практичного досвіду та психоемоційне навантаження вдосконалюють підготовку фахівців, проте адаптація навчальних програм, дистанційне навчання та підтримка психологічного здоров'я сприяють їх професійному розвитку. Впровадження інноваційних методик, активна співпраця з волонтерами та громадськими організаціями дозволяє підвищити ефективність соціальної роботи та забезпечити якісну підтримку різноспрямованих груп населення. Таким чином, комплексний підхід до професійної підготовки та саморозвитку допоможе соціальним працівникам відповідати на виклики воєнного часу та підвищити свою конкурентоспроможність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Логвінова О., Рассказова О. Соціальна робота з військовослужбовцями та їхніми сім'ями в умовах тривалого конфлікту на Сході. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2023. Вип. 7 (2).
2. Пшик-Ковальська О., Ковальський О. Розвиток соціально-психологічних методів управління персоналом в умовах воєнного стану. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2023. Т. 2. Вип. 9.
3. Складановська М. Психологічні проблеми студента і викладача в умовах воєнного стану. Форуму академічної спільноти.
4. Методичні рекомендації соціальних мереж у Збройних Силах України. Головне оперативне управління генерального штабу збройних сил України. Київ : «Центр учбової літератури», 2023.
5. Інститут модернізації змісту освіти. URL: <https://imzo.gov.ua/pro-imzo/pro-veb-sayt/> (дата звернення: 03.03.2025).
6. Як надавати психологічну допомогу і залишитися в ресурсі 09.03.2022. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Hmj-mn4s92k> (дата звернення: 03.03.2025)

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Кононова Марина

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
meershaum@ukr.net

Постановка проблеми. Питання психологічної готовності особистості до діяльності – одне з найважливіших у контексті її професійного становлення. В умовах низки інноваційних перетворень, проєвропейської стратегії фахової освіти, а також воєнного стану в Україні як ніколи актуальним є розвиток даного питання в різних сферах соціального життя й діяльності всіх українців. Події останніх трьох років відображають гостру потребу нашого суспільства у спеціалістах, здатних якісно надавати психолого-педагогічну підтримку особливо вразливим категоріям населення в надзвичайних обставинах: у першу чергу, це діти і люди похилого віку, які постраждали безпосередньо від ворожих ударів чи втратили свої домівки, майно, вимушено змінивши місце свого проживання; діючі військові та ветерани; родини (батьки, члени подружжя) осіб, які в полоні, безвісти зниклі чи загинули на полі бою; лікарі на різних рівнях допомоги населенню і військовим у цей час, тощо. З огляду на глибину викликів, що постали перед нашою державою, сучасна психологія повинна приділяти значну увагу вивченню стану психологічної готовності майбутніх психологів, оскільки від цього залежить результативність діяльності з людьми різного психоемоційного стану, зокрема гострого та хронічного стресу, депресії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджено, що питання становлення і розвитку особистості під час підготовки до професійної діяльності та безпосередньо в її процесі представлені в дослідженнях Г. Балла, О. Бодальова, В. Бодрова, О. Бондарчук, Б. Братуся, В. Гордієнко, Л. Карамушки, О. Киричука, Т. Комар, Г. Ложкіна, П. Лушина, С. Максименка, В. Моргуна, В. Семиченко, Е. Симанюк, Л. Снігур, Т. Яценко та інших українських науковців. Варто звернути увагу на перелік викликів, сформованих А. Семьошиним та В. Зарицькою, з якими стикаються психологи в процесі формування психологічної готовності до професійної діяльності:

- великий об'єм стресу і психоемоційного навантаження (впливають військові дії, повітряні тривоги, відключення світла і т. д.);
- постійні виклики адаптації, пов'язані з внутрішніми переміщеннями, чи виїздом за кордон;
- більшість майбутніх практикуючих психологів не тільки навчається в вищому навчальному закладі, але і проходить додаткові навчання, супервізії, навчально-терапевтичні групи та інтенсиви, що створює величезний об'єм психоемоційного навантаження;
- близько третини майбутніх психологів мають ознаки емоційного вигорання, ще до того, як почати, чи масштабувати свою приватну практику, або почати будувати кар'єру практичного психолога в організації [8].

Водночас, умови формування особистісної готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в умовах соціальних трансформацій, зокрема війни, на наш погляд, висвітлені недостатньо.

Отже, **метою** даної статті є короткий огляд особливостей розвитку психологічної готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Теоретичний огляд наукових досліджень (Л. Кондрашової, О. Мороза, В. Моляко, О. Тарановської, П. Горностая, О. Кокун та ін.) дозволяє трактувати психологічну готовність до професійної діяльності як складний феномен, що є синтезом особливостей особистості, завдяки яким вона виявляє здатність до діяльності: активне, позитивне відношення до роботи, характерологічні риси і стійкі інтелектуальні почуття, певний запас знань, умінь і навичок у відповідній галузі, певні психологічні особливості в сенсорній та емоційно-поведінковій сферах, що відповідають вимогам конкретної діяльності.

Більшість авторів погоджуються з тим, що в період навчання у студентів формується психологічна готовність до навчально-професійної та професійної діяльності, готовність до професійного самовизначення в межах спеціалізації, після завершення навчання у вищому навчальному закладі – тривала особистісна готовність до професійної діяльності. Отже, психологічна готовність впливає на формування оптимальної працездатності та є передумовою успішної продуктивної професійної діяльності (Н. Байбекова, А. Деркач, Л. Карамушка, О. Кокун, В. Моляко, В. Сластьонін, В. Шадріков та ін.).

У численних дослідженнях переконливо доведено залежність професіоналізації від рівня розвитку якостей особистості, які відповідають вимогам певної діяльності. Проаналізувавши точки зору деяких науковців (М. Бригадир, В. Зубко, О. Кокун, Н. Лазаренко, І. Моначин, С. Понікаровська та ін.), ми окреслили такі особистісно-професійні якості майбутніх психологів, що забезпечують їхню психологічну готовність до діяльності: безоцінне ставлення до індивідуальних відмінностей інших людей; емпатія; емоційна пластичність і стриманість; толерантність до невизначеності інших; прагнення до глибинних міжособистісних відносин; цілеспрямованість; самовладання і витримка; наполегливість; ініціативність у вирішенні проблем; рішучість і впевненість у прийманні рішень; самотійність; самокритичність та адекватна самооцінка; автентичність; розвинуте самопізнання; ціннісні орієнтації; професійна мобільність та ін. [1; 3; 5; 6; 7]. У теперішньому стресогенному середовищі згадані особистісно-професійні якості допоможуть психологам модерувати психологічний стан майбутнього покоління.

Аналізуючи специфіку професійного розвитку психологів [4], дослідники вказували на етапність цих процесів у процесі фахової підготовки. Вчені виділили три етапи: адаптаційний (на першому курсі, основний вид діяльності – академічний); етап навчально-професійної ідентифікації (основний вид діяльності – квазіпрофесійний, інформація набуває особистісного смислу, перетворюється з інформації на знання, що адекватно відображує професійну

реальність); самоосвітньо-творчий (відбувається проектування власної стратегії професійного розвитку та вдосконалення).

Вважаємо, більшість фахових дисциплін мають значні потенційні можливості щодо розвитку тих чи інших показників готовності майбутніх психологів до професійної мобільності на кожному з цих етапів навчання в ЗВО. Наукова спільнота все частіше піднімає питання про необхідність розвитку професійної мобільності студентів в межах сучасної системи підготовки майбутніх психологів, а не лише орієнтуватися на підвищення якості їхніх знань, умінь, навичок (В. Зубко, Л. Прудка, Н. Лазаренко та ін.), адже саме це вміння забезпечує ефективність професійної діяльності й компетентність на високому рівні у всіх сферах застосування психоконсультації [5, с. 139; 6]. Особливо значущою, переконаною, у цьому сенсі є виробнича практика, оскільки найбільший досвід людина здобуває під час своєї активної діяльності. В період війни, вважаємо, важливо створювати умови для практикування майбутніми психологами взаємодії з усіма категоріями населення, стимулювати та залучати студентів до надання психолого-педагогічної, наприклад, волонтерства у відповідних центрах. Так студенти зможуть ознайомитися з умовами та специфікою своєї діяльності, змогу оволодіти низкою вмінь: гностичних (виявляти проблему психологічного характеру та визначати оптимальні шляхи її подолання, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки); інтерактивно-комунікативних (встановлення емпатійних зв'язків, володіти методиками впливу); діагностики (володіти діагностичними методиками, адекватно їх застосовувати та правильно інтерпретувати результати); дидактичних (вміти навчати індивідуально та в групі); проектувати (власну поведінку, стратегію життя, поведінку клієнтів та можливі варіанти розгортання соціальних ситуацій); проведення профілактичних заходів (девіантної поведінки); експертизи та корекції [1]. Це та можливість оцінити свої можливості і перспективи як майбутнього спеціаліста знижуватиме прояви кризи фахової готовності, на якій акцентують увагу деякі дослідники [2].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, питання формування готовності майбутніх психологів є актуальним, враховуючи активне розширення поля їхньої діяльності (пандемія, війна, як ситуації непередбачуваності та неоднозначності). Масштаб готовності до професійної діяльності особистості випускників ЗВО повинен відповідати масштабу професійних завдань, які сучасне життя і суспільство ставлять перед психологами. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів даної проблеми. Перспективи подальших розвідок полягають у розгляді гендерних особливостей психологічної готовності майбутніх психологів до професійної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бригадир М. Особливості підготовки майбутніх психологів. URL: <http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/document/Bernatova10/subor/Brygadyr.pdf>

2. Гутиря М. О., Кононова М. М. Особливості професійної самоактуалізації студентів-психологів, які переживають кризу фахової готовності. *Психологія і особистість: науковий журнал. Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, ПНПУ імені В. Г. Короленка*. Україна, Київ, Полтава. 2021. № 2 (20). С. 82–2.
3. Кокун О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця : монографія. Київ : ДП «Інформ.-аналіт. Агенство», 2012. 200 с.
4. Кононова М. М., Кононов Б. С. Сутність та етапи професійного розвитку майбутніх фахівців: психологічний підхід. *Психолого-педагогічні координати розвитку особистості* : зб. матеріалів І Міжнар. наук.-практ. конф., м. Полтава, 2–3 черв. 2020 р. Полтава, 2020. С. 132–136.
5. Лазаренко Н. І, Зубко В. С. Педагогічний потенціал фахової підготовки майбутніх психологів щодо формування готовності до професійної мобільності. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2020. Вип. 55. С. 137–145.
6. Моначин І. Л. Сутність поняття психологічної готовності до діяльності. *Актуальні задачі сучасних технологій* : матеріали V Міжнар. наук.-техніч. конф. мол. учених та студентів, м. Тернопіль, 17–18 лист. 2016 р. Тернопіль, 2016. С. 351–353.
7. Прудка Л. М. Професійна підготовка майбутніх практичних психологів в організації навчально-виховного процесу. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка, Психологія*. 2013. № 4. URL: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/VisnikPP/article/view/10144/13347>
8. Семьошин А. Г., Зарицька В. В. Особливості психологічної готовності до професійної діяльності в Україні. *Актуальні проблеми практичної психології* : зб. наук. пр. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Одеса, 17 трав. 2024 р. Одеса, 2024. С. 58–59.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ І СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО НАДАННЯ ПСИХОСОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ УЧАСНИКАМ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

Лебедик Леся

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

lebedyk@gsuite.pnpu.edu.ua

Постановка проблеми. Військова агресія суттєво впливає на психологічний стан учасників освітнього процесу, зокрема учнів, педагогів та батьків. Наслідки стресу, тривожності, втрати близьких та порушення відчуття безпеки вимагають професійної психосоціальної підтримки. У зв'язку з цим зростає актуальність якісної підготовки майбутніх психологів і соціальних педагогів до роботи в умовах кризових ситуацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує важливість проблеми підготовки майбутніх психологів і соціальних педагогів до надання психосоціальної підтримки учасникам освітнього процесу в умовах військової агресії, що підтверджується напрацюваннями у філософських, психологічних, педагогічних науках, де є низка досліджень проблем психологічної підтримки учасників освітнього процесу в умовах війни (Д. Абрамов, К. Балахтар, Н. Білик, Л. Григоровська, І. Калініченко, З. Кісарчук, Г. Лазос, Я. Омельченко, М. Слюсаревський, В. Стрельников [2; 4–6] та ін.). Однак, підготовка майбутніх психологів і соціальних педагогів до надання психосоціальної підтримки учасникам освітнього процесу в умовах військової агресії не є самостійним предметом наукових психолого-педагогічних досліджень, відсутні теоретичні узагальнення шляхів формування резилієнтності здобувача освіти.

Мета статті – з'ясування сучасних підходів до підготовки майбутніх психологів і соціальних педагогів до надання психосоціальної підтримки учасникам освітнього процесу в умовах військової агресії.

Виклад основного матеріалу. На основі наших попередніх напрацювань [1–3] розглянемо виклики надання психосоціальної підтримки в умовах війни, компетентності майбутніх фахівців у сфері психосоціальної підтримки, сучасні підходи до підготовки психологів і соціальних педагогів та значення психосоціальної підтримки для учасників освітнього процесу.

У процесі роботи з учасниками освітнього процесу майбутні психологи та соціальні педагоги стикаються з низкою викликів, серед яких: зростання рівня стресу та травматизації серед дітей і дорослих; проблеми соціальної адаптації переселенців та дітей військових; ризик професійного вигорання у педагогічного персоналу; недостатній рівень підготовки до кризових ситуацій у більшості традиційних освітніх програм.

У підготовці майбутніх психологів і соціальних педагогів до надання психосоціальної підтримки учасникам освітнього процесу в умовах військової агресії ми спираємося на орієнтовний перелік компетентностей майбутніх фахівців у сфері психосоціальної підтримки: 1) психологічна стійкість і саморегуляція – вміння підтримувати власний емоційний баланс, запобігати професійному вигоранню; 2) знання з кризової психології – розуміння впливу травматичних подій на психіку та методів роботи з травмованими особами; 3) методики роботи з дітьми та дорослими в кризових ситуаціях – використання арт-терапії, когнітивно-поведінкової терапії, технік стабілізації емоційного стану; 4) юридична грамотність – знання законодавчих аспектів роботи з внутрішньо переміщеними особами, дітьми-сиротами та постраждалими від воєнних дій; 5) медіація та комунікативні навички – уміння працювати з конфліктами та сприяти соціальній інтеграції постраждалих.

Розглянемо сучасні підходи до підготовки психологів і соціальних педагогів до надання психосоціальної підтримки учасникам освітнього процесу в умовах військової агресії, які були реалізовані нами під час викладання дисциплін «Актуальні проблеми практичної психології», «Практикум з групової психокорекції», «Психологія девіантної поведінки», «Психологічне

консультування», «Основи психокорекції», «Практикум з психології корекційної роботи» тощо.

Нами було з'ясовано, що сучасні освітні програми мають бути адаптовані до нових реалій та включати: практико-орієнтовані курси з кризової психології та психосоціальної підтримки; навчальні тренінги та симуляції роботи з постраждалими від військових дій; співпрацю з міжнародними організаціями (ЮНІСЕФ, Червоний Хрест) та волонтерськими ініціативами для отримання практичного досвіду; супервізію та психологічний супровід для студентів-практикантів, що працюють із кризовими випадками; використання цифрових технологій у консультуванні та підтримці (онлайн-психотерапія, мобільні додатки для психологічної допомоги).

Щодо значення психосоціальної підтримки для учасників освітнього процесу, відзначимо, що якісна підготовка майбутніх фахівців сприяє: зниженню рівня тривожності та стресу серед учасників освітнього процесу; формуванню безпечного освітнього середовища; зміцненню психологічної резилієнтності у дітей, вчителів та батьків; підвищенню ефективності навчання завдяки стабільному емоційному стану учасників.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підготовка майбутніх психологів і соціальних педагогів до надання психосоціальної підтримки в умовах військової агресії є важливим напрямом сучасної освіти. Інтеграція спеціалізованих дисциплін, практичне навчання та міждисциплінарний підхід у подальших дослідженнях сприятимуть формуванню фахівців, готових ефективно працювати з кризовими ситуаціями та забезпечувати емоційну підтримку учасникам освітнього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лебедик Л. В. Соціальна адаптація та підтримка учасників бойових дій, ветеранів війни: можливості навчання в університеті за освітньою програмою «Позашкільна освіта». *Соціальна робота у глобальному та національному вимірах: виклики, загрози, перспективи розвитку*: зб. матеріалів XII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 23–24 лист. 2023 р. Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2024. С. 199–202. URL: <https://publish.kpi.ua/catalog/book/523>
2. Лебедик Л., Стрельников В. Підготовка магістрів освітньо-професійної програми «Позашкільна освіта» до надання психологічної підтримки учасникам освітнього процесу в умовах війни. *Імідж сучасного педагога*. 2024. № 2 (215). С. 112–117. URL: <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/301204/296030>
3. Мисюра Я. В., Лебедик Л. В. Формування інформаційної компетентності соціального педагога з питань соціальної підтримки сім'ї та дитини. *Соціальна підтримка сім'ї та дитини у соціокультурному просторі громади*: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф., м. Суми, 9 черв. 2022 р. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2022. С. 269–272.
4. Стрельников В. Ю. Використання інформаційних технологій на курсах підвищення кваліфікації викладачів із надання психологічної підтримки

учасникам освітнього процесу. *Інформаційні технології та цифрова економіка* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. / М-во освіти і науки України; Держ. ун-т інфраструктури та технологій. Київ : Видавничий центр ДУІТ, 2024. С. 210–211. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/23796>

5. Стрельников В. Ю. Психоедукація як метод курсів підвищення кваліфікації педагогів з надання психологічної підтримки учасникам освітнього процесу. *Реалізація концепції едукації фахівців освітньої галузі в умовах інноваційного розвитку суспільства* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 17 трав. 2024 р. / за заг. ред. Г. Ф. Пономарьової; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків : ХГПА, 2024. С. 345–351.
6. Стрельников В. Ю. Психолого-педагогічна підтримка здобувачів освіти в умовах війни. *Тенденції розвитку педагогіки та освіти в умовах цифрових трансформацій (ByteEd-2024)* : матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 17–19 квіт. 2024 р. / за заг. ред. І. В. Таможської. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2024. С. 312–316.

РОЛЬ ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Лемко Галина

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
halyna.lemko@pnu.edu.ua

Постановка проблеми. Виробнича практика є невід'ємною складовою процесу підготовки соціальних педагогів. У сучасних умовах, коли соціальна сфера стає все більш важливою для розвитку суспільства, роль соціального педагога набуває нових аспектів та вимог. Тому важливо, щоб студент, який здобуває освіту в цій галузі, не лише володів теоретичними знаннями, а й мав досвід роботи з різними категоріями осіб, що потребують соціальної допомоги.

У цьому контексті виробнича практика є важливим етапом підготовки майбутніх фахівців. Вона дозволяє студентам на практиці застосувати здобуті знання, розвинути професійні навички та адаптуватися до реальних умов праці в соціальних установах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам практичної підготовки студентів присвячені праці таких педагогів: О. Бартків, Р. Вайноли, О. Васюк, Т. Веретенко, С. Виговської, Н. Ларіонової, Л. Макарової, В. Поліщук, О. Пономаренко, Л. Романкової та інші.

Метою цієї статті є дослідження ролі виробничої практики у підготовці майбутніх соціальних педагогів, визначення основних аспектів цього процесу та оцінка його ефективності.

Виклад основного матеріалу. Виробнича практика має на меті забезпечити студентам можливість інтеграції теоретичних знань з реальними умовами професійної діяльності. Вона є частиною освітньої програми, і її

значення полягає в тому, що саме в процесі практики майбутні соціальні педагоги мають змогу випробувати себе в ролі фахівців, які працюють з різними соціальними групами.

Важливим завданням професійно-орієнтованої практики на думку Р. Вайноли є «розвиток індивідуальних, професійних, творчих здібностей майбутніх фахівців, розвиток їх особистісного потенціалу» [1, с. 272]. Практика має сприяти процесам самовдосконалення особистості майбутнього соціального педагога, що здійснюються завдяки створенню мікро- і макросоціальних умов для прояву самотворчої активності студента, формування його готовності до самовдосконалення [1].

Практика студентів є невід'ємною складовою підготовки фахівців з вищою освітою. Вона спрямована на закріплення теоретичних знань, отриманих студентами за час навчання, набуття й удосконалення практичних навичок і вмінь, формування та розвиток у студентів професійного вміння приймати самостійні рішення в умовах конкретної професійної ситуації, оволодіння сучасними методами, формами організації праці, визначеними освітньо-кваліфікаційною характеристикою підготовки фахівців відповідного напрямку підготовки, спеціальності.

Виробнича практика студентів IV курсу спеціальності 231 «Соціальна робота» ОП «Соціальна педагогіка» Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника проводиться в закладах освіти впродовж шести тижнів і ознайомлює студентів із реальними умовами соціально-педагогічної діяльності та сприяє застосуванню отриманих теоретичних знань. Вони беруть безпосередню участь у соціально-педагогічній діяльності закладів освіти як фахівці соціальної сфери [3].

У рамках підготовки соціальних педагогів акцент робиться не лише на розвитку професійних умінь, але й на формуванні здатності студентів до ефективної комунікації з людьми, розумінні їхніх потреб та вмінні допомагати в різних соціальних ситуаціях. Теоретичні знання про соціальні механізми, проблеми різних верств населення, психологічні особливості роботи з людьми в кризових ситуаціях стають основою для практичних навичок, які розвиваються безпосередньо в процесі практики.

Організація виробничої практики неможлива без тісної співпраці між вищими навчальними закладами та *навчальними закладами середньої освіти*. Партнерство між цими установами дає змогу студентам набути досвіду роботи в реальних умовах, а також отримати зворотний зв'язок від досвідчених фахівців [2].

Успішна організація виробничої практики передбачає чітке визначення ролей і відповідальності як з боку навчальних закладів, так і з боку соціальних установ. Кожен студент має конкретного наставника, який допомагає йому адаптуватися до нових умов, надає консультації та сприяє розвитку професійних навичок.

Основними напрямками, якими охоплюється виробнича практика соціальних педагогів, є:

- допомога в організації та проведенні різних соціальних заходів;

- консультаційна робота з клієнтами;
- розробка програм підтримки і реабілітації;
- ведення документації та складання звітів.

Виробнича практика дозволяє студентам набувати не тільки теоретичних знань, а й конкретних практичних навичок, необхідних для успішної професійної діяльності соціального педагога. Це включає:

- **Здатність до аналізу соціальних проблем:** під час практики студенти вчаться визначати основні соціальні проблеми, з якими стикаються клієнти, і пропонувати відповідні шляхи їх вирішення. Це вимагає глибокого розуміння соціальних процесів і вміння застосовувати різноманітні методи та технології для допомоги.

- **Комунікативні навички:** діяльність соціального педагога неможлива без ефективної комунікації. Студенти практикуються в установах з різними соціальними групами, навчаються слухати, аналізувати й реагувати на потреби клієнтів. Це вміння особливо важливе при роботі з людьми, які переживають психологічні чи соціальні труднощі.

- **Психологічна підтримка:** студенти вчаться застосовувати психологічні підходи у своїй роботі, надаючи підтримку тим, хто переживає труднощі. Під час практики майбутні педагоги вчаться допомагати людині справлятися з кризовими ситуаціями, підтримувати її в складних життєвих ситуаціях.

- **Організаційні навички:** важливою частиною практики є здатність до організації та проведення заходів, таких як тренінги, семінари або реабілітаційні програми. Студенти навчаються планувати, координувати та реалізовувати різноманітні соціальні ініціативи.

- **Документування роботи:** ведення звітної документації, складання планів роботи та аналіз результатів діяльності – це також важливі навички, які розвиваються під час практики [3].

Під час виробничої практики майбутні соціальні педагоги зіштовхуються з різноманітними психологічними труднощами, пов'язаними з адаптацією до реальних умов роботи. Одним із основних викликів є робота з дітьми, які переживають важкі життєві ситуації – від кризових сімей до осіб, що страждають різними розладами або залежностями. Важливою частиною практики є навчання студентів не лише професійним навичкам, але й емоційному самоконтролю та здатності зберігати психічну рівновагу в умовах стресу.

Також велике значення має робота з власними емоціями студентів, адже соціальні педагоги повинні вміти справлятися з емоційним навантаженням, яке може виникнути в процесі взаємодії з клієнтами. Психологічна підготовка до таких ситуацій є важливим аспектом підготовки студентів під час практики.

Незважаючи на всі переваги, виробнича практика не обходиться без труднощів. Студенти часто стикаються з проблемами, пов'язаними з емоційним виснаженням, недостатньою підготовкою до реальних умов роботи, а також з високими вимогами до їхнього професіоналізму. Часто студенти відчують труднощі в комунікації з клієнтами, що можуть бути надмірно емоційними або мають складні життєві обставини.

Для подолання цих труднощів важливо, щоб наставники активно підтримували студентів, допомагали їм адаптуватися та давали необхідні інструменти для розвитку їхніх навичок.

Отож, виробнича практика є невід'ємною частиною підготовки майбутніх соціальних педагогів. Вона дає змогу студентам не лише здобути важливі професійні навички, але й адаптуватися до реальних умов роботи, оволодіти психологічними та емоційними техніками взаємодії з клієнтами. Якісна організація практики та тісна співпраця між навчальними закладами є важливими чинниками успіху в підготовці майбутніх фахівців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вайнола Р. Особистісний розвиток майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки : монографія / за ред. С. О. Сисоевою ; М-во науки і освіти України ; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ : Вид-во ХНРБЦ, 2008. 460 с.
2. Соціальна педагогіка : наскрізна програма практики та методичні рекомендації для студентів освітньо-кваліфікаційних рівнів «бакалавр», «спеціаліст», «магістр» / Н. В. Заверико, О. Г. Лещенко, Н. О. Мамай та ін. Запоріжжя : ЗНУ, 2013. 53 с.
3. Програми виробничих практик зі спеціальності 231 «Соціальна робота» ОП «Соціальна педагогіка» : метод. посіб. / кер. групи упоряд. : Б. І. Ковбас; упоряд. : Дідух І. Я., Зозуляк-Случик Р. В., Лемко Г. І. Івано-Франківськ, 2021. 86 с.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У СФЕРІ СПРИЯННЯ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ В КРИЗОВИХ УМОВАХ

Макар Людмила

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
makar.pleyadalive@gmail.com,

Коноваленко Євген

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
konovalenkoyevhenij@gmail.com

Постановка проблеми. У сучасних кризових умовах, швидких змін на ринку праці та розвитку технологій виникає необхідність підвищення ефективності роботи соціальних працівників у сфері зайнятості населення. Однією з основних проблем є недостатній рівень професійної компетентності працівників, що впливає на їх здатність ефективно вирішувати питання працевлаштування, професійної адаптації та підтримки безробітних. Відсутність достатнього знання ринку праці, трудового законодавства та нових форм зайнятості створює бар'єри для надання високоякісної соціальної підтримки громадянам. Тому важливим завданням є виявлення шляхів

удосконалення підготовки соціальних працівників та розробка ефективних методів підвищення їх професійної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальні питання професійної підготовки соціальних працівників і соціальних педагогів висвітлені у працях А. Капської, І. Козубовської, Л. Міщик, В. Поліщук та інших. Сучасні підходи до визначення професійної компетентності досліджені такими вченими, як С. Бондар, О. Овчарук, О. Пошетун. Проблеми соціальних аспектів безробіття розглядаються у роботах Т. Семигіної, О. Киричук, В. Лютого та інших. Питання регулювання зайнятості та безробіття як соціально-економічного явища розглянуті в працях вітчизняних дослідників, серед яких С. Бандура, І. Бондар, Е. Лібанова та інші.

Мета статті – розкрити важливість формування професійної компетентності соціальних працівників у сфері зайнятості населення, розглянути її особливості та шляхи формування для підвищення ефективності соціальної роботи в кризових умовах.

Виклад основного матеріалу. У контексті трансформаційних змін на ринку праці набувають особливої важливості питання забезпечення мінімальних соціальних гарантій у сфері зайнятості та соціально-трудових відносин, підвищення якості та конкурентоспроможності робочої сили, розширення договірних засад і досягнення узгодженості інтересів працівників і роботодавців, а також зміцнення соціальної захищеності працівників і підвищення ефективності соціального діалогу.

Негативні економічні умови в Україні сприяють зниженню рівня зайнятості, що змушує дослідників усе частіше звертати увагу на проблеми безробіття та можливі шляхи їх вирішення. Сьогодні ринок праці в Україні є вкрай нестабільним: зменшується кількість робочих місць, а дисбаланс між попитом і пропозицією праці лише зростає. Кризи стали невід’ємною частиною суспільного життя, адже важко знайти систему в природі чи соціальній сфері, яка б розвивалася без періодичних потрясінь. Отже, кризи є неминучими та різноманітними. У загальному розумінні «криза» позначає різку зміну звичного стану справ, злам чи загострення ситуації, гостру нестачу чогось важливого.

Ми підтримуємо думку М. Шепельової, яка визначає кризові умови як раптову зміну звичних умов життя чи виникнення дефіциту, нестачі чогось необхідного для людини, що має екзогенний характер, тобто викликана зовнішніми причинами [4].

На сьогоднішній день Україна перебуває у воєнному стані, що зумовлено повномасштабним вторгненням Росії у нашу державу. Ця війна суттєво впливає на вітчизняний ринок праці, де спостерігаються значні коливання та зміни. Виклики невизначеності в умовах війни, масштабні потоки вимушених переселенців і мобілізація поглибили проблему у сфері зайнятості. Попри поступову адаптацію економіки до нових умов функціонування, в Україні зберігається високий рівень безробіття. За оцінками дослідницької агенції «Info Sapiens», у 2024 році показник безробіття становив 17 %. Проблеми використання робочої сили загострюються в умовах поглиблення сформованих дисбалансів на ринку праці. У 2024 році загальна чисельність безробітних,

zareєстрованих у Державній службі зайнятості, становила 96,1 тис. осіб (серед них 40 % мають вищу освіту) за наявності 40,2 тис. одиниць вакансій. Протягом 2023 року мали статус безробітних 483,2 тис. осіб проти 867,6 тис. осіб – у 2022 році, з них у 2023 році було працевлаштовано 160,1 тис. осіб та пройшли професійне навчання 32,9 тис. осіб, у 2022 році відповідно – 248,8 тис. осіб та 46,6 тис. осіб [1].

Під час пошуку роботи та офіційного визнання громадянина безробітним необхідна підтримка фахівців – працівників центрів зайнятості, психологів та соціальних працівників. Соціальна робота, спрямована на сприяння зайнятості, має свої особливості. Незважаючи на наявність попиту на робочу силу та заявки від роботодавців, процес підбору персоналу в службі зайнятості ускладнюється з кількох причин. Це пов'язано з низьким рівнем заробітної плати, високою інтенсивністю праці та вакансіями з низькою кваліфікацією. Ситуація ускладнюється ще й тим, що роботодавці часто не повідомляють про відкриті вакансії до Державної служби зайнятості через відсутність механізмів контролю та відповідальності, а також через загрозу пошукачів роботи низькою конкурентоспроможністю.

Однією з основних причин зниження рівня матеріального забезпечення населення є недостатня поінформованість різних категорій громадян щодо працевлаштування та зайнятості на ринку праці. Для покращення матеріального становища значної частини населення у процесі підготовки соціальних працівників важливо звертати увагу на ознайомлення здобувачів освіти з особливостями роботи центрів зайнятості та їх взаємодії з іншими установами.

Вивчення досвіду соціальної роботи центрів зайнятості з різними категоріями населення є одним з інструментів розробки та впровадження ідей, які сприятимуть глибшому осмисленню специфіки практичної соціальної роботи та впровадженню їх в освітній процес. Важливою умовою успішного вирішення соціальних проблем населення є усвідомлення необхідності професійного підходу до їх вирішення та належної підготовки відповідних фахівців.

Державна служба зайнятості призначена для забезпечення комплексного вирішення завдань у сфері працевлаштування населення України за рахунок соціальної підтримки непрацюючих осіб та професійної орієнтації молоді. Регулювання діяльності Державної служби зайнятості забезпечується Законом України «Про зайнятість населення» та Положенням про Державну службу зайнятості, у яких визначено основні завдання, напрями, зміст діяльності та державні соціальні гарантії держави для громадян України щодо реалізації їх права на працю та захисту від безробіття [3].

Робота всіх відділень служби організована таким чином, що вони працюють за єдиною системою надання соціальних послуг у сфері працевлаштування. Кожен клієнт має право звернутися до будь-якого відділення центру зайнятості України незалежно від місця реєстрації та проживання й отримати необхідні якісні соціальні послуги згідно діючого законодавства щодо подальшого працевлаштування [2].

Необхідність переорієнтації професійної освіти в напрямі розвитку професійних компетенцій обумовлена багатьма факторами. Перш за все, тим, що навіть за роки підготовки фахівця у закладі вищої освіти відбуваються значні зміни в сфері його майбутньої професійної діяльності, що може призвести до того, що молодому фахівцю доведеться діяти в ситуації недостатньої визначеності. У зв'язку з цим, перше, що покликане дати професійна освіта – це такі знання і практичні уміння, які будуть актуальними у найближчому майбутньому і забезпечать його успішну роботу протягом тривалого часу. Однак і цього буде замало, якщо в процесі професійної підготовки не була сформована система професійних компетенцій.

Професійна компетентність, що являє собою комплексну систему, яка включає науково-теоретичні знання, операційно-технологічні уміння і мотиваційно-ціннісні характеристики фахівця, необхідні для організації професійної діяльності, є базовою складовою підготовки майбутнього соціального працівника.

Професійна компетентність соціального працівника в сфері сприяння зайнятості населення – це комплекс інтегрованих знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій та особистісних якостей, які забезпечують ефективне виконання соціальним працівником професійних функцій, спрямованих на підтримку, консультування та соціальний супровід осіб, що потребують допомоги у працевлаштуванні та адаптації до умов ринку праці.

Поле професійної діяльності соціального працівника є широким, тому йому постійно потрібен високий рівень мобілізації своїх знань, умінь і суб'єктного досвіду в кожній конкретній соціально-професійній ситуації. Умовою якісної і продуктивної дії соціального працівника виступає професійна компетентність. Її особливість полягає в тому, що вона пов'язує всі функціональні компоненти професійної діяльності фахівця в єдину систему, переводить всі види діяльності в практичний бік, перетворює в реальну діяльність встановлені відносини, максимально сприяє вирішенню завдань різного рівня.

Особливої значущості професійна компетентність набуває у сфері зайнятості населення. Соціальний працівник має володіти ґрунтовними знаннями про ринок праці, механізми працевлаштування, особливості соціального захисту безробітних, а також бути обізнаним у питаннях трудового законодавства. Він повинен не лише надавати інформаційну та консультативну підтримку громадянам, але й допомагати їм адаптуватися до змін у сфері зайнятості, сприяти професійній переорієнтації та розвитку нових компетентностей.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Формування професійної компетентності соціальних працівників у сфері зайнятості населення є ключовою умовою їхньої ефективної діяльності. Це забезпечує підвищення якості соціальних послуг, сприяє продуктивній взаємодії між громадянами та центрами зайнятості, допомагає зменшити рівень безробіття та соціальної напруженості.

Отже, формування професійної компетентності у цій сфері є необхідним кроком для підвищення ефективності соціальної роботи та забезпечення сталого розвитку суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітична та статистична інформація. Державна служба зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analitics/view>
2. Зінченко Т. В. Міжнародний досвід працевлаштування осіб з інвалідністю. Партнерська взаємодія у системі інститутів соціальної сфери : зб. матеріалів II міжнар. наук.-практ. конф., м. Ніжин, 15–16 лист. 2018 р. / за заг. ред. О. В. Лісовця. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2018. С. 85–87.
3. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 № 5071-VI : редакція від 01.01.2025, підстава 4017-IX. РАДА. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>
4. Шепельова М. В. Особистість у кризових умовах: можливості діагностики та рекреації. *Теоретичні та практичні аспекти соціально-психологічного супроводу особистості в умовах кризи : монографія* / О. В. Дробот, І. М. Біла, О. В. Костюченко та ін. ; за наук. ред. проф. О. В. Дробот. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2024. Р. 33–71.

ОСМИСЛЕННЯ ДОПОВІДІ

«CREATING OASIS OF PEACE INTO THE HARD AND DIFFICULT TIMES» АРТТЕРАПЕВТА BARBARA PARKER-BELL В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ КАПЕЛАНСЬКОГО СЛУЖІННЯ В УКРАЇНІ

Молька Володимир

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка,

ГО «Християнська Служба Порятунку

molv70@gmail.com

Науковий керівник: Куторжевська Любов

Доповідь Barbara Parker-Bell «*Creating oasis of peace into the hard and difficult times*» (Державний Університет Штату Флорида, США) прозвучала на II-му Міжнародному науково-практичному форумі «Психологія і соціальна робота у ХХІ столітті», проведеного факультетом психології і соціальної роботи ПНПУ імені В. Г. Короленка 20-22 листопада 2024 року [7]. Barbara Parker-Bell глибоко проаналізувала роль арт-терапії в соціальній реабілітації людей, постраждалих від психологічних травм. Дослідниця представила психологічний процес відновлення осіб після травм в груповому контексті, де, перш за все, має панувати атмосфера миру, спокою, прийняття, поваги і важливості кожного учасника процесу. Вона застосовує відомі практики арт-терапії для невеликої групи людей, описані науковцями [4], але акцентує увагу на діалозі між двома людьми, як ефективному методі терапії, при якому

поступово відбуваються позитивні зміни ментального здоров'я пацієнта. В доповіді поставлено проблему якісної підготовки терапевтів-консультантів.

Фахівчиня по-своєму бачить цей процес і наголошує на особливій підготовці і особистісних якостях самого терапевта. Консультування, як етико-психологічний процес між двома особами, вона показує через цікавий образ: «Дві чаші». До прикладу, вона малює дві звичайних чашки, з яких ми п'ємо каву: якщо ми будемо розглядати дві особи, особу терапевта і особу пацієнта, як дві чаші, то завдання терапевта – наповнити спорожнілу чашу пацієнта миром, спокоєм, надією, гармонією, любов'ю.

Якщо розглядати цей образ детально, «Дві особи – як дві чаші», то саме від терапевта залежить результат і саме до терапевта ставляться високі етико-психологічні вимоги і навіть необхідність мати певний духовний талант. Терапевт має бути «наповненою чашею», щоб спробувати наповнити спорожнілу чашу пацієнта. Основна задача терапевта «*знайти те, що живе в пацієнта*». Барбара використовує термін «*to nourish*» – *живити*, наголошуючи на основній задачі терапевта – «*Giving what other can not give*» – *дати те, що інші не можуть дати!* Серед терапевтичних прийомів вона зазначила: емпатію, терпіння, теплі стосунки тощо. Щоб щось комусь дати, насамперед, потрібно щось самому мати. В такому підході до консультування і соціальної роботи взагалі на перший план постає питання підбору якісних консультантів-терапевтів, про що стверджує А. Ф. Линенко [2].

Метою даної роботи є обговорення важливості підбору і підготовки терапевтів-консультантів в сучасних умовах на прикладі залучення Християнської Церкви в капеланське служіння серед військових і членів їх родин [8].

На наш погляд, Барбара Паркер-Белт вдало визначила найголовніший момент в соціальній роботі, в консультуванні. Опосередковано вона, як і інші дослідники, вона, вказує на необхідність для терапевта бути етично наповненою особистістю, адже від етичного портрета терапевта, консультанта, від його цілісної і наповненої особистості залежить виконання задач і позитивний результат консультування [6]. «*Дати те, що інші не можуть дати*», – виклик для консультанта-терапевта. Окрім фахових знань кожному соціальному працівнику мають бути притаманні моральні орієнтири розвитку особистості. Щоб наповнити когось теплом, добром, надією, потрібно самому все це мати і вміти віддавати людям.

Продовжуючи думку Барбари Паркер Белт, зазначимо деякі моменти підготовки консультантів. Як стверджує дослідник А. Ф. Линенко, окремо потрібно розглядати етико-психологічний портрет особистості консультанта і окремо його поточний «психо-емоційний стан» під час консультування. Консультанта потрібно підбирати відповідно до його особистісних духовно-психологічних якостей, а згодом консультанта потрібно озброїти методами і прийомами консультування. Навіть вдало підібраний і підготовлений персонал для соціальної роботи не завжди може якісно виконувати свої функції [2, с. 68]. Часто буває, що сам консультант в силу ряду причин не готовий до

консультування і сам потребує наповнення і відновлення, в такому разі, стверджує Барбара Паркер-Бел, *«наповнити чашу пацієнта»* неможливо.

В умовах сучасних викликів українського суспільства, під час війни і під час відновлення після війни гостро постає потреба в соціальних працівниках різного плану. Християнська Церква різних конфесій активно включилась в соціальну роботу, присвячуючи своїх кращих представників духовенства для соціальної реабілітації військових і членів їх сімей [5].

Як приклад підбору і підготовки персоналу для виконання послуг соціального консультування розглянемо службу Військового Капеланства, що набирає обертів в Українському війську і суміжних установах (Національна поліція, Пожежна служба, Служба МНС, медичні установи тощо) [1; 2]. Капелан – священник для військовослужбовців – часто виконує послуги консультування в приватних бесідах, приймаючи сповідь військовослужбовців, навчаючи, наставляючи в духовних істинах.

Відомо, держава і Християнська Церква перед наданням капелану мандата на діяльність виставляють до нього певні фахові і етичні вимоги [2; 5; 8]. Так, капелан має бути висвяченим священнослужителем (священником, пастором, дияконом). Капелан повинен мати три рівня освіти і досвід роботи з людьми: по-перше, – вищу освіту, по-друге, – вищу духовну освіту (духовна семінарія, біблійний університет), по-третє, – фахову освіту для капеланської діяльності, а також досвід душе-пастирської роботи мінімум 5 років. Капелана, – читаємо в *«Посібнику військового капелана...»* В. В. Поворознюка, – рекомендує на службу (і благословляє) конкретна помісна християнська Церква, яка відповідає за особу капелана і виконує функцію супервізії капелана. На служіння капелана також має дати добро його сім'я (дружина) [6].

Під час посвячення капелана на службу, перш за все, розглядаються його морально-психологічні якості – чесноти: любов до людей, доброта, терпеливість, співчуття, милосердя, власна моральна чистота, власна психо-емоційна стійкість, вміння відновлюватися. Звертаючись до Святого Письма – Біблії, знайомимось з таким текстом: *«Ліпший від силача, хто не скорий до гніву, хто ж панує над собою самим – (ліпший) від завойовника міста»* (Біблія, Книга Приповістей Соломонових 16 розділ, 32 вірш. Укр. пер. Івана Огієнка).

Таким чином, вміння контролювати свої емоції, аналітичний склад розуму, моральні чесноти, фахове навчання – є першочерговими якостями і вимогами до осіб, що долучаються до капеланської служби. Як людина, капелан не завжди може виконувати свої обов'язки: саме належний поточний психо-емоційний стан є першою умовою для конкретної роботи капелана під час консультування, молитви, промови. Про ці речі постійно наголошується на різного роду навчаннях капеланів, конференціях, настановних нарадах, зустрічах [5; 6].

Підсумовуючи вищесказане, повертаючись до образу, що використовує Барбара Паркер-Белт, терапевт має взагалі бути *«наповненою чашею»*, і має – бути *«наповненою чашею»* саме в конкретний момент консультування. Цей процес без перебільшення можна назвати духовно психологічним мистецтвом,

коли через спілкування двох особистостей відбувається певна передача духовних знань, вмінь, емоцій. Бути в змозі «*to nourish*» – *живити* пацієнта, неабиякий виклик для консультанта. Саме через довірливе спілкування двох відбувається перетин буття однієї і іншої особистості, що призводить до впливу і змін. Цей духовно психологічний феномен впливу потребує подальшого вивчення і дослідження. Необхідно розглянути аспекти такої взаємодії, особливо духовний, релігійний аспект, де в нагоді може бути Християнська Церква взагалі і Капеланський рух в своїй безпосередній діяльності. Так перед нами відкривається новий напрямок дослідження питань соціальної роботи і поствоєнної адаптації з використанням християнського досвіду і засад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богданенко А. І. Служба військового капеланства. Київ : Ліра-К, 2024.
2. Закон України «Про Службу військового капеланства (із змінами внесеними згідно із Законами № 2131-IX від 15.03.2022, № 2845-IX від 13.12.2022, № 3621-IX від 21.03.2024)»
3. Линенко А. Ф. Професійна самоефективність як педагогічна проблема. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2019. № 126.
4. Петренко В. А. Арт-терапевтичні методи в педагогічній практиці. Київ : Видавництво «Педагогічна думка». 2016.
5. Поворознюк В. В. Посібник військового капелана 1-ша частина. Київ : Видавництво «Капеланська служба ВСЦ ЄХБ», 2024. 60 с.
6. Баркер П. А. Подолання травми: глобальні, біблійні та пастирські перспективи / пер. з англ. Д. Морозова. Рівне : «Формат-А», 2023. 382 с.
7. Психологія і соціальна робота у ХХІ столітті : зб. наук. матеріалів II Міжнарод. наук.-практ. форуму, м. Полтава, 20–22 лист. 2024 р. Полтава, 2024. 531 с.
8. Соціальні аспекти капеланства: світ і Україна : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 15–16 трав. 2013 р. / Всеукр. міжконфес. реліг. християн.-військ. Братство ; редкол. : Лисенко С. П. та ін. Київ : ВМРХВБ, 2013.

ЗАЛУЧЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сабат Надія

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

nadiya.sabat@pnu.edu.ua,

Сабат Наталія

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

nataliia.sabat@pnu.edu.ua,

Мамалига Анастасія

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

anastasiia.mamalyha.23@pnu.edu.ua

Ефективна підготовка фахівців соціальної сфери можлива за умов поєднання теоретичної та практичної складових. Однією з форм залучення студентів спеціальності 231 Соціальна робота до практичної роботи є волонтерська діяльність – добровільна безоплатна праця, спрямована на допомогу різним групам населення чи розв’язання соціально значущих питань. Це дає змогу здобувачам освіти визначитися з категорією клієнтів, з якими вони хотіли б згодом працювати; розвиває почуття справедливості, милосердя, гуманізму.

У наукових джерелах достатньо повно висвітлено питання волонтерства загалом (Ю. Гапон, Т. Голованова, П. Горінов, Р. Драпушко, О. Касперович, Н. Комарова, О. Проценко та ін.), ролі волонтерської практики у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери (З. Бондаренко, Р. Вайнола, А. Капська, В. Поліщук, Т. Равлюк, Т. Тернавська, К. Червоненко та ін.). Так, В. Поліщук волонтерську практику здобувачів вищої освіти вважає вагомою складовою підготовки сучасного фахівця соціальної роботи, яка передбачає навчання їх основним правилам життєдіяльності в соціумі, допомагає засвоїти культурні надбання, розширює професійне мислення, вдосконалює професійну етику, сприяє засвоєнню норм та правил професійного співтовариства [4, с. 156]. Питання ж залучення здобувачів вищої освіти до волонтерської діяльності науковцями розглядається зазвичай у контексті власних досліджень.

Мета статті – описати способи залучення здобувачів вищої освіти до волонтерської діяльності. Окреслену тему розглянемо на прикладі професійної підготовки студентів спеціальності 231 Соціальна робота, яку здійснюють викладачі кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Передусім зазначимо, що залучення здобувачів вищої освіти до волонтерської діяльності відбувається за двома основними напрямками: по-перше, забезпечення їхньої теоретичної підготовки до означеного виду діяльності і, по-друге, шляхом безпосередньої участі у волонтерських заходах. Якщо розглядати перший напрям, то формування уявлень про волонтерську діяльність у студентів відбувається з першого курсу: у другому семестрі вони вивчають навчальну дисципліну «Волонтерська діяльність» [3]. Студенти

ознайомлюються із законодавчою базою реалізації волонтерської діяльності, методичними основами організації волонтерства, у т.ч. методикою організації волонтерських груп, знайомляться з методами залучення осіб до волонтерської діяльності, навчаються складати волонтерські програми тощо. Крім того, у ряді дисциплін передбачено теми, пов'язані з волонтерством, наприклад: «Технології волонтерської діяльності», «Волонтерство як вагомий ресурс допомоги учасникам бойових дій та членам їхніх сімей», «Волонтерські програми для ВПО» та ін. На другому курсі (у четвертому семестрі) студенти проходять 3-кредитну виробничу волонтерську практику. Попри розмаїття баз практики, стараємося укласти угоди з тими установами та організаціями, де вже волонтерять наші студенти, щоб підтримувати їхній інтерес до волонтерської діяльності. Наприклад, студентка 2 курсу спеціальності «Соціальна робота» Анастасія Мамалига – волонтер територіального представництва в Івано-Франківську ГО «Всеукраїнська організація Союз осіб з інвалідністю України» – проводить розважально-виховні заходи для дітей з особливими потребами, ігри та конкурси. Студентка цієї ж спеціальності Надія Руда – волонтерка спільноти святого Егідія, долучається до низки заходів із допомоги внутрішньо переміщеним особам. Багато студентів волонтерять ще зі шкільних років, тому їхній досвід працює «на випередження», даючи змогу глибше опанувати теорію та методологію волонтерства.

Особливо актуальною для вивчення є тема «Волонтерство в умовах війни». Окрім теорії, вже три роки студенти спільно з викладачами долучаються до благодійних ініціатив зі збору коштів на потреби ЗСУ, виготовляють маскувальні сітки, організовують акції, допомагають у гуманітарних штабах тощо. Таким чином сучасні реалії включили здобувачів освіти до практичної волонтерської роботи.

Ще однією формою залучення студентів до волонтерської діяльності і водночас вагомим ресурсом соціальної роботи є діяльність при кафедрі соціальної педагогіки та соціальної роботи Студентської спілки волонтерів, учасники якої проводять ряд заходів з допомоги уразливим категоріям населення [1]. Головою ССВ є студент. Спілка у своїй діяльності керується Положенням, у якому прописано її основні завдання: залучення студентів до волонтерської та благодійної діяльності; реалізація благодійних проєктів і заходів на факультеті та університеті; організація та проведення благодійних заходів, акцій, ярмарків, квестів, культурно-мистецьких заходів тощо; сприяння створенню позитивного іміджу та репутації волонтерської діяльності факультету у широкій громадськості; забезпечення належної регламентації волонтерської діяльності; залучення до волонтерської діяльності студентів факультету; доручення кожному членові спілки такої роботи, що найбільше йому підходить; надання допомоги здобувачам освіти та/або працівникам факультету; пропаганда здорового способу життя та ін. [5].

Цікавою формою залучення здобувачів освіти до волонтерської діяльності є виконання ними практичних завдань у межах окремого теоретичного курсу. Так, вивчення дисципліни «Соціальна робота з людьми похилого віку» передбачає ознайомлення з Івано-Франківським геріатричним

пансіонатом. Студенти спілкуються з літніми мешканцями, спільно з працівниками проводять для них свята й інші заходи. Аналогічно під час вивчення дисципліни «Соціальна робота з вимушено переміщеними особами» студенти долучаються до роботи волонтерами у місцевих державних та недержавних організаціях, об'єднаннях, які працюють з ВПО. Часто такі ініціативи виходять за межі навчальної дисципліни і переростають у тривале волонтерство чи дослідження. До прикладу, студентка Мар'яна Гошовська здобула перемогу на міжнародному конкурсі з підготовленим нею соціальним сімейним проектом «Крилаті. Покликані бути другим крилом» («Winged. Called to be the second wing»), метою якого став пошук способів подолання самотності людей похилого віку за допомогою соціальних комунікацій [6].

Потужним мотиватором залучення здобувачів освіти до волонтерства є зустрічі з успішними волонтерами, громадськими діячами, які проводяться у формі мотиваційних тренінгів, лекцій, воркшопів та ін. Для студентів спеціальності «Соціальна робота» мотиваційними стали зустрічі з випускниками спеціальності Богданою Височанською, соціальним педагогом ліцею; Юрієм Лозяком, наймолодшим депутатом Івано-Франківської міської ради; Русланою Гринишин, яка працює у складі мобільної бригади з сім'ями, що потрапили у складні життєві обставини, та іншими. Розповіді колишніх студентів про їхні волонтерські ініціативи є неабияким стимулом для студентів теперішніх, а історія життєвого успіху кожного випускника засвідчує вагомую роль на цьому шляху волонтерської діяльності.

Надзвичайно цікавими та пізнавальними є міжнародні студентські активності, під час яких учасники знайомляться з різними формами волонтерства за кордоном. До прикладу, студентка 2 курсу спеціальності «Соціальна робота» Анастасія Мамалига стала учасницею програми Study Tours to Poland, в межах якої ознайомилася з неурядовим сектором Республіки Польща [2]. Студентка цієї ж спеціальності Дарія Кузьмиха від 20.11 до 16.12.2024 року проходила волонтерське стажування у дитячому садку в м. Адана (Туреччина) від міжнародної молодіжної організації AIESEC.

Таким чином, у процесі навчання за освітньою програмою «Соціальна робота» здобувачі вищої освіти знайомляться з волонтерством не лише у ході вивчення теоретичних курсів, а й мають змогу брати участь у практичній волонтерській діяльності. Основними способами залучення здобувачів вищої освіти до волонтерства є виконання практичних завдань у межах теоретичних курсів, виступи запрошених волонтерів, функціонування при кафедрі соціальної педагогіки та соціальної роботи Студентської спілки волонтерів, участь у добродійних акціях, підготовка соціальних проєктів, участь у міжнародних волонтерських програмах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акція «Долонька допомоги». URL: <https://ksptsr.pnu.edu.ua/11/aktsiia-dolonka-dopomohy/13/>
2. Наша студентка – учасниця програми Study Tours to Poland. URL: <https://pnu.edu.ua/blog/2024/11/27/63768/>

3. Освітньо-професійна програма «Соціальна робота» першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю 231 Соціальна робота. URL: https://nmv.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/118/2024/08/231-op-sotsialna-robota-bac-2024_compressed-1.pdf
4. Поліщук В. А. Роль волонтерської практики в процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2013. Вип. 29. С. 153–156.
5. Студентська спілка волонтерів. URL: <https://ksptsr.pnu.edu.ua/diialnist/>
6. Winged. Called to be the second wing. Лідер у Мені. 23.02.2022. URL: <https://cutt.ly/WC0Ovtq> (дата звернення: 23.02. 2025).

СОЦІАЛЬНО-ІНТЕГРАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Сайко Наталія

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
saiko@gsuite.pnpu.edu.ua

Система вищої професійної освіти в Україні має виконувати не лише функції формування професійних компетентностей, які забезпечують вільне функціонування особистості в умовах професії, а і допомагати адаптуватися, інтегруватися у професійну сферу та підвищити якість особистісного життя.

Питаннями удосконалення системи професійної підготовки займаються сучасні українські вчені такі, як Марина Гриньова [1], Віра Поліщук [5], Валентина Костіна [3], Ренате Вайнола [2], Ірина Сопівник [4] та інші. В їх працях розглядаються різні аспекти розвитку професійної компетентності фахівців соціальної сфери, аналізуються інноваційні технології.

Однак реалії сучасності, війна ставлять нові вимоги до змісту та функцій вищої освіти. Особливу увагу потрібно звернути на соціально-інтеграційний потенціал вищої освіти, який включає підсилене формування навичок комунікації та емпатії; обов'язковим є вивчення методів соціальної підтримки та адаптації як власної особистості, так і іншої людини; розвиток навичок кризового втручання. З цією метою важливим є навчання студентів в умовах навчально-практичних центрів та лабораторій, що дає можливість швидко засвоювати професійні знання та формувати компетентності.

Прикладом реалізації такої моделі навчання може слугувати досвід підготовки майбутніх соціальних працівників кафедрою соціальної роботи, реабілітації та повоєнної адаптації Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Місією кафедри визначено підготовку фахівців соціальної та соціально-педагогічної сфери здатних до реалізації завдань соціальної роботи, соціалізації, адаптації, реабілітації, інтеграції осіб у соціальні зв'язки та взаємовідносини сучасного суспільства.

Кафедра є центром створення умов для становлення і розвитку майбутніх професіоналів, що достатньою мірою володіють Soft Skills для ефективного

розв'язання складних завдань соціальної роботи у воєнний та поствоєнний період розвитку держави.

При кафедрі діє навчально-практичний центр з соціальної педагогіки та соціальної роботи «Соціальне становлення особистості», який є структурним навчальним підрозділом факультету психології і соціальної роботи. Центр створений для організації поглибленої практичної підготовки студентів спеціальності 231 Соціальна робота в умовах максимально наближених до майбутньої професійної діяльності та забезпечує формування здатності до вирішення фахових завдань у галузі соціальної, соціально-педагогічної роботи, у тому числі управління соціальними, педагогічними процесами та процесами, що мають місце в індивідуальному розвитку особистості; проведення науково-дослідної та профорієнтаційної роботи кафедри спеціальної освіти і соціальної роботи.

Навчально-практичний центр співпрацює з освітніми закладами, з державними і недержавними соціальними установами, громадськими організаціями, пенітенціарними закладами усіх рівнів і типів підпорядкування м. Полтави та Полтавської області, які є базою проведення семінарсько-практичних, лабораторно-практичних занять з навчальних дисциплін, що відповідають основному напрямку і завданням перелічених структур та базою для реалізації науково-дослідних і профорієнтаційних завдань. Зокрема тісно організована співпраця з Центрами соціальних служб (обласним та міським) з Центром комплексної реабілітації осіб з інвалідністю, Міжнародною антинаркотичною асоціацією, БО «Громадським здоров'ям», БО «Світло надії», БО «Вихід-є» та ін.

Кафедрою створено тренінговий центр, на базі якого здійснюється тренінгова робота з різними категоріями населення, відбувається реалізація проєктної діяльності. На даний момент відбувається реалізація проєкту для внутрішньо переміщених осіб «Ми поруч», який спрямований на гармонізацію психоемоційної сфери особистості засобами глинотерапії та зеленого туризму.

Фахівці соціальних установ долучаються до проведення заходів, майстер-класів, гостьових лекцій, неформального навчання здобувачів освіти. Викладачі кафедри систематично здійснюють модерацію участі студентів у низці виховних, просвітницьких, волонтерських заходів, соціальних акцій. Викладачі разом зі студентами проводили заходи для дітей з вимушено переміщених сімей, які тимчасово мешкають у гуртожитках ПНПУ. Ініційовано участь студентів у багатьох тренінгах, соціальних і волонтерських проєктах. Здобувачі освіти долучені до проєктів «Старенькі», «Соціальний гардероб», «Діти та віна» та інші.

Для розширення можливостей практиків соціальної роботи та студентів кафедрою розроблено сертифікатні освітні програми, які спрямовані на розширення, поглиблення знань з певних соціальних питань та напрямів соціальної роботи. Так, сертифікатна освітня програма «Соціальна робота. Історичні передумови. Базові уявлення. Виклики воєнного часу» спрямована на обговорення та розкриття можливостей соціального працівника в умовах війни; розглядаються глобальні та конкретні зміни в соціальній роботі у зв'язку з

війною. Сертифікатна освітня програма «Соціально-педагогічна підтримка уразливих категорій населення» спрямована на поглиблення знань студентів роботи з уразливими категоріями населення такими, як внутрішньо переміщеними особами, особами з інвалідністю та іншими. Сертифікатна програма «Концепція хвороби залежності» розкриває особливості роботи за реабілітаційною програмою «12 Кроків», яка сприяє одужанню від різних видів залежності.

Також особливо потужним потенціалом для формування інтеграційних умінь у майбутніх соціальних працівників є участь спільно з викладачами у проєктах. Викладачі та студенти взяли участь у проєкті «Благополуччя дітей і педагогів: дієві інструменти та практики психосоціальної підтримки» LEGO Foundation спільно з організацією MHPSS Collaborative; «Діти і війна: навчання технік зцілення» Благодійний фонд «Надія по всьому світові» (HOPE worldwide, Канада); «Створення комунікативного майданчику для внутрішньо переміщених осіб «Poltava Green Open Garden» Спільна ініціатива ЄС та ПРООН; у проєкті «Старенькі» спільно з ГО «Нове відповідальне управління та інш. Проєктна діяльність створює для студентів умови максимально наближені до справжніх професійних, що є дієвим засобом формування майбутніх соціальних працівників. Кафедра продовжує активно працювати над соціально-інтеграційним потенціалом професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, оскільки це є критично важливим для побудови інклюзивного, справедливого та солідарного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гриньова М. В. Сучасні напрями реалізації інноваційного управління закладами освіти. *Витоки педагогічної майстерності*. 2024. № 33. С. 50–58.
2. Вайнола Р. Х., Нарійчук М. Д. Моделі розвитку професійної самосвідомості майбутнього соціального працівника. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені МП Драгоманова. Серія ІІ: Соціальна робота. Соціальна педагогіка*. 2018. № 24 (1). С. 27–34.
3. Кабусь Н., Костіна В. Підготовка майбутніх фахівців соціальної галузі до здійснення соціальної реабілітації та інклюзії в умовах війни в Україні. *Новий колегіум*. 2025. № 4. С. 52–59.
4. Сопівник І. В. Детермінанти лідерства у підготовці фахівців із соціальної роботи. *Розвиток лідерського потенціалу жінок в академічному середовищі: міжнародний досвід для потреб розбудови України*: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 2024. 298 с.
5. Поліщук В. А. Формування соціальної відповідальності у майбутніх фахівців соціальної роботи: системний підхід. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2022. № 2 (9). С. 281–288.

ОСОБЛИВОСТІ СПІЛКУВАННЯ З КЛІЄНТАМИ, ЯКІ ОТРИМАЛИ МІННО-ВИБУХОВУ ТРАВМУ: ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ТА ПІДХОДИ

Чернов Артем

Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
chernovpsychologist@gmail.com,

Атаманчук Ніна

Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
nina.atamanchuk@gmail.com,

Заїка Віталій

*Полтавського інституту економіки і права ЗВО «Відкритий міжнародний
університет розвитку людини «Україна»*
zaika_vitaliy@ukr.net

Постановка проблеми Широке застосування масованих обстрілів та терору мирного населення вибуховими засобами ураження призводить до великої кількості постраждалих як серед військових, так і серед цивільного населення. Основний характер травмування через застосування вибухових засобів ураження – це мінно-вибухова травма головного мозку, яка спричиняє психологічні та неврологічні наслідки. Ці наслідки змінюють комунікацію постраждалого, його взаємодію з оточуючими та надавачами соціальних послуг.

Для працівників сфери «людина-людина» важливою складовою роботи є можливість вибудувати асертивну комунікацію та налагодити співпрацю з клієнтом. Знання психологічної специфіки цільової групи є важливою передумовою для побудови ефективної взаємодії. Проте підготовка фахівців не завжди включає вивчення клінічної психології та специфіки взаємодії з людьми, які перенесли мінно-вибухову травму, що потребує нагального вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд літератури доцільно розділити на огляд суто медичних джерел, що описують мінно-вибухове ураження та огляд психологічної літератури, що описують особливості взаємодії з суб'єктом, що отримав мінно-вибухове ураження головного мозку. І. А. Сребняк, А. К. Тарасенко у своїй статті розглядають ураження слухового апарату особи, що постраждала від мінно-вибухової травми, розкривають поняття акуробаротравми та вказують на клінічні випадки того, що мінно-вибухове ураження призводить до шуму у вухах та зміни у відчуттях суб'єкту [8].

В Настанові 00843 про шум у вухах розділяють на об'єктивний, спричинений органічними ураженнями та суб'єктивний, який людина відчуває без видимої органічної причини [4]. Цікаво, що при суб'єктивному шумі лікар повинен застосувати нормалізацію, тобто заспокоїти пацієнта і переконати його в тому, що б він продовжував свою повсякденну діяльність та адаптувався до нього.

О. М. Борисенко, О. С. Пойманова, Г. С. Сербін в своєму дослідженні розкривають поняття тинітус (від лат. *tinnitus* від *tinnire*, що означає «побрязкувати або дзвеніти як дзвіночок») – «дзвін або шум у вухах», наводять розповсюдженість цього явища в мирний час серед популяції американців та англійців, встановлюють зв'язок між віком пацієнта та частотою виникнення тинітусу [1]. Тинітус умовно поділять на гострий або тимчасовий, який продовжується до 3-х місяців та хронічний, що триває більше трьох місяців. Автори наводять факт, що тинітус більше турбує чоловіче населення, ніж жіноче.

В праці «Новий клінічний протокол медичної допомоги. Вибухова травма вуха / акустична травма і втрата слуху (бойова травма)» розкриваються причини акубаротравми та її вплив на слух та виникнення тинітусу серед військових, наголошують на тому, що медицина зазвичай ігнорує цю проблему [6]. Цілком закономірно, що медична література зосереджується на органічних причинах мінно-вибухової травми та шуму у вухах. Водночас вона наголошує, що наразі не існує систематизованої фармакологічної терапії цих станів. Органічне ураження може бути мінімальним або відсутнім, проте його вплив завжди супроводжується значними психологічними змінами в особистості пацієнта, що негативно позначається на якості його життя.

Психологічна література, зокрема монографія «Повернення з війни: соціально-психологічні особливості реадаптації та ресоціалізації ветеранів і ветеранок до умов цивільного життя», акцентує увагу на ролі психолога та соціального педагога у складі мультидисциплінарної команди для забезпечення ефективної реінтеграції та ресоціалізації військовослужбовців у цивільне життя [7]. З огляду на значне поширення мінно-вибухових травм та шуму у вухах серед учасників бойових дій, у розділі, присвяченому клінічному інтерв'ю та добору діагностичних методик, запропоновано комплексний підхід до оцінки психічних процесів особистості, що постраждала внаслідок цих травм.

Ч. Гоуг в своїй книзі «Одного разу воїн – воїн назавжди» приділяє окремий розділ присвячений мінно-вибуховій травмі, аналізує психологічні зміни особистості, що відбуваються внаслідок цього, а серед них називає: дратівливість, швидку втомлюваність, гнів тощо [2]. Окремо акцентує увагу на проблему диференційної діагностики мінно-вибухової травми з ПТСР та недостатню увагу приділену лікарями цій проблематиці.

V. V. Chorna, A. Y. Zavodiak, M. V. Matviichuk, Y. M. Ivashkevych, V. M. Syvak, V. V. Slobodian, O. D. Lun'ko в своєму дослідженні наголошують на тому, що військовослужбовці проходять спеціальну підготовку та забезпечуються відповідним спорядженням, тоді як цивільні особи, потрапляючи в зону ураження, зазнають значно більших наслідків як фізичного, так і, ймовірно, психічного характеру [10].

У книзі «Невидимі наслідки війни» висвітлено психічні наслідки мінно-вибухових травм у військових з медичної та психологічної точок зору. Однак обсяг інформації є обмеженим, і здебільшого матеріал дублює дані, подані у вищезгаданій літературі [5].

Мета статті: проаналізувати психологічні особливості клієнтів, які отримали мінно-вибухову травму, визначити основні аспекти психологічного спілкування з цією категорією осіб та обґрунтувати підходи, що сприяють ефективній соціально-психологічній підтримці, адаптації та реабілітації постраждалих.

Виклад основного матеріалу. Основною вимогою для працівників сфери «людина-людина» є встановлення контакту з особою, яка отримує соціальні послуги. Чим менше бар'єрів у спілкуванні та чим краще фахівець знає потреби свого клієнта, тим легше уникнути неприємних ситуацій або конфліктів [3]. Початок взаємодії завжди починається із знайомства. На цьому етапі важливо задати базові питання, що стосуються життя клієнта. Деякі фахівці використовують анкети для виявлення проблемних аспектів та життєвих обставин.

При поверхневому візуальному аналізі слід звертати увагу на такі ознаки, як тремор рук, почервоніння обличчя, заїкання. Клієнти з мінно-вибуховою травмою часто перепитують та погано чують. Фахівець має залишатися спокійним, говорити короткими реченнями, стимулюючи клієнта до самовираження. Нормально під час першого контакту з'ясовувати, чи перебував клієнт під обстрілом і чи має особливі побажання до комунікації (наприклад, говорити голосніше або тихіше) [9].

Забезпечення фізичного комфорту є важливим аспектом роботи. Рекомендується пропонувати воду, перевіряти самопочуття клієнта та дотримуватися неформального, дружнього стилю спілкування. Оскільки мінно-вибухова травма призводить до швидкої втомлюваності, оптимальний час консультації становить 20-30 хвилин. Якщо не вдалося з'ясувати всі питання, краще перенести частину розмови на наступну зустріч.

Однією з проблем є шум у вухах (тинітус), що потребує підвищеної гучності мовлення або навіть письмової комунікації. Гучність голосу, швидкість мовлення та манера спілкування є важливими факторами, що впливають на якість контакту.

Робота з військовими, які отримали мінно-вибухову травму, має свої особливості. Безпосередньо про військовий досвід краще не запитувати, оскільки військові діляться такими подробицями лише з побратимами. Важливо зосередитися на аспектах, які впливають на комунікацію та самопочуття клієнта.

Після зустрічі доцільно підсумувати основні моменти, оскільки увага та пам'ять у таких клієнтів мають обмежену тривалість концентрації. Допоміжним матеріалом може бути брошура, буклет або записані основні тези розмови.

Особливою проблемою є дратівливість та спалахи гніву. Пряме протистояння або конфронтація можуть погіршити ситуацію. Краще проявити турботу, запропонувати воду або перевести розмову в інше русло. Переключення уваги є творчим процесом, для якого немає єдиного алгоритму. Важливо зберігати спокій, виявляти емпатію та дати клієнту час на самостійне заспокоєння.

Висновки. Мінно-вибухова травма, яка є об'єктом вивчення клінічної психології, виходить за межі медичних аспектів і набуває значущості в сфері психології та людиноцентричних наук. На жаль, наслідки війни спричиняють значне зростання як фізичних, так і ментальних проблем серед населення. Тому для фахівців, які надають соціальні послуги, важливо володіти хоча б базовими знаннями клінічної та військової психології. Це новий виклик часу, без урахування якого соціальні послуги не можуть бути ефективно реалізовані, оскільки не враховують контекст подій, у яких вони надаються.

Перспективи подальших досліджень. Розробка курсу «Поствоєнна реабілітація та адаптація в контексті практичної психології» для соціальних працівників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борисенко О. М., Пойманова О. С., Сербін Г. С. Досвід використання комплексу Кохлеатон® на фоні симптоматичного лікування пацієнтів з вушним шумом (тинітусом). *Український медичний часопис*. 2024. 6 (164) – IX/X. DOI: 10.32471/umj.1680-3051.164.258919
2. Гоуг Ч. Одного разу воїн – воїн назавжди. Як повернутися до звичного життя після бойових дій. Б. м. : Наш формат, 2024. 352 с.
3. Заїка В. М. Психологічні особливості безконфліктного спілкування. *Актуальні питання теоретичної та прикладної лінгвістики* : кол. монографія. Полтава : Полтавський інститут економіки і права Університету «Україна», 2020. С. 64–68.
4. Настанова 00843. Шум у вухах. URL: <https://guidelines.moz.gov.ua/documents/3619> (дата звернення: 01.03.2025).
5. Невидимі наслідки війни. Як розпізнати? Як спілкуватись? Як допомогти подолати? Довідник для широкого кола фахівців. Київ, 2023. 164 с.
6. Новий клінічний протокол медичної допомоги. Вибухова травма вуха / Акустична травма і втрата слуху (бойова травма) (ідентифікатор CPG: 05). JOINT TRAUMA SYSTEM. 2025. 17 с. URL: https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2025/02/dn_253_13022025_dod_3.pdf (дата звернення: 01.03.2025).
7. Повернення з війни: соціально-психологічні особливості реадaptaції та ресоціалізації ветеранів і ветеранок до умов цивільного життя : кол. монографія / А. Чернов, В. Заїка, В. Лебедев та ін. Полтава : ПУЕТ, 2024. 249 с. URL: <http://surl.li/txfmur>
8. Сребняк І. А., Тарасенко А. К. Особливості ураження середнього вуха після отримання мінно-вибухової травми військового часу та тактика надання високоспеціалізованої медичної допомоги. *Шпитальна хірургія. Журнал імені Л. Я. Ковальчука*. 2024. (2). С. 108–115. URL: <https://doi.org/10.11603/2414-4533.2024.2.14635>
9. Чернов А. А., Заїка В. М., Лебедев В. А. Особливості психологічного консультування військовослужбовців, які були звільнені в запас або у відставку за станом здоров'я, під час дії воєнного стану. *Психолого-педагогічні координати розвитку особистості* : зб. наук. матеріалів

IV Міжнар. наук.-практ. конф., м. Полтава, 1–2 червня 2023 р. Полтава : Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2023. С. 246–255.

10. Chorna V. V., Zavodiak A. Y., Matviichuk M. V., Ivashkevych Y. M., Syvak V. M., Slobodian V. V., Lun'ko O. D. Severity of injuries in case of mine-blast trauma depending on the location of the person at the time of the explosion. *Ukrainian Journal of Military Medicine*. 2023. 4 (3), 70-77. [https://doi.org/10.46847/ujmm.2023.3\(4\)-070](https://doi.org/10.46847/ujmm.2023.3(4)-070)

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

1. **Аксюта Яна Юріївна**, здобувачка IV курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота факультету психології і соціальної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
2. **Андрієнко Ганна Володимирівна**, директор Громадської організації «Інклюзія без обмежень», м. Кременчук Полтавської області, здобувач II курсу третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за спеціальністю 053 Психологія факультету психології і соціальної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
3. **Антонець Марина Олексіївна**, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології, педагогіки та філософії Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського.
4. **Атаманчук Ніна Михайлівна**, кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри кризової психології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
5. **Березан Валентина Ігорівна**, доктор педагогічних наук, професор, доцент кафедри соціальної роботи, реабілітації та повоєнної адаптації Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
6. **Боштенко Галина Валентинівна**, здобувачка IV курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота факультету психології і соціальної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
7. **Ворощук Оксана Дмитрівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ).
8. **Гончарова Наталія Олексіївна**, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
9. **Горбик Катерина Василівна**, здобувачка I курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота факультету психології і соціальної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
10. **Горулько Марина Юріївна**, директор Благодійної організації «Полтавський єврейський фонд Хесед Нефеш».
11. **Данько Ангеліна Олегівна**, здобувачка IV курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво) факультету педагогічної і мистецької освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
12. **Дзюба Тетяна Михайлівна**, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри кризової психології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

13. **Дідора Альона Леонідівна**, здобувачка I курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота факультету психології і соціальної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
14. **Дідух Ірина Ярославівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ).
15. **Дубровка Марина Григорівна**, здобувачка I курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота факультету психології і соціальної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
16. **Дума Юрій Володимирович**, здобувач II курсу третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота факультету соціології та соціальної політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (м. Київ).
17. **Дяченко Сергій Євгенійович**, соціальний педагог психологічної служби Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, здобувач II курсу третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за спеціальністю 015 Професійна освіта Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
18. **Заїка Віталій Миколайович**, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри кризової психології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
19. **Запiтецький Андрій Олександрович**, здобувач II курсу третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота факультету соціології та соціальної політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (м. Київ).
20. **Івженко Інна Борисівна**, кандидат з державного управління, доцент, доцент кафедри соціальної освіти та соціальної роботи Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (м. Київ).
21. **Ірклієнко Вікторія Степанівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри музики імені Григорія Левченка Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
22. **Кіліян Юлія Миколаївна**, здобувачка IV курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота факультету психології і соціальної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
23. **Кірічек Ірина Анатоліївна**, здобувачка IV курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота факультету психології і соціальної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
24. **Кобзуненко Валерія Олександрівна**, здобувачка IV курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота факультету психології і соціальної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

25. **Кобка Ярослава Іванівна**, здобувачка IV курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота факультету психології і соціальної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
26. **Комишан Вікторія Федорівна**, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота факультету соціально-гуманітарних наук і соціальних технологій Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.
27. **Комленко Людмила Борисівна**, заступник завідувача Харківського приватного ліцею «Перша українська школа» Харківської області в м. Полтава.
28. **Коноваленко Євген Миколайович**, здобувач I курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота факультету соціально-гуманітарних наук і соціальних технологій Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.
29. **Кононенко Лілія Володимирівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, реабілітації та повоєнної адаптації Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
30. **Кононова Марина Миколаївна**, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри психології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
31. **Корецька Валерія Сергіївна**, здобувачка II курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота факультету психології і соціальної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
32. **Корчан Наталія Олександрівна**, координатор проекту «JOINTHEC» Благодійної організації «Полтавський єврейський фонд Хесед Нефеш».
33. **Костіна Валентина Вікторівна**, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.
34. **Котломанітова Галина Олександрівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, реабілітації та повоєнної адаптації Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
35. **Кошман Оксана Олександрівна**, соціальний менеджер Комунального закладу «Ветеранський центр Полтави» Полтавської міської ради.
36. **Кривошапка Тетяна Іванівна**, заступник директора з виховної роботи Полтавського ліцею №14 «Здоров'я», магістр християнської педагогіки.
37. **Куторжевська Любов Іванівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, реабілітації та повоєнної адаптації Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

38. **Ласточкина Віолета Рафіковна**, здобувачка I курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота факультету психології і соціальної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
39. **Лебедик Леся Вікторівна**, доктор педагогічних наук, професор, доцент кафедри мистецтвознавства та позашкільної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
40. **Левченко Тетяна Анатоліївна**, здобувачка I курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота факультету психології і соціальної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
41. **Лемко Галина Іванівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ).
42. **Литовченко Дарина Олександрівна**, здобувачка IV курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота факультету психології і соціальної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
43. **Макар Людмила Михайлівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.
44. **Макаренко Ярослав Олександрович**, здобувач I курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота факультету психології і соціальної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
45. **Мамалига Анастасія Володимирівна**, здобувач II курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота педагогічного факультету Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ).
46. **Мирошник Олена Георгіївна**, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
47. **Михайлова Валентина Валентинівна**, здобувачка I курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота факультету психології і соціальної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
48. **Міхеєва Оксана Юрївна**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної освіти та соціальної роботи Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (м. Київ).
49. **Могілевцева Олена Олександрівна**, директор Комунальної установи «Інклюзивно-ресурсний центр» Полтавської міської ради.
50. **Молька Володимир Володимирович**, госпітальний капелан ХСП (ГО «Християнська Служба Порятунку»), здобувач I курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота

факультету психології і соціальної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

51. **Мохун Наталія Петрівна**, здобувачка I курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота факультету психології і соціальної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
52. **Нечепоренко Світлана Петрівна**, здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за спеціальністю С4 Психологія факультету психології і соціальної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
53. **Нізоміддінова Руслана Русланівна**, асистент вихователя Educational Opportunities for Children and Families (м. Ванкувер, США).
54. **Овдій Наталія Миколаївна**, асистент кафедри соціальної роботи та реабілітації Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ).
55. **П'яткіна Альона Миколаївна**, здобувачка II курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота факультету психології і соціальної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
56. **Поліщук Ірина Петрівна**, старший викладач кафедри соціальної освіти та соціальної роботи Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (м. Київ).
57. **Решетова Олександра Володимирівна**, практичний психолог Полтавського дошкільного навчального закладу (ясла-садок) № 19 «Барвінок» Полтавської міської ради.
58. **Рибалка Олена Яківна**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри кризової психології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
59. **Руссо Костянтин Євгенійович**, здобувач I курсу третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота факультету соціології та соціальної політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (м. Київ).
60. **Рязанова Наталя Василівна**, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота факультету соціально-гуманітарних наук і соціальних технологій Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
61. **Сабат Надія Володимирівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ).
62. **Сабат Наталія Іванівна**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ).
63. **Сайко Наталія Олександрівна**, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи, реабілітації та повоєнної адаптації

Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

64. **Санжаровець Валентина Миколаївна**, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи та реабілітації Державного університету «Київський авіаційний інститут».
65. **Синенко Світлана Віталіївна**, здобувачка IV курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота факультету психології і соціальної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
66. **Сохацька Людмила Григорівна**, здобувачка I курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота факультету психології і соціальної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
67. **Стецович Альона Василівна**, магістр психології, психолог Відокремлений структурний підрозділ Благодійної організації «Світло Надії» Центр ментального здоров'я MentalHub м. Полтава.
68. **Тітов Іван Геннадійович**, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
69. **Ткаченко Ігор Вікторович**, здобувач I курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота факультету психології і соціальної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
70. **Ткаченко Ірина Василівна**, здобувач I курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота факультету психології і соціальної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
71. **Турнітько Іван Сергійович**, здобувач I курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота факультету психології і соціальної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
72. **Харченко Анжела Станіславівна**, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
73. **Хасан Ахмед Абд Аль Набі Омар**, здобувач III курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота факультету психології і соціальної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
74. **Худенко Катерина Олександрівна**, здобувачка IV курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота факультету психології і соціальної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
75. **Чернов Артем Анатолійович**, асистент кафедри кризової психології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

76. **Черняк Ніна Степанівна**, старший викладач кафедри соціальної роботи та спеціальної освіти Полтавського інституту економіки і права ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
77. **Шеплякова Ірина Олександрівна**, кандидат пед. наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.
78. **Шеремет Віталіна Вікторівна**, асистент кафедри кризової психології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
79. **Шпак Анастасія Геннадіївна**, здобувачка IV курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота факультету психології і соціальної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
80. **Щербакова Вікторія Ігорівна**, менеджер у соціальній сфері Харківського обласного благодійного фонду «Соціальна служба допомоги».
81. **Яланська Світлана Павлівна**, доктор психологічних наук, професор, професор кафедри кризової психології, декан факультету психології і соціальної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
82. **Яновська Тамара Анатоліївна**, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Наукове видання

СОЦІАЛЬНА РОБОТА: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
Всеукраїнської науково-практичної конференції
з нагоди Всесвітнього дня соціальної роботи

18–19 березня 2025 року

Публікації наведено в авторській редакції. Оргкомітет не завжди поділяє погляди авторів публікацій. За достовірність наукового матеріалу, професійного формулювання фактичних даних, цитат, власних імен, а також за розголошення фактів, що не підлягають відкритому друку, тощо відповідають автори публікацій та їх наукові керівники.

Підписано до друку 30.05.2025 р.